

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 22484

CALL No. 069.09(5432)/W.M

D.G.A. 79.

D.G.A. 79.

THE ANNUAL REPORT
OF THE
WATSON MUSEUM OF ANTIQUITIES
AT RAJKOT,

For the year ending 31st March 1914.

22484

वॉटसन म्युजियम ऑफ़ एन्टीक्वीटीज

राजकोट

नो

069.09(5432)

W.M. A. वार्षिक रीपोर्ट

सन् १९१३-१४नो.

A.h.
2539

11.11.11

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનું
૧ ...	આનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં.	૧
૨ ...	” ગુજરાતીમાં.	૭
૩ ...	ક્યુરેટરનો રીપોર્ટ.	૧૭
૪ ...	મુકામ પત્રક આંક ૧ જો.	૪૭
૫ ...	લેખ પત્રક આંક ૩ જો.	૫૬
૬ ...	સાબ દરમીયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૪ જો.	૭૩
૭ ...	સરવૈયું આંક ૫ જો.	૮૫
૮ ...	ફંડની સ્થિતિ જતાવનારું સરવૈયું આંક ૬ જો.	૮૭
૯ ...	વિગતવાર હીસાબ આંક ૭ જો.	૮૯
૧૦ ...	કલકત્તાની મુસાફરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં આંક ૮ જો.	૯૫
૧૧ ...	” ગુજરાતીમાં.	૧૦૧

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 22484

Date. 8 2 56

Call No. 069.09(5432) W.M.

To,

The President and Members of the

Managing Committee of the

Watson Museum of Antiquities,

RAJKOT.

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report of the working of this institution for the year 1913-14.

Personnel.

There has been no change in the personnel of this institution because I was re-elected Hon. Secretary on the 6th February, 1913.

Trustees.

The present trustees are Azam Pranlal V. Modi B. A. L. L. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

Funds at the close of the year amount to Rs. 30200/-in Government Promissory Notes and to Rs. 24000/-loaned out to the Wadhawan State. The current account with the Post Office Saving Bank has about Rs. 3379/-while the cash on hand was rupees 232-15-7.

I would invite your kind attention to Appendix 6 for details on this point.

Main event of the year.

The India Museum at Calcutta celebrated the centenary of that

Institution and so they moved the Government of India and through them the Local Authorities to send delegates from various Museums under their charge. On receipt of the letter No. 7154 dated 22nd December 1913, a special extraordinary Meeting of the Committee was called and it was decided to depute me to Calcutta as a delegate for the Museum. On my return from the tour, I have submitted the report marked 8.

Meetings.

As usual two ordinary Meetings were held on or about dates as fixed under the rules.

As shown in the last paragraph, one extraordinary Meeting was held in order to enable the Committee to decide the selection of a suitable delegate to attend the Centenary Celebrations of the India Museum at Calcutta.

Addresses.

The Curator, is required to deliver 3 addresses under rule 26 E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become sufficiently attractive and so the practice has grown up to ask the Curator to prepare two or more monograms on subjects connected with Archaeology or Antiquities and you, all, are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past. The Curator, like his father, the late Curator, has been taking a special personal interest in the work of the Institution and I am glad to note that he has been acquiring a special knowledge in the art of deciphering old inscriptions which is very rare. Lately we had an inscription to be deciphered from Mr. K. H. Dhruva, who was kind enough to testify to the intelligence and the skill of the Curator of this Museum.

Visitors.

Among the distinguished Visitors who visited the Museum from a critic's sense of view, was Lt. H. W. Bell, who appeared to be a regular student of India Archæology and Antiquities.

Tours.

The Curator was out in the district for about 2 months and 8 days and visited about 73 villages. He covered about 348 miles in his tours and did considerable amount of good work in Jhalawad by taking rubbings of about 72 inscriptions.

The important find in this district tour is connected with the tank of Chandrasar about a mile from the village of Sitha under the Dhrangadhra State. The Curator has here come across an inscription of Samvat year 1534 (1478 A. D.) which upsets the view hitherto held by eminent archæologists on the subject of this tank. The belief till now held by the predecessors of the Curator who went to this tank is that it was constructed somewhere about the year Samwat 1634 (1578 A. D.) by the king Chandrasinhji. The inscription as now deciphered by the Curator exposes the fallacy at once. It says that the lake was constructed not in Samvat year 1634, but in Samvat year 1534; that it was built, not by Chandrasinhji but by Dipchandra. That Dipchandra is not the ancestor of the Present Rulers of Dhrangadhra but that he was a mere Zamindar (क्षेत्रिन्) of दर्भ गोत्र. The Ranas of Dhrangadhra are Markandeyas by Gotra.

I therefore have the great pleasure to submit this information which will materially affect the views till now propounded in the Bombay Gazetteer and in the revised list of the Antiquarian remains in the Bombay Presidency by James Burgess.

The Curator has been very lucky in finding an inscription of the Samvat year 1583 (A. D. 1527) in the well (बाव) of Sarne-shvar. It contains a regular geneology of nine Rulers from A. D. 1392 to A. D. 1564. The novel feature about this new find is that the same contains the names of the wives of the successive Rulers as placed against the name of each Ruler.

I would also take the opportunity of inviting your special attention to an inscription in the Ganpati Temple near Gala which throws an additional light on the fact of the conquest of Malva by Jesing Dev of Anhilwad. The latest Archæological Survey Report of the Western Circle has been able to fix the date of this conquest as between St. 1191 and 1195. The inscription at Gala however brings the date still nearer in that the inscription which is dated St. 1193 mentions Jesing Dev as Avanti Nath viz the Lord of Malva.

We are thus because of this new find, very near the exact date of the conquest of Malva by Jeysing Dev of Gujrata.

The careful study of the various inscriptions on which the Curator has been able to lay his hand this year will at once show that the inscriptions bear dates as old as Samvat year 1193 (A. D. 1137) and as recent as Samvat 1911 (A. D. 1855). These inscriptions disclose the identity of the successive rulers in the Jbala-wad Prant and in the Jhala Dynasty of the Dhrangadhra House.

The names of Rana Amarsinghji, Rana Chandrasen, Rana Surdas, Jhala Kasangji, Arajansinhji, Rana Mansinhji, Jhala Harpal, Rana Jasvatsinhji, Rani Ramade, Rana Shri Ramdas, Rani Arjande, Rana Ranvir, Rana Varsang De. These and various other names and the dates marked against their names, with names of their wives and Ministers would be quite sufficient for preparing

a geneology of the Dhrangadhra House. I have therefore asked the Curator to prepare a correct geneology in a regular Chronological order and then to compare the same with materials on the point available from the Records of the Dhrangadhra State and from books of the bards on the point.

The Curator has also been lucky in coming across specimens of Archæology. The Drupad tank in the north from Methan near Bharada appears to be a piece of architecture which is very rare in Kathiawar. The temple of Ganpati at a place between Gala and Dudapar, on the banks of the river Chandra Bhaga is also a speciality in that there are very few temples in Kathiawar on this side of India, that are dedicated to Ganpati.

The Curator's good luck has not stopped here. He has come across a large collection of Sanskrit Manuscripts in the possession of Vyas Ratanji Madhavji of Rajkot.

The books are yet to be classified and their contents are yet to be noted and so no attempt at present is made to appreciate this collection of Manuscripts at their proper worth. The cursory glance however has brought out the fact that the Manuscripts are books of Hindu and Brahminical rituals.

Conclusion.

In conclusion, I have the great pleasure in bringing to the Committee's notice the all along consistent good work of the Curator to whom we are indebted for the vast amount of useful knowledge now placed before the public.

As I said in my last report, I am anxious to weave a connected story from the loose pieces of useful knowledge now in the possession of the Museum but I must frankly own that the task is very

difficult unless the Curator assists me in the work. I hope, however to take up the work in near future.

I take this opportunity of thanking the auditors Messrs. Jamnadas and Harakhchand for the trouble they took in auditing the accounts.

राजकोट,
17th July, 1914.

I beg to remain,
Gentlemen,

Your most obedient Servant,
Vithaldas G. Trivedi
HONORARY SECRETARY.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન મેસીડન્ટ સોહબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રજા લઈ છું.

આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં ઠાંધ પચ ફેરફાર થયેલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓ. સેક્રેટરી તરીકે તા. ૬ઠી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૩ના રોજ મ્હનેજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદી પી. એ. એલ એલ. પી. જુનાગઢ રોડ વકીલ અને આજમ મગનલાલ પી. કાશ. પી. એ. જામનગર રોડ વકીલ હાલમાં ટ્રસ્ટીઓ છે.

ચાલુ સાલ આખર રા. ૩૦૨૦૦ની ગવર્નમેંટ ગ્રાંટીસરી લેન નોટો છે અને રા. ૨૪૦૦૦) વડવાણ રોડને વ્યાજ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફિસ સેવાંગ બેંકમાં રા. ૩૩૭૫) હતા બ્યારે રોકડી સીલક રા. ૨૩૨-૧૫-૭ની હતી. આંક નાં, ૬૬ આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડાઓ આપેલા છે.

કલકત્તાના ઇંડીયા મ્યુઝીયમમાં તેની શતાબ્દી ઉજવવાની હતી તે પ્રસંગે જુદાં જુદાં મ્યુઝીયમો તરફથી ડેલીગેટો મોકલવા માટે મે. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર સાહેબ તરફથી નાં. ૭૧૫૪ તા. ૨૨ ડિસેમ્બર ૧૯૧૩ના પત્રથી લખાઈ આવતાં રેપ્રેસેન્ટેટીવ મીટીંગ બોલાવવામાં આવી હતી અને ડેલીગેટ તરીકે મ્હને મોકલવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંથી આવ્યા બાદ મ્હેં જ રીપોર્ટ રજુ કરેલ છે તે આ સાથે આંક નાં, ૮ મે ઇંગ્રેજીમાં તેમજ ગુજરાતીમાં સામેલ રાખેલ છે.

મ્યુઝીયમના રૂા ૨૬૪ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ માવજો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અનુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે જાડેર માવજ તરીકે વાંચવાથી અકર્ષક થતાં

નથી અને તેટલાજ માટે એમ કરાવ્યું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જે લેખો તૈયાર કરે તે જુદાજ હપ્તાવાને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્યંત બહાર પાડેલા તેવા લેખો કેટલા ઉપયોગી તથા ગ્રાન દાયક થાય છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે. હાલના આજમ ક્યુરેટર પશ્ચ માછ ક્યુરેટર તેમના મરહુમ પિતાની માફક આ સંસ્થા માટે ખાસ અભિમાન ધરાવે છે અને મદને કહેવાને ખુશી ઉપજે છે કે તેઓએ જુના લેખો વાંચવા વિગેરેનું ખાસ, અસાધારણ ગ્રાન સંપાદન કરેલ છે. તાજેતરમાંજ મી. કેસવલાલ એચ. ધ્રુવે એક લેખ વાંચવા માટે મેરફેસો હતો અને તેઓએ આજમ ક્યુરેટરની શક્તિ તેમજ બુદ્ધિ માટે બહુ સારો અભિપ્રાય દરશાવ્યો હતો.

લેફ્ટેનન્ટ એચ. ડબ્લ્યુ. બેલ સાહેબે આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી અને જુના શોધ ખાતાને જગતી યીંગે બહુ રસ પૂર્વક જોઈ હતી. તેઓ સાહેબ પ્રાચીન ઇતિહાસ તેમજ જુના શોધ ખોળ તરફ બારે શોખ ધરાવતા હોય એમ જણાયું.

આજમ ક્યુરેટર ચાલુ સાલમાં જાન્યુઆરી ૧ માસ અને ૮ દિવસ ડીરેક્ટરમાં રૂપાંછે અને ૭૩ ગામડાંઓની મુલાકાત લીધી હતી. તેઓએ એકંદર ૪૪૮ માહિતીની મુસાફરી કરી ઝાલાવાડ પ્રાંતમાંના ૭૨ શિલાલેખોનાં રબિંગો છાપી લીધાં છે.

તે મુસાફરી દરમિયાન ઉપયોગી શોધ પૈકીની એક ચંદ્રાસર તળાવના લેખ સંબંધની છે. સીયા પાસેના ચંદ્રાસર ગામડા પાસેના તળાવમાંના વિ. સં. ૧૫૭૪ સાલનો લેખ તેઓના વાંચવામાં આવ્યો અને પરિણામે તે તળાવ સંબંધી આજ પર્યંત ચાલી આવતી માન્યતા ખોટી હરે છે. આજ પર્યંત એમ મનાતું કે આ તળાવ વિ. સં. ૧૬૭૪ માં ચંદ્રસિંધજીએ બંધાવેલું છે. પરંતુ ઉપર બતાવેલો લેખ આજમ ક્યુરેટરે ખારીકીથી વાંચ્યો ત્યારે માલુમ પડ્યું કે આ તળાવ વિ. સં. ૧૬૭૪ માં નહીં પણ વિ. સં. ૧૫૭૪ માં બંધાવેલું છે, અને બંધાવનાર ચંદ્રસિંધજી નહીં પણ દીપચંદ્ર નામનો માણસ હતો. આ દીપચંદ્ર હાલના ધ્રાંગધરાના રાજ્યકર્તાઓના વંશનો નહોતો પણ માત્ર તે એક (દર્બ જોત્રનો) જમીનદાર હતો. ધ્રાંગધરાના રાજાઓ તો મારકેડેવ જોત્રના છે. આ નવી માહિતીથી મુંગઈ ગેઝેટીઅર તેમજ જર્મસ જર્નલ્સ ફ્રોમ “મુંગઈ ઇલાકાની પ્રાચીન જગાઓનું સુધારેલું લીસ્ટ” માં જે હકીકત આપેલી છે તે ખોટી હરે છે.

સરજેશ્વરની વાવમાં વિ. સં. ૧૫૮૩ (ઇ. સ. ૧૫૧૭) નો લેખ જે આજમ ક્યુરેટરના જોવામાં આવ્યો છે તેમાં ઇ. સ. ૧૩૯૧થી ઇ. સ. ૧૫૬૪ સુધીની રાજ્યકર્તાઓની વંશાવળી આપેલી છે. આ વંશાવળીમાં ખાસ નવીનતા એ છે કે તેમાં તે બધા રાજ્યકર્તાઓની પત્નીનાં પદ્મ નામો આપેલ છે.

ગાળા પાસેના ગણપતિના મંદીરમાંથી મળેલા લેખ તરફ આપનું ખાસ ધ્યાન ખેંચું છું. તે લેખમાંથી અણ્નુલિલવાડના રાજા જયસિંહ દેવની માલવાની જીત બાબતમાં નવી હકીકત મળે છે. પશ્ચિમ વિભાગના ઓર્ડરોલોજીકલ સર્વે રીપોર્ટના છેલ્લા અંકમાં લખેલ છે કે આ જીત વિ. સં. ૧૧૯૧ અને ૧૧૯૫ની દરમિયાનમાં થવી જોઈએ પરંતુ આ ગાળાના લેખથી તે સમય વધારે ચોક્કસ થાય છે. આ લેખ વિ. સં. ૧૧૯૩ની સાલનો છે અને તેમાં જયસિંહદેવ ને અવન્તીનાથ એટલે કે માળવાનો ધણી લખેલ છે તેથી જયસિંહદેવે માળવા વિ. સં. ૧૧૯૧થી ૧૧૯૩ સુધીમાં જીતેલું હોતું જોઈએ એમ ચોક્કસ થાય છે.

જે જે લેખો આજમ ક્યુરેટરને મળ્યા છે તે તપાસતાં જણાય છે કે જુનામાં જુનો વિ. સં. ૧૧૯૩ (ખ. સ. ૧૧૩૭નો) અને નવામાં નવો વિ. સં. ૧૯૧૧ ખ. સ. ૧૮૫૫નો છે. આ લેખોમાં ઝાલાવાડ પ્રાંતમાં અને દ્રાંગધરાની રાજગાદી ઉપરના ઝાલા વંશની રાજા પરમ્પરાનાં નામો મળી આવેલ છે. તેવાં નામો પૈકી રાણા અમરસિંધજી, રાણા ચંદ્રસેન, રાણા સુરદાસ, ઝાલા રાસંગજી, ઝાલા અરજજીસિંધજી, રાણા માનસિંધજી, ઝાલા હરપાલ, રાણા જસવતસિંધજી, રાણી રમાદે, રાણાશ્રી રામદાસ, રાણી અરજુનદે, રાણા રજુવીર, રાણા વરસંગદે વગેરેનાં નામો ખાસ ધ્યાનમાં લેવાં જોવાં છે.

આ તેમજ ખીજાં રાજાઓનાં, રાણીઓનાં, તેમજ મંત્રીઓનાં નામો ઉપરથી દ્રાંગધરાના રાજકર્તાઓની વંશાવળી તૈયાર થઈ શકે તેમ છે. તેવી વિશ્વાસપાત્ર વંશાવળી તૈયાર કરવા મહેં આજમ ક્યુરેટરને ખાસ સુચના કરી છે અને પછી દ્રાંગધરા સ્ટેટમાંથી તેમજ બાહ્ય ચારણો પાસેથી મળતી વંશાવળી સાથે સરખામણી કરવી.

આજમ ક્યુરેટરે મેથાણ પાસે જે દુપદ કુંડ તથા મંદીર જોએલ છે તે ખરેખર જુની કારિગીરીના નમુના રૂપ છે. ગાળા અને દુદાપર વચ્ચેનું ચંદ્રમાગા નદી ઉપરનું વિનાયકનું મંદીર પણ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કારણકે આ બાબતમાં ગણપતિ પ્રધાન દેવ હોય તેવાં મંદિરો જવલેજ નેવામાં આવે છે.

આજમ ક્યુરેટરે વ્યાસ રતનજી માધવજીને ત્યાંનાં જુનાં સંસ્કૃત પુસ્તકોનો એક મોટો ખંડાર તપાસેલો છે. આ પુસ્તકોને વિભાગવાર ગોઠવવા વિગેરેનું કાર્ય હજી ખાલી છે તેવાં તેની ઉપયોગિતા બાબત ચોક્કસ ખ્યાલ અત્યારે આવી શકેતો નથી. ઘણાં ખરાં પુસ્તકો આઢાણોના કર્મકાંડ તેમજ યજ્ઞ યાગાદિક સંબંધનાં છે.

આજમ ક્યુરેટર આ પ્રમાણે જે સંગીત કામ સતત કરે તથા જે તે કમિટિના લક્ષ ઉપર

મુકવાને મ્હને ખુશી ઉપજે છે અને જે નવી હકીકતો આપણે પ્રકાશમાં મુકી શક્યા હોય તે તેનેજ આભારી છે.

મ્હેં મ્હારા ગયા રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે તે અનુસાર મ્યુઝીયમમાંના જૂઠા છવાયા ફકરા-માંથી શૃંખલા બદલ ઇતિહાસ ઉભો કરવાની મ્હારી તીવ્ર ઇચ્છા છે, પણ તે બાબતમાં મ્હારે કબુલ કરવું જોઈએ કે આજમ કયુરેટર મ્હને મદદ ન કરે તો તે કાર્ય બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડે તેમ છે. તે કામ તરતમાં હું હાથ લેવા ધારું છઉં.

મેસર્સ જમનાદાસ અને હરખચંદે હીસાબ તપાસી જે તરફી લીધી છે તેને માટે તેમનો આભાર માનવાની હું આ તક લઉં છઉં.

આ મ્યુઝીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૯-૧૦ ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મ્યુઝીયમની બે ઝોર્ડાનરી મીટીંગ અને એક સ્પેશીયલ મીટીંગ ભરવામાં આવી હતી, અને તેમાં પસાર થયેલા ઠરાવોનો નોંધ કલમ ૧૮ ને અનુસરીને મિનિટ બુકમાં કરવામાં આવેલ છે. આ સર્વની વિગત નીચે મુજબ છે.

ખીજી ઝોર્ડાનરી મીટીંગ—તા. ૨૮-૯-૧૩.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમીટીની ખીજી ઝોર્ડાનરી મીટીંગ રૂલ ૯ ને અનુસરીને તા. ૨૮ જુલાઈ સને ૧૯૧૩ ના રોજ સવારના ૮ા વાગે મ્યુઝીયમ હોલમાં ભરવામાં આવી હતી. નીચે લખ્યા મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

૧ મે. જે. સ્લેડન ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એમ્બ્રે હુ ધી ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલ — પ્રમુખ.

૨ આજમ પ્રાચીન વર્ધમાન મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જીનાગઢ સ્ટેટ વકીલ સાહેબ.

૩ „ વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવનગર સ્ટેટ વકીલ અને જોનરરી સેક્રેટરી.

૪ „ ત્રિભોવન એન. વેદ પાલીતાણા સ્ટેટ વકીલ સાહેબ.

૫ „ હરખલાલ એસ. બક્ષી જોગ „

૬ „ લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી વઢવાણ „

૭ „ ગિરજશંકર વી. આચાર્ય ખી. એ. કયુરેટર વો. મ્યુ.

૧ ગઇ મીટીંગનું પ્રોસીડીંગ પસાર કરવામાં આવ્યું.

૨ જોનરરી સેક્રેટરીનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજૂ થતાં સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

- ૩ સને ૧૯૧૨-૧૩ની સાલનો આવક ખર્ચનો વિગતવાર હીસાખ રજુ કરવામાં આવ્યો અને તેજ પ્રમાણે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.
- ૪ આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદીએ દરખાસ્ત કરી કે આજમ જમનાદાસ માણિક્યદ વળા વકીલ અને આજમ હરખચંદ ગોપાલજી જસદણુ વકીલને સને ૧૯૧૨-૧૩ની સાલનો હીસાખ તપાસવા માટે ઓડીટરો નીમવા. આજમ લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી-એ સદરહુ દરખાસ્તને ટેકા આપ્યો અને તે ઉપરથી સર્વાનુમતે તે દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવી.
- ૫ પાલીતાણા પાસેના શેત્રુંગના ડુંગર ઉપરનાં જૈન દેવગૌમાંના લગભગ ૩૦ ત્રીસ શિલાલેખોનાં રખિંગો લેવાની સગવડતા અર્થે આજમ કચુરેટરને ડુંગર ઉપરજ રહેવા દેવાની ગોઠવણુ માટે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી ઉપર પત્ર લખેલ તેનો જવાબ આવ્યો હતો તે વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો. તેમાં “તમારી માગણી મુજબ આજમ કચુરેટરને ઉપર રહેવાની સગવડ થઈ શકશે નહીં ઇત્યાદિ મતલબનું લખાઈ આવવાથી નીચે રહીને હમેશાં ડુંગર ઉપર જવા આવવાનું તેમનું પોતાનું તેમજ એક પટ્ટાવાળાનું ડોળી ખર્ચ તેમજ ઠાંગાખાડાના મળીને રૂ. ૪૦ રૂપેશીયલ એન્ડ તરીકે મંજૂર કરવા જોનરરી સેક્રેટરીએ દરખાસ્ત કરી. તે દરખાસ્તને રીતસર ટેકા આપવા બાદ વર્ષ આખર બચત રહેતી રકમ વિગેરે તપાસીને માંગણી મુજબની રૂ. ૪૦ ની રકમ સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.
- ૬ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચ ખાતામાં બચત રહેતી રકમ પૈકીના રૂ. ૩-૬-૭ પગાર ખર્ચ ખાતામાં તુટતા હોવાથી મુજરા લેવાની સર્વાનુમતે મંજૂરી આપવામાં આવી.
- ત્યારબાદ મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની મીટીંગનું કામ ખલાસ કરવામાં આવ્યું.

રૂપેશીયલ મીટીંગ—તા. ૨૯-૧૨-૧૩.

નં. ૭૧૫૪ (કાઠીયાવાડ એજન્સી ઓફીસ) તા. ૨૨-૧૨-૧૩નો પત્ર તેજ તારીખે જોનરરી સેક્રેટરીને સાંજે મળ્યો. મે. એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર સાહેબે તેજ દિવસે કીરટમસના તહેવારને લીધે નળખાવણી જવા માટે વિદાય થવાના હોવાથી રટેશન ઉપર મે. પર્સનલ આસીસ્ટન્ટ સાહેબ, કે જેની સહીનોજ ઉપલ્લેખ પત્ર આવેલો હતો તેની સાથે આ બાબતમાં વાતચિત કરી લેવામાં આવી. તેમને કહેવામાં આવ્યું કે મે. એજન્ટ સાહેબ હમણાં બહાર ગામ રહેવાના છે અને આ બાબત બહુ તાકીદની તેથી મીટીંગમાં તેઓ સાહેબ પ્રમુખરયાન લઈ શકે તેમ નથી. મે. પર્સનલ સાહેબે જણાવ્યું કે બીજા મેન્ગર્સો ડેલીગેટને કલકતે મોકલવાના મતના ધાય તો મે. એજન્ટ સાહેબ તે મતમાં બહુ ખુશીથી સામેલ થશે.

આ બાબત બહુ તાકીદની હોવાથી કમીટીના મેમ્બર્સોને આ બાબત તા. ૨૩ મીએ જણાવવામાં આવી. ધ્રાંગધરા વકીલ આજમ ભગવાનજી ધ્રાંગધરા ગએલા હોવાથી મેમ્બર્સોનો મત એવો થયો કે શનિવારે મીટીંગ બોલાવવી અને દરમીયાન આજમ ભગવાનજીના કારકુન મી. લક્ષ્મીશંકરે આ બાબતના આજમ ભગવાનજીને ખબર આપવા. તેમને તાર તથા કાગળની નકલ આપવામાં આવી.

આ ગોઠવણુ પ્રમાણે તા. ૨૬ મીએ સરકયુલર કાઢવામાં આવ્યો અને તે બધા મેમ્બર્સોને ફેરવવામાં આવ્યો. મે. એજન્ટ સાહેબ ફીરદમસના તહેવારોને લીધે બહાર ગામ પધાર્યા હતા અને રાજકુમાર કાલેજના મે. પ્રીન્સીપાલ સાહેબ પણ બહાર ગામ હતા.

મીટીંગ વોટસન મ્યુઝીયમ હોલમાં બપોરે ૨ બજે ભરવાનું ચોક્કસ કરેલું હોવાથી તે મુજબ મીટીંગ ભરાણી લ્યારે નીચે મુજબના મેમ્બર્સો હાજર હતા.

આજમ મગનલાલ ખી. કાજી ખી. એ. જામનગર રોડ વકીલ પ્રમુખ સ્થાને.

,, વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ. એલ. ખી. બાવનગર રોડ વકીલ અને ઓનરરી સેક્રેટરી.

,, અનુભાઈ એસ. દોશી જાદરાબાદ રોડ વકીલ.

,, ત્રીભોવન એન. વેદ પાલીતાણા રોડ વકીલ.

,, હરખલાલ એસ. બક્ષી ધ્રોળ ,,

,, લક્ષ્મીશંકર જી. બક્ષી વઢવાણ ,,

,, જમનાદાસ માણેકચંદ વળા ,,

,, ત્રીભોવન એન. વેદ જસદણ ,, વતી

,, જમનદાસ માણેકચંદ બનાણા ,,

૨૪. શ્રી જીનાગઢના વકીલ આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદી લાંખી રંગ હપર ગએલા હોવાથી તેમના શીરસતેદાર મી. મગનલાલ લક્ષ્મીશંકરને મીટીંગના ખબર આપવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ તે ગૃહસ્થ હાજર ન હતા. તહેવાર સંખ્ય આજમ ક્યુરેટર જીનાગઢ ગએલા હતા.

મીટીંગની શરવાતમાં મી. વી. જી. ત્રીવેદીએ દરખાસ્ત કરી કે જામનગરના મુખ્ય વકીલ આજમ એમ. ખી. કાજીને પ્રમુખ પદ આપવું. સદરહુ દરખાસ્તને આજમ હરખલાલ એસ. બક્ષીએ ટેકા આપવાથી આજમ એમ. ખી. કાજીએ પ્રમુખપદ લીધું. ત્યારબાદ ઓ. સેક્રેટરીએ કલકત્તાથી આવેલા તાર તથા પર્સનલ આસીસ્ટન્ટ હુ ધી પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબનો પત્ર વાંચી સંબંધાવ્યો તેમજ તેનો મુજરાતી તરજુમો કરી બતાવ્યો.

૧ આજમ લક્ષ્મીશંકર જેઠા બક્ષીએ દરખાસ્ત કરી કે ઓ. સેક્રેટરી આજમ વિદુલદાસ
જી. ત્રીવેદીને ડેલીગેટ તરીકે પસંદ કરવા. સદરહુ દરખાસ્તને આજમ અનોપચંદ
શવજીભાઈએ અને હરખલાલ એસ. બક્ષીએ ટેકો આપ્યો અને સર્વાનુમતે મંજૂર
કરવામાં આવી.

૨ ખીજો સવાલ ખર્ચ મંજૂર કરવા સમબનો હતો. આજમ અનોપચંદ શવજીભાઈએ
દરખાસ્ત કરી કે મતવળત બન્ને વખત માટે એક સેકન્ડ ક્લાસ ટીકીટનો ખર્ચ અને
નોકર માટે થઈ ક્લાસ ટીકીટનો ખર્ચ અને ત્યાંની રોકત દરમીયાન ખીજો પરચુરણ
ખર્ચ મ્યુઝીયમ ફંડમાંથી મંજૂર કરવો. સદરહુ દરખાસ્તને આજમ હરખલાલ
એસ. બક્ષીએ ટેકો આપ્યો અને સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.

પ્રમુખનો ઉપકાર માન્યા બાદ મીટીંગ ખલાસ કરવામાં આવી હતી.

પહેલી ઓર્ડીનરી મીટીંગ—તા. ૨૧-૨-૧૪.

પહેલી ઓર્ડીનરી મીટીંગ તા. ૨૧મી ફેબ્રુઆરીના રોજ સવારના ૮ા બજે ભરવાની
હતી તે વખતે નીચે પ્રમાણેના મેમ્બર્સો હાજર હતા.

૧ મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર સાહેબ-પ્રમુખ.

૨ આજમ વી. જી. ત્રીવેદી ભાવનગર વકીલ.

૩ „ એચ. એસ. બક્ષી ધ્રોળ „

૪ „ એલ. જી. બક્ષી વઢવાણ „

૫ „ એચ. જી. વોરા જસદણ „

૬ „ જી. વી. આચાર્ય કચુરેદર.

૩૧ ૧૪ પ્રમાણે કોરમ પુરૂં ન થવાથી તા. ૧૦મી માર્ચ સુધી મીટીંગ મુલતવી રાખ-
વામાં આવી.

તા. ૧૦-૩-૧૪ મુલતવી રહેલી મીટીંગ આજરોજ ૮ા બજે મ્યુઝીયમ હોલમાં ભરવામાં
આવી હતી. નીચે પ્રમાણે મેમ્બર્સો હાજર હતા.

મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર સાહેબ પ્રમુખ સ્થાને.

૧ આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ. એલ. ખી. જી. જી. વકીલ.

૨ „ વિદુલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ. એલ. ખી. ભાવ. „

૩ „ હરખલાલ એસ. બક્ષી ધ્રોળ „

૪ „ લક્ષ્મીશંકર જેઠા બક્ષી વઢવાણ „

- ૫ „ જમનાદાસ માણેકચંદ વળા „
 ૬ „ હરખચંદ છ. વોરા જસદણ „
 ૭ „ જમનાદાસ માણેકચંદ બગણા „
 ૮ „ ગિરમશંકર વી. આચાર્ય બી. એ. કચુરેટર.

આ મીટીંગમાં નીચે પ્રમાણેનું કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

- ૧ તા. ૨૮ જુલાઈ ૧૯૧૩ ને દીવસે મળેલી ઓર્ડીનરી મીટીંગનું, તા. ૧૭ ડીસેમ્બર ૧૯૧૩ ને દીવસે મળેલી એક્સ્ટ્રા ઓર્ડીનરી મીટીંગનું તેમજ તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૪ના રોજ મુક્તવી રહેલી મીટીંગનું રોજકામ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

- ૨ નીચેના સુધારા વધારા સાથે બજેટ એસ્ટીમેટ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ થયો.

(અ) તા. ૨૭મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૩ના રોજ મળેલી એક્સ્ટ્રા ઓર્ડીનરી મીટીંગે કરેલા ઠરાવ અનુસાર ડેલીગેટ તરીકે ઓર્ડીનરી સેક્રેટરી કલકતે ગએલ ત્યારે થએલા ખર્ચના રા. ૨૧૫-૧૫-૦નો આગળ ઠરાવ નંબર ૬ માં બતાવ્યા પ્રમાણે બંટાવવા કરવો.

(બ) છપામણી ખર્ચ માટે મંજૂર થએલા રા. ૧૫૦ ને બદલે રા. ૨૦૦ મંજૂર કરવા કે જેથી વાર્ષિક રીપોર્ટ ગુજરાતીમાં તેમજ ઠરાવ નં. ૭માં સુચવ્યા મુજબ ઇંગ્લિશમાં પણ છપાવવા પુરતા ખર્ચનો સમાવેશ થઈ જાય.

(ક) ચાલુ વર્ષમાં (પ્લેગ સમય) પાલીતાણા જઈ શકાયું નથી તેથી અચૂત રહેલા રા. ૪૦ આવતા વર્ષમાં આજમ કચુરેટરને ખરચવા માટે મુસાફરી ખર્ચ ખાતામાં ઉમેરવા.

(ડ) ઉપર મુજબના સુધારા વધારાને પરિણામે બને બાજુના સરવાળામાં જરૂર જોઈતો સુધારો કરવો.

- ૩ સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ માટે મેનેજિંગ કમિટીના નીચે પ્રમાણેના મેમ્બરો સર્વાનુ-મતે પસંદ કરવામાં આવ્યા.

૧ મે. એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર ઇન કાઠિયાવાડ પ્રમુખ (હુદાની રૂએ).

૨ રાજકુમાર કોલેજના મે. પ્રીન્સીપાલ સાહેબ હુદાની રૂએ.

૩ સ્વ. જુનાગઢ રેલ્વે વકીલ સાહેબ.

૪ „ જામનગર

”

૫ સ્વ. ભાવનગર સ્ટેટ વકીલ સાહેબ.

૬ „ પ્રાંમધરા „

૭ „ ગોંડલ „

૮ „ ભાદરાબાદ „

૯ „ પાલીતાણા „

૧૦ „ દ્રાણ „

૧૧ „ વડવાણ „

૧૨ „ માણવદર „

૧૩ „ થાણાદેવળી „

૧૪ આજમ મુળવાળાના „

૧૫ „ કચુરેટર વો. મ્યુ.

સ્વસ્થાન ગોંડલના સ્ટેટ વકીલ સાહેબનું નામ આ વખતે નવું ઉમેરવાના કારણ તરીકે ઓનરરી સેક્રેટરીએ દરખાસ્ત કરી કે તાણાં ભરનાર સ્ટેટ તરીકે ગોંડલ પણ છે અને જો કે ત્યાંના સ્ટેટ વકીલ આંહી રહેતા નથી તો પણ સ્ટેટ વકીલ તરીકેનું બહુ કામ-કાજ તેઓ કરે છે તેથી તેઓને પણ કમિટિ ઉપર રાખવા જોઈએ. આ બાબતમાં સહુ મેમ્બરોના મત લેતાં તે દરખાસ્ત સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.

૪ ભાવનગરના સ્ટેટ વકીલ આજમ વી. જી. ત્રિવેદીને ઓ. સેક્રેટરી તરીકે આવતી સાલ માટે કાયમ રાખવા માટેની દરખાસ્ત આજમ પી. વી. મોદી જુનાગઢ સ્ટેટ વકીલે કરી અને તે સર્વાનુમતે મંજૂર રાખવામાં આવી.

૫ સને ૧૯૧૩-૧૪નો હીસાબ પણ હાલના ઓડીટરે આજમ જમનાદાસ માણેકચંદ તથા આજમ દરખાસ્ત જી. વોરાએ તપાસવો એમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

૬ હેડ નં. ૯ માંથી રૂ. ૫-૦-૦ હેડ નં ૧ (ઇંટીજન્ટ ખર્ચ) માં રીએપ્રોપ્રીએટ કરવા મંજૂરી આપવામાં આવી.

૭ મ્યુઝીયમનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ગુજરાતીમાં છપાયે છે તે ઉપરાંત ઇંગ્રેજીમાં છપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો અને તેને માટે બજેટમાં છપામણી ખર્ચ ખાતામાં રૂ. ૫૦ વધારે મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

૮ રૂ. ૧૧ મુજબ ઇંડિયન મ્યુઝીયમની પહેલી શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગે ઓનરરી સેક્રેટરી કલકત્તા ગયા હતા ત્યારે તેમનો રીપોર્ટ મ્યુઝીયમમાં રેકર્ડ ઉપર મુકવો અને વાર્ષિક રીપોર્ટમાં તેને દાખલ કરવા માટેનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૫ કલકત્તાની મુસાફરી દરમિયાન થએલા ખર્ચના રા. ૨૧૫-૧૫-૦ નું ખાલ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીટીંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

આજમ ક્યુરેટરનો આ સાર (ઇ. સ. ૧૯૧૩-૧૪) નો રીપોર્ટ આંક ૧ લે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

આ સારમાં મ્યુઝીયમમાં જે નવો સામાન સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૪ થી રાખ્યું છે.

આ સારનો હિસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૫-૬-૭ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે ઇ. સ. ૧૯૧૩-૧૪ માં કુલ ખર્ચ રા. ૧૯૧૮-૧૦-૦૧ થયું છે અને તે બજેટમાં તેમજ તા. ૨૭-૧૨-૧૩ના રોજ મળેલી એકસ્ટ્રા ઓર્ડીનરી મીટીંગમાં મંજૂર થએલી રકમની અંદર છે.

આ સારમાં આ મ્યુઝીયમ જેવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદરે ૬૨૨૪૩ની છે જેની રાજીંદી સરેરાસ ૧૮૧૨૩ની આવે છે.

તા. ૧૮-૭-૧૪

મુ. રાજકોટ

Vithaldas G. Trivedi

આ. સેક્રેટરી વો. મ્યુ. આ. ઓ.

આંક ૧.

સને ૧૯૧૩-૧૪ એટલે તા. ૧-૪-૧૩ થી

તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધીનો રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવોટીઝની
મેનેજીંગ કમિટિના આનરરો સેક્રેટરી સાહેબ

મુ. રાજકોટ.

વિ. જે સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજુ કરવા રજા લઈ છઉં.

ડીરેક્ટરી.

૧. આલુ સાલમાં નવેંબર ડિસેંબરમાં, ધ્રાંગધરા હળવદ બાજુમાં અને જાનેવારીમાં મીટીંગ ઉઠેલા બાદ ફેબ્રુઆરી અને માર્ચમાં પાલીતાણા પાસેના રોનુંગ ઉપરના લેખો છાપવાનું ધારેલ. તે અનુસાર તા. ૬-૧૧-૧૩થી તા. ૧૯-૧૨-૧૩ સુધી ધ્રાંગધરા હળવદ બાજુમાં ૧ માસ અને ૧૪ દિવસની મુસાફરી કરી. મીટીંગ જાનેવારીમાં ભરવાની સગવડ ન હોવાથી તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરીના રોજ ભરવાનું ચોક્કસ થયું તેથી ત્યાં સુધી રોકાઈ રહેવું પડ્યું. તા. ૨૧ મી એ પણ કોરમ પૂરું ન થવાથી તા. ૧૦ મી માર્ચ ઉપર મીટીંગ મુલતવી રાખવામાં આવી તેથી સાલ પુરી થવા આવી હતી તેથી દરમીયાનના વખતમાં એટલે તા. ૨-૩-૧૪થી તા. ૯-૩-૧૪ સુધી દિવસ ૮ વસાવડ તથા આસપાસનાં ગામોમાં મુસાફરી કરી. મીટીંગ ઉઠેલા બાદ પાલીતાણા જવું ધાર્યું હતું પરંતુ ત્યાં પ્લેગ હોવા સમગ્ર ત્યાંના મે. એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબ તરફથી ના લખાઈ આવતાં વાયવ્ય હાલાર તરફ એટલે કે જોડિયા બાજુમાં બાજુ તરફ જવાનો નિશ્ચય કરી લાગતાં વળગતાં સ્ટેટો તરફ ખજર લખી મોકલીને તા. ૧૬ માર્ચ ૧૯૧૪ના રોજ ઉપડી તા. ૪ થી એપ્રિલ સુધી મુસાફરી કરી હતી. એટલે પરિણામે આખી સાલમાં બે મહીનાને આઠ દિવસની મુસાફરી થઈ શકી.

ભાષણ.

૩. આલુ સાલમાં તૈયાર કરવાનાં ભાષણો જેમ જેમ તૈયાર થતાં જશે તેમ તેમ અનુક્રમ-તા પ્રમાણે છપાવીને સમરકાઠાજીરોને તેમજ અન્ય સંસ્થાઓને વાર્ષિક રીપોર્ટની માફક પુરાં પા-ડવામાં આવશે. અશોકના લેખના પહેલા બે વિભાગ છપાઈને તૈયાર આવી ગયા છે પરંતુ

ત્રીજો વિભાગ આવતી દીવાળી બાદ છપાઇ તૈયાર થશે સારે ત્રણે વિભાગ સાથે બંધાવીનેજ વેચવામાં આવશે જેથી તે પુસ્તકના આકારમાં સુરક્ષિત રહે.

પ્રેક્ષકો.

૪. તા. ૨૪મી ડીસે. ૧૯૧૩ના રોજ સોરઠ પ્રાંતના પોલીટીકલ એજન્ટ લેફ. એચ. ડબ્લ્યુ. બેલ સાહેબ મ્યુઝીયમ જેવા પધારેલ. તેઓ સાહેબ પ્રાચીન ઇતિહાસ તરફ સારો શોખ ધરાવે છે અને મ્યુઝીયમમાંના પ્રાચીન શિક્ષાઓ તેમજ પુસ્તકો બહુજ રસપૂર્વક જોયાં.

ઉપયોગી પત્ર વ્યવહાર.

૫. અમદાવાદથી રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે અમદાવાદ પાસેના ગામ અડા-ળજમાંથી નીકળેલી બૌદ્ધ મૂર્તિની ખેસણી ઉપરના લેખનો ફોટોગ્રાફ મોકલ્યો હતો જે ઉપરથી તેનું અક્ષરાંતર થયાશકિત કરી મોકલ્યું હતું. પાછળથી ખાસ માગણી ઉપરથી તેઓ સાહેબે તે ફોટોગ્રાફ મ્યુઝીયમને બેઠ તરીકે મોકલી આપ્યો હતો.

૬. ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે ૨ માસ અને ૮ દીવસ ડીરેક્ટોરેટમાં ફરવાનું થયું તેમાં ૭૩ ગામો જોયાં તથા રેલ્વેની મુસાફરી બાદ કરતાં કુલ ૧૭૪ ગાઉની મુસાફરી કરી છે. આ બાબતનું સ્થળ તેમજ તારીખવાર પત્રક આ સાથે આંકે ૨ જે સામેલ રાખેલ છે.

૭. આ સાલમાં મુસાફરી દરમીયાન લેખનાં રબિંગો છાપી લેવા સિવાય ખીજું શું શું જોયું તથા શોશો સામાન સંગ્રહિત કર્યો તે પણ આંકે ૨ ના પત્રકના આસન ૧૦ માં ફોટાડ્યું છે.

૮. આ મુસાફરી દરમીયાન ૪૨ લેખોનાં રબિંગો તે તે જગ્યાએ જઈ છાપી લેવાની ધારણા હતી. તે પૈકી ૩૯ લેખોનાં રબિંગો લીધાં બ્યારે બાકીના ત્રણ લેખો (ચંદ્રાસરના તળાવ કાંઠેના) મળ્યા નહીં. ઉપરાંત ૩૩ લેખો આજ પર્વત નહીં જાણવામાં આવેલા એવા તદ્દન નવા મળ્યા. આ બધા લેખોનું સ્થળ, માપ, વિગેરે વિગતવાર હકીકતવાળું પત્રક આ સાથે આંકે ૩ જે સામેલ રાખેલ છે. નવા મળેલા લેખોમાંથી કેટલાક ધણા પ્રાચીન તેમજ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી નીકળ્યા છે જે બધાનું સવિસ્તર વિવેચન પ્રત્યેક ગામના વર્ણનની સાથે આપવામાં આવશે.

૯. મુસાફરી દરમીયાન જેએલી જગ્યાઓનું તેમજ છાપી લીધેલા લેખોનું જરૂર જોઈતું વર્ણન થયાશકિત તૈયાર કરેલ છે તે આ નીચે આપવા રજા લઉં છઉં.

૧૬. ચંદ્રાસર—ધ્રાંગધરાના મહાલ સીધાપુરનું મુખ્ય ગામ સીધાપુર જે વડવાણ

ધ્રાંગધરા વચ્ચેની રેલ્વે લાઇન ઉપર આવેલું છે સ્થાંથી પૂર્વમાં ૧ માઇલ છેટે પ્રસિદ્ધ ચંદ્રાસર તળાવ છે તે ઉપરથીજ આ ગામડાનું નામ પશુ ચંદ્રાસર પડેલું હોયું જોઇએ. આ ગામડું પશુ ૧૭૦૦ (વિ. સં.) લગભગમાં વસ્યું હોયું જોઇએ એમ નોંધ પૈકીના આંહીના તળાવને કાંઠે પડેલા પાળીયામાંના વિ. સં. ૧૬૮૭ના લેખમાંના “મોજે ચંદ્રાસર” શબ્દો ઉપરથી ચોકસ થાય છે.

આંહી પાંચ લેખો હોવાનો નોંધ હતો તે પૈકીના ખુદ તળાવના બે લેખ મળ્યા પશુ આકીના કાંઠેના બે પાળીયા દરેક વિ. સં. ૧૬૮૭ની સાલના તેમજ અગ્નિ ખૂણે શિવજીની ડેરીમાંના વિ. સં. ૧૭૦૧ની સાલનો એમ ત્રણ લેખો મળ્યા નહો.

પાંચ લેખો પૈકીના જ બે મળ્યા તેનું જરૂર જોઇતું વિવેચન નીચે આપેલ છે. ૧

નં. ૧-આ લેખ ચંદ્રાસર તળાવના દક્ષિણાદા આરા તરફ પાણી આવવા માટે પાકી આંધેલી નાળ છે તેના છેક દક્ષિણાદા છેડા ઉપર ગરણી તરીકે આંધેલી પથ્થરની જાળી છે તેની ઉપર છે. આ લેખનું અક્ષરાંતર નીચે મુજબ છે.

૧ સંવત ૧૫૩૪ વર્ષે ફાલગુણ સુદિ . . સોમે . . મનોહરં
તડાગંચ । કારિતં દર્મ ગોત્રિણા

૨ સત્વાનાં શાંતયે નૂનં દીપચંદ્રેણ ક્ષેત્રિણા ૧

ભાવાર્થ — પ્રાણીઓની શાંતિ માટે આ મનોહર તળાવ દર્ભ ગોત્રી દીપ-
ચંદ્ર નામના ક્ષેત્રીયે કરાવ્યું.

નં. ૨-તેજ તળાવના ઉત્તરાદા આરા તરફની નાળના પૂર્વાદા ટોડા ઉપર આરસમાં તળાવનો છલ્લોદ્ધાર કરાવ્યા સમયનો વિ. સં. ૧૯૧૧ની સાલનો લેખ છે. આ લેખની પંક્તિ ૪ થીના અંતમાં લખેલ છે કે—

મહારાણાશ્રી ૭ ચંદ્રસિંઘજી પૂર્વે થા તેડયે પોતાના નામથી આ
ચંદ્રાસર તલાવ કરાવ્યું તેનો શિલાલેખ દક્ષણ દિસા તરફ
પાળી આવવાની નાલી છે તેના ભારવટ ઉપર આ અક્ષર લખેલ

૧ આ પ્રમાણે પ્રત્યેક જગ્યાએથી મળેલા શિલા લેખોનું વર્ણન તે તે ગામવાર આપવામાં આવશે. તે વર્ણનમાં લેખ પત્રક પાછળ આંકે ઉજે આપેલ છે તે પૈકીની હકીકતનો સમાવેશ કરેલ નથી તેથી ચોકસ સ્થળ, માપ, ભાષા વિગેરે માટે તે પત્રક જોતા જવાનું છે. લેખોના નંબરનો આંકડો છે તે પશુ તેજ પત્રક માંહેલોજ છે.

છે. સંવત ૧૬૨૪ વર્ષે ફાલ્ગુન શુદ્ધ ૫ સોમે । શ્લોક । ચંદ્રા-
હરં તઢાગંચ કારિતં દર્મ મોત્રીણા ॥ સત્વાનાં શાંતયે નુના
દીપચંદ્રેણ ક્ષત્રીણા.

ભાવાર્થ — મહારાણ્યાશ્રી રજુમલસિંધજીયે વજીર જાડેજા સાંગાજીને
હુકમ કરી આ તળાવનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

જોખે ગેઝેટીઅરના કાઠીવાવાડ વિભાગવાળા વોલ્યુમમાં પાને ૬૫૬ મે સીધાના વર્ણન
પ્રસંગમાં લખેલ છે કે “સીધાથી પૂર્વે ૧ માઇલ ઉપર ઇ. સ. ૧૬૨૪માં રાજ ચંદ્રસિંધજી-
એ બંધાવેલું ચંદ્રાસર નામનું એક ઠીક ઠીક મ્હોટું તળાવ છે.” તેજ પ્રમાણે અદ્વૈતરા:
કાઠીવાવાડ સર્વ સમ્રાટમાં પશુ પાને ૫૯૬ મે લખેલ છે.

ઉપરાંત જર્નેસ જરનેસ દ્વૃત મુંગઢ ઇલાકાની પ્રાચીન વસ્તુઓનું સુધારેલું લીસ્ટ (Re-
vised list of the antiquarian remains in the Bombay presidency New
Imperial Series Vol. XVI) ન્યુ ઇમ્પીરીયલ સીરીઝ વોલ્યુમ ૧૬ મામાં પાને ૨૪૧ મે
લખેલ છે કે “સીધાથી પૂર્વે ૧ માઇલ ઉપર હજવદના મરહુમ રાજ ચંદ્રસિંધજીએ સંવત
૧૬૬૫ માં બંધાવેલું ચંદ્રાસર નામનું તળાવ છે. સંવત ૧૫૨૪ નો લેખ તે તળાવના એક
પથ્થર ઉપર છે તે નીચે મુજબ છે.

ચંદ્રાહારં તઢાગંચ કારિતં દર્મ મોત્રીણા ।

વૃષાણાં શાન્તયે ન્યૂનં ચંદ્રરાઘન ક્ષત્રિણા ॥

મુંગઢ ગેઝેટીઅરમાં તેા જીર્ણોદ્ધારના લેખ (નં. ૨) માં પંક્તિ પાંચમીએ જ સંવત
૧૬૨૪ લખેલ છે તેને ઇસ્વી સન માની ઇ. સ. ૧૬૨૪ લખેલ હોવા જોઇએ. જ્યારે જર્નેસ
સાહેબવાળા ગ્રંથમાં લેખની નકલ આપી છે તેમાં સંવત ૧૫૨૪ લખેલ છે છતાં સંવત
૧૬૬૫માં તળાવ બંધાવ્યાનું લખ્યું છે તે અગત્યખીવાળું છે.

મનોહરં ને બદલે ચંદ્રાહારં લખેલ છે તે પશુ જીર્ણોદ્ધારના લેખની જુદા ઉપરથી લ-
ખાએલું હોવું જોઇએ. નં. ૧ વાળો લેખ જોકે અરપટ છે તોપણ સંવતવાળો ભાગ ચોખ્ખો
છે અને સંવત ૧૫૩૪ નિઃશંક વાંચી શકાય છે છતાં જીર્ણોદ્ધારમાં ૧૫૩૪ને બદલે ૧૬૨૪ કેમ
લખેલ હશે એ સમજાતું નથી. ચંદ્રાહારં ઉપરથી ચંદ્રાસર અને ચંદ્રાસર તે ચંદ્રસિંધજીનું
બંધેલું હોવું જોઇએ એમ પ્રથમ માની લીધું અને ચંદ્રસિંધજી ઇ. સ. ૧૫૮૪ થી ૧૬૨૮
સુધી એટલે કે વિ. સં. ૧૬૪૦ થી ૧૬૮૪ સુધી રાજ્યાસન ઉપર હતા તેથી ચંદ્રસિંધજીનો
સમય બંધ એસનો આજુબા માટે નકલ કરનારે સંવત ૧૫૩૪ને બદલે સંવત ૧૬૨૪ લખ્યા

હોય એમ માનીએ તોપણ ૧૬ વર્ષનો ફેર રહી ગય છે (કારણ ચંદ્રસિંધણ સંવત ૧૬૪૦માં ગાદીનશીન થયા) એટલે આ જુલ માટેની તેવી કલ્પના પણ યથાર્થ માની શકાય નહીં.

આ સિવાય પણ આ તળાવ મહારાજા ચંદ્રસિંધણનું બંધાવેલ નથી એમ માનવાને ખીજાં ત્રણ સબળ કારણો છે.

(૧) તળાવ બંધાવનારનું ગોત્ર દર્મ રૂપરૂ રીતે લેખમાં લખ્યું છે (દર્મ ગોત્રિણા) જ્યારે ધ્રાંગધરાની માદી ઉપરના ઝાલાઓ મકવાણાની એક શાખા પૈકીના છે અને તે મકવાણાનું 'મકડેય' ગોત્ર છે એમ જોખે ગેઝેટીઅરમાં લખેલ છે. (૫ ૪૨૦).

(૨) તળાવ બંધાવનારના નામ તરીકે દીપચંદ્ર રૂપરૂ રીતે લેખમાં આપેલું છે. આ દીપચંદ્ર કોણ અને ક્યાંનો હશે એ બાબત હજી કાંઈ જાણી શકાયું નથી.

(૩) દીપચંદ્ર પછી ક્ષત્રિણા નહીં પણ ક્ષેત્રિણા છે અને તે કયા શબ્દની તૃતીયા (એક વચન) છે તે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. આજ પર્વત ક્ષત્રિણા વંચાવાનું કારણ એ છે કે ક્ષની માત્રા ઉપર નથી પણ પાછળ છે (તક્ષ) એટલે તે સહજ ધ્યાનમાં આવે તેમ નથી. આજ લેખમાં યે, જો, ગો, યે અને દ્રે એ બધે ઠેકાણે માત્રા ઉપર છે છતાં આ ક્ષની માત્રા પાછળ લખવાનું શું કારણ એ સવાલ સહજ ઉઠે એવો છે પણ તેનું સમાધાન રબિંગ જોવાથી થશે કે ઉપરની લીટીમાંનો ક્ષની ઉપરનો અક્ષર મ્ એટલે બધો નીચો આવી ગયો છે કે ક્ષની માત્રા ઉપર લખવા પુરતી જગ્યા રહી નથી તેથી સ્થળ સંકોચથી માત્રા પાછળ કરેલી હોવી જોઈએ. ક્ષેત્રિણા એ ક્ષેત્રિણનું તૃતીયા એકવચનનું રૂપ છે અને ક્ષેત્રિણનો અર્થ જેને ક્ષેત્ર (ખેતર-જમીન) છે એવો થાય છે એટલે દીપચંદ્ર કોઈ મહોટો રાજા નહોતો પણ સાધારણ જમીનદાર ગરાસીઓ વિગેરે વર્ગનો માણસ હોવો જોઈએ.

૧૧. સીંધાપુર—ધ્રાંગધરા રટેટના સીંધાપુર મહાલનું મુખ્ય ગામ છે. તે ધ્રાંગધરાથી અગ્નિ ખૂણે ૧૩ માઇલ અને વઢવાણથી વાયવ્યમાં ૧૩ માઇલ દૂર છે. ગામને ફરતો ગઢ છે જે રાજસાહેબ રણમલસિંહજીએ ઇ. સ. ૧૮૪૬ લગભગમાં બંધાવ્યાનું લખ્યું છે. આંહીથી નીચેના ચાર લેખો તદ્દન નવાજ મળ્યા છે.

નં. ૩-સમય વિ. સં. ૧૮૬૩ શાકે ૧૭૨૮ માધ વદિ ૧૩ ગુરૂ.

બાવાર્ય—મહારાજાશ્રી અમરસિંધણ રાજ્ય કરતા હતા (ઇ. સ. ૧૮૦૪-૪૩)

અને વજીર પટે જાડેજા સુરાજી હતા તે વખતે આ શિવ મંદીર મહંતશ્રી પરતાપગરે ઇ. ૧૫૦૪૫ ખરવીને કરાવ્યું છે.

નં. ૪-સમય વિ. સં. ૧૮૬૩ શાકે ૧૭૨૮ માધ વદિ ૧૩ ગુરુ.

ભાવાર્થ — મહારાણ્યશ્રી અમરસિંધજીના રાજ્યમાં મહંતશ્રી પરતાપગરે મોજે સીયામાં વાવ ચણવી છે તેનો ખરચ રા. ૧૪૭૨૫ થયા. સલાહ અરજી મુલજીએ વાવ ચણી છે.

નં. ૫-સમય વિ. સં. ૧૭૦૧ શાકે ૧૫૬૬ આષાઢ સુદ ૨ ભોમવાર, પુષ્ય નક્ષત્ર, હરિ-પણ્ણ યોગ.

ભાવાર્થ — પાદશાહશ્રી શાહજહાન (ઇ. સ. ૧૬૨૭-૫૮) દેશપતિ મહારાણ્યશ્રી ચંદ્રસેનના સુત વજીરાતશ્રી અમરસિંધજી (ઇ. સ. ૧૬૩૪-૪૫) નારજપુતશ્રી સીયામાં પરમારશ્રી લીળડ સવાના કુટુંબમાં લીળડ ગોઠઆ (ગોવા) એ રૂંદે કરાવ્યું. રૂંદે ચણનાર ગજધર રામજી આણુંદ.

નં. ૬-સમય વિ. સં. ૧૭૦૪ વૈશાખ સુદ ૩.

ભાવાર્થ — સતીનો પાળીયો છે તે ચતો પડેલો છે તેથી રાજવાતના ભાગ સિવાય બધો ધસાઈ ગયો છે તેથી સતીનું નામ રપટ વંચાતું નથી.

૧૨. ખેડ — વઢવાણ તાબાના તેજ નામના મહાલનું મુખ્ય મથક છે. તે વઢવાણથી વાયવ્યમાં ૧૫ માઇલ અને ધ્રાંગધરાથી દક્ષિણે ૧૩ માઇલ થાય છે. રાજોજીના સમયમાં એટલે કે ઇ. સ. ૧૬૩૦ લગભગમાં આંહી રાજધાની હતી અને તેને લીધે ગામમાં જીનો ખાંધેલો મ્હોટો દરખાસ્ત છે. આંહીના ૪ લેખ પૈકીના પહેલા બે એટલે કે નં. ૭ અને ૮ ઉપયોગી છે.

નં. ૭-સમય (તકરારી) વિ. સં. ૧૧૪૧-૧૭૪૧.

ભાવાર્થ — આ એક સતીનો પાળીયો છે અને તે ધણોખરો ધસાઈ ગયો છે પણ ઉપરનો ભાગ વંચાય છે. બેએ જેઝેરીઅરમાં આ લેખ સંજંધમાં પૃષ્ઠ ૫૧૫ મે લખેલ છે કે વિ. સં. ૧૧૪૧ શાકે ૧૦૦૬ શ્રાવણ વદ ૨ ને દિવસે જોશી વિહાની મા સતી થઈ. લેખનું રખિંગ જોતાં સંવત ૧૧૪૧ નહીં પણ ૧૭૪૧ હોય એમ લાગે છે તેમજ શાકે પણ ૧૦૦૬ નહીં પણ ૧૬૦૬ છે. પ્રથમ હજારના અંક તરીકેના એકડાનું ઉપરનું મીડું ફાટેલું છે જ્યારે સોના અંક તરીકેના સંદિગ્ધ એકડાનું ઉપરનું મીડું ખરાબર બંધ કરેલું છે તેમજ નીચેનું પાંખડું પણ ખરાબર એકડા તરફ જાય છે. નીચે ખાડા

જેવું છે તેથી તે પાંખડું પાંખું જમણી બાજુ વળ્યું હોય એમ બમ થાય છે તેને લીધેજ સાતડાને બદલે એકડો વંચાયો હશે. શાકેના અંકમાં પણ ખીજો શતકનો અંક જુની ઢબનો છગડો છે અને મોડું નથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. ઉપરાંત માસ પણ ખોટો વંચાયો છે. ત્રીજી લીટીમાં ... શ્રી સૂર્યે પછી અને છેવટના કૃષ્ણ પક્ષ ... ની વચમાં ચારજ અક્ષરનો સમાસ (લખી શકાય તેટલી જગ્યા) છે તેમાંથી છેવટના બે માસે છે અને બાકીના બે આગલ્યા આસો છે એટલે શ્રાવણ માસે એમ પાંચ અક્ષરનો સંભવ છેજ નહીં. એકંદર બાપા પણ અશુદ્ધ છે તેથી વિ. સં. ૧૧૪૧ નો નહીં પણ ૧૭૪૧ નોજ હોવો જોઈએ એમ ખાતરી થાય છે.

નં. ૮-સમય વિ. સં. ૧૫૪૪.

બાવાર્થ—આ પથ્થર છૂટો બે કટકે દુલેશ્વરની ડેરીથી અગ્નિ દિશાએ આશરે ૧૫-૧૬ કમને છેટે પડેલો છે. આ બન્ને કટકાને દરબારગઢમાં સુકી દેવ-રાવવાની પુરી જરૂર છે કારણ નહોતર કાળાંતરે યુગ યથ જશે. આ પથ્થર કોઇ મંદિરની ઉપરની શાખનો હશે એમ તેમાં લખેલી હકીકત ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. જાલાવાડ ત્રોળ ભાગના ધણી રાણુશ્રી સુરેદાસના મરણ નિમિત્તે તેની માતાશ્રી પુરાદેએ કડીયા બોટા પાસે આ ડેરી કરાવી. આ સુરેદાસ તે કુઆના રાણુશ્રી વાધોજના દીકરા સુલતાનજી અથવા સરતાનજી હોવા જોઈએ એમ બોમ્બે ગેઝેટીઅરમાં લખ્યું છે.

નં. ૯-૧૦-કચ્છરસ્તાનમાં બલોચની મસીદમાં સામે ઉપરાઉપર ગુજરાતી બાપામાં લખેલ છે તેમાં ઉપરનામાં વિ. સં. ૧૭૯૬ છે અને તેની નીચેનામાં સંવત છેજ નહીં. ઉપલ્યામાં જાલા રાસંગજી (રાયસંઘજી) તસ્યસુતશ્રી અરજણસંઘજીનું નામ છે. નીચેનામાં છૂટક વજલ, જીવણ, માણુક, કરપારામ ઇલાદિ નામ સિવાય કાંઈ ખાતરીપૂર્વક વંચાતુ નથી.

૧૩. વેળાવદર—ખોડુ તાખાનું સાંધી પશ્ચિમમાં ૨ ગાઉ છેટે આ વેળાવદર આવેલું છે. ગામની અંદર નૈઋત્ય દિશા તરફ જુની વાવના પહેલા મતવાલામાં એક માથોડું ઉંચો સાંધા બારવટના પથ્થરમાં આ લેખ છે.

નં. ૧૧-સમય વિ. સં. ૧૫૯૪ શાકે ૧૪૫૬ વૈશાખ સુદ ૫ ગુરૂ. બન્ને સંવતના હેલા આંકડાઓ ઘસાઇ ગયા છે.

ભાવાર્થ—આમાં ગુજરાતના પાદશાહ બહાદુરશાહ (ઈ. સ. ૧૫૨૬-૩૬)નું તેમજ સ્થાનિક રાજા રાણુશ્રી માનસંગજી (ઈ. સ. ૧૫૨૩-૬૪)નાં નામ છે. આ રાણુશ્રી માનસંગજી તે રાણોજીના ત્રણ પુત્રમાંથી જ્યેષ્ઠ હતા. સતરા (સથવારા) કુટુંબની કોઈ બાઈએ વાવ કરાવી છે એવો ભાવ નીચેના ભાગમાંથી નીકળે છે. પથ્થર ભુખરો છે તેથી ધણોખરો લેખ ખવાઈ ગયો છે.

૧૪. રાવળીયાવદર—આ ગામ ધ્રાંગધરા તાબાનું છે અને તે વેળાવદરથી વાયવ્યમાં ૨ ગાઉ દુર છે. આંહી પાદરમાં શંકરડેરી પાસે ૧૭૨૬ ની સાલનો બોડીયા અક્ષરનો પાળીયો છે તેમાં (રવલઅવદર) રાવળીયાવદર એવું ગામનું નામ લખેલ છે. આ ગામથી દક્ષિણમાં એકાદ ગાઉને છેટે જીનું રખમ નામનું ગામડું હતું તેમાંનું રખમ માતાજીનું મંદીર હજી ઉભું છે. આસપાસ ઘટા સારી છે. માતાજીનાં ધણુંખરાં સ્થાનકોની આસપાસનાં ઝાડો કાપવાની મના હોવાથી થોડા વર્ષમાં સારી ઝાડી થઈ જાય છે.

આ ગામડા માટે એવી દંતકથા છે કે રા' નોંધણે સિંધ ઉપર સ્વારી કરી ત્યારે આંહી રહેતી ચારણીયાણી વરડીએ તેની સારી પરોણા ચાકરી કરી તેથી રા' નોંધણે ખુશી થઈ બાર ગામ આપવા માંડ્યાં પણ વરડીએ લીધાં નહોં. રા' નોંધણે બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેના બત્રીજા સાખડાએ તે ગામ લીધાં અને પછી તે બધાં રાવળોને આપી દીધાં. હાલ તે બધાં રાજ સાહેબને ત્યાં ખાલસા થઈ ગયેલ છે. સદરહુ બાર ગામ એક દુકામાંથી નીચે પ્રમાણે મળે છે.

૧ રખમ, ૨ રાવળીયાવદર, ૩ કણ્ણમાલ, ૪ કાનત્રોડી, ૫ ગાજનવાવ, ૬ ગોગેરે (નારીયાણા), ૭ મહીયાણી, ૮ મહીગામ, ૯ ધનાળુ, ૧૦ ટીકર, ૧૧ તુનવાવ (વાંઠાવદર) અને ૧૨ સાળધરું.

ધણુંખરા રાવળો બહારગામ ભાગવા ચાલ્યા ગયા હતા તેથી દુકાઓ મળ્યા નહોં. ચોમાસામાં તેઓ બધા ઘેર આવે છે તે વખતે જવાય તો મળી શકે.

૧૫. ખાંભોડા—ધ્રાંગધરા તાબાનું ત્યાંથી અગ્નિ ખૂણા તરફ ચાર ગાઉ છેટે આવેલ છે. આંહી ખાંભોડીયા નામનું સ્થાનક છે અને તેની માનતા ચાલે છે. આને માટે દંતકથા બોમ્બે ગેઝેટીઅર તેમજ કાઠીયાવાડ સર્વ સંગ્રહમાં વિસ્તારથી આપેલ છે તેથી આંહી પુનરુક્તિ કરેલ નથી. આંહીથી ૫ પ્રાચીન અને બે પ્રમાણમાં અર્વાચીન લેખો નવા મળ્યા છે.

નં. ૧૩-સમય વિ. સં. ૧૫૩૧ શ્રાવણ સુદિ ૧૨ સોમ.

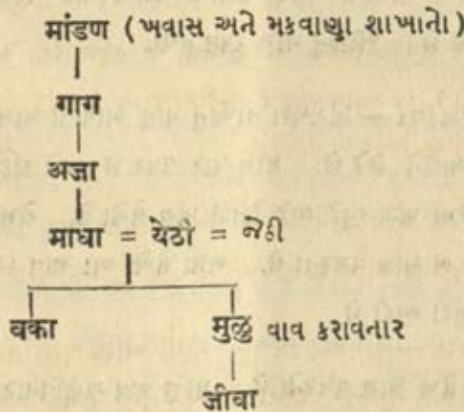
ભાવાર્થ — ઝાલાશ્રી હરપાલ એટલું નામ વંચાય છે એટલે હરપાલના દીકરાની વાંસે ડેરી કરાવી હશે એમ અનુમાન થાય છે. આ લેખમાં ખાંભડા (ખાંમડા)નું નામ પણ છે.

નં. ૧૪-સમય વિ. સં. ૧૮૫૨.

ભાવાર્થ — મહારાણાશ્રી જસમતસંઘજી (ઇ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧)ના રાજ્યમાં મકવાણા શાખાના ખવાસ મુળુ માધાએ વાવ કરાવી છે. સલાહ અરજી મુજબ, આગળદોતીયોર મેતા મુજબ, ગોર રાગરામ, ખર્ચ રૂ. ૫૫૦૦.

નં. ૧૫-સમય ૧૮૫૨ (વિ. સં.) તથા શાકે ૧૭૧૭ દક્ષિણાયન, શ્રાવણ માસ, શુકલ પક્ષ ૧૫ બૃગુ.

ભાવાર્થ — ઉપલીજ વાવમાંના કોઠા ઉપરના ભાગમાં આ લેખ છે. લેખની ધ્યારત સારી છે. મહારાણાશ્રી જસવત્સિંઘજી (ઇ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧) ના રાજ્યમાં ખવાસ મુળુએ ખાંભડાના પાદરમાં વાવ કરાવી. આ લેખ પાછળથી તૈયાર કરાવી નાંખ્યો હશે અને તે લખાઈ આવતાં સુધી કામચલાઉ તરીકે આગળ્યો નં. ૧૪નો લેખ નાંખ્યો હશે એમ અનુમાન થાય છે. આ લેખમાં મુળુના બીજા વધારે કુટુંબીઓનાં નામ આપેલ છે જેનો કોઠો નીચે મુજબ છે.

આની અંતમાં સંસ્કૃત શ્લોક લખેલ છે જેનું પ્રયોજન એ છે કે એક વાવ બંધાવવાથી

૨ આગળદોતીયો શબ્દ કામદારને માટે વપરાતો એમ ફરલાકનું કહેવું છે.

હસ કુવા ખંધાવવા જેટલું પુણ્ય થાય છે.

શ્લોક — દશ કુપ સમા વાપી દશ વાપી સમો સરઃ

દશસર સમા કન્યા દશ કન્યા સમોદિજઃ.

નં. ૧૬-સમય વિ. સં. ૧૬૬૫ શાકે ૧૫૬૦ ઉત્તરાયન વૈશાખ વદ ૩ શુક્ર.

ભાવાર્થ — આ સતીનો પાળાયો છે અને તે બળાવાડની યજ્ઞમાં છે. સતીનું તેમજ તેના પતિનું નામ નિશ્ચયાત્મક વાંચી શકાતું નથી. નીચેનો ભાગ ટેચાઇ ગયો છે.

નં. ૧૭-૧૮-૧૯-આ બધા પાળાયોના લેખ ઉપરનાં ચિત્ર ખાસ જુદા પ્રકારનાં છે. સતીના પાળાયોમાં ધણેખરે ઠેકાણે માત્ર સતીનો હાથ ખભાથી માંડીને કાણીએથી વાળેસો એવો કોતરવામાં આવે છે. બ્યારે આ બધામાં તેને બદલે આખી મનુષ્ય આકૃતિઓ કોતરેલી છે. નં. ૧૭ તથા ૧૮ માંની આકૃતિઓ સ્ત્રી પુરુષનાં બેડલાની લાગે છે બ્યારે નં. ૧૯ માંની બે આકૃતિઓ બે સતીની હોવી બેઠકે એમ તેના લેખમાંથી સુચન થાય છે. નં. ૧૭ રાહલ (રાવળ) હરિ x x સતી આ (વા)લીનો વિ. સં. ૧૫૩૦ની સાલનો પાળાયો છે. નં. ૧૮-સમય ૧૫૭૨ (વિ. સં.) શ્રાવણ વદિ ૨. આ પણ રાહલ (રાવળ) વીસાની સ્ત્રીનો પાળાયો છે. નં. ૧૯ તેડલોજ જુનો હતો ભોંતમાં ચણી લીધેસો હોવાથી સુરક્ષિત છે. અક્ષર જુની હબના પણ સાફ છે. આમાં બે સતીઓનાં નામ છે. પહેલી સતી શ્રીમાલી ચાતિની મહં. ખીમાની સ્ત્રી કરમાદે વરસ ૧૬ની અને ખીજી વરસ ૧૭ની છે. ખીજીનું નામ રપટ નથી.

૧૬. જેગડવા — ધ્રાંગધરા તાબાનું નાનું ભાયાતી ગામ છે. તે ધ્રાંગધરાથી અગ્નિ ખૂણા તરફ બે માઉને છેડે છે. ગામ ધાર ઉપર છે અને દક્ષિણાદ્ય પાદરમાં એક મ્હોટી જુની વાવ છે જેમાં પાંચ જુદે જુદે ઠેકાણે પાંચ લેખો છે. તેમાંથી ત્રણ વિ. સં. ૧૫૧૮ની સાલના છે અને બે સાલ વગરના છે. બધા લેખો આ વાવ દરાવી તે સંબંધનાજ છે પણ દરેકમાં વિગત જુદી જુદી છે.

નં. ૨૦-આ લેખ સાલ વગરનો છે. પરંતુ વાવ ચણાવનાર રાણી રમાદેનું તેમાં નામ છે. ધ્રાંગધરા આલંકારિક છે. રમાદેને રાજપિંચણવીરની પટરાણી લખેલ છે. પહેલી પંક્તિમાંના બાધથી રમયા એટલા રાખ્દો બાધ કરીએ તો બાકીનો આખો લેખ બે શ્લોકમાં લખેલો છે.

વાર્દશી રમયા

વાપિકા કાપિ કારુણ્યા (જી)વ જીવન જીવના

ઉચ્ચિતા રચિતા દેવ્યા રમયા સમયા (તમા) ?

રણવીરસ્ય રાજવે પટરાણી રમામિદ્યા

વર્ત્તતે નિકલંકસ્ય ધર્મસ્ય કરુણા યથા

અર્થ—આશ્રી રમાએ કરેલુ અને સરલતાને છવાડનાઈ જેમાં જળ મર્યું છે અને સમય..... યોગ્ય વાવ કરાવી, એ રમા નામની સ્ત્રી રાજપિં રણવીરની પટરાણી છે જેમ કલંક રહિત ધર્મની કરેલુ (પટરાણી) છે તેમ.

નં. ૨૧—આ લેખ પણ સાલ વગરનો છે પણ તે બધા લૂણાથી ખવાઈ ગયેલ છે અને તેમાં છૂટક શબ્દો વંચાય છે જેવા કે રમાદેવી, કલિકૃષિત સતી રમાદેવ્યા વસ્તંગતા, ઇત્યાદિ.

નં. ૨૨—સમય વિ. સં. ૧૫૧૮ વૈશાખ સુદ ૧૦.

આવાર્થ—રાગનું નામ આપેલ નથી પણ વંશ (સહુવંશે=ઝાલાના વંશમાં) આપેલ છે. રાણીના નામ ઉપરાંત તેનો પણ વંશ આપેલ છે. રમાદેવી મુદિલ વંશનાં હતાં એમ આ લેખ ઉપરથી જણાય છે. રાણીના ત્રણ દીકરાનાં નામ પણ આપ્યાં છે. ૧ રાણુશ્રી રામદાસ, ૨ રાણુશ્રી અર્જુનદે, ૩ રાણુશ્રી (ગજ) ક્રમ. છેવટ વાપિ વાવ કરાવી એમ લખેલ છે.

નં. ૨૩—આ લેખ નં. ૨૨ની સાથે લગભગ મળતો આવે છે. વિશેષમાં નં. ૨૨માં રહી ગયેલ રાગનું નામ રાણદ્રી રણવીર આમાં આપેલું છે.

નં. ૨૪—આ લેખમાં વિશેષમાં નેગડવા ગામનું નામ (જેઘડુઆ) સ્પષ્ટ રીતે આપેલ છે. શરવાતમાં સંવત ૧૫૧૮ છે તેથી નેગડવા ગામની હયાતી નિઃશંકપણે તે-ટલા જુના વખતથી પુરવાર થાય છે.

આ પાંચે લેખ એકજ બાળતના એકજ સમયના અને એકજ સ્થળે નાંખવાની મતલબ સમજાતી નથી. પથ્થર, અક્ષરની લંબાઈ તથા ઉંડાઈ અને અક્ષર કોતરવામાં એકજ સરખો વળાક વિશેરે જોતાં આ બધા લેખો (સાલ વગરના સુદાંત) બહેલા મોડા નહીં પણ એકજ વખતે એકજ માણસના હાથથી કોતરાયેલા હોવા જોઈએ એમ સિદ્ધ થાય છે. ઇચ્છારતની નજરે જોતાં નં. ૨૦વાળો શ્રેષ્ઠ છે જ્યારે પુરી હકીકત આપનાર તરીકે નં. ૨૩ શ્રેષ્ઠ છે. લેખમાંના રાણુશ્રી રણવીર તથા પટરાણી રમાદેવી તે કાણુ એ ચોક્કસ થઈ શકતું નથી. સૌ-

જોને ભાયાતી વર્ગમાંનાં માનવામાં, અત્યારે પણ જગડવા ભાયાતી ગામ છે એ હકીકત જોડે દરજ્જે સાધક છે તેથી વિશેષ પ્રમાણમાં તે બંનેનાં ખીરદો 'મહારાણી' અને 'પટરાણી' બાધક છે. ઇતિહાસનાં ઉપલબ્ધ સાધનો તપાસતાં રાણી રણવીર તેમજ પટરાણી રમા-દેવીનાં નામો જોવામાં આવતાં નથી તેથી છેવટે ખીજ પુરાવાને અભાવે અત્યારે તો તેઓ ભાયાતી વર્ગમાંથી હશે એમ માનવું પડે છે.

હળવદમાંની શરણેશ્વરની વાવમાંના લેખમાંથી જે વંશવૃક્ષ મળેલું છે (જુઓ આગળ પારા નં. ૨૧ ના પેટામાં) તેમાં છતાંહે ઉદ્દે જોતસિંહજી પછી રણવીરનું નામ લખેલ છે પણ તે રણવીર ઇ. સ. ૧૪૪૧ થી ૧૪૬૦ સુધી જોડેલે વિ. સં. ૧૪૬૭ થી ૧૫૧૬ સુધી રાજ્યાસન ઉપર હતા. જ્યારે આ લેખમાં વિ. સં. ૧૫૧૮ માં રણવીરને મહારાણી અને રમાદેને પટરાણી લખેલ છે જોડેલે આ બે રણવીર ભિન્ન હોવા જોઈએ એમ સાબીત થાય છે. વળી શરણેશ્વરની વાવમાંના લેખમાંના રણવીરની પટરાણી લીલાદે અને કુંવર ભીમસિંહજી લખેલ છે જ્યારે આ લેખમાં પટરાણી રમાદે છે અને કુંવરોનાં જે ત્રણ નામ આપેલ છે તેમાં ભીમ-સિંહજીનું નામ નથી.

નં. ૨૫-પુરાતની કાળાસર તળાવ (હાલ માત્ર ખાડાના રૂપમાં આવી રહેલા) ને કાંડેના પાળીયામાં આ લેખ છે. આમાં ખાસ વિચિત્રતા એ છે કે લગભગ બધા પાળીયામાં ખુદ લેખ ચિત્રની નીચેથી શરૂ થાય છે. જ્યારે આમાં સાંઠડી સવારના ચિત્રની ઉપર ત્રણ લીટી છે અને બાકીનો ભાગ દરતુર મુજબ નીચે લખેલો છે. લેખમાં વિ. સં. ૧૫૨૪ માઘ માસ શુકલ પક્ષ ૨ ભૌમ, શતભિષા નક્ષત્ર, શિવ યોગ, બવ કરણ ઇલાદિ સંપૂર્ણ માસ પક્ષાદિક આપેલ છે. સાતમી પંક્તિમાં મહારાણી વરશંગદે વિજયરાજ્યે એવા શબ્દો ૨૫૮ છે. વરશંગદે નહોં પણ વરસિંહજી રાણી સતરશાલજીનો ૧૧ મો પુત્ર હતો એમ જોખ્યે જેઝેડીઅરમાં લખેલ છે પણ તેને અને આ લેખના વરશંગદેને એક માનવામાં મહારાણી અને વિજય રાજ્યે એ બે શબ્દો સંપૂર્ણ રીતે બાધક છે. તે સતરશાલજીના પુત્ર વરશંગદે ગાદી ઉપર આવેલજ નથી તો પછી તેનું વિજય રાજ્ય ક્યાંથી થયું અને તે મહારાણી પણ ક્યાંથી કહેવાય. વિ. સં. ૧૫૨૪ જોડેલે ઇ. સ. ૧૪૬૮ માં તો મહારાણી ભીમસિંહજી ગાદીપતિ હતા. ત્યારપછી ઇ. સ. ૧૪૬૯માં જ ભીમસિંહજીના પુત્ર વાઘોજી ગાદીએ આવ્યા પણ વરશંગદે અને વાઘોજીને એક માનવા એ પણ અશક્ય લાગે છે. પરિણામે વરશંગદેનું વ્યક્તિત્વ પણ તેટલેજ દરજ્જે અચોક્કસ રહે છે.

૧૭. મેથાણુ—ધ્રાંગધરાના તેજ નામના મહાલતું મુખ્ય મથક છે તે ધ્રાંગધરાથી પૂર્વ દિશામાં સાત ગાઉને અંતરે છે. આંહી બે લેખ મળ્યા પણ બન્ને લગભગ અર્વાચીન છે. આંહીનું ચતુર્ભુજનું મંદીર જુદું મનાય છે પણ અસલ લેખ નથી અને છે તે માત્ર જીર્ણોદ્ધારનો વિ. સં. ૧૮૦૬ ની સાલનો છે.

નં. ૨૬-વિ. સં. ૧૮૦૬ ની સાલનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા સળખનો આ લેખ છે. તેમાં કુંઅરશ્રી ગજસિંધજી (ઇ. સ. ૧૭૪૫-૧૭૮૨) નું નામ લખેલું છે. ખીજું કંઈ ઉપયોગી નથી.

નં. ૨૭-આ લેખ પણ આધુનિક વિ. સં. ૧૮૮૬ ની સાલનો ધર્મશાળા કરાવ્યા બાબતનો છે. મહારાણાશ્રી અમરસંઘજી (ઇ. સ. ૧૮૦૪ થી ૧૮૪૩) નું નામ છે તથા ધર્મશાળા ચણાવનાર પટેલ કાના રાજ શાખે જાકાસણી (યા) નું નામ છે. ગામનું નામ પણ (મેથાણુ) અંદર લખેલ છે.

મેથાણુથી ઉત્તરમાં ભરડા જતાં અધવચમાં ગાડા માર્ગથી આશરે ૨૫ ક્રમ પૂર્વ તરફ 'દુપદ' નામનો કુંડ છે. આ કુંડ અતિ મોટા ચોરસ પથ્થરોથી બાંધેલ છે અને તે સમ-ચોરસ હોઇ તેની લંબાઇ પહોળાઇ ૪૦ શી. ૪ ઈ. છે. કુંડમાં લીધું પાણી બહુ રહે છે. અંદર ફરતાં પગથીયાં છે અને તે મોટા પથ્થરનાંજ બાંધેલાં છે. કુંડની પશ્ચિમ બાજુએ ૧૨ સ્તંભો જતી જેતું છે જેની ઉત્તર દક્ષિણ લંબાઇ ૨૩ શી. ૯ ઈ., પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળાઇ ૧૨ શી. ૯ ઈ. અને ઉંચાઇ ૮ શી. ૭ ઈ. છે. પશ્ચિમ તરફથી ભીંત ભીંડી લીધી છે અને તે ભીંતમાં વચમાં ગોખલા જેતું છે તેમાં માતાજીની મૂર્તિ છે. ઉપર અગાસી છે. આથમણી ભીંતમાંના ઉત્તરાદી બાજુથી ખીજા પીલરની કુંભીના ઉપરના ભાગમાં બે ચાર અક્ષરો દેખાય છે તેથી લાં લેખ હશે એમ અનુમાન થાય છે. આસપાસ ખારો (ખારી લૂણાવાળી જમીન) છે તેથી પથ્થરો બંધા ખવાઇ ગયા છે. કુંડના પથ્થરો પણ ખગમળી ગયા છે. જતીથી વાયવ્યમાં ૧૪-૧૫ પગલાંને છેટે ખીજી નાની ડેરી છે તે ઉત્તર દક્ષિણ ૭ શી. ૮ ઈ. લાંબી પૂર્વ પશ્ચિમ ૭ શી. પહોળી અને ૭ શી ૪ ઈ. ઉંચી છે. કુંડથી શુદ્ધ ધરાનામાં ૧૦૦ ક્રમને છેટે ખીજી ડેરી છે પણ તેના પથ્થરો બધા પડી ગયા છે. આમાં સૌથી મોટો પથ્થર ૫ શી. ૨૧ ઈ. લાંબો ઉભો, ૨ શી. ૦ ઈ. પહોળો આડો, અને ૦ શી. ૭ ઈ. જડો છે. આસપાસ ખેતરવા જેટલી જમીનમાં ઘણા પથ્થરો ઉભા જોયા તેથી તે બધાને ખારીકાથી તપાસતાં તેમાંથી ૨ બેમાં સતીના હાથનું ચિત્ર હોય એવો ભ્રમ થાય છે તેથી વખ્તે બધા પાળીયાઓ હોય એમ માનવાનું કારણ મળે છે.

૧૮. ગાળા—ધ્રાંગધરાથી પૂર્વમાં ૪ ગાઉને અંતરે આ ગામ આવેલું છે. મેથા-

છાપી ધ્રાંગધરા આવવાને ઉપડતી વખતે કહેવામાં આવ્યું હતું કે રસ્તે ગાળા ગામ આવશે તેમાં એક જૈનનું મંદિર છે તેમાં લેખ છે. આ ઉપરથી રસ્તે રોકાઈ ગાળાઆ ઠાકરના મંદિરનો તેમજ આ જૈન મંદિરનો એમ બન્ને લેખ તપાસ્યા અને ધ્રાંગધરાથી અનુકુળતા પ્રમાણે આંહી આવી છાપી લેવાનો નોંધ કર્યો. તે લેખો છાપવા માટે ગાળા મુકામ કર્યો ત્યારે એમ પણ કહેવામાં આવ્યું કે આંહીથી વાયવ્યમાં લગભગ ૦૧૧ પોણા માઉને છેટે 'વહી' નું ડેકું છે તે જીનું છે અને તેમાં થાંભલા ઉપર અક્ષર પણ છે. આ ઉપરથી ત્યાં જઈને જોતાં મજબુત મ્હોટા પથ્થરથી બાંધેલું પુરાતની મંદિર તથા તેમાં જીદી જીદી જગ્યાએ સાત લેખો નજરે પડ્યા. આ બધા તેજ દીવસે છાપવાની સગવડતા ન હોવાથી ધ્રાંગધરાથી ખીજવાર આવી બે દિવસ ગાળામાં મુકામ રાખી છાપી લીધા.

આ ડેકું ગાળા તથા દુદાપરથી સરખે અંતરે છે અને ચંદ્રભાગા નદીના કિનારા ઉપરજ છે. ધ્રાંગધરાથી માત્ર ચાર માઉજ છે છતાં આજ પર્યંત આવું પ્રાચીન ડેકું કોઈના જાણવામાં આવ્યું નથી એ ખરેખર અજાણી બરેલું છે. આ ડેરાને આસપાસના લોકો 'વહી' નું અમર વસંતનું ડેકું કહે છે. આ ડેકું ખીજાં ધણીખરાં ડેરાની માફક પૂર્વાભિ મુખે છે પણ નિજ મંદીર ઉત્તરાભિમુખ છે તે ખાસ વિચિત્ર છે. પ્રાધાન્ય દેવ તરીકે ગણપતિ છે અને ખંડિત મૂર્તિ અત્યારે પણ નિજ મંદીરમાં મોજીદ છે. પ્રથમ દર્શને મ્હાફ માનવું એમ થયું હતું કે અસલ મૂર્તિ ભાંગી તુટી ગઈ હશે ત્યારે આ ગણપતિની મૂર્તિને બેસારી દીધી હશે પણ પાછળથી લેખ નં. ૩૭ વાંચતાં એમ ચોક્કસ થયું કે આ મંદીરમાં પ્રાધાન્ય દેવ તરીકે વિનાયકજી હોવા જોઈએ. ગણપતિ પ્રધાન દેવ તરીકે પૂજવાનો અને સ્થાપવાનો આપણી તરફ ઓછો પ્રચાર છે અને કાઠીયાવાડમાં તેવું કેવળ ગણપતિનું મંદીર મ્હારા જોવામાં તથા સાંભળવામાં આ પહેલુંજ આવ્યું છે. દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં કેવળ ગણપતિ અગર કેવળ હનુમાનનાં મંદિરો ઘણાં હોય છે પણ આ તરફ કવચિતજ જોવામાં આવે છે.

મંદિરનો બહારનો મંડપ સમચોરસ છે અને તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૨૦ ફી. ૬ ઇં. છે. પૂર્વાદિ બાજુએ મંદીરમાં જવા માટે નાળ જેવું છે અને તેની ઉત્તર દક્ષિણ પહોળાઈ ૮ ફી. ૪ ઇં. છે અને પૂર્વ પશ્ચિમ લંબાઈ ૬ ફી. ૪ ઇં. છે. આ સમચોરસ મંડપ ઉપર અષ્ટ કોણુ આકારમાં મોટા પથ્થરો ગોઠવી ઉપર ધુમટવાળી લીધા છે. આ અષ્ટ કોણુના પથ્થરોમાંથી પૂર્વ પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફની ત્રણ અને અગ્નિ ખૂણા તરફની એમ મળી ચાર શાખો ઉપર લેખ છે. આ ધુમટના ટેકા માટે દરેક બાજુ ચાર ચાર પીલરો ઉભા કરેલા છે અને બાકીના ત્રણ લેખો આ પીલરોમાં કોતરેલા છે. આ પીલરો નીચેના ભાગમાં સમચોરસ, વચમાં અષ્ટ કોણુ અને ઉપરના ભાગમાં ગોળ છે. પીલરોની જગાઈ સરેરાસ ૧ ફી. ૬૧ ઇં.

અને ઉંચાઈ ૪ ફીટ છે. આ પીલરોના નીચેના છેડા મંડપમાં ફરતી કઠેરાબંધ બેસણી છે તેના ઉપર રાખેલા છે અને તે બેસણી જમીનથી ચાર ફીટ ઉંચી છે. દક્ષિણ બાજુએ બહાર પડતું નિજ મંદીર છે જે ઉત્તર દક્ષિણ લાંબુ ૬ ફી. ૧૧ ઇ. અને પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળું ૬ ફી. ૮ ઇ. છે. આ નિજ મંદીર તળે બોયડું છે અને તેમાં નિજ મંદીરના બાર નીચેથી જવાય તેમ રસ્તો છે. બોયડું પોતે પણ નિજ મંદીરના માપતુંજ પથ્થરથીજ બાંધેલું છે અને નિજ મંદીરના બારની આગળ મ્હોટી શિલા પડેલી છે તે બરાબર ઢાળી દેવાથી બોયડું છે એવો ભાસ સ્વપ્ને પણ થાય તેમ નથી.

આ ડેરાના બધા લેખો જુદા જુદા સમયના છે. પીલરો ઉપરના લેખો તો પાછળથી કોતરેલા છે; પણ શાખ ઉપરના ચારે લેખ એક સરખા પ્રાચીન દેખાય છે છતાં તે બધાના સમયમાં પણ ફેરફાર છે. સહુથી પ્રાચીન નિજ મંદીરની દિશાવાળી શાખ ઉપરનો વિ. સં. ૧૧૮૩ની સાલનો (નં. ૩૭) છે. ખાસ આશ્ચર્યકારક એ છે કે આ લેખ સહુથી જુનો છતાં સહુથી વધારે સ્પષ્ટ અને વાંચી શકાય તેવી સ્થિતિમાં છે. બાકી બધા ઘણાખરા ઘસાઈ ગયા છે અને તેથી વાંચી શકાય તેમ નથી. સહુથી અર્વાચીન ૧૫૨૧ (વિ. સં.) નો (નં. ૩૩) છે.

નં. ૨૮-તળ માળા મામમાં જૈન લોકોના કુન્તુનાથ મહાદેવના મંદીરમાં નિજ મંદીરની બહાર આયમણી બાજુએ ગોખલા ઉપર આ લેખ છે. લેખના પથ્થરમાં બે-આડી ફાટ પડેલી છે તેથી તેટલા અક્ષરો ગયા છે બાકીનો ભાગ સ્પષ્ટ છે. સમય—વિ. સં. ૧૬૬૮ શાકે ૧૫૩૩ ઉત્તરાયન ફાલ્ગુન માસ શુકલ પક્ષ, દ્વિતીયા, ઉત્તર ભાદ્રપદ નક્ષત્ર, શુકલ યોગ, શુભ લગ્ન.

ભાવાર્થ—૪થી પંક્તિમાં (અકચ્વરશાહિ વિજયિનિ રાજ્યે) તથા નૃપતિ શ્રી દ ચંદ્રસિંઘજી એમ બન્નેનાં નામ છે. રાણાશ્રી ચંદ્રસિંઘજી ઇ. સ. ૧૫૮૪-૧૬૨૮ એટલે કે વિ. સં. ૧૬૪૦-૧૬૮૪ સુધી રાજ્યાસન ઉપર હતા તેથી તેમનો સમય લેખના સંવત ૧૬૬૮ સાથે બંધબેસતો આવે છે. પરંતુ અકબર બાદશાહ ઇ. સ. ૧૫૫૬-૧૬૦૫ એટલે કે વિ. સં. ૧૬૨૬-૧૬૬૦ સુધી હતા તેથી વિ. સં. ૧૬૬૮ માં અકબર વિજયિનિ રાજ્યે લખ્યું છે તે દેખીતી રીતે ભુલ થયેલ છે. સાતમી પંક્તિમાં લખેલ છે કે પાતિ-શાહિશ્રી અકચ્વર પ્રદત્ત જગદગુરુ વિલદધારક ^{હિરાચિન} યસુરિ. આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે જૈન મતાનુયાયીનેકેમ આચાર્યને જગદગુરુનો ઇલકાબ અકબર બાદશાહે આપેલ હતો. આચાર્યનું પોતાનું નામ વાંચી

શકાતું નથી (તે જગ્યાએ ફાટ હોવાથી) પણ તેના પિતા તથા પિતામહના નામ અનુક્રમે વિગ્રવસૈનસરિ અને વિમલસરિ આપેલ છે. પંક્તિ ૯મીમાં ગાલાગ્રામે વાસ્તવ્ય એ શબ્દો ઉપરથી વિ. સં. ૧૬૬૮ થી ગાળા ગામનું અસ્તિત્વ અને તેમાં જૈન મતનો પ્રચાર પુરવાર થાય છે. પંક્તિ ૧૪ના અંતમાં શ્રી કુંળપુર વાસ્તવ્ય લખેલ છે તે કુંળપુર તે હાલનું કોંઠે હશે એમ મ્હાફે માનવું છે.

નં. ૨૯-આ લેખ પણ તળ ગાળામાં ગાળીયા ઠાકરનું મંદિર છે તેમાં તે મંદીરના જીર્ણોદ્ધારનો લેખ છે. જીર્ણોદ્ધારનો સમય વિ. સં. ૧૮૫૨ જેઠ સુ. ૨ લખેલ છે. જ્યારે મુળ મંદીર વિ. સં. ૧૧૦૫માં કરાવ્યું એમ પ્રથમ પંક્તિમાં લખેલ છે. પરંતુ આ મંદિરની સ્થિતિ બાંધણી વિગેરે જોતાં તેટલું જીવું હોય એમ સંભવતું નથી. વખતે ૧૬૦૫ને બદલે ૧૧૦૫ વંચાણેલ હોય અને તે સંવત જીર્ણોદ્ધારના લેખમાં નાંખી દીધો હોય. આ લેખના અક્ષર બોડીયા છે.

વિનાયકની (વહી-વસાઈ) ડેરીના લેખો, ધ્રાંગધરાના લેખ છાપ્યા બાદ છાપ્યા તેથી નં. ૩૦ને બદલે નં. ૩૨ થી શરૂ થાય છે.

નં. ૩૨-નંબર ૩૨-૩૩ અને ૩૪ એમ ત્રણ લેખો નીચેના પીલરો ઉપરના છે. આ (નં. ૩૨) લેખમાં સમય વિ. સં. ૧૩૦૬ ચૈત્ર વદ ૧૪ ભોમવાર આપેલ છે. બાકીનો ભાગ અરપટ છે.

નં. ૩૩-સમય વિ. સં. ૧૫૨૧. આ લેખ પીલરના અટકોણવાળા વિભાગમાં એકજ બાજુએ હોવાથી સાંકડો ઉભો કોતરેલ છે. નીચે હોવાથી અણુસમજી લોકોના હાથથી ટોચાઈ ગયેલ છે તેથી નીચેના ભાગમાં સંબંધ પૂર્વક વાંચી શકાતું નથી.

નં. ૩૪-સમય વિ. સં. ૧૩૦૫ કાર્તિક. બાકીનો ભાગ ધસાઈ ગયેલ છે. નં. ૩૨ અને ૩૪ કરતાં નં. ૩૩ વાળો વધારે આધુનિક હોવાથી પ્રમાણમાં વધારે સ્પષ્ટ છે પણ નીચે હોવાથી માણસોના અટકચાળાપણાથી ઘણાખરો ભાગ ધસાઈ ગયેલ છે.

આ ત્રણે લેખો અસલ મંદીરના જીર્ણોદ્ધાર સંબંધના અગર મંદીરમાં કાંઈક સુધારા વધારા કર્યા સંબંધના હોવા જોઈએ એમ મ્હાફે માનવું છે.

બાકીના લેખ ચાર નં. ૩૫થી ૩૮ સુધીના પીલરો ઉપરની આડી મુકેલી શાખ ઉપર કોતરેલા છે.

નં. ૩૫-સમય વિ. સં. ૧૧૪૯ વૈશાખ સુદિ ૧૫ રવિ.

ભાવાર્થ—પથર નતે જુખરો તેમ ઉપરના ઘુમટમાં પડી ગએલ ફાટોમાંથી પાણી પડે તેથી અક્ષરો બધા ખવાઈ ગયા છે.

નં. ૩૬-સમય વિ. સં. ૧૨૧૫.

ભાવાર્થ—લેખનો વચમાંનો ભાગ કંઈક રૂપક છે અને તેમાં મદામાલ્યશ્રી ‘અવ-પ્રસાદ’ તથા ‘કલનપ્રસાદ’નાં નામ છે. ૬ઠ્ઠી પંક્તિમાં માંડલિ વાસ્તવ્ય આચાર્યશ્રી માસ્કર સુત ઇલાદિ આપેલ છે. આ માંડલિ તે દસાડાથી અગ્નિ ખૂલે ૩ ગાઉ છેડે અને ગાળાથી ઇશાનમાં લગભગ ૧૪ ગાઉ છેડેનું માંડલ ગામ માનીએ તો સંભવિત લાગે છે. અમાલ્યનાં નામ વિગેરે માટે નં. ૩૭ના લેખમાં તે નામ હોવાથી તે પ્રસંગે વિસ્તારપૂર્વક લખાશે.

નં. ૩૭-આ લેખ મંદીરનો ખુદ અસલ લેખ હોવો જોઈએ કેમકે તે સૌથી વધારે પ્રાચીન તેમજ મંદીરની સામે ઉભતાં માથા ઉપરનીજ શાખમાં કોતરેલ છે. સુભાગ્યે ખીજ બધા લેખો કરતાં આ લેખ વધારે રૂપક છે. સમય—વિ. સં. ૧૧૯૩ વૈશાખ વદિ ૧૪ ગુરુવાર.

ઈંડીયન એન્ટીકવેરી વોલ્યુમ ૬ઠ્ઠાના (ઇ. સ. ૧૮૭૭) જીલ્લાપત્રના અંકમાં પાને ૧૮૦-૨૧૩ સુધીમાં ડૉ. જી. જીલ્લે અજીલિલવાડના ચાલુક્યોનાં ૧૧ દાનપત્રો છપાવ્યાં છે. તે બધાંની ઇબ્રાહીમ વિગેરે આ લેખની સાથે સરખાવતાં અક્ષરશઃ મળતી આવે છે. સદરહુ અંકમાં ડૉ. જી. જીલ્લે તથા મુંગઈ ઇલાકાનું ગેઝેટીઅર વોલ્યુમ ૧ પાર્ટ ૧ લાના પાને ૧૭૩ મે જી. એમ. કેમ્બેલ સાહેબે સિદ્ધરાજ જયસિંહનાં જે જે ખીરદો આપેલાં છે તેમાંના નીચે મુજબનાં આ લેખમાં જોવામાં આવે છે.

૧ સમસ્તરાજાવલી વિરાજિત, ૨ મહારાજાધિરાજ, ૩ સિદ્ધ ચક્રવર્તિ,
૪ અવંતીનાથ, ૫ શ્રીમદ્.

ભારપછી શ્રીમદ્ ના અનુસંધાનમાં જયસિંહદેવ કલ્યાણ વિજયરાજ્યે એ અક્ષરો ઇ-જ્ઞાન રૂપક હોવાથી નિઃશંક રીતે વાંચી શકાય છે. ૩જી પંક્તિમાં વચલા ભાગમાં વ્યયકરણે મદામાલ્યશ્રી અવપ્રસાદ લખેલ છે તેનું તેમજ ગયા લેખ (નં. ૩૬)માંના કલનપ્રસાદ નાં નામો ઇતિહાસ, ગેઝેટીઅરો તેમજ ખીજાં ઉપલબ્ધ પુસ્તકો, તપાસતાં મળે મળી શક્યાં નથી. તેથી આ નામ અમાલ્ય તરીકેનાં તદ્દન નવાંજ મજબુતો આપ્યાં

છે એમ માનવા કારણ મળે છે. અવપ્રસાદ ખગ્નતચીની જગ્યા ઉપર હશે એમ વ્યવહારે એ શબ્દો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. ૪થી પંક્તિના કેટલાક અક્ષરો ગયેલા છે તોપણ નીચેના ત્રીસ અક્ષરો ઉપરથી આ વિનાયકનું મંદીર સંધ્યાના સખખનો આ લેખ છે એમ સર્વાંશે સિદ્ધ થાય છે.

ઝીદિયચ કુલે નહુમતી × જ્ઞાન્યાંથી ઉદ્ધારિ × × × × દેવ × યા :

× × × × વિનાયક દેવ કુર્વ × × મમે × × કારિત × × .

પાંચમી પંક્તિમાં આશીર્વાદાત્મક શબ્દો છે તથા સૂત્રધાર (સલાહ)નું નામ છે.

આ લેખમાંના જયસિંહદેવનાં બિરદો પૈકીનું અવન્તીનાથ એ બિરદ એતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુજ ઉપયોગી છે. જયસિંહદેવ અવન્તીનાથ ક્યારે થયો એટલેકે અવન્તિ (માળવા) ક્યારે જીત્યું એ અઘાપિ પર્યંત ચોક્કસ થઈ શક્યું નથી. આઈઝોલોજીકલ સર્વેના વેસ્ટન સર-કલના છેલા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં પાર્ટ ૨ ખીજમાં પાને ૫૪ મે પારીશ્રાફ ૩૪ માં જણાવેલ છે કે જયસિંહદેવે માળવાના રાજા યશોવર્માને (વિ. સં. ૧૧૯૧થી ૧૧૯૫ના અરસામાં) હરાવેલ હોવો જોઈએ. આ અનુમાનનું કારણ તેમાં એવું આપ્યું છે કે ઉજ્જયિનીમાંથી નીકળેલ વિ. સં. ૧૧૯૧ની સાલવાળા તામ્રપત્રમાં યશોવર્માને “મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર” એ ઠલ-કાળ આપેલ છે તેથી વિ. સં. ૧૧૯૧ સુધી માળવા જીતાણું હોવું જોઈએ તહીં. હમજાંજ ગણ સાલમાં ઉજ્જયિનીમાંથી શિલા લેખનો એક કટકો (લેખ નંબર ૨૫૯૭) મળ્યો છે તે વિ. સં. ૧૧૯૫ની સાલનો છે. આ લેખમાં જયસિંહદેવનાં ખીજાં બિરદોની સાથે અવન્તીનાથ પણ જોવામાં આવે છે એટલે વિ. સં. ૧૧૯૫ પહેલાં માળવા જીતાણું હોવું જોઈએ એમ પ્રાપ્ત થાય છે.

પરંતુ આ માળા પાસેના વિનાયકના લેખમાં વિ. સં. ૧૧૯૩માં જ જયસિંહદેવને અવન્તીનાથ લખ્યો છે તેથી માળવા વિ. સં. ૧૧૯૧થી વિ. સં. ૧૧૯૩ સુધીમાં જીતાણું હોવું જોઈએ એમ હવે કહી શકાય છે.

નં. ૩૮-શાખ ઉપરના બધા લેખો કરતાં આ લેખ સહુથી વધુ ખવાઈ ગયેલ છે અને પહેલી પંક્તિમાં વિ. સં. ૧૨૨૫ની સાલ તેમજ છેલી લીટીમાં આશીર્વાદ સૂચક શબ્દો સિવાય કંઈ પણ ખાતરી પૂર્વક વાંચી શકાતું નથી.

૧૯. ધ્રાંગધરા—તળ ધ્રાંગધરામાં ત્રણ લેખોનો નોંધ હતો તે ઉપરાંત એક નવો મળ્યો. તે ત્રણ પૈકીનો જુથા મસીદવાળો લેખ પ્રથમ મળ્યો નહોતો કારણ તે મસીદ બાંધી નીકળી ગયેલ છે. પણ હજવદ બાજુથી વળતાં ધ્રાંગધરામાં એક દીવસ રોકત થઈ

લાં મે. દીવાન સાહેબને આ બાબતમાં વિનંતિ કરવાથી તેઓ સાહેબે શ્રમ લઈ તપાસ કરાવી દીધો અને મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફિસમાં તે લેખ હોવાના ખબર થવાથી લાં જઈ જોતાં તેજ નીકળ્યો તેથી છાપી લીધો. ત્યાંજ હજુર ઓફિસમાં પાછળના કોઠામાં પડેલા એક પાળીયામાં લેખ છે એમ મે. દીવાન સાહેબે વાત કરી તે ઉપરથી તે કોઠો ઉઘડાવી જોતાં વિ. સં. ૧૬૫૭ની સાલનો લેખ નીકળ્યો તે પણ છાપી લીધો.

નં. ૩૦—આ લેખ બજારની મધ્યમાંના મણીનાગેશ્વરના મંદીરમાં દક્ષિણાદી ભોંતે છે. સમય વિ. સં. ૧૮૦૯ શ્રાવણ સુદ ૯ ગુરૂ.

ભાવાર્થ—એહમદશાહ બાદશાહ (ઇ. સ. ૧૭૪૮-૫૪) તેમજ દેશપતી મહારાણાશ્રી રાયસંઘજીના સમયમાં (ઇ. સ. ૧૭૩૦-૪૫)૨ વ્યાસ આવરદાસ મુળજીએ મંદિરની શરૂવાત કરી અને વિ. સં. ૧૮૧૫ વૈશાખ સુ. ૧૩ બુધે પૂર્ણાહુતી (સમાપ્તિ) થઈ. આ વખતે રાજાશ્રી ગજસંઘજી (ઇ. સં. ૧૭૪૫-૮૨) અને કુંવરશ્રી જસવતસંઘજી (ઇ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧) હતા એમ લખેલ છે. મંદીરના નિર્વાહ માટે પ્રતિ વર્ષ ૯૧ કળશી ૫ દાણા આપવા બંધાયેલ છે.

નં. ૩૧—આ લેખ મુર્તિની બેસણીમાં ફરતો ચારે બાજુમાં છે. સમય વિ. સં. ૧૩૨૨ માધ સુદિ ૫ બુધવાર.

ભાવાર્થ—શ્રીમાલ ગુપ્તિના ઠા. વીરહજી ચાર બિંબની સ્થાપના કરાવી અને તે અનુક્રમે પોતાના પિતા ઠા. ઉદા, પોતાની માતા (નામ નથી), પોતાના ભાઈ પદમા અને શ્રીતેજ (પછીના બે અક્ષર ગયા છે) ના શ્રેય માટે બેસ-રાવ્યાં છે. પ્રતિષ્ઠા કરનાર તરીકે શ્રીપ્રભાચંદ્રસૂરી હતા એમ પણ લખેલ છે.

૩ વિ. સં. ૧૮૦૯ એટલે કે ઇ. સ. ૧૭૫૩ માં મહારાણાશ્રી રાયસંઘજી દેશપતી હોવાનું લખ્યું છે તે કાંઈક ભુલ થયેલ લાગે છે કારણકે ઇ. સ. ૧૭૪૫ એટલે વિ. સં. ૧૮૦૧ માં મ. રાયસંઘજી સ્વર્ગસ્થ થયા હતા.

૪ આ ગજસંઘજીને બદલે ધ્રાંગધરાના સ્ટેટીસીટીકલ એકાઉન્ટમાં પાને ૩૧ મે ૩૫ મા રાજા તરીકે ભુલથી બજસંઘજી લખેલ છે, તે ગ ને બદલે બ ભુલથી લખાયો હતો.

૫ એક કળશી એટલે નીચેના કોષ્ટક અનુસાર ૩૨ મણુ થાય છે.

૪૦ શ. ભારનો ૧ શેર

૫ માપની ૧ સઘ

૨ શેરની ૧ પાલી

૧૬ સઘની ૧ કળશી

૮ પાલીનું ૧ માપ

નં. ૬૭-૬૭મામસીદમાંનો લેખ જે હાલ મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફિસમાં પડેલો છે તે અરબી તુગ્રામાં લખેલો છે. ધણાખરા ફારસી લેખોની માફક આના અક્ષર પશ્ચુ ઉપડતા છે. હજુ લેખ ધણાજ રપટ અને સુરક્ષિત છે.

નં. ૬૪-૭૬જુર ઓફિસની પાછળ ઇશાન ખૂણે કોઠો છે તેમાં આ પાળાયો પડેલો છે. તેની પહેલી ચાર પંક્તિ પછીથી નીચેનો ભાગ તુડી નોખો થઇ ગયો છે અને તેને લીધે પાંચમી લીટીની શરૂવાતના આશરે ૪-૫ અક્ષરો ખંડિત થઇ ગયા છે. સમય વિ. સં. ૧૬૫૭ વૈશાખ સુદ ૫ ભોમ.

ભાનાયં—કચ્છના રાજાશ્રી ભારમલજી (ઇ. સ. ૧૫૮૬-૧૬૩૨)ના વચનથી પી ગામમાં નંદવાણા પીતાંબરના પુત્રને પુત્ર પૌત્રાદિક ભોગવે તેવી રીતે જમીન આપેલ છે. ગામનું નામ રપટ નથી. પહેલો અક્ષર ‘પી’ છે અને છેલ્લો ‘ડી’ છે. વચલા અક્ષરો સંદિગ્ધ છે.

૨૦. કુઆ—(કંકાવટી) આ ગામ અલારે ભાંગી તુડી ગયું છે પણ અગાઉ કાલાજોની (હળવદની પહેલાંનું) રાજધાનીનું શહેર હતું. આ ગામ ઇ. સ. ૧૩૪૨માં ઉદેસિંધજીએ વસાવ્યાનું કાઠીવાવાડ જેઝેરીઅરમાં લખેલ છે. વાઘોજીના સમયમાં (ઇ. સ. ૧૪૬૯થી ઇ. સ. ૧૪૮૬) મહમદ બેગડાની વતી સોરઠના સુબા તરીકે તેનો પુત્ર ખલીલખાન હતો તેની સાથે વાઘોજીએ લડાઇ આદરી. આથી સુલતાન મહમદ મોટું લશ્કર લઇ કુઆ આળ્યો અને ટુમુલ યુદ્ધ થયું તેમાં બન્ને પક્ષનાં પ્રધાન માણસો મરાણાં. વાઘોજી પોતે પણ રણમાં પડ્યો અને રાણીઓ બધી સતી થઇ. મુસલમાનોએ લુટફાટ કરી એટલો ત્રાસ વરતાવ્યો કે હજુ પણ મહાન આપત્તિનો ખ્યાલ આપવા માટે “કુવાનો કેર” વર્ષો એમ કહેવાય છે. મુસલમાનોએ ત્યાં યાજું રાખ્યું અને મસીદ બંધાવી જે હજુ હયાત છે. જુના ગઢ વિગેરેનાં ખંડેર હજુ ગામથી નૈઋત્યમાં જોવામાં આવે છે. જુના રાજદરબારની રીતિ અનુસાર ગઢના બેવડા દરવાજાનો અમુક અમુક ભાગ હજુ ટકી રહેલ છે. બહારનો દરવાજો ઉત્તરાભિમુખનો પૂર્વ પશ્ચિમ ૧૧ શી. ૭ ઇ. પહોળો, ઉત્તર દક્ષિણ ૬ શી. ૦ ઇ. ઉંડો અને ૧૪ શી. ૬ ઇ. ઉંચો છે. બ્યારે અંદરનો દરવાજો પશ્ચિમાભિમુખનો હોઇ ઉત્તર દક્ષિણ ૧૨૧ શી. પહોળો, પૂર્વ પશ્ચિમ ૧૫ શી. ૧૦ ઇ. ઉંડો અને ૧૪ શી. ૬ ઇ. ઉંચો છે. બન્ને દરવાજામાં ભોગળ નાંખવાનાં કાંચા હજુ છે. ઉંડાઇના ભાગમાં ચોકીદારોને બેસવા વિગેરેની કેટલી છે. આશ્વર્થદારક એ છે કે એટલા ૧૨ શીટ પહોળા દરવાજા ઉપર શાખ તરીકે લાકડાને બદલે સળંગ એકજ પથ્થરની શિલાઓ ઢાળેલી છે. તેવી એક શિલા ૧૫ શીટ

ભાંખી ૧૧ શીટ પહોળી અને ૧૧ શીટ ઝડી ૧૫ શીટની ઉંચાઈએ શાખ તરીકે, દાસનાં માંત્રિકે બળનો અભાવ હોવા છતાં, શી રીતે ચડાવેલ હશે એ ખ્યાલ આવી શકતો નથી.

આંહીના ચાર લેખો પૈકીના નં. ૩૯ મો ખારી વાવમાંનો છે જ્યારે બાકીના ત્રણ પાળીયા ઉપરના છે.

નં. ૩૯-ખારી વાવની નાળમાં જતાં જમણી બાજુએ ઉંચે આ લેખ છે. સમય વિ. સં. ૧૫૭૨ શાકે ૧૪૩૭ શ્રાવણ સુદ ૯ ભૂચ રોહિણી નક્ષત્ર.

ભાવાર્થ—મુઝદર પાદશાહ (ખ. સ. ૧૫૧૩-૧૬) તથા મહારાણાશ્રી રાણુગહે-નાં નામ આપેલ છે. (રાણુગહે=રાણાજી ખ. સ. ૧૫૦૦-૨૩). કુવા ભાંખા પછી આંહી યાજ્ઞ રાખી મુખાને નીમવામાં આવતા તે પૈકીના ખાનશ્રી તાજખાન તથા અમનનાં નામ લખેલ છે. ગામ પટેલ પછી તે વખતે ‘મુસો’ નામનો મુસલમાન હતો. આ વાવ કરાવનાર તરીકે આ મુસાનુંજ નામ લખેલ છે અને તે ઉપરાંત તેના આખા વંશના નામ આમાંથી મળે છે.

નં. ૪૦-મસીદની પાછળ શિવ મંદીર છે તેના ફળીયામાં ધણુ પાળીયા છે પણ તેમાંના ત્રણ જાલાઓના હતા તે છાપી લીધા છે. નં. ૪૦ મો ૧૬૮૨ ની સાલનો (વિ. સં.) છે.

ભાવાર્થ—જાલાશ્રી જાખાજી તેના દીકરા મુરાજી અને તેના દીકરા ગોપાળજી ગાયની વ્હારે ચડેલ સાં કામ આવ્યા (મરણ પામ્યા).

નં. ૪૧-સમય ૧૬૮૭.

ભાવાર્થ—ઉપરના લેખવાળા જાલા ગોપાળજીના દીકરા મેપજી ગાયની વ્હારે ચડતાં કામ આવ્યા.

નં. ૪૨-સમય વિ. સં. ૧૬૮૮.

ભાવાર્થ—મરનાર મકનદાસનું તેમજ તેના પિતા, પિતામહ અને પ્રપિતામહનાં નામ જોગજી, ગંગદાસજી અને સારંગજી એમ અનુક્રમે આપેલ છે. આ

૮ તે સમયમાં કલહનું કારણ ઉજું કરવામાં પ્રતિપક્ષીના ગામનાં ઢોર વાળી જવાં એ એક સાધારણ પગલું હતું. પ્રતિપક્ષી ઢોર પાછાં વાળવાને સામે ચઢીને આવે અને લડાઈ થાય તેમાં લડતાં મરે તે ગાયની વ્હારે ચડતાં મુખા એમ ગણાય અને તેની યાદગીરમાં પાળીયો ખોડતા.

ત્રણે પાળીયામાંના ઝાલાઓ ઉત્તરોત્તર ભાયાત વર્ગમાંથી ઉતરેલા હશે.

૨૧. ટીકર — પ્રાંગધરા તાગાનું છેક વાયવ્ય ખૂણા ઉપરનું રણને કાંઠે આવેલું આ ગામ છે. પ્રથમ તે મહાલનું મુખ્ય મથક હતું અને ત્યાં વહીવટદારની કચેરી હતી. વિ. સ. ૧૩૮૪ ઇ. સ. ૧૩૨૮માં રાજ મેઘપાલજી (ઇ. સ. ૧૩૨૬-૩૧) એ આ ગામ વસાવ્યાનું લખ્યું છે. આંદી એક શ્રાવકનું મંદીર તાજેતરમાં ઇ. સ. ૧૮૭૭માં સંધવી હીમા મુરચંદે બંધાવેલ છે. પરંતુ તેમાં લેખ નથી. આંદીથી પાટીવા છેટે વરણ પરમારની દેરડી (નાની ડેરી) છે. દક્ષિણાદ પાદરમાં કેટલાક પાળીયા છે તેમાંનો ૧ વિ. સ. ૧૬૭૫ની સાલનો છાપી લીધો.

નં. ૪૩-સમય વિ. સ. ૧૬૭૫ માગશર વદિ ૧૭ શુક્રવાર.

ભાવાર્થ — મહારાણા અંદ્રસિંધજી ઇ. સ. (૧૫૮૪-૧૬૨૮) ના રાજ્યમાં ટીકર-ના રહીશ દણુખી ગોવિંદની ભાર્યા સતી થઈ એવી દહીકત છે.

૨૨. હુળવદ — મુસલમાનોને હાથે કુઆ બંગાણું ત્યારબાદ વાઘોજના પુત્ર રાજે-ધરજીએ વિ. સ. ૧૫૪૪ (ઇ. સ. ૧૪૮૮) મહા વદ ૧૩ને દિવસે હુળવદ શેહેરને પાપો નાંખ્યો, અને ત્યાં રાજગાદી સ્થાપી. (કા. ગે.) ઇ. સ. ૧૪૮૮થી ઇ. સ. ૧૭૩૦ સુધી ઝાલાઓની રાજધાની આંદીજ રહી. ઇ. સ. ૧૭૩૦માં રાયસંધજીએ પ્રાંગધરાનો કિલ્લો બાંધ્યો અને અમુક મુદત ત્યાં રહેવું શરૂ કર્યું. ગામથી પૂર્વમાં થોડે છેટે રાજેદર નામની જગ્યા છે ત્યાં ધણા પાળીયા તથા ડેરીઓ છે. અત્યારે પણ તે જગ્યા રૈયત વર્ગનું સ્મરણ તરીકેજ વપરાય છે. જે કુટુંબની ડેરી જ્યાં હોય તેની આગળજ તે કુટુંબનું માણસ બાળવાનો દણુપણુ ત્યાં રીવાજ છે.

આંદીના પાળીયાઓમાંથી ઐતહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી જણાયા તે કુલ મળીને ૧૬ છાપી લીધા. ઉપરાંત તળાવને કાંઠે શરણેશ્વર મહાદેવની જગ્યા છે તેમાં વાવમાં ઉતરતાં જમણી બાજુએ લેખ હોવાનો નોંધ હતો તે જોવા જતાં તેમાં પાણી છેક ઉપર સુધી ભરેલું હતું તેથી તે લેખ જોવાણુંજ નહીં તો છપાયતો ક્યાંથી. ગામમાં મહોટો દરબારગઢ છે જે સંવત ૧૭૬૫માં રાણા જસવતસિંધજીએ બંધાવેલ છે. ગામમાં બ્રાહ્મણોની વસ્તી સારી છે અને તેમાંના કેટલાકે સારી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરેલ છે.

હુળવદના વતની વ્યાસ રતનજી માધવજી જે ધણા વર્ષો થયાં આંદી રાજકોટમાંજ વસીલાતનો ધંધો કરે છે તેને ત્યાં પોતાના ભાગમાં આવેલ પુસ્તક તથા પોથીઓનો મહોટો જથ્થો છે જે ગયા વર્ષમાં મહેં તપાસ્યો હતો. તે બધા અંધોનું લીસ્ટ તૈયાર કર્યું છે અને

તે તેઓ છપાવવા ધારે છે. આ બધા અંશે ઉપરથી અગાઉ હળવદમાં જે હંચા પ્રકારની સર્વદેશીય વિદ્યા હતી તેનું જ્ઞાન ચામકે. તેવા બહુ બ્રાહ્મણોનેલાં અસારે પણ અમૂલ્ય અંશે હશે પણ વંશ પરમ્પરા વિદ્યા ઓછી થતી ગઈ તેથી તેની તરફની ઉપેક્ષાને લીધે પ્રભુ જાણે તેમંચરતોની શી દશા હશે. રા. રા. રતનજીભાઈનાં પુસ્તકો જોયા પછી ખુદ હળવદમાં હજુ વધુ સારાં પુસ્તકો જોવા મળશે એમ આશા હતી પણ ત્યાં મુકામ થયો ત્યારે તપાસ કરતાં સંતોષકારક જવાબ ક્યાંઈથી પણ મળ્યો નહોતો તેથી નિરાશ થવું પડ્યું.

શરણેશ્વરની વાવવાળા ક્ષેત્રમાં ઉત્તરોત્તર ૬ પેઢી સુધીના રાણા સાહેબોનાં સપત્નિક નામ આપેલ છે. વાવ બંધાવ્યાનો સમય વિસ્તારપૂર્વક નીચે મુજબ આપેલ છે—વિ. સં. ૧૫૮૩ શકે ૧૪૪૮ ઉત્તરાયન શિશિર ઋતુ, ક્રાંત્યુત માસ, કૃત્તિક પક્ષ, ૧૩ ગુરુવાર, ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર, સિદ્ધિયોગ, ગિર કરજી અને મીન લગ્ન. આ બધા રાણા સાહેબોનાં નામ લખી જવાના કરતાં વંશવૃક્ષના ૩૫માં મુકવાથી વધુ સરસતા પડશે એમ ધારી તે પ્રમાણે આપેલ છે.

ઝાલા રણમલ (સિંધજી) = રાણી લલિયાદે — ઇ. સ. ૧૩૯૨.

શત્રુશલ્ય (સતરસાલજી) = રાણી મીચુલદે — ઇ. સ. ૧૪૦૮.

જીતા (જેતસિંધજી) = રાણી જીતાદે — ઇ. સ. ૧૪૨૦.

રણવીર (વનવિરસિંધજી) = રાણી લીલાદે — ઇ. સ. ૧૪૪૧.

ભીમ (સિંધજી) = રાણી ત્રી (વી) મલદે — ઇ. સ. ૧૪૬૦.

વાઘ (વાઘેજી) = રાણી નીચુદે — ઇ. સ. ૧૪૬૯.

રાજધર (રાજેધરજી) = રાણી અલિકારદે — ઇ. સ. ૧૪૮૬.

સારંગદેવ વાઘેલા = રાણી વીરાદે.

રાણિંગ (રાણોજી) = રાણી કલ્યાણુદે — વાવ બંધાવનાર — ઇ. સ. ૧૫૦૦.

માનસિંધજી — ઇ. સ. ૧૫૨૩-૬૪.

નં. ૪૪-સમય વિ. સં. ૧૭૯૧ આવજી વદ ૫.

ભાવાર્થ — ઝાલા જેઠીજી કુંવર મહારાણાશ્રી રાયસંધજીના મ્હો આગળ (ઇ.

સં. ૧૭૩૦-૪૫) કામ આવ્યા.

નં. ૪૫-સમય વિ. સં. ૧૭૬૦ ફાગણ સુદ ૧૦.

ભાવાર્થ—કડીયા ભોમજી વળજી મહારાજાશ્રી માનાભાઈ (જસવંતસિંધજીના પુત્ર માનસિંધજી જ્ઞેને માળવજી તાલુકા ભાગમાં મળ્યો હતો).

નં. ૪૬-સમય વિ. સં. ૧૮૨૨ આસુ વદ ૪ ગુર.

ભાવાર્થ—મહારાજા રાવસિંધજી (ધ. સ. ૧૭૩૦-૪૫)ના સુત મહારાજાશ્રી ગજસિંધજી (ધ. સ. ૧૭૪૫-૮૨) લડાઈમાં કામ આવ્યા છે અને તેની સાથે ગાજણીયા કેસરના પુત્ર હરિસિંહ પણ કામ આવ્યા છે.

નં. ૪૭-સમય વિ. સં. ૧૭૩૪ શાકે ૧૬૦૪ શ્રાવણ સુદિ ૧૪ રવિ.

ભાવાર્થ—ચાવડા રામદાસના પુત્ર નારજીદાસ અને તેના પુત્ર વાલજી મહારાજાશ્રી ગજસિંધજીના રાજ્યમાં (ધ. સ. ૧૬૬૧-૭૩) રાજ્યના ખવાસ હતા.

નં. ૪૮-સમય વિ. સં. ૧૬૮૮ જેઠ સુદ ૫.

ભાવાર્થ—ઝાલા કરસનજીના પુત્ર ભીમજી અને તેના પુત્ર કાપડીજી ચંદ્રસેનજી (ધ. સ. ૧૫૮૪-૧૬૨૮)ના આગળ લડતાં મરાજા.

નં. ૪૯-સમય વિ. સં. ૧૭૭૯ ચૈત્ર સુદ ૭.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી મેઘરાજજીના પુત્ર મહારાજાશ્રી ગજસિંધજી (ધ. સ. ૧૬૬૧-૭૩) અને તેના પુત્ર મહારાજાશ્રી જસવંતસિંધજી (ધ. સ. ૧૬૭૩-૧૭૧૮) ની આ ડેરી છે.

નં. ૫૦-સમય વિ. સં. ૧૫૬૨ પોષ સુ. ૮.

ભાવાર્થ—ગોહેલશ્રી ડુંગરની ભાર્યા બાઈ હીરાદેએ સહગમન કરીધાં (સતી થઈ).

નં. ૫૧-સમય વિ. સં. ૧૮૫૦ અસાડ વદ ૯ બુધ.

ભાવાર્થ—ડુંગરજીના પુત્ર રવાજી અને તેના દીકરા કેસાભાઈ સરધાર રાજ-કોઠાનું કદક આવતાં ગાયની વ્હારે ચડતાં રાજશ્રી જસવંતસિંધજી (ધ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧) ના મ્હો આગળ કામ આવ્યા.

નં. ૫૨-સમય વિ. સં. ૧૬૫૫ કાર્તિક સુદ ૫.

ભાવાર્થ—ઝાલાશ્રી ભીમજી સુત ઝાલાશ્રી વાળાજી રામશરણ પાખ્યા અને રૂખ-મણીએ સહગમન કરીધું.

નં. ૫૩-સમય વિ. સં. ૧૭૩૨ આસુ સુદ ૮.

ભાવાર્થ—ગોહેલ લાખાજી મહારાજાશ્રી ગજસિંધજીને (ઇ. સ. ૧૬૬૧-૭૩)
કામ આવ્યા છે.

નં. ૫૪-સમય વિ. સં. ૧૭૪૯ વૈશાખ સુદ ૧૦.

ભાવાર્થ—ગોહેલ વસાજી મહારાજાશ્રી જસવતસિંધજીને (ઇ. સ. ૧૬૭૩-
૧૭૧૮) કામ આવ્યા છે.

નં. ૫૫-સમય વિ. સં. ૧૬૫૪ ભાદ્રવા વદ ૧૩ બોમ.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી અરજજીજીના પુત્ર મહારાજાશ્રી ગોપાળાધીશજીની સ્ત્રી
અને રાજાશ્રી સગરામજીની પુત્રી બાઈ મીરાં સતી થઈ.

નં. ૫૬-સમય વિ. સં. ૧૬૯૩ વૈશાખ વદ ૧૦ ગુર.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી માનસિંધજીના પુત્ર મહારાજાશ્રી રાસંધજી (ઇ. સ.
૧૫૬૪-૮૪) તેના પુત્ર મહારાજાશ્રી ચંદ્રસેનજી (ઇ. સ. ૧૫૮૪-૧૬૨૮)
મૃત્યુ પામ્યા. તેની ડેરી મહારાજાશ્રી અમરસિંધજી (ઇ. સ. ૧૬૩૪-૪૫)
એ કરાવી. સમય તરીકે ૧૬૯૩ની સાલ ચંદ્રસેનજીના મરણની નહીં પણ
મરણ પછી ૧૦ વર્ષે અમરસિંધજીએ ડેરી કરાવી ત્યારની હોવી જોઈએ.

નં. ૫૭-સમય વિ. સં. ૧૬૨૦ કારતક સુ. ૧૫.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી માનસિંધજી હરિ ચરણ પામ્યા.

નં. ૫૮-સમય વિ. સં. ૧૮૧૫ શાકે ૧૬૮૧ ઉત્તરાયન, વસંતઋતુ, ચૈત્ર સુદ ૪ રવિ.

ભાવાર્થ—હળવદ ભાંગતાં ઝાલા કીડીયા ફલજી સુત ખેંગારજી કામ આવ્યા છે.

આ લેખમાંના ‘હળવદ મારતા’ એ શબ્દો ઉપરથી, ઇ. સ. ૧૭૫૯ વિ. સં. ૧૮૧૫માં
મરાઠા સરદાર સદાશિવ રામચંદે હળવદ ઉપર રાતનો હુમલો કર્યો હતો એમ મુંબઈ ગેઝેટીઅર-
માં લખેલ છે તેને પુષ્ટી મળે છે.

નં. ૫૯-સમય વિ. સં. ૧૬૯૦ ચૈત્ર સુદ ૧૧ રવિ.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી આસકરજીજી (ઇ. સ. ૧૬૨૮-૩૪) મૃત્યુ પામ્યા.

આ બધા પાળીયામાંથી એકંદર રીતે કંઈપણ વિસ્તાર પૂર્વક ઐતિહાસિક હકાઈત મળી

શકતી નથી અને મળી શકેજ નહીં પરંતુ તેમાંથી ધણાખરા મહારાણાઓના સમયની તેમજ અવસાનની ચોક્કસ સાલ તેમજ તિથિ માસાદિક ખાત્રી પૂર્વક મળી શકે છે.

૨૩. સુંદરી — હળવદથી દક્ષિણમાં ૬ ગાઉ અને સરાથી વાયવ્યમાં ૨-૨૧ ગાઉને અંતરે આવેલ છે. આ ગામડું બહુજ નાતું છે પણ ત્યાંથી પૂર્વમાં એકાદ ખેતરવા છેડે સુંદરી બવાની માતાનું સ્થાનક છે તે ચમત્કારિક ચણાવાથી આસપાસનાં તેમજ દુરથી માનતા પુરી કરવા ધણા મુસાફરો આવેછે તેથી પ્રસિદ્ધ છે. ગામનું નામ પણ આ સ્થાનક ઉપરથીજ પડ્યું હશે એમ સંભવ છે. આસપાસ ધાટી ઝાડી છે અને સ્થાનકની બહાર પાસેજ સજીવન પાણીનો ઝરો છે. જગામાં નૈઋત્ય ભાગમાં બુદેશ્વર શિવજીનું પુરાતની શિવાલય છે તેની આગળ સામસામી બે ડેરી છે જેના આગળવા સ્થંભો ઉપર બે લેખ છે.

નં. ૬૦-સમય વિ. સં. ૧૫૨૨ ક્રાગણ વદ ૨.

ભાવાર્થ — ગદવી માંડણ માત્રા સુત ગદવી વીસલે ડેરી કરાવી.

નં. ૬૧-સમય વિ. સં. ૧૬૨૬ આસુ વદ ૪.

ભાવાર્થ — રાગ રાણા ભારમલ ડેરી કરાવી ચારણ પુત્ર

આ જગ્યાથી નૈઋત્ય ભાગમાં બહાર મ્હોટા પુરા કદની સાત મૂર્તિઓ પડેલી છે. તે મૂર્તિઓ પાંચ પાંડવની ૫ અને કુંતા માતાજી અને નારાયણની મળીને સાત છે એમ ત્યાંના લોકો કહે છે. ખરેખર કેટલીક મૂર્તિઓ વર્ણન અનુસાર મળતી આવે છે તેથી તેમ હશે એમ માનવાનું કારણ મળે છે. સૌથી મ્હોટામાં મ્હોટી મૂર્તિ ભીમની માપી લેતાં ૬ શી. ૯ ઈં. ઉંચી, ૨ શી. ૫ ઈં. પહોળી અને ૧ શી. ૧૦ ઈં. જડી થઈ. બધી મૂર્તિઓ બુખરા પથ્થરની છે અને બહુ જુની હોય એમ લાગતું નથી.

૨૪. કોંઠ — ક્રાંગધરા તાબાનું નૈઋત્યમાં ૭ ગાઉ છેડે ભાયાતી ગામ છે. ગામથી આથમણી બાજુએ નદીને સામે કોંઠે કોંઠેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે તેના નિજ મંદીરમાં સામા ગોખલામાં વિ. સં. ૧૬૬૩ની સાલનો લેખ છે. આ લેખ મ્હોટો તથા ઐતિહાસિક હકીકત પુરી પાડે તેવા છે પરંતુ કેટલાંક અનિર્વાર્ય કારણોને લીધે તેનું રખિંગ જોઈએ તેવું સાદ્દ લઈ શકાણું નહીં અને પરિણામે શરવાતની ત્રણ લીટી સિવાયનો ભાગ સંતોષકારક રીતે વાંચી શકાતો નથી.

નં. ૬૨-વિ. સં. ૧૬૬૩ શાકે ૧૫૨૯ ઉત્તરાશ્વિન, વસંતઋતુ વૈશાખ સુદ ૧૫ બૃહ વિ. શાખા નક્ષત્ર, વરીયાન યોગ, શુભ કરણ.

ભાવાર્થ — મંદીર કરાવ્યા સમયનો હશે પણ રમિંગ સ્પષ્ટ ન આવવાથી વાંચી શકાયો નથી.

૨૫. વસાવડ — સોરઠ પ્રાંતના પોલીટીકલ એજન્ટ મે. બેલ સાહેબની ઇચ્છા અનુસાર તા. ૨-૩-૧૪ થી તા. ૭-૩-૧૪ સુધી વસાવડ મુકામ રાખેલ. તે જગ્યાએ અગાઉ મહોટું શેહેર હશે અને ખોદકામ કરવાથી જુના શોધખોળ ખાતાને ઉપયોગી પદાર્થો નીકળશે એમ અનુમાન કરવામાં આવેલ તેથી તેવી કંઈ પણ નિશાનીઓ માટે આસપાસ સીમમાં ફરીને ચડીયાતી જગાઓ બધી તપાસી તેમ કેટલેક ડેકાણે થોડું ઘણું ખોદાવી જોયું પણ તેવું કંઈ મારુમ પડ્યું નહીં. ગામની પાસેજ માંડવીનો ઢોરો તેમજ કબરસ્તાનનો ઢોરો જોયો અને થોડે છેટે લુખીલાનો ઢોરો પણ જોયો પરંતુ તેવું અનુમાન બાંધવા પુરતી કંઈપણ વિશ્લેષણતા જોવામાં આવી નહીં. ઉપરાંત તળ વસાવડમાંથી કે આસપાસના વિભાગમાંથી આજ પર્વત પ્રાચીન શિક્ષા અગર તામ્રપત્ર વિગેરે પણ કોઈવાર નીકળેલાં જાણવામાં આવેલ નથી. મહેને જવા રીતે સુચના થઈ હતી તેમ રા. રા. ડી. આર. માંડારકર એમ. એ. વેસ્ટર્ન સરકલના આર્કેઓલોજીકલ સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબને પણ થઈ હતી તેથી તેઓ પણ બે દીવસ આવી જોઈ ગયા પણ તેઓ સાહેબને પણ કંઈ તેવું જણાયું નહીં અને તેઓને નાહક ફેરો થયો એમ તેઓ સાહેબ મહારી ઉપરના ડેમી ઓરીશીયલ પત્રમાં લખે છે. પ્રથમ જોયેલા આંદીના બે લેખ પાળીયા ઉપરના છાપી લીધા.

નં. ૬૫-સમય વિ. સં. ૧૭૫૭ શ્રાવણ સુદ ૮ શુક.

ભાવાર્થ — મકવાણા હીરા સુત વા (આ) વા વસાવડ કંઠક આબું સારે કામ આવ્યા.

નં. ૬૬-આ લેખ મસીદમાં કબરના બહાર નીકળતા પડ્યાર જેવા ભાગ ઉપર છે તેમાં સને નથી.

ભાવાર્થ — આ કબર નસીરખાં અહમદખાંની છે.

આસપાસનાં ગામો પૈકી વસાવડ તાબાનું ગાઉ દોહ ગાઉ છેટેનું દડવા તથા જામનગર તાબાનું સાણથળી (ત્રણ ગાઉ છેટેનું) જોયાં પણ ક્યાંઈ લેખ નથી.

તા. ૧૬-૩-૧૪ થી તા. ૪-૪-૧૪ સુધીની જોડીયા-બાંજા બાજુની મુસાફરી કેવળ નિરસ નીવડી. તે મુસાફરી દરમિયાન લગભગ ૨૫ ગામો જોયાં પણ પરિણામમાં ૫ પાંચ લેખો જુના તેમજ ૧ નવો જોયા તથા છાપ્યા તે સિવાય ક્યાંઈથી પણ જુના શોધખોળ ખાતાને લગતી હકીકત અગર માહિતી મળી નહીં. બાંજા પહોંચવા રસ્તે ગવરીદડ,

કોટડા નાયાણી તથા ટંકારામાં મુકામ રાખેલ. ગવરીદડમાંથી કાંધ નવું મળ્યું નહીં જ્યારે કોટડામાંથી ૧ લેખ નવો મળ્યો. ટંકારામાંતો તપાસ કરવાનું બની શક્યું નહીં, કારણકે આંહીથી અગાઉથી રીતસર લખાણ કરેલ તેમજ સાં જઈ ફરી મે. દીવાન સાહેબને વિનંતિ લખેલ છતાં ઉતારાનો બંદોબસ્ત થયો નહીં એટલુંજ નહીં પણ સાંતા લેખો વિગેરે જેવા તથા છાપરાની પરવાનગી પણ મળી નહીં. બાળંબા જતાં પીઠડમાં પીઠડાઈ માતાજીની જગે જોઈ તેમજ તારાણ મોરાણામાં હલામણ જેઠવાની કહેવાતી ગુફા જોઈ. તપાસ કરતાં ગુફા જેવું તો કાંઈ જણાયું નહીં. ગામ પોતે આજી નદીને કાંઠે પથરની ઉંચી બેખડ ઉપર છે અને તેની નીચે નદીના બહેતને લીધે બેખડમાં પડી ગયેલ બેખેલને ગુફા માની લીધી હતી. બાળંબામાં કામઈ માતાજીનો ઝુંડ તથા સ્થાનક જેવાં પણ લેખ નથી. લતીપરને માર્ગે બાળંબાથી થોડે દુર નોંધણ કુઈ કહેવાયછે તે જોઈ. સાં સજીવન સ્વચ્છ પાણી બારેમાસ તેમજ દુકાળ વર્ષમાં પણ ભર્યું રહેછે. આને માટે દંત કથા એવી છે કે રા' નોંધણ સિંધ જતો હતો ત્યારે આંહી આવી પહોંચતાં તેના લશ્કરનાં માણસો તૃપાથી પીડાતાં હતાં. આખરે રા'નોંધણે માતાજીનું સ્મરણ કર્યું અને તેને આજ્ઞા થઈ કે અમુક જગ્યાએ “તાં ભાહું ખુચાડ” એટલે પાણી નીકળશે. તે અનુસાર તે વખતે જમીનમાંથી ભાહું મારીને આ પાણી કાઢ્યું છે એમ મનાય છે. જેડીયામાંથી પણ કાંઈ જણવા જેવું મળ્યું નહીં આસપાસની કહેવાતી જુની જગાઓ જોઈ પણ લેખ અગર ખીજું કાંઈ મળ્યું નહીં.

૨૬. હુડીયાણા—જમનગર તાબાનું દ્રોણથી વાયવ્યમાં પાંચ ગાઉ છેટે આવેલું છે. ગામ જીવું અને ખજાનગી ગયેલું છે. ગામથી પશ્ચિમે નદીને સામે કાંઠે વિશ્વનાથજીની જગા છે તેના મંદીરના રૂપ મંડપમાં ગણપતિજીના ગોખલા નીચેનો સંવત ૧૮૫૬ નો લેખ છાપી લીધો.

નં. ૬૮—સમય ૧૭૮૧ આસુ સુદ ૧૦ પુષ.

ભાવાર્થ—પ્રથમ વિ. સં. ૧૭૮૧ માં રાવલશ્રી ૫ મ્હાદેવ સુત રામજી સુત જસ-વંતે સમુ કરાવ્યું અને સારપછી વિ. સં. ૧૮૫૬ શાકે ૧૭૨૨ આસુ વદ ૧૦ ગુરના રોજ રાવલશ્રી ૫ ગણેશે ફરી સમરાવ્યું.

૨૭. દ્રોણ—આંહીથી વાયવ્યમાં ૧ ગાઉ ઉપર ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ બુચરમોરી નામની જગ્યા છે, જ્યાં અગાઉ ઇ. સ. ૧૫૯૧ માં તુમુલ યુદ્ધ થયું હતું. એક બાજુ જમ સતાજી, મુઝફ્ફર, ફાલતખાન ઘોરી અને લોમા ખુમાણ હતા જ્યારે સામે ગુજરાતનો સુબો ખાન આઝમ મિરજા અઝીઝ કોકલતાશ હતો. આ યુદ્ધમાં જમનો કુંવર અજેજી તથા પ્રધાન

જસો બન્ને મરાણા અને બન્ને બાળુનાં એટલાં બધાં માણસો મરાણાં કે અસારે પણુ 'ભુચર-મોરી' એ નામ હળરો માણસની કતલ સુચક યદ્ય પડેલ છે.

નં. ૬૯-સમય વિ. સં. ૧૭૯૦ ઉત્તરાયન, વર્ષા ઋતુ, આષાઢ માસ, કૃષ્ણ પક્ષ ૩ બોમવાર.

ભાવાર્થ—ધરોલ (દ્રોળ) મધ્યે નંદવાણા ગાતિના ગોવાલ સુત રઘનાથ સુત વાલજી શ્રીજીનાચરણ પામ્યા.

નં. ૭૦-સમય વિ. સં. ૧૬૪૭ શ્રાવણ વદ ૮ રવિ.

ભાવાર્થ—બારડશ્રી ગોલા અને નાપાણી ગોહેડીઆ, કુંવરશ્રી અન્નેજી સાથે મરાણા. ખાનશ્રી આનમખાનની સાથે લડતાં મરાણા.

આ પાળાયો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ધણો ઉપયોગી છે. ભુચરમોરીના મહાન યુદ્ધની સાચી તારીખવાર તેમજ આનમ ખાનની સાથે લડતાં જામના કુંવર અન્નેજી મરાણા એ બે હકીકત આ લેખ ઉપરથી નિઃશંકે પુરવાર થાય છે. યુદ્ધની સાલ તરીકે ઇ. સ. ૧૫૯૧ કે ૯૨ એમ બે મત છે પણ આ લેખ ઉપરથી ઇ. સ. ૧૫૯૧ ચોક્કસ ઠરે છે.

૨૮. ખારવા—દ્રોળથી અગ્નિ ખૂણે એક ગાઉ ઉપર નાનું ગામડું છે તેમાં બે લેખો છે.

નં. ૭૧-સમય વિ. સં. ૧૫૧૯ વૈશાખ વદિ ૧૦ શુક્ર.

ભાવાર્થ—..... પદ્મનાભની મૂર્તિ કરાવી. મૂર્તિ કરાવનાર કણ્ણખીની બાઇનું નામ છે પણ અક્ષર ઘસાઇ ગયેલ હોવાથી વાંચી શકાતું નથી.

નં. ૭૨-સમય વિ. સં. ૧૭૧૬ વૈશાખ વદિ ૧૩ રવિ.

ભાવાર્થ—ગડેજશ્રી જીજ્ઞાણના અવિચળ રાજ્યમાં પટેલ રતના પુત્ર માણજી તથા મંગદાસ વિગેરેએ ગામ ખારવામાં વાવ કરાવી છે. આ લેખમાં આ ગામને સદાશિવગ્રામ લખેલું છે તેથી કદી શિવજીની પૂજા વિગેરે સારૂ અર્પણ થયું હોય એમ સંભવે છે. તેમજ વાવથી ઇશાનમાં ગામના થડમાં જીનું શિવાલય પણ છે.

૨૯. પોરબંદર—માણેકચોકમાં ખોદ કામ થતાં તેમાંથી જીનો પાળાયો નીકળ્યો છે અને તે વિ. સં. ૧૨૦૦ની સાલનો છે એમ ખજર મળ્યા તે ઉપરથી મે. એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબને વિનંતિ કરી તે પાળાઓ આંહી મંગાવી લીધો પરંતુ તેને આંહી તપાસતાં વિ. સં. ૧૨૦૦ની નહીં પણ ૧૬૦૦ની સાલનો નીકળ્યો. તે કોઇ મઢવીનો મરણ સ્થંભ છે. રસ્તે ધણા ખરા અક્ષર ટોચાઇ ગયા છે તેથી નીચેનો ભાગ વાંચી શકાતો નથી.

૩૦. અડાળજી—અમદાવાદની પાસેના અડાળજી ગામમાંથી નીકળેલ યુદ્ધ મૂર્તિ ઉપરના લેખનો ફોટોગ્રાફ રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય મુવે બેઠ મોકલેલ છે. તે લેખમાં સાલ સંવત કાંઈ નથી પણ ક્ષિપિ ઉપરથી ધૃસ્વી સાતમી આઠમી શતાબ્દી જેટલી જુની આ મૂર્તિ હોવી જોઈએ એમ અનુમાન થાય છે. સાધારણ રિવાજ અનુસાર લેખમાં મૂર્તિ કોણે અને કયારે કરાવી તે બાબત કાંઈ લખેલ નથી. પણ યુદ્ધ ધર્મના સિદ્ધાંત સંબંધીનો ગાથા છંદમાં એક શ્લોક માત્ર લખેલ છે.

છેવટમાં આ સાલની મુસાફરી દરમિયાન જે જે સ્ટેટો તેમજ ગૃહસ્થો તરફથી મળે જે મદદ તથા અનુકુળતા મળી છે તેને માટે તે તે સ્ટેટોના સત્તાધિકારીઓનો તેમજ અન્ય ગૃહસ્થોનો ઉપકાર માની આ રીપોર્ટ પુરો કરું છઉ.

તા. ૩૦-૬-૧૪

આચાર્ય ગિરજશંકર વલ્લભજી

મુ. રાજકોટ.

કુરુરેટર વો. મુ. ઓ. એ.

આંક ૨.

મુકામ પત્રક સને ૧૯૧૩-૧૪.

સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલ દરમિયાન બેઝાલાં સ્થળોનું વિગતવાર પત્રક.

તારીખ.	વાર.	નાંબર	ગામ કે સ્થળનું નામ.	કેટલા ગાઉ.	જવાનો ઉદ્દેશ.	લેખ મળ્યા.			સિવાય શું મળ્યું તથા કશું.	રીમાર્ક.
						ગુ	૮	૯		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૬-૧૧-૧૩	ગુરુ	૧	સીંધાપુર	રેલ્વે રસ્તે	તળ તથા આસપાસનાં ગામડાં બંનેવાં	૦	૪	૦		
૮-૧૧-૧૩	શનિ	૨	ચંદ્રાસર	૧	લેખ ૫ છાપવા	૨	૦	૩		
૧૦-૧૧-૧૩	સોમ	૩	પટ્ટુગઢ	૧	રસ્તો	૦	૦	૦		
"	"	૪	ગુજરાવટી	૧	"	૦	૦	૦	તળાવ કોંઠેની શિવની હેરી તથા પાવ- ળીયા તપાસ્યા. કુવામાંનો લેખ બેઝા પણુ ધસાઈ ગયો છે.	

૧૦-૧૧-૧૩	સોમ	૫	જોડુ	૨	લેખ ૩ છાપવા	૩	૧	૦	તળાવ કાંઠેના પાળીયા તથા કબરો જોડ.
૧૨-૧૧-૧૩	બુધ	૬	વેળાવદર	૨	લેખ ૧ છાપવા	૦	૧	૦	૧૬ સ્થંભી છત્રી જોડ. લેખ નથી.
૧૩-૧૧-૧૩	ગુરુ	૭	રાવળીયાવદર	૨	મુકામ-દંત કથા માટે	૦	૧	૦	૨ખમ માતાજીનું મંદીર જોડું તથા વર્ણન લખી લીધું. લેખ નથી.
૧૪-૧૧-૧૩	શુક્ર	૮	અંકેવાળીયા	૩	રસ્તો	૦	૦	૦	તળાવ કાંઠેના પાળીયા જોડા.
"	"	૯	ખાંભડા	૩	મુકામ ૧ લેખ માટે	૦	૭	૦	સીમમાં સાત સતીના પાળીયા જોડા.
૧૬-૧૧-૧૩	રવિ	૧૦	જેગડવા	૨૫	મુકામ લેખ ૫ માટે	૫	૧	૦	
૧૮-૧૧-૧૩	મંગળ	૧૧	લવાણા	૧	રસ્તો	૦	૦	૦	
"	"	૧૨	મેથાણું	૪	મુકામ લેખ ૧ માટે	૦	૨	૦	આહિથી ૨૫ ગાઉ છેટે કુપદકુંડ જોડો, તથા વર્ણન લખ્યું.
૧૯-૧૧-૧૩	બુધ	૧૩	દુદાપર	૨૫	વસત્રનું ડેડું જોડા	૦	૦	૦	
"	"	૧૪	ગાળા	૦૫	મંદીર જોડા લેખની તપાસ માટે	૦	૦	૦	
"	"	૧૫	હરિપુર	૩	રસ્તો	૦	૦	૦	
"	"	૧૬	ધ્રાંગધરા	૧	મુકામ લેખ ૩ માટે	૦	૦	૦	

રવિ	ગાણા	૪	લેખ ૨ છાપવા	૦ ૧ ૦	વસંતનું કેં જોયું પણ લેખ ૭ સાત મ્હોટા નવા જોવા તેથી આગળ ઉપર પાછું તે માટે આવવાનું રાખવું પડ્યું.
૨૩-૧૧-૧૩		૪		૨ ૦ ૦	
"	ધ્રાંગધરા	૪		૦ ૭ ૦	
૨૬-૧૧-૧૩	ગાણા	૪	વસંતની ડેરીના લેખ છાપવા	૦ ૦ ૦	
૧-૧૨-૧૩	ધ્રાંગધરા	૪	હળવદ બાજુ જવા પાછા	૦ ૦ ૦	
૨-૧૨-૧૩	રાજપુર	૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	કુબા	૪	સુકામ લેખ માટે	૧ ૩ ૦	
૪-૧૨-૧૩	ગોપાળગઢ	૨૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	મંગળપુર	૦૧	"	૦ ૦ ૦	
"	વેગડવાવ	૨૧	"	૦ ૦ ૦	ગામ બહારની છત્રીઓ તપાસી. લેખ નથી.
"	હળવદ	૧૧	સુકામ લેખ ૧૬ માટે	૦ ૦ ૦	
૬-૨-૨-૧૩	રાયસંગપુર	૩૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	વંદાવદર	૦૧	"	૦ ૦ ૦	ડેરી તથા પાણીયા જોયા.

૬-૧૧-૧૩	શનિ	૨૫	ટીકર	૩	સુક્રમ	૦ ૧ ૦	
૭-૧૨-૧૩	રવિ	૨૬	મીઆણી	૦૥	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	"	૨૭	અમરાપુર	૨૥	"	૦ ૦ ૦	
"	"		હળવદ	૩૥	પાછા	૧૬ ૦ ૦	
૧૪-૧૨-૧૩	રવિ	૨૮	પાંડવતીથ	૩૥	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	"	૨૯	સુંદરી	૨૥	લેખ ૨ માટે	૨ ૦ ૦	પાંડવોની શ્રુતિ વિગેરે જોવાં તથા માપ કર્યાં.
૧૬-૧૨-૧૩	મંગળ	૩૦	દીધડીયું	૨૥	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	"	૩૧	સાપકડું	૨	"	૦ ૦ ૦	
"	"	૩૨	કાંદિ	૧૥	સુક્રમ	૦ ૧ ૦	
૧૭-૧૨-૧૩	બુધ	૩૩	બાવળી	૪	"	૦ ૦ ૦	નિશાળ પાછળના પાળીયા તપાસ્યા તથા સામે કાઢતું મંદીર બોધું.
"	"		કાંગધરા	૩	સુક્રમ	૧ ૧ ૦	તોપાખાનામાના શિક્કા આશરે ૧૦૦ બોધા. એક પાળીયો જુનો છાપો.
૧૮-૧૨-૧૩	શુક્ર		રાજકાંદ	રહેતે રસ્તો		૦ ૦ ૦	

ર-૩-૧૪	સોમ	૩૪	ગોંડલ	રેલ્વે રસ્તે	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૩૫	મોવૈયું	૨	"	૦	૦	૦
"	"	૩૬	રોઝડી	૩	"	૦	૦	૦
"	"	૩૭	કુશવાળું	૨૥	"	૦	૦	૦
"	"	૩૮	વસાવડ	૧૥	સુકામ લેખ ૨ માટે તથા તપાસ માટે	૨	૦	૦
૫-૩-૧૪	ગુરુ	૩૯	સાબુથળી	૩	તપાસ માટે	૦	૦	૦
૬-૩-૧૪	ગુરુ		વસાવડ	૩	પાછા	૦	૦	૦
૭-૩-૧૪	શનિ	૪૦	દડવા	૧૥	તપાસ માટે	૦	૦	૦
"	"		વસાવડ	૧૥	પાછા	૦	૦	૦
૮-૩-૧૪	રવિ	૪૧	મેથપુર	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૪૨	ઝાડીયાળા	૨	"	૦	૦	૦
"	"	૪૩	વેરાવળ	૧	"	૦	૦	૦
"	"	૪૪	સતાપુર	૦૥	"	૦	૦	૦

શિક્ષા ક્ષેત્રપત્રના ખરીદ કર્યા.

૮-૩-૧૪	રવિ	૪૫	રામોદ	૧૥	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૪૬	ખાંડાધાર	૧૥	"	૦	૦	૦
"	"	૪૭	રાજગઢ	૧	"	૦	૦	૦
"	"	૪૮	કાટડા સાંગાણી	૦૥	સુકામ	૦	૦	૦
૯-૩-૧૪	સોમ	૪૯	અરડોલ	૨	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૫૦	રીબડા	૨	"	૦	૦	૦
"	"		રાજકોટ	૨૬૩		૦	૦	૦
૧૧-૩-૧૪	સોમ	૫૧	બેડી	૧૥	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૫૨	ગવરીદડ	૨	સુકામ	૦	૦	૦
૧૮-૩-૧૪	બુધ	૫૩	બળીયા	૨૥	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૫૪	કાટડા નાયાણી	૧	સુકામ	૦	૧	૦
૨૦-૩-૧૪	શુક્ર	૫૫	વાડાસણી	૨	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૫૬	અરણીડી'બા	૧૥	તપાસ માટે રોકત	૦	૦	૦

પાદરમાનાં મંદીર તથા પૂજીયા બ્રેયા.
મચ્છુની ઉરીતો લેખ છાપ્યો.

હતુમાનનું કેહં તથા શિવ મંદીર બ્રેયું.
પાળીયામાં અક્ષર નથી.

३८-३-१४	शुद्धि	५७	अभरापर	१॥	रस्तो	०	०	०
"	"	५८	दुकरा	२	सुक्राम	०	०	०
३१-३-१४	रवि	५९	भीमदीप	१	रस्तो	०	०	०
"	"	६०	मेघपूर	२	"	०	०	०
"	"	६१	रशनाण	३॥	"	०	०	०
"	"	६२	पीर	०॥	सुक्राम	०	०	०
३४-३-१४	मंगल	६३	लोडक	२	रस्तो	०	०	०
"	"	६४	जरागद	१	"	०	०	०
"	"	६५	ताराखु	१	इलाभशुनी इहेवाती सुक्रा ज्येवा	०	०	०
"	"	६६	भावापर	१	रस्तो	०	०	०
"	"	६७	वाण्ळा	१	सुक्राम	०	०	०
३६-३-१४	शुद्धि	६८	ज्येदीया	४	सुक्राम	०	०	०
३८-३-१४	रवि	६९	इनड	१॥	शेकत रस्तो तपास भाटे	०	०	०
"	"	७०	इदीयाळा	३॥	सुक्राम	१	०	०

૩૧-૩-૧૪	મંગળ	૭૧	વાવડી	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૭૨	નથુવડલા	૨૧	"	૦	૦	૦
"	"	૭૩	કોળ	૧૧	લેખ માટે	૨	૦	૦
૩-૪-૧૪	શુક્ર	૭૪	ખારવા	૧	લેખ ૨ માટે	૨	૦	૦
૪-૪-૧૪	શનિ	૭૫	પડધરી	૭	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"		રાજકોટ	૭		૦	૦	૦

સને ૧૯૧૩-૧૪ની

જાલાવાડ, હિતર હાલાર, તેમજ વસાવડમાંથી

તંબર.	ગામનું નામ	ચોકસ સ્થળ.	લેખનો પથર.					
			લાંબો ઉભો શી. ઈ.	પહોળો આડો શી. ઈ.	જાડો શી. ઈ.	જમીનથી ઉંચો શી. ઈ.	જાત	રંગ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	ચંદ્રાસર	ચંદ્રાસર તળાવના દક્ષિણાદા આરે પાણીના ગાળામાં ગરણી છે તેને મથાળે	૧-૨	૬-૭	ભીંતમાં	૪-૬	ભુખરો	ધોળો
૨	"	તેજ તળાવને ઉત્તરદે આરે ટોડામાંના પશ્ચિમાદામાં	૧-૦	૨-૦	"	૧૦-૦	આરસ	સફેદ
૩	સીયાપુર	અંબાજીને આરેનાં મંદીરોમાંથી સૌથી મોટા મંદિરમાં સામી બીને નિજ મંદીરમાં	૧-૭	૧-૭	"	૪-૫	"	"
૪	"	ઉપલ્યા મંદીરથી વાયવ્યમાં વાવ છે તેની નાળમાં ડાખી બાજુએ	૧-૧	૧-૪	"	૪-૬	"	"
૫	"	ગામની મધ્યમાં લક્ષ્મીનારાયણના મંદીરમાં જતાં જમણી બાજુ શિવજીના મંદીર બહાર દક્ષિણાદી બાજુ ગોખલામાં	૧-૬	૧-૨	"	૩-૬	"	"

૩.

સાલ દરમીયાન.

મળેલા લેખોનું વિગતવાર પત્રક.

ખુદ લેખ.								ખાખત	રીમાર્ક
લાંબો ઉમે. શી. ઇ.	પહેલો આડે શી. ઇ.	પંક્તિ	એક પંક્તિમાં અક્ષર	લીપિ	ભાષા	સાલ વિ સં.	નવો કે જુનો		
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૦-૫	૦-૮૧	૨	૧૧૪થી ૩૪	દેવ	સં.	૧૫૩૪	જુનો	તળાવ બં- ધાવ્યું	
૦-૧૦	૧- ૧૦૧	૧૩	૪૨થી ૪૩	"	ગુજ.	૧૯૧૧	"	જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો	
૧-૫૧	૧-૪	૧૩	૧૪થી ૧૬	"	"	૧૮૬૩	નવો	મંદીર બં- ધાવ્યું	
૧-૦	૧-૨	૧૧	૧૩થી ૧૮	"	"	૧૮૬૩	"	વાવ બં- ધાવી	
૧-૮	૧-૫	૨૧	૧૫થી ૨૧	"	"	૧૭૦૧	"	મંદિર બંધાવ્યું.	

૬	સીયાપુર	ચંદ્રાસરને માર્ગે સડકથી દક્ષિણાદે પડખે પડેલા સતીના પાળીયાનો	૫૨	૧-૪૥	૦-૬	જમીન ઉપર	ભુખરો	સફેદ
૭	ખોડુ	કુલેશ્વરની ડેરીના ઝોટલાના ઇશાન ખૂણે સતીના પાળીયાનો	૨-૬૥	૧-૬	૦-૬	ખોડેલો	"	રતું-ખડો
૮	"	તેજ ડેરીથી અગ્નિ ખૂણા તરફ ૧૬ ક્રમને છેડે હેઠે થે ક્રદકે પડેલા ખારશાખના પથ્થરમાંનો	૧૦-૦	૫-૮	૦-૬૥	જમીન ઉપર	"	ઘોળો
૯	"	દક્ષિણ દીશામાં તળાવની આરીથી પશ્ચિમમાં બે મસીદ છે તેમાંથી પશ્ચિમાં દિની ત્રણ કમાનમાંથી વચલી ઉપરનો ઉપલ્લો	૧-૨	૨-૭૥	ભીંતમાં	૪-૭૥	"	"
૧૦	"	" નીચેલો	૫-૬	૨-૭૥	"	૩-૧	"	"
૧૧	વેળાવદર	ગામથી નૈઋત્યમાં જુની વાવ છે તેમાંના પહેલા મતવાલા ઉપરનો	૧-૬	૬-૦	૧-૪૥	૮-૧૥	"	રતું-ખડો
૧૨	રાવળી-વાવદર	ગામથી આયમણી શંકર ડેરીના ઝોટલાના અગ્નિ ખૂણામાંના પાળીયાનો	૩-૪	૧-૬૥	૦-૮	દાટેલો	"	ઘોળો
૧૩	ખાંભડા	ખાંભડીયા નાગની જગામાં શંકર ડેરી છે તેમાંની ઉત્તરાદી મ્હોની નાનીના ખારશાખ ઉપરનો	૦-૬	૨-૧	૦-૪	૩-૮૥	"	"
૧૪	"	તળાવની ઉત્તરગદી વાવમાંના મહિપાસુરીના ઝોખલાનો	૧-૪	૧-૭	ભીંતમાં	૬-૧૥	કુખડી (આરસ જેવો)	"
૧૫	"	તેજ વાવમાં કોઠામાં નૈઋત્ય ખૂણે	૧-૨૥	૧-૪	"	પાળથી નીચે ૦-૭	કુખડી	"
૧૬	"	ખળાવાડના અગ્નિ ખૂણાના પાળીયાનો	૩-૧૦	૧-૭	૦-૬	દાટેલો	ભુખરો	"

૧-૪૧	૧-૩	૬૬ થી ૧૦	દેવ	ગુજ.	૧૭૦૪	નવે	સતી યજ્ઞ
૧-૦	૧-૫૧	૭૧૦ થી ૧૨	"	"	૧૭૪૧	"	સતીનો પા- ળોયો
૦-૫	૪-૮૧	૩૩૨ થી ૩૩	"	"	૧૫૪૪	બુનો	મુરદાસની પાછળ ડેરી કરાવી
૦-૪	૨-૨	૩૨૦ થી ૨૧	ગુજ.	"	૧૭૬૬	"	
૦-૪૧	૨-૧	૩૧૪ થી ૧૬	"	"		"	બલોચ સે- તાબખાતું નામ છે
૦-૬	૧-૧૦	૫૪૦ થી ૪૧	દેવ	"	૧૫૬૪	નવે	વાવ કરાવી
૦-૬૧	૧-૫૧	૬૨૨ થી ૨૪	ગુજ.	"	૧૭૨૬	"	પાળોયો છે અક્ષર બો- ડીયા છે
૦-૮	૨-૧	૪૧૪ થી ૧૫	દેવ	"	૧૫૩૧	"	ડેરી કરાવી
૧-૧૧	૧-૪૧	૧૦૧૫ થી ૧૭	"	"	૧૮૫૨	"	વાવ કરાવી
૧-૦	૧-૩૧	૧૩૧૮ થી ૨૪	"	"	૧૮૫૨	"	"
૧-૫	૧-૫૧	૮૬ થી ૧૧	"	"	૧૩૬૫	"	સતી યજ્ઞ

૧૭	ખાંભડા	ખાંભડીયા નામના ઝો- ટલાને નૈઋત્ય ખૂણેના બે- માંથી પૂર્વાદિ પાળીયાનો	૨-૧૧	૧-૨	૦-૭	દાટેશે	બુખરા	ધોળા
૧૮	"	" પશ્ચિમાદિ પાળીયાનો	૨-૨૧	૦-૧૧	૦-૭	"	"	"
૧૯	"	ફરતા વંડાની દક્ષિણાદી ભીતે લગભગ વચમાં ભી- તમાં ચણેલ પાળીયા છે તેમાંનો	૩-૧૦	૧-૩૧	ભીતમાં	દાટેશે	"	પીળ- ચટો
૨૦	જેગડવા	માત્રીની વાવમાં પેલી ડે- રીમાં પૂર્વાદિ ભીતના ગો- ખલા ઉપરનો	૧-૬	૨-૫	"	૪-૧૦	"	"
૨૧	"	તેજ વાવમાં પેલી ડેરીમાં પશ્ચિમાદિ બાજુના ગો- ખલા ઉપરનો	૧-૫	૨-૧૧	"	૪-૧૦	"	"
૨૨	"	" બીજી ડેરી પછી- ના મતવાલાના ઉગમણી બાજુના દક્ષિણાદિ સ્થાનનો	૩-૫	૧-૧	૦-૭	૧-૬	"	"
૨૩	"	" બીજી ડેરીમાંના પૂર્વાદિ બાજુના ઉત્તરાદિ સ્થાનનો	૫-૫	૧-૨	૦-૭	૧-૭	"	રત્ન- ખડો
૨૪	"	" બીજી ડેરી નીચે માત્રીના ગોખલા ઉપરનો	૧-૭	૩-૪	ભીતમાં	૫-૦	"	ધોળા
૨૫	"	સીમમાં પૂર્વમાં કાળાસર તળાવને કાંઠે ડેરીને ઇ- શાન ખૂણેના પાળીયાનો	૩-૫	૧-૩૧	૦-૧૧	દાટેશે	"	પીળ- ચટો
૨૬	મેથાણ	ચતુર્ભુજના મંદીરની આ- ગળના ધુમટીની નૈઋત્ય ખૂણે ફરતી શાખના પ- થરમાંનો	૧-૨	૨-૧૦	ભીતમાં	૮-૧૦	સ્વેદનો	પાકો રાતો
૨૭	"	ધર્મશાળામાં આયમણી ભીતે ઓશરીમાં	૧-૩	૦-૫	"	૪-૧૧	કુખડી	ધોળા
૨૮	ગાળા	જૈનના કુતુનાથ મહાદે- વના મંદીરમાં આયમણી ભીતે ગોખલા ઉપર	૧-૦	૧-૪	"	૩-૭	આરસ	"

૦-૭૧	૧-૦	૪	૫-૭	દેવ	શુભ.	૧૫૩૦	નવે	સતી થઈ	
૦-૬	૦-૮૧	૪	૫-૭	"	"	૧૫૭૨	"	"	
૦-૮	૧-૨૧	૫	૮-૧૦	"	"	૧૫૩૨	"	સતી થઈ	
૧-૨૧	૨-૫૧	૭	૬-૧૬	"	"	નથી	જુને	વાવ કરાવી	
૧-૨	૨-૫૧	૭	૬-૧૬	"	"	"	"	"	
૧-૧૧	૧-૧	૧૦	૮	"	"	૧૫૧૮	"	"	
૨-૩	૧-૨	૧૨	૮-૯	"	"	૧૫૧૮	"	"	
૦-૮	૧-૬૧	૫	૫-૧૩	"	"	૧૫૧૮	"	"	
૦-૫૧ + ૧-૦	૧-૦	૧૧	૧૫	"	"	૧૫૨૪	નવે	"	
૦-૧૧	૨-૫	૬	૧૭થી ૧૮	"	"	૧૮૦૬	"	જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો	ખોડીયા અ- ક્ષરે છે
૧-૧	૦-૮	૧૨	૧૦	"	"	૧૮૮૬	"	ધર્મશાળા કરાવી	
૧-૦	૧-૪૧	૧૫	૩૩	"	સં.	૧૬૬૮	"	મંદીર કરાવ્યું	ગ્રાંદીના ખીજા લેખો નં. ૩૨ થી ૩૮ સુધી છે

૨૯	ગાળા	ગાળીયા ઠાકરના મંદીર- ના ઉત્તરાદી બાજુના ગો- ખલા ઉપરનો	૦-૯૫૥	૧-૨૫૥	ભીંતમાં	૬-૮	સ્કેટનો	રાતો
૩૦	ધ્રાંગધરા	માણેકચોકમાં મજી ના- ગેશ્વરના મંદીરની દક્ષિ- ણાદી બીંતે	૧-૮૫૥	૧-૫	"	૪-૭	આરસ	ધોળો
૩૧	"	અજીતનાથના મંદીરમાં મેડી ઉપર પેલી ડેરીમાં ચોમુખની મૂર્તિની બેસ- ણીમાં ફરતો	૨-૦	૪-૩ ફરતો લાંબો	૦-૧૦૫૥ ૦-૧૧૫૥	૩-૩	"	પીળ- ચટો
૩૨	ગાળા— વહીની ડેરી	પૂર્વાદી નાળના દક્ષિણ ત- રફના પીલર ઉપરનો	૪-૧	૧-૦	૧-૦	૨-૬	બુખરો	ધોળો
૩૩	"	દક્ષિણ દીશામાં નિજ મં- દીરમાં જતાં પૂર્વાદી બા- જુના પીલરનો	૪-૧	૧-૦	૧-૦	૨-૭	"	"
૩૪	"	પશ્ચિમાદી બાજુના ઉત્ત- રાદા પીલર ઉપરનો	૪-૧	૧-૧	૧-૧	૨-૭	"	"
૩૫	"	ધુમઠના ટેકા માટે અષ્ટ કોણ ગોઠવેલી શિલાઓ- માંથી પૂર્વ શિલા ઉપરનો	૧-૨	૪-૩	૧-૩	૭-૧૧	"	"
૩૬	"	" અગ્નિ ખૂંચાની શિલા ઉપરનો	૧-૧૫	૬-૯	૧-૨૫	૭-૧૦	"	"
૩૭	"	" દક્ષિણ દિશાની શિલા ઉપરનો	૧-૨	૪-૬૫	૧-૩	૭-૧૦	"	"
૩૮	"	પશ્ચિમ દિશાની શિલા ઉપરનો	૧-૨	૪-૪	૧-૨૫	૮-૨	"	"
૩૯	કુઆ	ઉત્તરાદી પડવાડમાં ખારી વાવની નાળમાં ઉત્તરાદી બાજુએ	૧-૫	૩-૧૦	ભીંતમાં	૭-૮	"	"

૦-૯૧	૧-૧૧	૧૦	૧૪થી ૧૫	દેવ	ગુજ.	૧૮૫૨	નવે	જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો	ખોડીયા અક્ષર
૧-૭૧	૧-૩	૨૨	૨૧	"	"	૧૮૦૯	જુનો	મંદિર કરાવ્યું	આંહીના ખીખ ૨ લેખ નં. ૬૩ અને ૬૪ મે આગળ છે
૨-૦	ઉ. ૦- ૧૦ પ. ૦- ૧૧ દ. " " પૂ. " "	૨૨	૨૦થી ૨૩	"	સં.	૧૩૧૨	"	પ્રતિષ્ઠા કરાવી	સમચોરસ લગ- ભગ છે ફરતો ચારે બાજુ છે
૦-૧૧	૧-૦	૬	૭-૮	"	ગુજ.	૧૩૦૬	નવે		ગાળાથી વાયવ્ય- માં ૦૧૧ ગાઉ છે અંદ્રજાગા નદીને કાંઠે
૧-૮	૦-૫	૧૦	૩-૪	"	"	૧૫૨૧	"		
૦-૧૧	૧-૧	૫	૮-૯	"	"	૧૩૦૫	"		
૧-૨	૪-૩	૮	?	"	સં.	૧૨૪૯	"		
૧-૧૧	૫-૨	૧૧	"	"	"	૧૨(૧૫)	"		
૦-૮	૩-૭	૫	"	"	"	૧૧૯૩	"	વિનાયકન ડેફે કરાવ્યું	
૦-૫	૩-૯	૩	"	"	"	૧૨૨૫	"		
૧-૧	૩-૪	૮	૩૦થી ૩૨	"	ગુજ.	૧૫૭૨	જુનો	વાવ કરાવી	

૪૦	કુઆ	મસીદની પાછળના શિવ મંદીરના વંડામાં બેવડી હારે પાળીયા છે તેમાંની આથમણી હારમાં ૧૬૮૨- ની સાલના બે છે તેમાંથી ઝાલનો	૩-૭	૧-૭	૦-૫	ખોડેલો	ભુખરો	ધોળો
૪૧	"	" ૧૬૮૭ની સાલનો પાળીયો	૪-૭	૧-૭	૦-૬	"	"	"
૪૨	"	" ૧૬૮૮ની સાલનો પાળીયો	૪-૪	૧-૭	૦-૭	"	"	"
૪૩	ટીકર	દક્ષિણાદ પાદરમાં સથ- વરા ડાકરશીની વાડીમાં લીંબડાના ઝાડ નીચે	૪-૦	૧-૮	૦-૧૦	"	"	"
૪૪	હળવદ	પૂર્વમાં રાજેદરની જગા- માં ભવાની માતા પાસે ધણી ડેરી છે તેમાં ગામ- થી જતાં ખીજી હારની ડેરીના પડધાર નીચેનો ૪થો પાળીયો	૪-૩	૧-૮	૦-૭	"	"	"
૪૫	"	" ૭મો પાળીયો	૪-૨	૧-૬	૦-૫	"	"	"
૪૬	"	" ૧૧મો પાળીયો	૪-૯	૧-૮	૦-૬	"	"	"
૪૭	"	" ગામથી જતાં પેલી લેનની ડેરીઓ આગળ- ના પાળીયામાંથી ઉત્તર આગ્રુનો ૧લો	૪-૧૦	૧-૬	૦-૭	"	"	"
૪૮	"	" ૨જો	૪-૨	૧-૪	૦-૭	"	"	"
૪૯	"	" ૩૬ મથંબની મ્હોટી ડેરીમાં ધુમટવાળા ચાર ચંબીમાં પાળીયા છે તેમાંનો પહેલો દક્ષિણ તરફનો	૪-૫	૧-૯	૦-૭	"	"	"

૦-૭૧	૧-૭	૪	૧૦થી ૧૧	દેવ	ગુજ.	૧૬૮૨	નવો	ગાયત્રી વંદા- રે જતાં મરાણો	
૦-૧૦	૧-૬	૫	૧૦થી ૧૨	"	"	૧૬૮૭	"		
૧-૩	૧-૬	૬	૧૦થી ૧૧	"	"	૧૬૮૮	"		
૧-૩૧	૧-૪	૮	૭-૮	"	"	૧૬૭૫	"	સતી ધર્મ	
૧-૨૧	૧-૬	૭	૧૦થી ૧૧	"	"	૧૭૬૧	જુનો	નેહીજ કામ આવ્યા	છાપેલું લીટ નં. ૬૫૦
૦-૧૧	૧-૮	૫	૧૨થી ૧૩	"	"	૧૭૬૦	"	કીડીયા મો- નજ કામ આવ્યા	" ૬૫૧
૧-૨	૧-૮	૭	૧૫	"	"	૧૮૨૨	"	હડિસિંધ કામ આવ્યા	" ૬૫૨
૧-૧	૧-૬	૭	૧૦થી ૧૧	"	"	૧૭૩૯	"	વાલજી ખ- વાસનો પા- ળીયો	" ૬૫૩
૧-૬	૧-૪	૭	૫-૭	"	"	૧૬૮૮	"	ઝાલા કાપ- ડીજનો પા- ળીયો	" ૬૫૪
૦-૬૧	૧-૭૧	૫	૧૨	"	"	૧૭૭૯	"	મહારાણા જસવંતસિં- ધજીની ડેરી છે	" ૬૫૫

૫૦	હળવદ	,, ભવાની માતા પાસે ધશાન ખૂણે જુદી ડેરી છે તેમાંના સતીના પાળીયાનો	૩-૭	૧-૦૧	૦-૬	ખોડેસો	ભુખરો	ઘોળા
૫૧	,,	,, ભવાની માતા પા- સે પૂર્વમાં ૪ થી લેનની ડેરીઓમાંની ઉત્તર તરફ- ની છેલ્લી ડેરી જ્યાં ૩ પા- ળીયા છે તેમાંના ૩જો ઉત્તર તરફનો	૪-૧૦	૧-૭	૦-૭	,,	,,	,,
૫૨	,,	,, ભવાની માતા પા- સે ૩૬ સ્થંભની ડેરીથી પૂર્વમાં છૂટા ખોડેલા સ- તીના પાળીયાનો	૩-૦	૧-૫	૦-૧૧	,,	,,	,,
૫૩	,,	,, ૩૬ સ્થંભની ડેરી- ના ઉત્તર ધશાન વચ્ચેના પડયાર ઉપરના પાળીયા ચારમાંના પહેલા દક્ષિણ તરફના પાળીયાનો	૪-૪	૧-૭	૦-૮	,,	,,	,,
૫૪	,,	,, ૩૬ સ્થંભની ડેરી ના ઉત્તર ધશાન વચ્ચેના પડયાર ઉપરના ૪માં છે- લા ઉત્તર તરફના પાળીયાનો	૪-૨	૧-૫	૦-૭૧	,,	,,	,,
૫૫	,,	,, ૨૮ સ્થંભની ડેરી- માં સતીના પાળીયા ૨ ઉભા છે, ત્રીજો દક્ષિણમાં અર્ધો છે અને ૧ ઉત્તરમાં પડયો છે તેમાંના ત્રીજા ઉભા પાળીયાનો	૩-૮	૧-૦૧	૦-૬	,,	,,	,,
૫૬	,,	,, ભવાની માતાથી શુદ્ધ પૂર્વમાં ૧૬ સ્થંભની ડેરી છે તેના અગ્રિ ખૂણા- ના સ્થંભની પશ્ચિમ બા- જુએનો	૫-૨	૧-૧	૧-૧	૧-૩ પડયારથી	,,	રતું- બડો
૫૭	,,	,, વાયુ ખંડના ધ- શાન સ્થંભનો	૫-૧	૧-૦	૧-૦	૧-૨	,,	ઘોળા

૦-૧૧૧	૦-૧૦	૫	૬-૭	દેવ	ગુજ.	૧૫૬૨	ગુનો	હીરાદે ગોહિ- લ સતી થઈ	છાપેલું લીસ્ટ નં. ૬૫૬
૧-૧	૧-૭	૭	૧૧થી ૧૨	"	"	૧૮૫૦	"	કેસાભાઈનો મરણ સ્થંભ	" ૬૫૭
૦-૮	૧-૨	૬	૮	"	"	૧૬૫૫	"	રૂખમણી સતી થઈ	" ૬૫૮
૧-૫	૧-૬	૭	૭	"	"	૧૭૩૨	"	ગોહેલ લા- ખાઈનો મરણ સ્થંભ	" ૬૫૯
૦-૮૧	૧-૪૧	૬	૧૨થી ૧૩	"	"	૧૭૪૯	"	ગોહેલ વસા- ઈનો મરણ સ્થંભ	" ૬૬૦
૧-૪	૧-૦	૧૧	૬-૭	"	"	૧૬૫૪	"	સતી થઈ	" ૬૬૧
૧-૭૧	૧-૦	૧૨	૭	"	"	૧૬૫૩	"	ચંદ્રસિંધ- ઈનો મરણ સ્થંભ	" ૬૬૨
૦-૧૧	૦-૧૧	૫	૬	"	"	૧૬૨૦	"	માનસિંધ- ઈનો મરણ સ્થંભ	" ૬૬૩

૫૮	હળવદ	,, ૧૬ સ્થંભની ડેરી- ઓની છેલી પૂર્વ તરફની લેનમાં પહેલી દક્ષિણ ત- રફની ડેરીનો	૫-૭ા	૧-૮ા	૦-૫ા	ખોડેલો	ભુખરો	ધોળા
૫૯	,,	,, સોળ સ્થંભની ડેરીના વાયુ ખંડમાંના પાળીયાનો	૪-૦	૧-૧૦	૦-૭ા	,,	,,	,,
૬૦	સુંદરી	ગામથી એકાદ ખેતરવા છેટે સુંદરી માતાની જગા- માં મંદીર બહાર બે ડેરી છે તેમાંથી આથમણી બાજુની ડેરીનો	૪-૦	૦-૬	૦-૬	૫-૦	,,	,,
૬૧	,,	,, ઉગમણી બાજુની ડેરીનો	૩-૬ા	૦-૧૧	૦-૧૧	૫-૬	,,	,,
૬૨	કોંઠ	કોંઠેશ્વર મહાદેવમાંના નિજ મંદીરમાં સામી ભી- તે ગોખલામાંનો	૧-૨	૨-૦	ભોંતમાં	૩-૦	કુંબડીનો	સ્લે- ટીઓ
૬૩	ધ્રાંગધરા	દરબારગઢમાંની જુમા મસ્જિદમાંનો હાલ છૂટો મ્યુનીસીપાલિટીની ઓરીસમાં પડેલો	૧-૫	૨-૦ા	૦-૩ા	છૂટો	આરસ	ધોળા
૬૪	,,	હજીર ઓરીસની પાછળ ધરાન ખુલાના કોઠામાં બે કટકે પડેલા પા- ળીયાનો	૩-૦ા	૧-૩	૦-૬ા	હેડે પડેલો	ભુખરો	,,
૬૫	વસાવડ	પૂર્વમાં અગ્નિ ખૂણે ઢેઢ- વાડાને ખૂણેના પાળીયા- ઓમાંનો	૨-૩	૧-૩	૦-૫ા	ખોડેલો	,,	,,
૬૬	,,	મરજીદમાંની કબરના ઓઠલા ઉપરનો	૦-૪	૧-૦	જમીન ઉપર		આમી	પીળ- ચટો
૬૭	કોઠડા નાયાણી	ઉત્તરમાં કેશરીસિંહની ખળાવાડથી આથમણી મધ્ય માતાની ડેરીની બહાર દક્ષિણ તરફ ભીતે	૦-૫	૦-૭ા	ભોંતમાં	૨-૧૦	આનીટ	કાળા
૬૮	હડીયાળુ	કાશીવિશ્વનાથના દેવળ- ના રૂપ મંડપમાં ગણેશ- ની મૂર્તિ નીચેનો	૧-૫	૦-૧૧	,,	૦-૬	,,	પીળ ચટો

૦-૧૧	૧-૮	૭	૧૨થી ૧૪	દેવ	ગુજ.	૧૮૧૫	જુનો	ખેંગારછ ગામ હળ- વદ ભારતાં કામ આપ્યા	છાપેલું લીસ્ટ નં. ૬૬૪
૦-૧૧	૧-૭	૪	૭-૯	"	"	૧૬૯૦	"	આસકરજી- છનો પાળાયો	" ૬૬૫
૧-૦	૦-૯	૭	૭	"	"	૧૫(૨)૨	"	વીસલે દેરી કરાવી	
૦-૧૦૧	૦-૧૦	૫	૭-૮	"	"	૧૬૨૬	"	ડેરી કરાવી	
૧-૦૧	૧-૧૧	૨૧	૪૫થી ૫૦	"	સં.	૧૬૬૩	નવો	મંદીર કરાવ્યું	
૧-૩	૧-૧૧	૧	ક- તી ૩	અરખખી			જુનો	મસીદ કરાવી	
૧-૭	૧-૧	૧૨	૧૦	દેવ	ગુજ.	૧૬૫૭	નવો	જમીન આપી	
૦-૯	૦-૧૧	૬	૭થી ૮	"	"	૧૭૫૭	જુનો	મકવાખાને પાળાયો છે	
૦-૩	૦-૬	૧		અરખખી			"	કબર છે	
૦-૫	૦-૭૧	૭	૮	ગુજ.	"		નવો	બરવાડની વાંસે ડેરી ચણાવી છે	
૧-૪૧	૦-૧૧	૧૬	૧૪	દેવ	"	૧૭૮૧	જુનો	મંદીર કરાવ્યું	

૬૬	ઘ્રોળ	ભ્રમનાથ મહાદેવની જગામાં મુખ્ય મંદીરથી ઉત્તર તરફ ડેરી નીચેના બેમાંથી દક્ષિણ તરફના પાળાયો	૪-૮૧	૧-૧૦૧	૦-૮	ખોડેસો	ભુખરો	ઘોળો
૭૦	"	ભુચરમોરીની જગામાં મંદીરથી ઉત્તરાદી બાજુ સૌથી ઉંચો અને સાંકડો પાળાયો છે તેનો	૫-૧૧	૧-૧૧	૦-૧૦	"	ચામીનો	પીળ-ચરો
૭૧	ખારવા	ચોરામાંની મૂર્તિની બેસણીમાંનો	૦-૩	૦-૧૦	૦-૫	સિંહા-સનમાં	ખારસ	કાળો
૭૨	"	ઉત્તરાદા પાદરમાંની ઝાંપા સામેની વાવમાંની નાળમાં પૂર્વાદી ભીતે ગોખલા પાસે	૧-૩	૧-૬	ભીતમાં	૬-૦	ભુખરો	ઘોળો
૭૩	પોરબંદર	માણેકચોકમાંથી નીકળેલા પાળાયો	૪-૬	૧-૦	૦-૬	જમીન ઉપરજ	"	"
૭૪	અડાળજ	અડાળજમાંથી નીકળેલી બૌદ્ધ મૂર્તિની બેસણીમાંનો (અમદાવાદ પાસે)						

તા. ૩૦-૬-૧૪

સુ. રાજકોટ.

૧-૧૧	૧-૭૧	૮	૧૫થી ૧૬	દેવ	ગુજ.	૧૭૬૦	જીનો	નંદવાણી વાલજી હરિ- ચરણ પામ્યા	
૨-૬	૦-૧૦	૧૪	૫-૬	"	"	૧૬૪૭	"	યુદ્ધમાં મરાણી	
૦-૩	૦-૧૦	૩	૨૨	"	સં.	૧૫૧૯	"		
૧-૦	૧-૫૧	૯	૧૨	"	ગુજ.	૧૭૫૦	"	વાવ કરાવી	
૦-૬૧	૦-૭૧	૭	૧૦	"	"	૧૬૦૦	નવો	મરણ સ્થળ ગઢવીનો છે	અસલ પાળીયો મ્યુઝીયમમાં બેઠ તરીકે મોકલેલ છે
		૨	૧૯	પ્રાચીન	સં.		"	ધર્મતા ઉપ- દેશવાળો સ્લોક છે	રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવ ત- રફથી ફોટોગ્રાફ બેઠ આવેલ છે

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

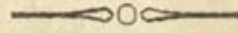
કચુ. વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

નોંદ — ૫૪ હે, પંક્તિ ૨૩.

વર્ગ ૭માં ૧૬ મે નંબર જે બે જસતનાં ચક્રતાં લખેલાં છે તે માટે વધુ તપાસ કરતાં તે બે ઇન્ડો પોર્ટુગીઝ શિક્ષા છે એમ ચોકસ થયું છે. એક બાજુ સ્પષ્ટિ છે તે જસસ-કાઇસનો કોસ છે અને બીજી બાજુ તાજ છે. તાજની બાજુ D D એમ બે અક્ષરો છે તે દીવને માટે લખેલા છે. કોસના ચાર ગાળામાં અનુક્રમે ૧, ૮, ૦, ૧ એમ ચાર અંક છે તે ઇ. સ. ૧૮૦૧ ને માટે લખેલા હશે એમ અનુમાન થાય છે. આ શિક્ષાઓ માટેનું, રાયલ એસીઆટીક સોસાયટીની મુંબઇ શાખાના જરનલ નં. ૩૮, વોલ્યુમ ૧૪, ના પાને ૧૭૩ મે વિસ્તાર પૂર્વક વિવેચન લખેલ છે.

આંક ૪.

સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૩થી તે તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયો છે તેનો નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિદ્યા.

આ વર્ગમાં કોઈ પણ આ સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત થયેલું નથી.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

શિલા લેખની અસલ છુની શિલાઓ વિગેરે.

૧ લેખવાળો પાળીયો ૧ વિ.	પોરબંદરના જો. એડમીનીસ્ટ્રેટર	૧૪-૮-૧૩
સં. ૧૬૦૦ ની સાલનો	સાહેબ તરફથી ભેટ.	
પોરબંદરથી		

લેખનાં રખિંગા.

૧ થી ૭૪ સાલ દરમીયાન ડીસ્ટ્રીક્ટમાંથી	કચુરેદરે ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન	૧૯૧૩-૧૪
હીધેલાં રખિંગા. જુઓ લેખ	છાપેલાં.	ની સાલમાં
પત્રક આંક નં. ૩		

શિક્ષાઓ.

ક્ષત્રપ વંશના.

૧ દામસેનના પુત્ર યશો દામાનો	વેચાતો રા. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૨ દ્રસિંદના પુત્ર વિશ્વસેનનો	"	"

૩	સ્વામી શ્રદ્ધામ પુત્ર સ્વામી શ્રદ્ધસેનનો	વેચાતો	શ. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૪	શ્રદ્ધસેનસ પુત્રસ રામ મહા ક્ષત્રપસ + + દામ ઝોટલા અક્ષરો વાળો	,,	શ. ૦-૨-૦	૭-૩-૧૪
૫	રાજો મહા ક્ષત્રપસ શ્રદ્ધસેન ઝોટલા શબ્દો વાળો	વેચાતો	શ. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૬	અસ્પષ્ટ ધસાઈ ગઝેલા નં. ૨	વેચાતા	શ. ૦-૮-૦	,,
૭	,, નં. ૨	,,	શ. ૦-૨-૦	૭-૩-૧૪

ગુપ્ત વંશના.

૧	કુમાર ગુપ્ત મહેન્દ્રાદિત્યના નં ૫૦	વેચાતા	શ. ૧૦-૦-૦	૧૭-૧૦-૧૩
---	------------------------------------	--------	-----------	----------

પ્રાચીન પરચુરણ.

૧	ગધેયાં હલકી ધાતુનાં નં ૩૫	કુટન એ. એસ. મીઠ સાહેબ	૨૬-૬-૧૩	તરફથી બેઠે
૨	ગડાં ગધેયાં નં. ૩ ત્રાંખાનાં	વેચાતાં	શ. ૬-૦-૦	૧૦-૬-૧૩
				ના લીધા તે પૈકીનાં

મુસલમાન બાદશાહોના.

૧	શાહ આલમ પાદશાહ ગાજી સીદ્દે	વેચાતો	શ. ૦-૧૨-૦	૨૨-૪-૧૩
	મુબારક જુલુસ ૪૬ ઝંખ સુરત			
૨	અરધો રૂપૈયો બાદશાહ ગાઝી શાહ-	,,	શ. ૦-૮-૦	,,
	જદાન હી. સ. ૧૧૧૪			
૩	શિકાઈ રૂપૈયો બાદશાહ ગાજીનો જુ-	,,	શ. ૦-૧૧-૬	,,
	લુસ ૩+			
૪	,, સન ૧૧૭૮	,,	,,	,,
૫	શિકાઈ અરધીયાં જેવા ગડા હલકા	,,	શ. ૨-૦-૦	૭-૩-૧૪
	નં. ૮૦			

મુસલમાની ધાટના હિંદુઓના.

૧	કોરી દીવાનશાહી જુનાગઢમાં ચા-	વેચાતી	દરેક ૦-૫-૪	૩૦-૭-૧૩
	લતી ૫			
૨	કોરી અરધીયાં દીવાનશાહી નં. ૨	વેચાતાં	દરેક ૦-૨-૮	,,
૩	કોરી આખી સુરમખી	વેચાતી	૦-૬-૦	,,

રૂપિઆ—હિંદુસ્તાનમાંના.

૧ ચિત્રકુટ ઉદયપુરનો	વેચાતો	રૂ. ૧-૨-૦	૩૦-૭-૧૩
૨ સયાજીરાવ ગાયકવાડનો ૧૮૪૬નો	"	રૂ. ૧-૦-૦	"
૩ પોર્ટુગીઝનો હિંદુસ્તાન માટેનો લ્યુડો- વિગસ ૧ લાનો ૧૮૮૧	"	"	"

રૂપિઆ—હિંદુસ્તાન બહારના.

૧ બે શીલોંગનો ૧૮૯૭નો	વેચાતો	રૂ. ૧-૬-૦	"
૨ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટસનો અરધો ડોલર ૧૯૦૭	"	રૂ. ૧-૨-૦	"

અરધા રૂપિઆ હિંદુ. બહારના.

૧ એક કોરોના નં. ૨ ૧૮૯૪, ૯૬	વેચાતા દરેક	રૂ. ૦-૧૨-૦	૨૨-૪-૧૩
૨ વિક્ટોરીયો ઇમેન્યુઅલનો ઇટાલીનો ૧૮૬૩	"	રૂ. ૦-૭-૦	"
૩ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટનો ૨૦ સેન્ટનો ૧૮૯૧	"	રૂ. ૦-૮-૦	૩૦-૭-૧૩
૪ " " ૧૯૦૩	"	"	"
૫ ટૂંકમા ૧ ગ્રીક અક્ષરનો	"	"	"
૬ શિલોંગ ૧ ૧૯૦૨નો	"	રૂ. ૦-૧૧-૦	૫-૧૧-૧૩

પાવલાં હિંદુ. અંદરનાં.

૧ પાવલી ૧ ઉદયપુર ચિત્રકુટની	વેચાતી	રૂ. ૦-૫-૦	૩૦-૭-૧૩
-----------------------------	--------	-----------	---------

પાવલાં હિંદુ. બહારનાં.

૧ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરીકાનો એક ડાઇમ ૧૯૦૭	વેચાતો	રૂ. ૦-૩-૦	૨૨-૪-૧૩
૨ પાવલું ૧ કસ્તુરનગરીયાનું	"	રૂ. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૩ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટનું ૧૦ સેન્ટનું ૧૮૮૪	"	"	"
૪ હોંગકોંગ માટેનું ૧૦ સેન્ટનું ૧૮૮૩	"	"	"

બેઆની હિંદુ. બહારની.

૧ ફ્રાન્સની ૨૦ સેન્ટની ૧૮૬૭ની	વેચાતી	રૂ. ૦-૨-૦	"
-------------------------------	--------	-----------	---

૨ હોંગકોંગની ૫ સેન્ટની ૧૮૮૭ વેચાતી રા. ૦-૨-૦ ૩૦-૭-૧૩

એક આની હિંદુ, અંદરની,

૧ ચિત્રકુટ ઉદયપુરની વેચાતી રા. ૦-૮-૦ ,,

એક આની હિંદુ, બહારની,

૧ અરધી પેતી કવીનની ૧૮૪૩ વેચાતી ,,

મોટા બેવડીયા પૈસા,

૧ દેવળના ચિત્રવાળો મોટો પૈસો ૨૧. મણીલાલ છોટાલાલ જુવ ૭-૩-૧૪
તરફથી (વસાવડ) બેટ

૨ સીલિન માટે પાંચ સેન્ટનો ,,

બેવડીયા પૈસા હિંદુ, અંદરના,

૧ ઈંદોરના અર્ધા આનાનો ૧૯૫૭ વેચાતો ૧૮-૭-૧૩

૨ પોટુંગીઝ ઈંડીયા માટેના અરધા ટા- ,,
ગાના નં. ૨ ૧૯૦૧, ૩ ,,

૩ સિયાછરાવ ગાયકવાડના નં. ૨ ,,
૧૯૪૭, ૪૯ ૧૦-૬-૧૩

૪ ઇરટ ઈંડીયા કંપનીના ૧ સેન્ટના નં. ૨ ,,
૧૮૪૫ના ,,

બેવડીયા પૈસા હિંદુ, બહારના,

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ નં. ૨૬ નં. ૮ બેટ ૨૨-૪-૧૩ + ૧૮-૭-૧૩
નં. ૧૮ વેચાતા ૧૦-૬-૧૩ + ૭-૩-૧૪

પૈસા હિંદુ, અંદરના,

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ નં. ૨૬ નં. ૪ બેટ ૧૮-૭-૧૩ + ૧૦-૬-૧૩
નં. ૨૨ વેચાતા ૭-૩-૧૪

પૈસા હિંદુ, બહારના,

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ ૫૯ નં. ૧૨ બેટ ૨૨-૪-૧૩ + ૧૮-૭-૧૩
નં. ૪૭ વેચાતા ૭-૩-૧૪

અરધા પૈસા હિંદુ. અંદરના.

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ ૩૮	નં. ૩ બેટ ૧૦-૪-૧૩ + ૨૨-૪-૧૩
	નં. ૩૫ વેચાતા ૧૨-૮-૧૩ + ૧૦-૬-૧૩

અરધા પૈસા હિંદુ. બહારના.

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ ૧૧૨	નં. ૪ બેટ ૨૨-૪-૧૩ + ૬-૮-૧૩
	નં. ૧૦૮ વેચાતા ૧૦-૬-૧૩ + ૭-૩-૧૪

પાઠ હિંદુ. અંદરનો.

ચાલતી જુદી જુદી જાતની કુલ નં. ૧૪	નં. ૫ બેટ ૧૦-૬-૧૩ + ૨૪-૨-૧૪
	નં. ૬ વેચાતી ૭-૩-૧૪

પાઠ હિંદુ. બહારની.

ચાલતી જુદી જુદી જાતની કુલ નં. ૫	નં. ૩ બેટ ૭-૩-૧૪
	નં. ૨ વેચાતી ૧૦-૬-૧૩

પરચુરણ.

ત્રણ દોકડાનો શિકકો ૧ જામશ્રી ૭ વિભા- જનો ૧૯૨૮	વેચાતા ૧૦-૬-૧૩
બે દોકડાના શિક્કા કુલ નં. ૬	" ૧૦-૬-૧૩
દોંગલા ૧ જામશાહ 'જામ' અક્ષરવાળો	" "
દોંગલા કારસી કુલ નં. ૧૨	" "
દોકડા જુદી જુદી જાતના કુલ નં. ૩૨	" "
દોકડા મુસલમાની જુદી જુદી જાતના કુલ નં. ૬	" ૧૮-૭-૧૩ + ૧૦-૬-૧૩
દોકડા પરચુરણ જુદા જુદા અક્ષરવાળા કુલ નં. ૩૭	" "
ત્રાંખીયા દેશી રામજોના જુદી જુદી જા- તના નં. ૪	" "
ત્રાંખીયા મુસલમાની કુલ નં. ૩૪	નં. ૧ બેટ ૧૦-૪-૧૩
	નં. ૩૩ વેચાતા ૧૦-૬-૧૩

ત્રાંખીયા પરચુરણ જુદી જુદી ભાતના કુલ	નં. ૧ બેઠ	૧૦-૯-૧૩
નં. ૩૦	નં. ૨૯ વેચાતા	"
ઝીણા પરચુરણ કુલ નંગ ૬	"	૧૮-૭-૧૩

વર્ગ ૩-૪-૫-૬.

આ ચારે વર્ગમાં આ સાલમાં કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૭મો.

હુત્તર કારોગિરી.

આમલ પેઠન્ટીંગ ફ્રેટોઆફ ચિત્ર વિગેરે.

૧	ઈંડીયન નેશનલ કોંગ્રેસના ડેક્લેરેશનો	વેચાતો	શ. ૮-૧૦-૦	૩૧-૩-૧૪
	ફ્રેટોઆફ			

પીતળ, કલ્પી, ત્રાંખા વિગેરેના.

૧	પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ (એડવર્ડ) ની હિન્દુસ્તાનની મુલાકાતની યાદગીરિનો નવે. ૯ સને ૧૯૪૧	પારેખ રામચંદ્ર તરફથી બેઠ	૧૦-૪-૧૩
૨	તાળું ૧ પીતળનું દેશી બનાવટનું બે કુચીઓ સહિત	કાઠી. સ્વદેશી કો-ઓપરેટીવ સ્ટોર્સ તરફથી બેઠ	૧૪-૮-૧૩
૩	જાહેર ખર્ચનું ચકતું બાઈસીકલ ઉપર માણસ તથા ઉપર પોલોની બે લાકડી નં. ૨ પાછળ પપનો અંક છે	મેઘાણી ધરમચંદ પાસેથી વેચાતા પૈકીના	૧૮-૭-૧૩
૪	પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના હાથે સોવરેનનો નમુનો	"	"

૫	પ્રેક્ષિસર હોસોવેની ગાળીના જાહેર અખર બેવડીયા પૈસામાં ૧૮૫૮	મેધાણી ધરમચંદ પાસેથી વેચાતા પૈકીના	૧૦-૬-૧૩
૬	જાહેર અખર વાળા બેવડીયા પૈસો	"	"
૭	૨૦ ના અંકવાળો અને બાજુ ફરતા અક્ષરવાળો ૧૮૨૦	"	"
૮	કવીન વિક્ટોરીયાનો જન્મ દીવસ ત- થા રાજ્યારોહણની તારીખવાળો કાંજીવાળો	"	"
૯	ડુ હેનોવરના નમુનાના કવીનના મ્હો- રાવાળા ૧૮૩૭ નં. ૨	"	"
૧૦	પૈસા જેવડો તદ્દન લાસો	"	"
૧૧	વાયોસીન મીકેનીચીયનનો શીંગડાં- વાળા મ્હોરાવાળો પારીસ ૧૮૫૫	"	"
૧૨	પીતળનો ફ્રેચીક ડી. પલ્સ વચમાં એમ. એમ. તથા પારીસ અક્ષરવાળો	"	"
૧૩	પીતળના પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના મોડેલ હાફ સોવરેનના નં. ૭	"	"
૧૪	પીતળનો ઇસ્ટ ઈન્ડીયા કંપનીના અ- રધા પૈસાનું મોડેલ ૧૮૫૩	"	"
૧૫	પીતળનો વીક્ટોરીયા ડી. ગ્રેશીઆ ૧૮૭૨ પાછળ ઓટેનીઅમ રેગલ- ના શીડ ડી. આઇ. નો નમુનો	"	"
૧૬	જસતનાં ચક્રતાં બે સ્વસ્તિકની આ- કૃતિવાળાં મ્હોટાં નં. ૨	"	"

લોહાનો સામાન.

૧	કેરડો ૧ લોહાનો કડી ૧૦નો	ધોરાજીના રહીશ હેબરઅલી હાકેમઅલી તરફથી બેટ	૧૭-૩-૧૪
---	-------------------------	---	---------

વર્ગ ૮ મો તથા ૯ મો.

કપડ વણાટ તથા શીવણ ભરત.

આ બંને વર્ગમાં આ સાથે દરમીયાનમાં કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

હિંદી.			
૧	હિંદુસ્તાની અંગ્રેજી કોશ	વેચાતો	૩૦-૬-૧૩
		૦-૬-૦	
મરાઠી.			
૧	અંગ્રેજી મરાઠી કોશ	બાબા પદમજીનો બનાવેલો	વેચાતો ૧૧
		૦-૧૦-૦	
ગુજરાતી.			
૧	અષ્ટાંગ હૃદયનું ગુજરાતી ભાષાંતર	પ્રાણશંકર પ્રેમશંકર પટ્ટણી કૃત	વેચાતું ૧૭-૧૦-૧૩
		૩-૦-૦	
૨	કાન્હડદે પ્રબંધ	ડાહ્યાભાઈ પી. દેરાસરી	કર્તા તરફથી ૨૫-૧૦-૧૩
		બેટ	
૩	ગુજરાતીનો દીવાળીનો ખાસ સચિત્ર અંક ૧૯૬૯નો	ગુજરાતી પ્રેસ	બેટ ૨૦-૬-૧૩
૪	સૌરાષ્ટ્રનો ઇતિહાસ	બગવાનલાલ સંપતરામ કૃત	વેચાતો ૨-૩-૧૪
		૪-૦-૦	

અંગ્રેજી.

૧	ઇંડીયન એન્ટીકવેરી વો. ૪૨ પાર્ટ ૫૨૮ થી ૫૩૮, વો. ૪૩ પાર્ટ ૫૩૯થી ૫૪૧	સર રીચર્ડ કાર્નાક ટે- મ્પલ અને ડી. આર બાંડારકર	વાર્ષિક શ. ૨૦ ના બરખાથી	સને ૧૯૧૩-૧૪માં માસિક
૨	ઇંડીયન એન્ટીકવેરી- ની અતુલ્ય મહિમા વો. ૪૦ તથા ૪૧ ની ૧૯૧૧ તથા ૧૨ની	"	"	"
૩	અજમેર મ્યુઝીયમનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૧-૧૨નો	પંડિત ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઝોઝા	બેટ	૧૬- ૪-૧૩
૪	હિંદુસ્તાનનો નકશો કપડા ઉપર પાનાં ૨૪	આર. એમ. ગ્રીન- લેન્ડ કૃત	વેચાતો ૦-૧૪-૦	૩૦- ૬-૧૩
૫	વેળટેબલ અને ફ્લા- વર સીડસનું પત્રક	ડક્ટર સીડસ રોસ તરફથી	બેટ	"
૬	બર્મા આર્કે. સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડન્ટનો રીપોર્ટ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૩ સુધીનો	સુપરી.	"	૨૬- ૮-૧૩
૭	ફોન્ટીઅર સરકલના આર્કે. સર્વેનો ૧૯૧૨-૧૩ની સાલનો રીપોર્ટ	"	"	૮- ૯-૧૩
૮	સાઉથ ઇંડીયન ઇન્સ્ટીટ્યુટ વો. ૨૭	"	"	૨૫- ૯-૧૩
૯	એઝીક્લયરલ સી- રીઝ બુલેટીન નં ૨૮	ઇ. ડબ્લ્યુ. ઝોલીવર	"	૨૯- ૯-૧૩

૧૦	એથ્રોકલચરલ સી- રીઝ યુવેટીન નં. ૨૯	એમ. આર. સી. હેઝલી	બેઠ	૧૨-૧૧-૧૭
૧૧	એથ્રોકલચરલ લેઝર નં. ૬ ૧૯૧૧-૧૨નો	ગવર્નમેંટ	૩૩	૨૪-૧૧-૧૭
૧૨	સંવર્ન સરકલ મદ્રાસ- ના આર્ક. સર્વેનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૨-૧૩ નો	૩૩	૩૨	૨૦-૧૧-૧૭
૧૩	„ આર્સીસ્ટેન્ટ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટનો	૩૩	૩૩	„
૧૪	ઇસ્ટર્ન સરકલના આર્ક. સર્વેનો ૧૯૧૨-૧૩નો વાર્ષિક રીપોર્ટ	૩૩	૩૩	૧૫- ૧-૧૪
૧૫	ભોપાલમાંના મ્યુઝી- યમનો પાંચ વર્ષનો રીપોર્ટ	સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ	૩૩	૧૪- ૨-૧૪
૧૬	ઉત્તર વિભાગમાં મુ- સલમાની તેમજ ઇંગ્રેજ મોન્યુમેન્ટસ ૩૧ માય ૧૯૧૩ સુધીનો રીપોર્ટ	૩૩	૩૩	૧૯- ૨-૧૪
૧૭	રાસમાળા ભાગ ૧લો તથા ૨જો	ફાર્બસ સાહેબ કુન	વેચાતો ૭- ૦-૦	૨- ૩-૧૪
૧૮	અંગ્રીવ સાદિલ પ- રિપદના મ્યુઝીયમમાં શિક્ષા વિજેરનું લીઝ	સેક્રેટરી	બેઠ	૧૩- ૩-૧૪
૧૯	સારનાથનાં અંકુરની માદિતી	દયારામ સહાની	„	„
૨૦	ફંડીયન મ્યુઝીયમનો અહેવાલ	અસુતોપ મુકરજી	„	„

- ૨૧ ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ ડાયરેક્ટર જનરલ બેઠ ૨૪-૩-૧૪
આર્કે. નો ૧૯૧૧-૧૨નો
રીપોર્ટ પાર્ટ ૧લો
- ૨૨ કાઠિયાવાડ પોલીસી- કાઠિયાવાડ એજન્સી ,, ૬૨ અઠવાડિયે
કલ એજન્સી ગેઝેટ
વો. ૫૧ નં. ૧૪થી ૫૨
વો. ૫૨ નં. ૧-૧૩
- ૨૩ એપીઆશીઆ ઇંડીકા સુપરીન્ટેન્ડન્ટ બ્રીટીશ વાર્ષિક રા. ૮ના ૧૦-૩-૧૪
વો. ૧૧ પાર્ટ ૬ ઇંડીયા પ્રેસ બરજુથી
- એપ્રિલ ૧૯૧૨

તા. ૩૧-૩-૧૪

મુ. રાજકોટ.

આચાર્ય ગિરજાશંકર વટલભાઈ

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

1875

(૮૫)

આંક ૫.

સને ૧૯૧૩-૧૪

એટલે તા. ૧-૪-૧૩ થી તે તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

જ

૫૭૭૧૨-૦-૪ શ્રી વોલસન મેમોરીયલ
ફંડ.

૬૦-૦-૦ રા. રા. જાદવરાય જોડા-
બાઈ બક્ષી મેનેજર
પ્રેમસાગર પ્રેસ.

૫૭૮૧૨-૦-૪

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

કચુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

ઘ

૨૪૦૦૦- ૦-૦ શ્રી વલ્લભજી સ્ટેટ.

૩૦૨૦૦- ૦-૦ શ્રી સરકાર હા. એજ-
ન્સી ટ્રેઝરી.

૩૩૭૬- ૦-૬ શ્રી સરકાર હા. પોસ્ટલ
સેર્વિસ બેંક.

૫૭૫૭૬-૦-૬

૨૩૨-૧૫-૭ સીબક બાઈ રોકડી.

૫૭૮૧૨-૦-૪

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

કચુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી જોતાં અમેને જરાબર લાગે છે. તા. ૧૫-૭-૧૪.

અંગ્રેજીમાં સહી જમનાદાસ માણિક્યંદ

વળા વહીવ.

”

હરખચંદ જી. વોરા

મીફ વહીવ જસદણ સ્ટેટ.

THE STATE OF NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 1, 1891.

REPORT
OF THE

COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION
PASSED BY THE SENATE
MAY 1, 1889.
ALBANY:
J. B. LEECH, PRINTERS.
1890.

THE STATE OF NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 1, 1891.
REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION
PASSED BY THE SENATE
MAY 1, 1889.
ALBANY:
J. B. LEECH, PRINTERS.
1890.

THE STATE OF NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 1, 1891.
REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION
PASSED BY THE SENATE
MAY 1, 1889.
ALBANY:
J. B. LEECH, PRINTERS.
1890.

THE STATE OF NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 1, 1891.
REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION
PASSED BY THE SENATE
MAY 1, 1889.
ALBANY:
J. B. LEECH, PRINTERS.
1890.

આંક ૬.

વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ બતાવનારું સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલ
એટલે તા. ૧-૪-૧૩થી તે તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

જ	ક
૫૫૭૯૩-૧૨-૭૫ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડ	૧૯૧૮-૧૦-૦૫ અરવ સાલ દરમીયાન.
૩૮૪૬-૧૩-૬ ઉપજ સાલ દરમીયાન	૨૧- ૬-૩ કંટીન્જંટ ખર્ચ ખાતે
૩૭૭૬- ૦-૬ વ્યાજના	૧૩૧-૧૫-૦ છપામણી „
૭૦- ૧-૬ વઢાવ લેતાં	૨-૧૫-૦ રૂડ રોકક „
નોટો લેતાં	૩-૧૩-૦ ટપાલ „
૦-૧૨-૩ પરચુરજી	૧૪૨૭- ૨-૧૦ પગાર „
વેચાણના	૧૫-૧૩-૮૫ પરચુરજી „
૩૮૪૬-૧૩-૬	૪૪-૧૨-૦ પુસ્તક ખરીદી „
૬૦- ૦-૦ આશામીવાર ફેણા	૩૮- ૨-૦ શિક્ષા સંગ્રહ „
૬૦- ૦-૦ રા. રા.	૬-૧૩-૦ સામાન દુરરતી „
બદલાય	૧- ૬-૦ સામાન સંગ્રહ „
બેઠાબાઈ બધી	૨૨૪- ૪-૩ મુસાફરી ખર્ચ „
મે. પ્રેમસાગર	૧૯૧૮-૧૦-૦૫
પ્રેસ	૫૭૫૭૬- ૦-૬ આશામીવાર ફેણા
૬૦-૦-૦	૨૪૦૦૦-૦-૦ શ્રી વઢવાણ સ્ટેડ
	૩૦૨૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર હા.
	એમન્સી ટ્રેઝરી
	૩૩૭૬-૦-૬ શ્રી સરકાર હા.
	પો. સેવીંગ બેંક.
૫૬૭૩૦-૧૦-૪૫	૫૭૫૭૬-૦-૬

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભજી
કુરુદર વો. મ્યુ. એ. એ.

૧૩૧-૧૫-૭ સીલક ખાતી રોકડી.

૫૬૭૩૦-૧૦-૪૧

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભજી

કચ્છર વો. મ્યુ. એ. એ.

આ સરવૈયું ખાતાવહી તથા વાહુચરો વિષેરે તપાસી જોતાં અમોને ધરાબર લાગે છે.
તા. ૧૫-૭-૧૪ મુ. રાજકોટ.

અગ્રેજીમાં સહી જમનાદાસ માણેકચંદ

વળા રહે વકીલ.

” હરખચંદ જી. વોરા

ચીફ વકીલ જસદણ રહે.

આંક ૭.

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્થ્રોપોલોજીના સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલના હિસાબ.

૬

૨૧-૬-૩ કંટીનન્ટ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૦-૧૩-૦ નોટપેપર કવર

૦-૪-૦ નોટપેપર અંડલ ૧ પા. ૯૦

૦-૪-૦ કવર નં. ૧૦૦ પા. ૯૦

૦-૨-૦ „ નં. ૫૦ પા. ૯૩

૦-૩-૦ „ નં. ૫૦ પા. ૯૩

૮-૧૨-૬ કાગળો

૨-૦-૦ આંકેલા ૧૨ રતલી રી. ૦ા

૧-૪-૦ „ ૧૪ „ રી. ૦ા

૧-૧૪-૦ કુલરકેપ ૧૨ „ રી. ૦ા

૧-૦-૦ „ ૧૪ „ રી. ૦ા

૦-૬-૦ ખરચી ઝીણા પા. ૮૫

૦-૭-૬ આઉનપેપર નં. ૧૮ પા. ૯૩

૦-૯-૦ „ નં. ૧૮ પા. ૯૩

૦-૧૨-૦ અમદાવાદી ધા. ૦ા પા. ૯૫

૦-૮-૦ „ ધા. ૦ા પા. ૧૦૩

૧-૧૨-૦ શાહી

૦-૧૪-૦ લાલ શાહી અરધીયું પા. ૮૫

૦-૮-૦ રબર સ્ટાંપની શાહી બાટલી ૧ પા. ૯૫

૦-૬-૦ શાહી છાપવાની પાકી પા. ૯૮

૦-૧૦-૩ દોરી, શીત, ટેકપ

૦-૬-૦ રાતી શીતનાં અંડલ ૩ પા. ૮૫

૦-૦-૩ દડી ૧ દોરાની „

૦-૪-૦ ફાઇલ ટેગ નં. ૪૮ પા. ૯૩

૦-૧-૬ જસોદામ પેપર

૦-૧-૬ તા. ૨ પા. ૮૫

૦- ૪-૬ ઠાંક

૦- ૩-૦ રીલીફ પેન ડ. ૧ પા. ૮૫

૦- ૦-૯ ઓ. નંબર ડ. ૧ પા. ૮૫

૦- ૦-૯ કુવાડા પેન ૧ ૧

૦- ૧-૦ ચુંદ

૦- ૧-૬ શે. ૦૧ પા. ૮૫

૦- ૦-૬ પા. ૮૭

૦- ૧-૬ કાઠાં નં. ૬ પા. ૮૫

૦- ૧-૬ કડી ૧ કુંચી રાખવા પા. ૮૦

૦-૧૨-૦ રખર રાંપનું પેડ પા. ૮૫

૦-૧૫-૦ પીનકુશન ૧

૦- ૬-૦ ઠાંકણીની ડબ્બી ૧ ૧

૦- ૪-૦ પેપર વેલ્ડ ચાકનો ૧

૧-૧૦-૦ આવક તથા આવક ચુક પા. ૮૨

૦- ૪-૦ ડાયરી ચુક ત્રિપાઠીની સં. ૧૯૬૬ ની પા. ૮૫

૦- ૫-૬ પેનસીલ ૧

૦- ૧-૬ ડ. ૦૧ પા. ૮૩

૦- ૩-૦ ૧ ૧

૦- ૮-૦ લાખ દેશી શે. ૦૧ ૧

૦- ૪-૬ બ્રશ માટે ટીનનું બુગલું તથા રેશુ દેવરાવતાં પા. ૮૫

૧- ૭-૦ ડીરટ્રીકટ દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા. ૮૭

૦-૧૨-૦ વાદળી નં. ૧ પા. ૮૮

૦- ૩-૬ ખડીયા ૨ નાના કાચના ૧

૨૧- ૬-૩

૧૩૧-૧૫- ૦ છપામણી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૧- ૦-૦ અરોકના લેખના ૧ વિભાગના રેલ્વે પાર્સલનો પા. ૮૭

૦- ૮-૦ ૧ ખીખ વિભાગનો પા. ૮૮

૪૦- ૭-૦ અરોકના ભાષણના બન્ને વિભાગની છપામણી વિગેરેનું ખીખ
ચુજરાતી પ્રેસનું પા. ૧૦૧

૯૦- ૦-૦ સતે ૧૯૧૨-૧૩ની સાલના રીપોર્ટની છપામણી માટેના એડ-
વાન્સ પા. ૧૦૩

૧૩૧-૧૫-૦

૨-૧૫-૦ ડેડ સ્ટોક ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૧- ૦-૦ પેટી ૧ આંખાની કરાવી તેના પા. ૮૫

૦- ૭-૦ પેટીના નકુચા સાંકળ વિગેરેના „

૧- ૮-૦ પીતળના પેપર વેષ્ટ નં. ૨ પા. ૯૦

૨-૧૫-૦

૩-૧૩-૦ ટપાલ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૨- ૭-૩ પોસ્ટ વેષ્ટ કાગળો ઉપર

૦- ૨-૦ અમદાવાદી કાગળ બુક પોસ્ટ મોકલતાં પા. ૯૪

૦- ૫-૦ બુગળું ૧ અશનું પાર્સલ કરતાં પા. ૯૫

૦- ૪-૦ શાહીનો ડબો પાર્સલ કરતાં પા. ૯૬

૦-૧૦-૯ ક્યુરેટર મારફત ડીરેક્ટરી કટ દરમીયાન પા. ૯૭

૩-૧૩-૦

૧૪૧૭-૨-૧૦ પગાર ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૧૦૭૫- ૦- ૦ ક્યુરેટરનો પગાર વિગતે

૮૫-૦-૦ માર્ચ ૧૯૧૩ નો

૯૯૦-૦-૦ એપ્રિલ ૧૯૧૩ થી ફેબ્રુ. ૧૯૧૪ સુધીનો પ્ર. ૯૦

૨૨-૧૦-૧૦ સોશીયલ કારકુનનો પગાર

૧૩- ૦- ૦ નવે. દી. ૨૬ નો પ્ર. ૧૫ પા. ૯૫

૯-૧૦-૧૦ ડીસે. દી. ૨૦નો પા. ૯૭

૧૨૦- ૦- ૦ શેખ હુસેન લાલુ પટ્ટાવાળાનો માસ ૧૨નો પ્ર. ૧૦ લેખે

૧૦૮- ૦- ૦ ડા. બેરામ ગોર્લીજી પટ્ટાવાળાનો માસ ૧૨નો પ્ર. ૯ લેખે

૯૬- ૦- ૦ ભટ્ટ જીવરામ નથુ હમાલનો માસ ૧૨નો પ્ર. ૮ લેખે

૫- ૮- ૦ ભટ્ટ પટ્ટાવાળાને વિગતે

૩-૨-૦ નવે. રોજ ૨૫નો પ્ર. ૦)~

૨-૬-૦ ડીસે. રોજ ૧૯નું પ્ર. ૦)~

૧૪૨૭- ૨-૧૦

૧૫-૧૩-૮૧૧ પરચુરજી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૦-૧૦-૦ ગાડી ભાડું

૦-૪-૦ વહવાણીની હુંડી વઢાવી રા. ભરવા જતાં પા. ૮૪

૦-૬-૦ વાજ લેવા જતાં પા. ૮૬

૨-૪-૦ પાણીકોરું

૧-૨-૦ હાથ ૬ દુવાલ સાર તા. ૪-૪-૧૩ પા. ૮૫

૧-૨-૦ " " તા. ૩-૧૧-૧૩ પા. ૮૬

૦-૮-૬ કાનસ સંબંધી

૦-૮-૦ પોટો નવો પા. ૮૭

૦-૦-૬ રેણુ દેવરાવતાં

૨-૪-૦ નોકરો ત્રણને છત્રી

૭૧૨-૧૦ આસક્ષે વિગતે

૨-૮-૩ ડબો ૧ તા. ૧-૬-૧૩ પા. ૮૮

૨-૮-૩ " તા. ૨-૬-૧૩ પા. ૮૨

૨-૧૦-૬ " તા. ૬-૧૨-૧૩ પા. ૮૮

૦-૦-૭ દાણુ

૦-૧-૦ તાણું ૧ સરખું કરાવતાં પા. ૮૩

૦-૧-૦ કુંચી ૧ નવી " પા. ૮૫

૦-૬-૦ ઓશીસની ગળી ઉપર નામ લખાવતાં મજૂરીના પા. ૫૦

૦-૦-૬ આકુ સળવતાં પા. ૮૨

૦-૪-૦ સાવરણી નં. ૧૨ પા. ૮૪

૦-૧-૦ ડબો દીનનો શાહી મોકલવા લીધો તેના પા. ૫૬

૦-૦-૬ સાચુ હાથ ધોવાનો પા. ૮૭

૧-૮-૦ ઘડીયાળ રીપેર કરાવતાં પા. ૧૦૦

૦-૦-૧૧૧ દડી ૧ તથા સોઝ પા. ૧૦૦

૧૫-૧૩-૮૧૧

૪૪-૧૨-૦ પુસ્તક ખરીદી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૦-૩-૦ કાર્તિકી પંચાંગ ૧૯૬૬નું પા. ૮૪

૦-૬-૦ ઉરદુ અંગ્રેજી કોશ પા. ૮૫

૦-૧૦-૦ અંગ્રેજી મરાઠી કોશ પા. ૮૫

- ૦-૧૪૦૦ દિંદુસ્તાનનો નકશો પા. ૮૬
 ૩- ૦-૦ અષ્ટાંગ હૃદયનું પુસ્તક પા. ૯૨
 ૦- ૪-૦ ડાયરી બુક ૧૯૭૦ ની પા. ૯૩
 ૦- ૨-૦ કાર્તિકી પંચાંગ ૧૯૭૦ નું પા. ૯૩
 ૨૦- ૦-૦ ઈંદિયન એન્ટીકવેરીનું વાર્ષિક ભરણું પા. ૯૮
 ૮- ૦-૦ એપીગ્રાફીઆ ઈંડીકાનું વાર્ષિક ભરણું ”
 ૦- ૫-૦ બન્નેના મનીઓરડર ચાલુંસ ”
 ૭- ૦-૦ રાસમાળા ભા. ૧ તથા બીજો પા. ૯૯
 ૪- ૦-૦ સૌરાષ્ટ્રનો ઇતિહાસ પ્ર. ૧ પા. ૯૯

૪૪-૧૨-૦

- ૩૮- ૨-૦ શિક્ષા સંગ્રહ અરચ્યા ખાતે ખ. પા. ૧૮
 ૪- ૨-૦ પારેખ ગુલાબચંદ પાસેથી નં. ૮ પા. ૮૬
 ૦-૧૨-૦ બગસરાના મેઘાણી પાસેથી ત્રાંખાના પા. ૮૯
 ૧૩- ૫-૦ હરિલાલ જ્યેંદ પાસેથી પરચુરણ પા. ૯૦
 ૬- ૦-૦ બગસરાના મેઘાણી પાસેથી ત્રાંખાના ઉધડા શેર ૪૧ પા. ૯૧
 ૧૦- ૦-૦ ગુપ્તના નં. ૫૦ પા. ૯૨
 ૦-૧૧-૦ શીર્ષાંગ ૧ એડવર્ડનો પા. ૯૩
 ૧- ૦-૦ ગોવાઈ રૂપીઓ પા. ૧૦૦
 ૨- ૪-૦ ક્યુરેટરે ડીરક્ટકેટ હરમીયાન ખરીદ્યા પા. ૧૦૧

૩૮- ૨-૦

- ૬-૧૩-૦ સામાન દુરસ્તી અરચ્યા ખાતે ખ. પા. ૧૮
 ૨-૧૪-૦ મેથાલેટેડ રપીરીટ બાટલી ૪ પા. ૮૬
 ૦- ૭-૦ નેપ્થેલાઇન બોક્સ રતલ ૧ પા. ૮૬
 ૩- ૦-૦ પીતળનાં ઠામ બધાં ધસાવતાં પા. ૯૦
 ૦- ૮-૦ ફોટોગ્રાફને ફરી કાચ ફ્રેમ કરાવતાં પા. ૧૦૦

૬-૧૩-૦

- ૧- ૯-૦ સામાન સંગ્રહ અરચ્યા ખાતે ખ. પા. ૧૮
 ૦-૧૪-૦ વડનગરમાંના હાટકેશ્વરના એન્લાઈનમેન્ટને કાચ ફ્રેમ પા. ૮૪

૦-૧૧-૦ પોરબંદરથી પાળીયો લાવતાં મજૂરીના પા. ૯૧

૧- ૯-૦

૨૨૪- ૪-૩ મુસાફરી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૧૮

૦- ૦-૯ લેખ છાપવાનો સામાન ઘેર લાવતાં

૭- ૨-૬ ધાંગધરા હળવદ આબુની ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા.

૧- ૨-૦ વસાવડની ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા. ૧૦૧

૨૧૫-૧૫-૦ બોનરરી સેક્રેટરી કલકત્તા ડેલીગેટ તરીકે જતાં ખર્ચના પા.

૨૨૪- ૪-૩

૧૯૧૮-૧૦-૦૧

આચાર્ય ગિરભશંકર વલ્લભભાઈ

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

APPENDIX 8.

To,

THE PRESIDENT AND MEMBERS OF THE

MANAGING COMMITTEE, OF THE

WATSON MUSEUM OF ANTIQUITIES,

RAJKOT.

Gentlemen,

I beg to submit a detailed account of my tour to Calcutta on the occasion of the celebration of the centenary of the India Museum, where I had the honour to attend as your Delegate. I need not detain you by a reference to the correspondence which was the cause of my going to Calcutta.

The India Museum was founded in the year 1814 A. D. and so the trustees of the said Museum were anxious to celebrate the centenary of this unique Institution which has played an important part in the history of India.

The Royal Asiatic Society of Bengal and the India Museum have always been independent institutions but I have found from my visit that both institutions from the beginning have been worked on parallel lines.

From the photographs and paintings in both institutions, I have been able to see that the workers also have been connected with both institutions. On the present occasion therefore, the Science Congress, which was more or less an appanage of the Royal Asiatic Society of Bengal, held its first sitting in connection with the centenary celebrations of the India Museum. Both together found a very interesting series of functions and I am glad to say that the occasion was unique for the Kathiawar delegate to see what rapid Strides are being made elsewhere. His Excellency Lord

Carmichiel was the patron in both these functions and he made it a point to grace the occasion by personally attending them. I could there see personally how favourable impressions H. E. Lord Carmichiel had produced in Bengal by the simplicity of his manners and by the liberality of his views on all present day questions. Dr. Annaldale, the Superintendent of the India Museum was actively associated with the Science Congress. Dr. Annaldale was exceedingly glad to see that I was sent by Kathiawar as a Delegate and he took the very earliest opportunity on the very first day to present me to His Excellency Lord Carmichiel. His Excellency's first inquiries were naturally in connection with the Watson Museum but then he took me at once into the exchange of views on Kathiawar. He was kind enough to inquire of Kathiawar affairs and the various personalities in Kathiawar. Dr. Annandale also introduced me to several distinguished gentlemen of Calcutta. I could at once see that Dr. Annandale was the most active member of the movement. He is a very great student of Natural History and his two papers and his learned discourses as a critic of other papers were most learned. The idea of the Science Congress is that the work done by the Scientists in their special branches during the course of the year should be placed before the Public. The idea is not a desire of so much as publicity of the scientific work as for collating the results of the search work by the various workers in the field of science.

The Museum centenary and the science congress brought together best men from all parts of India.

We had delegates from Ajmere, Lahore, Allahbad, Lucknow, Benaras, Nagpur, Bombay, Poona, Cochin, Mysore, Rangoon, Mandalay, and several other places in India. Bengal was fully represented and all well known persons, both the European and Native

that have anything to do with science and Museum were there in the functions. Dr. Annandale's idea on the Museums is that there should be a regular exchange of views between the different Museums in India and that they, one and all should now try to coordinate the results of their work. The idea therefore has gone round that various Museums in each Presidency should be placed under Provincial Museums in the Presidency towns and that the Provincial Museums should be representative Museums of all branches of the Museum Work special to each Presidency.

The Provincial Museums then should be in touch with each other and thus a coordination of the work in different branches should be made. With this object in view, they think of holding a conference a year or two hence and I believe it will not be long before the idea is worked out. The India Museum has various departments and each department is in charge of a specialist who works on the materials available to him in the Museum collection and on materials he gathers in his district tours. Among the several papers read before the science congress, there were several such papers of these specialists connected with the Museum. We were busy with these lectures and the functions and so I have not been able to make a personal acquaintance of the various scientists to meet whom was an honour in itself. Each one of the scientists was a deep and well read scholar who was doing original work. The programme annexed herewith will at once show the variety of subjects on which these learned discourses were delivered.

The functions connected with the celebrations of the centenary of the India Museum were more or less social. They included an informal reception on the 1st day viz on the 14th January at the Bengal Asiatic Society Rooms, the "at home" by the Superinten-

dent Dr. Annandale and the conversazion in the rooms of the India Museum. These functions gave us chances of being introduced to different delegates, from different parts of India. It is no use giving names but I am proud to have the advantage of making friends with delegates from Lucknow, Nagpore, Ajmere, Lahore, Benares, and Allahbad.

On my way to Calcutta, I had halted for a couple of days in Benares and there I took the opportunity of seeing the ruins of Sarnath and the collections obtained therefrom. The images of Buddha in various portions are very fine and instructive. I came across in those collections, various images of Buddha which furnished a history of Buddha from his birth to his death. This was all carved out in stone which is all in tact. The most attractive thing however in these collections is the Capital of Ashok Pillar which is beautifully carved. Instead of adding much from my own observations, I should refer you to a small pamphlet which I have brought from Sarnath. The excavations are being still made and the antiquarians are quite confident of having more Buddah relics from this place. I had a great mind to go to Patna to see the excavations there but I was told that on account of the recent heavy rains the whole thing was submerged in water.

At Calcutta, I requested Dr. Rakhidas Bannerji the Assistant Superintendent of the India Museum to be kind enough to give me the classified list of the India Museum collection but he said the same was under preparation and that he would be most glad to send me a copy as soon as the list of even some parts of the list would be ready.

While in Benares, I saw the Government Sanskrit College which granted degrees to Pandits. The Professors or the head Pan-

ditions were all men of the widest scholarship in their various special branches and one could very well see, while in their presence, what best Shastris and Pandits could be in India.

It will thus be seen that I had a most enjoyable trip to Calcutta and that the trip was quite instructive too.

The Bang Sahitya Parishad in Calcutta which I visited in Calcutta is a very notable institution and is a regular store house of all that is best in the Bengali Literature. It has on its roll about 2000 members and it holds its annual meetings. The past and the present of every thing best in the Calcutta life is there.

The Victoria Memorial Collection which is at present stored up in the residence of till now the Lieutenant Governor of Bengal is also a very instructive collection from stand points of Indian History. The pictures here are most rare and have been obtained from sources which would not be available except to the Government. The life of the Mogals and the rise of the East India Company are fully represented here.

Before concluding my report, I must take this opportunity of thanking most sincerely the President and the Committee who enabled me to see these various things and acquire a first hand knowledge therefrom.

I beg to remain,

Sir,

Your most obedient Servant,

Vithaldas G. Trivedi

HON. SECRETARY.

the more all men of the widest sympathies in their various special branches and one could very well see, within their presence, what

best interests and I could see in looking

It will thus be seen that I had a most enjoyable trip to Cal-
culta and that the trip was quite instructive.

At 11:30

The Lang Sahay Poron, in Calcutta, which I visited in Cal-

culta is a very notable institution and is a really a store house of all that is best in the Bengali literature. It has on its shelves about 100,000 volumes and it holds its annual meetings. The past and the pre-
sent of every thing that in the Calcutta life is done.

The Victoria Memorial Collection which is a very fine and up-
to-date collection of all the books the Government of India has
also a very instructive collection from small points in India. The
pictures here are most rare and have been obtained from
sources which could not be elsewhere. The collection is
very fine and the interest of the whole thing is very high.

Below the Victoria Memorial, British the Victoria Memorial Col-
lection, the Victoria Memorial, the President and the Committee who en-
dowed the Victoria Memorial and the Victoria Memorial.

Below the Victoria Memorial, the Victoria Memorial and the Victoria Memorial.

Below the Victoria Memorial, the Victoria Memorial and the Victoria Memorial.

Below the Victoria Memorial, the Victoria Memorial and the Victoria Memorial.

Below the Victoria Memorial, the Victoria Memorial and the Victoria Memorial.

Below the Victoria Memorial, the Victoria Memorial and the Victoria Memorial.

(આંક ૮ માનો ગુજરાતી તરજુઓ.)

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમિટિના

મે. પ્રેસીડન્ટ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો

મુ. રાજકોટ.

શ્રદ્ધસ્થા—

ઈંડીયન મ્યુઝીયમની શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગે હું વો. મ્યુઝીયમના ડેલીગેટ તરીકે કલકત્તા ગયો હતો તેનો વિગતવાર હેવાલ રજુ કરવા રમ્ભ લઉં છઉં. જે પત્ર અવહારને પરિણામે મ્હાફે લાં જવાનું થયું હતું તે બાબત આપની પાસે મુકી વખતનો વ્યય કરવા માગતો નથી.

ઈંડીયન મ્યુઝીયમ ઇ. સ. ૧૮૧૪માં સ્થાપવામાં આવ્યું હતું અને તેથી હિંદુસ્તાનની તવારીખમાં અત્ર ગણ્ય આ અપ્રતિમ સંસ્થાની શતાબ્દી ઉજવવાને તે મ્યુઝીયમના ટ્રસ્ટીઓ ઇતેન્નર હતા.

બેંગાલની રાયલ એસીઆટીક સોસાયટી અને ઈંડીયન મ્યુઝીયમ એ બે સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ છે પણ બન્ને સંસ્થાના પ્રલક્ષ દર્શનથી મ્હને જણાયું કે પ્રથમથીજ આ બન્ને સંસ્થાઓ સમાન રેખા ઉપર ચાલી જાય છે.

બન્ને સંસ્થાઓમાંના ફોટોગ્રાફ તથા ચિત્રો ઉપરથી હું જોઈ શક્યો કે કાર્ય વાહકો પણ બન્ને સંસ્થા સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

ઈંડીયન મ્યુઝીયમની શતાબ્દીની ઉજવણીના પ્રસ્તુત પ્રસંગે બેંગાલની રા. એ. સોસાયટીના અંગભૂત તરીકેજ સાયન્સ કોંગ્રેસની પ્રથમ બેઠક કરવામાં આવી હતી. આ બન્ને સાથે સાથે હોમને કાર્ય કમ રમુજ પડે તેવો થયો હતો અને મ્હને કહેવાને ખુશી ઉપજે છે કે, અન્ય સ્થળોએ કેવી ત્વરિત પ્રગતિ ચાલી રહી છે તેનો કાઠીયાવાડ ડેલીગેટને ખ્યાલ આવવા માટે આ અપ્રતિમ તક હતી. બન્ને પ્રસંગમાં નામદાર લોર્ડ કારમીકલ પેટ્રન તરીકે હતા અને જાતે હાજરી આપીને શોભામાં વૃદ્ધિ કરી હતી. તેઓ સાહેબે પોતાની સાદો રીતબાતથી તેમજ ચાલુ સવાલો સંબંધી ઉદાર વિચારોને લીધે બેંગાલમાં જે પ્રીતિ સંપાદન કરેલી છે તે હું જાતે જોઈ શક્યો. ઈંડીયન મ્યુઝીયમના સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ડૉ. એનન્ડેલ સાયન્સ કોંગ્રેસ સાથે નિકટ સંબંધ ધરાવતા હતા. કાઠીયાવાડ તરફથી ડેલીગેટ તરીકે મ્હને મોકલવામાં આવ્યો છે તે જાણીને ડૉ. એનન્ડેલ બહુ ખુશી થયા હતા અને પહેલેજ દિવસે પ્રથમ તકે, નામદાર લોર્ડ

કારમીકલ સાથે મ્હને મેળવ્યો હતો. તેઓ નામદારે પ્રથમ વોટસન મ્યુઝીયમ સંબંધી પુછ-પરછ કરી પણ પછી તરતજ કાઠીયાવાડ સંબંધીના વિચારોની આપ લે શરૂ કરી. કાઠીયાવાડ સંબંધી તેમજ કાઠીયાવાડમાંની જુદી જુદી વ્યક્તિઓ સંબંધી તેઓએ માયાજીપણે પ્રશ્નો કર્યા. કલકત્તાના ખીજ પણ પ્રસિદ્ધ ગૃહસ્થો સાથે મ્હને મેળવ્યો. મ્હને તરતજ જણાયું કે આ હીલચાલમાં અગ્ર ભાગ ડૉ. એનન્ડેઇલનોજ હતો. નેચરલ હિસ્ટરી (ગ્રાણી વિદ્યા) ના તે એક મ્હોટા પંડિત (રકાલર) છે અને તેના પોતાના બે લેખો તેમજ ખીજ લેખો ઉપરનું તેનું વિવેચન બહુ વિદ્વતા ભરેલું હતું. સાયન્સ કોંગ્રેસ ભરવાનું પ્રયોજન એ હતું કે પોત પોતાની શાખામાં સાલ દરમીયાન કરેલું કામકાજ જાહેરમાં મુકી શકાય. સાયન્સ સંબંધી કામકાજને જાહેરમાં મુકવા કરતાં તે ક્ષેત્રમાં જુદા જુદા પંડિતોએ કરેલી શોધખોળને એકત્ર કરવાનો ખાસ ઉદ્દેશ હતો.

મ્યુઝીયમની શતાબ્દી અને સાયન્સ કોંગ્રેસને લીધે હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા વિભાગ-માંથી ઉત્તમ માણસો ભેળા થયેલા હતા.

અજમેર, લાહોર, અદલાખાદ, લખનૌ, બનારસ, નાગપુર, મુંબઈ, પુના, કોચીન, માઇસોર, રંગુન, માન્ડલે અને હિંદુસ્તાનના ખીજ કેટલાક વિભાગમાંથી ડેલીગેટ આવ્યા હતા. બેંગાલમાંથી પુષ્કળ માણસો આવેલાં હતાં અને યુરોપીયન તેમજ દેશી જ ને માણસોને સાયન્સ અને મ્યુઝીયમ સાથે કોઇ પણ પ્રકારનો સંબંધ હતો તે બધા લાંઠાગર હતા. મ્યુઝીયમ માટે ડૉ. એનન્ડેઇલનો અભિપ્રાય એવો છે કે હિંદુસ્તાનમાંના જુદાં જુદાં મ્યુઝીયમોએ વિચારોની આપ લે કરવી જોઈએ અને દરેક પોતાની શોધખોળનું સંમેલન કરવું જોઈએ. તે ઉપરથી એવો વિચાર ઉદ્ભવ્યો છે કે દરેક ઇલાકામાંના મ્યુઝીયમોને ઇલાકાના શહેર માંહેના ઇલાકાના મ્યુઝીયમ નીચે મુકવાં અને ઇલાકાનાં મ્યુઝીયમોને પ્રત્યેક ઇલાકામાંની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિના નમુનારૂપ બનાવવાં.

ઇલાકાનાં મ્યુઝીયમોએ એક ખીજની સાથે સંબંધમાં રહેવું અને તે પ્રમાણે જુદી જુદી શાખામાંના કામકાજની એકત્રતા થવી જોઈએ. આ હેતુ બર લાવવા માટે એકાદ બે વર્ષમાં તેઓ કનફરન્સ ભરવાનું ધારે છે અને હું માનું છું કે આ ધારણા બર લાવવામાં બહુ લાંબો વખત જશે નહીં.

હિંદીયા મ્યુઝીયમમાં જુદાં જુદાં ખાતાંઓ છે તે દરેક ખાતાંઓ તે તે ખાતાંઓના દિ-માયતીના ચાર્જમાં છે. આ લોકો મ્યુઝીયમના સંગ્રહમાંથી તેમજ પોતાની મુસાફરી દરમીયાન ભેળાં કંઠેલાં સાધનોમાંથી શોધખોળ કર્યા જાય છે. સાયન્સ કોંગ્રેસમાં વંચાયેલા લેખોમાંથી કેટલાક ઉપલી દબ ઉપર લખાયેલા લેખો હતા. અમે આવા લેખો તથા આવી પ્રવૃત્તિમાં

મશગુલ હતા તેથી, કેટલાક સાયન્સ શાસ્ત્રીઓ, કે જેને મળવું એ પણ મગર થવા જેવું છે, તેવાઓની સાથે અંગત જોળખાણ હું કરી શક્યો નહીં. તેવા દરેક ગૃહસ્થો સંગીન તેમજ ખોળા અભ્યાસવાળા હતા અને તેઓ અદિતીય કામ કરે જતા હતા. આ સાથે રાખેલા કાર્ય ક્રમ ઉપરથી જે વિદ્યાર્થીઓએ ભાષણો કરવામાં આવ્યાં હતાં તેનો તરત ખ્યાલ આવશે.

ઈંડીયા મ્યુઝીયમની શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગેના મેળાવડાઓ ધણે અંશે વ્યવહારિક હતા. પહેલે દીવસે એટલે તા. ૧૪ મી જાન્યુઆરીએ બેંગાલ રાયલ એસોસિઆટીક સોસાયટીના મદાનમાં સ્વાગતનો મેળાવડો હતો. ઉપરાંત સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ડૉ. એન-ડેવિસને લાં એટ-હોમ અને ઈંડીયા મ્યુઝીયમના મદાનમાં વાતચીત માટેનો મેળાવડો હતો. આ પ્રસંગે જુદા જુદા ભાગના ડેલીગેટ સાથે હળવા મળવાની અમને તક મળી. નામ આપવાથી કાંઈ ફાયદો નથી પણ લખનૌ, નાગપોર, અજમેર, લાહોર, બનારસ અને અલ્હાબાદના ડેલીગેટો સાથે મ્હારે મિત્રાચારી થઈ તેને માટે હું મગર છઉં.

કલકત્તા જતાં હું એક દીવસ બનારસ રોકાયો હતો અને લાં સારનાથનાં ખડેરા તેમજ તેમાંથી નીકળેલી ચીજો જોવાની તક મહેં લીધી હતી. બુદ્ધની જુદી જુદી મૂર્તિઓ ધણી સારી અને જ્ઞાનદાયક છે. તે સંગ્રહમાં મહેં કેટલીક મૂર્તિઓ જોઈ કે જેમાંથી બુદ્ધની જન્મ-થી અવસાન પર્યંત જીવનરેખા મળી શકે. આ બધી પર્યટનમાં કાતરેલી હતી અને તે હજુ આખાદ છે. સહુથી વધારે ચિત્રકાર્યક, સુંદર રીતે કાતરેલો, અશોકનો સ્થંભ હતો. મ્હારા પોતાથી વધારે કહેવાના કરતાં લાંથી હું નાની ચોપડી લાવ્યો છઉં તે વાંચવા હું બહામણુ કરું છઉં. હજુ ખોદકામ ચાલે છે અને હજુ વધારે બુદ્ધ ધર્મની નિશાનીઓ નીકળશે એમ માને છે. પઠના જઈ લાંનું ખોદકામ જોવાની મ્હને બહુ ઇચ્છા હતી પરંતુ મ્હને કહેવામાં આવ્યું કે હાલના ભારે વરસાદને લીધે તે પાણીથી ડુબી ગયેલ છે.

કલકત્તામાં ઈંડીયન મ્યુઝીયમના આસી. સુપરીન્ટેન્ડન્ટને, મ્યુઝીયમમાંની ચીજોનું વર્ગ-વાર લીસ્ટ આપવા માટે મહેં વિનંતિ કરી પણ તેણે કહ્યું કે લીસ્ટ તૈયાર થાય છે અને તૈયાર થશે ત્યારે તુરંત ખુશીથી મોકલી આપીશ.

બનારસમાં, ગવર્નમેંટ સંસ્કૃત કોલેજ કે જે પંડિતને ડીગ્રીઓ આપે છે તે મહેં જોઈ. પ્રોફેસર્સ અને પંડિતો ધણાજ વિદ્વાન હતા અને તેઓની સમક્ષ હરકોઈને હિંદુસ્તાનમાં કેવા કેવા શાસ્ત્રી તથા પંડિતો પડ્યા છે તેનો ખ્યાલ આવે તેમ હતું.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાશે કે મ્હારી કલકત્તાની મુસાફરી બહુજ આનંદદાયક નીવડી હતી તેમજ તે મુસાફરી બહુજ જ્ઞાનદાયક હતી.

કલકત્તામાં બંગ સાહિત્ય પરિષદની મેઢં મુલાકાત લીધી હતી અને ત્યાં બંગાલિ સાહિત્યના ઉત્તમ વિભાગનો બંડાર હતો. તેમાં ૨૦૦૦ સભાસદો છે અને તેઓ વાર્ષિક સભાઓ બારે છે. કલકત્તામાં ભૂત તેમજ વર્તમાનમાં જે કેંઈ ઉત્તમ કહેવાય તે ત્યાં જોવામાં આવેલ.

બેંગાલના લેફ. ગવર્નરના બંગલામાં બેજો કરી રાખેલો વિકટોરીયા મેમોરીયલનો સંગ્રહ પણ બહુ જ ગ્રાનદાયક છે. અંદીના ચિત્રો બહુજ અમુદય તેમજ સરકાર સિવાય બીજાથી ન મેળવી શકાય તેવાં છે. મોગસોની છંદગીનાં તેમજ ધરૂ છંડીયા કંપનીની ચડતીનાં ચિત્રો ત્યાં ધણું છે.

મહારો રીપોર્ટ પુરો કરતાં પહેલાં આ બધી ચીજો જોવા માટે તેમજ તેમાંથી સીધું જ્ઞાન મેળવવા માટે મ્હને જે તક આપી છે તેને માટે મે. પ્રેસીડન્ટ સાહેબનો તેમજ કમિશ્નરો દ્વં અંતઃકરણ પૂરંકે આભાર માનું છઉં.

દ્વં છઉં ધસાદિ

(સહી) વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી

ઓ. સેક્રેટરી.

THE ANNUAL REPORT
OF THE
WATSON MUSEUM OF ANTIQUITIES
AT RAJKOT,
For the year ending 31st March 1915.

વોટસન મ્યુઝીયમ ઑફ એન્ટીકવીટીઝ

રાજકોટ

ના

વાર્ષિક રીપોર્ટ

સને ૧૯૧૪-૧૫ નો.

THE ANNUAL REPORT

OF THE

WATSON MUSEUM OF ANTHROPOLOGY

AT RALPHOT

For the year ending 31st March 1917

Printed and Published by the
WATSON MUSEUM OF ANTHROPOLOGY

1917

WATSON MUSEUM OF ANTHROPOLOGY

1917 - 1918

BUDDHIST CAVES IN THE SANA HILLS.

(By G. V. Acharya B. A. Curator, Watson Museum of Antiquities, Rajkot.)

The Sana hills form as it were the eastern boundary of the famous Gir jungle in 'Saurashtra. They are 16 miles north of Una and 10 miles s. w. of Dedan, but there is a convenient small village named Mansa (મણસા મહેલ) only 3 miles away from them.

These hills extend over a sufficiently long area though they are in no way precipitous. The caves are cut out at convenient places without any regard to the distances between them. They are of different sizes and shapes as at other places and a detailed description of those that are important will be given hereafter

In the 13th number¹ of the journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society there is an article on "the cave temples and monasteries, and other ancient Buddhist, Brahmanical and Jaina remains of Western India" by John Willson, D. D., F. R. S. This is an exhaustive article and the writer has gone to the length of mentioning even the caves at Talaja (under Bhavnagar) which are of minor historical importance. In as much as he is completely silent about these Sana caves, I am inclined to infer that they must not have been known to him.

The first mention² of these caves is found in a booklet styled "Notes of a visit to Somnath, Girnar and other places in Kathiawad in 1869, by T. Burgess M. R. A. S., F. R. G. S." He had however to devote a larger space to other ancient relics of greater historical importance and as a result he has dealt

1. Vol. III January 1850.

2. I make this assertion on the strength of the stock of books (poor as it is) on this subject which I have with me in the Museum Library.

with these caves in a paragraph of some 40 lines only (pages 10 and 11 of that booklet).

The Cutch and Kathiawad volume, being the 2nd of the series of Archæological survey reports (Western India) is very rare and I have only seen it once in 1909 when I was at Bombay. From what I can remember, there too these caves are referred to in about 40 lines.

In the Bombay Gazetteer, Kathiawad Volume VIII p. 647 and the Kathiawad Sarvasamgraha, there is a meagre mention of these caves in about 7 or 8 lines.

In short it seems that these caves have not as yet received a detailed scientific treatment anywhere partly because the local authorities had no idea of their importance and partly because they are too far inland to attract the attention of visitors and scholars who are interested in antiquities.

I visited the said caves in November 1912 during the course of my usual district tour and the description of the same has been incorporated in the museum report for the year 1912-13 (ending 31st March 1913). These reports have to be written in Gujarati and consequently I avail myself of this opportunity of putting the same in English at the kind suggestion of the Editor of this Magazine.

They say there are about 60 caves of different dimensions but I found that not even half that number could be easily approached and it is feared that even these few will be in course of time, overgrown with trees and other rank vegetation and eventually such important relics of ancient history will be lost to the world for ever. It is hard for me to decide whether to thank or to blame the local shepherds and Rabaries who render these caves filthy and full of urine and cowdung by utilising them as a shelter from the sun and the rain. They however are instrumental directly or indirectly in saving them at least from vegetation and such other equally destructive agencies.

Like so many other caves these too are popularly known as Pandawa caves³ The 'Gupta Vanavasa' (undetected stay in the forest) of the Pandavas must be, I believe, at the root of this strange nomenclature. At least in the case of these Sana caves the belief is so firm rooted that even the different portions of the caves are styled after different members of the family (e. g. Bhimchori from Bhim and Gandharis Mahal from gandhari). Even a flying visit to the caves would however convince us that they have absolutely nothing to do with the Pandavas. They are Buddhist caves pure and simple and even though there is not a single inscription to throw any light as to their age, yet their shape, size, and architecture help us a good deal in coming very near to the period to which they belong. In the Bombay Gazetteer, Kathiawad Volume, it has been conjectured that these caves must be the very Vihar (विहार) which was constructed under the orders of Dudda (दुद्ध) the sister's daughter of the Valabhi king Dhruvasen I (A. D. 526-535) as mentioned in a copperplate, dated Gupta Samvat 216 (A. D. 535) found from Valabhi and published in the Indian Antiquary Vol. IV (1875) p. 105-106.

In the copperplate itself however the reference is in the following words—

+ + + + वलभ्यां स्व भागिनेयी परमोपासिका दुद्धा कारित विहार प्रतिष्ठापितानां

(English Translation) + + + who have been been consecrated at Valabhi in the monastery erected by my own sister's daughter the Bauddha devotee Dudda + + + (Indian Antiquary Vol. IV p. 105 106).

It is too much to say that the caves which are at the distance of about 80 miles from Valabhi may be identical with the विहार at Valabhi (वलभ्यां) mentioned in the said copperplate. Unfortunately no such Vihar विहार has as yet been noticed round about वलभी site in proximity of the present वल-Vala. If, how-

3. Cf. Nasik caves are called Panda Lens.

ever, it eventually turns out that the reference in the above copperplate is to these very caves, it is possible to ascertain a specific period at which they were excavated. The copperplate is dated A. D. 535 and the word कारित in the above quotation shows that the caves must have been excavated before that year. Even otherwise looking to the soft nature of the rock out of which these caves have been cut out it is impossible to assign any earlier date to these caves.

These caves are void of any architectural beauty in as much as the carving is neither elaborate nor of an ornamental nature. Sculptures there are none and even the pillars are devoid of any figures on them. Only in the Bhimchori the roof is supported by four octagonal columns with capital and bases of the waterpot pattern so frequent in the Nasik caves.

Dr. John Wilson has in his above mentioned article⁴ described the Buddhist excavation to consist of "oblong *chaityas* or temples generally though not always with the lofty roofs excavated in the shape of a horseshoe—enshrining what have been called *dahgobs*—masses of rock or erections in the form of a bell or beehive enclosing some supposed relic or emblem of a Buddha. *Viharas* or *Mathas*—monasteries containing the cells of Buddhist devotees associated as *cænobists*, frequently with a principal figure of some Buddha as an object of devotion, and various other sculptured figures for worship and ornament; *Shalas*—square or oblong halls for public instruction and consultation detached *Grihas*—cells intended for solitary hermits or the accommodation of their stores; and *Vinhas*—reservoirs for collecting water for the personal consumption of the monks and their disciples and use in their religious rites. Exterior to the excavations now referred to and particularly the temples are frequently to be found ornamental or commemorative *Stambhas*—pillars generally monoliths hewn like the temples out of

4. Journal of the Bombay Branch of Royal Asiatic Society No. XIII Vol. III January 1850.

the living rock; small *Dahgobs*—either monoliths consecrated to the Buddhas or their worshipers or built like the preceding in the ordinary manner; and stupas or “tops” resembling these dahgobs—mounds covering the ashes of distinguished Buddhist worshippers.”

Of these, we have at Sana the following four as will be evident from the detailed description which I have given below.

I	Chaitya (popularly known as)	Shankerderi.
II	Shala	Hathikhana.
III	Griha	Gandharis Mahal.
IV	Vinhas-reservoirs,,	Tanks.

I. Chaitya—This is popularly known as Shankerderi, (temple of the God Shiva). It consists of an open verandah and a room $31\frac{1}{2}'$ by $20'$ containing the waghoba which is 20 ft. 10 in. in circumference. At the top there is pit 1 ft. 5 in. deep and 1 ft. 2 in. diameter. In the verandah there are two apertures on both sides for light and air.

Shala—Known as Hathikhana⁵ (place where elephants are kept). This is a spacious hall measuring $40'$ by $36'$ with an approximate height of $23'$. At the entrance there are two small rooms on each side and though all the pillars supporting the roof at the front are gone we can, with the help of the basis and tops (of these pillars) that are still there, infer that there must be six of them each being $2'$ $3''$ square.

Grihas—Known as Gandharis Mahel. The construction of this cave is rather strange. It consists of a room about 30 ft. with 8 cells in it four on each side. In each of these cells there are semi circular recesses cut out from the wall opposite for sleeping purposes. The beauty about them is that there are rais-

5. James Burgess writes “this too like the one at Talaja is popularly known as Ebhel Mandap.” I did not however hear that name from any of the villagers there.

ed platforms measuring $2' \times 1'$ at one end of each of these recesses to serve the purpose of pillows. There are several other such sleeping recesses round about this Griha but all of them are in open verandahs. The peculiar accomodation therefore of this Gandharis Mahel leads us to conjecture that it must have been a sort of reserved accomodation for Sadhus of a higher order.

Vinhas—Reservoirs. Just at the foot of the mountain there is a small river named Rupena (रुपेण) with good drinkable water. This was not however the only water supply to those who dwelt in these caves. Round about these caves there are tanks hollowed out of the natural rock, at convenient places and the rain water is made to flow to these tanks through shallow passages cut out from the rock. Even at present some of these tanks are full of very good rain water which is generally used all along the year by the visitors as well as by the shepherds and wood cutters.

Special features—Over and above the caves mentioned above there is one particularly interesting cave which is popularly styled Bhim Chori (भीम चोरी). It has two compartments the outer verandah and the inner room measuring $38' \times 40'$. The roof of this inner room is supported by four octagonal columns with capitals and bases of the water-pot pattern. These four columns form a square in the centre of the room and they are each 16ft. apart from the other. They look very much like a chori (marriage mandap with water pots placed one over the other at all the four corners of the mandap) and the villagers should certainly be congratulated for their ingenuity. All round the sides of the inner room runs a raised stone bench. Recently some one has placed therein 3 memorial stones (पुण्य) which were besmeared with plenty of red lead.

Steps—At some places where the hill is rather precipitous, regular steps have been cut out from the rock itself. One

has to use these steps when he visits the Bhim Chori (भीमचोरी) and Shanker Deri (शंकर डेरी) caves.

Water room—Lower down the hill there is an open verandah with recesses on all the three sides. These however are at a higher level and are not of sufficient length, (to serve the purpose of sleeping berths). It is quite plausible that this verandah may have been meant as a sort of water room.

Stable—In another verandah the front pillars which support the roof have holes at all the four corners big enough for a rope to pass through. It looks as if this may be something like a stable for the cattle.

This would, I think give some idea about the individual importance of these caves and I conclude this paper with a prayer to the authorities concerned to take early steps for the conservancy of these ancient and interesting relics of the Buddhist architecture of which Kathiawar can justly be proud.

Steps—At some places where the hill is rather precipitous regular steps have been cut out from the rock itself. One

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનું
૧ ...	ઝોનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં.	૧
૨ ...	„ ગુજરાતીમાં.	૫
૩ ...	કમ્પ્યુટેરનો રીપોર્ટ.	૧૩
૪ ...	મુકામ પત્રક આંક ૨ જો.	૩૧
૫ ...	લેખ પત્રક આંક ૩ જો.	૩૮
૬ ...	સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૪ થો.	૪૭
૭ ...	સરવૈયું આંક ૫ મો.	૫૭
૮ ...	ફંડની સ્થિતિ બતાવનાર સરવૈયું આંક ૬ ઠો.	૫૯
૯ ...	વિગતવાર હિસાબ આંક ૭ મો.	૬૨

1601

1601	1602	1603
1 1601 ... 1	2 1602 ... 2	3 1603 ... 3
4 1604 ... 4	5 1605 ... 5	6 1606 ... 6
7 1607 ... 7	8 1608 ... 8	9 1609 ... 9
10 1610 ... 10	11 1611 ... 11	12 1612 ... 12
13 1613 ... 13	14 1614 ... 14	15 1615 ... 15
16 1616 ... 16	17 1617 ... 17	18 1618 ... 18
19 1619 ... 19	20 1620 ... 20	21 1621 ... 21
22 1622 ... 22	23 1623 ... 23	24 1624 ... 24

To,

The President and Members of the

Managing Committee of the

Watson Museum of Antiquities,

RAJKOT.

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report for the working of this institution for the year 1914-15.

Personnel.

2. There has been no change in the personnel of this institution because I was reelected Honourary Secretary on the 2nd February 1914.

Trustees.

3. The present Trustees are Azam Pramlal V. Modi B. A. LL. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

4. Funds at the close of the year amount to Rs. 32700/- invested in G. P. Notes and Rs. 24000/- loaned out to the Wadhwan State. The current account with the Post Office Savings Bank has about Rs. 428-2-8 while the cash on hand was Rs. 3-5-11½.

I would invite your kind attention to Appendix 5 for details on this point.

Meetings.

5. As usual two ordinary meetings were held during the course of the year.

Addresses.

6. The Curator is required to deliver 3 addresses under rule 26 E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become sufficiently attractive and so the practice has grown up to ask the Curator to prepare two or more monographs on subjects connected with archaeology or antiquities and you all are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past.

The Curator has prepared three monographs during the present year on the following interesting subjects :—

- (a) His monograph on "Buddhist caves in the Sana hills" has already been sent to the Bahauddin College Magazine and I expect its early publication if it has not already been published by this time.
- (b) The third part of Asoka is also already in the hands of the Editor and Proprietor of the "Gujarati" who has been asked to expedite its publication.
- (c) The Address on Kshatrapa Princes which has been divided in four chapters or parts is also ready for publication.

Visitors.

7. Among the distinguished visitors who visited the Museum from an antiquarian experts' view, was Mr. D. R. Bhandarkar M. A. the Superintendent of Archaeology in Western India and the Superintendent of the Prince of Wales' Museum at Bombay with his assistant Mr. Dixit. The visitors were much pleased with what they saw in the Museum and they have applied for several coins to be transferred to the Prince of Wales' Museum at Bombay. The sense of the meeting has been against the bodily transference of these coins and so they have been for the present given as a loan on the

distinct understanding that as soon as the research work on hand with Mr. D. R. Bhandarkar was over they should be returned immediately. I have however in the meanwhile put myself in communication with the Superintendent in charge of His Majesty's Mint at Bombay who is of opinion that there are ways of multiplying these coins. The subject however yet requires more discussion and I hope I shall be in a position to obtain your final sanction to my proposal of the multiplication of coins after I have quite satisfied myself that the coins do not lose in value or usefulness, while passing through the process of multiplication at the Mint.

The visit of Mr. D. R. Bhandarkar to Kathiawad has also been useful in another way. He desired me to allow Mr. G. V. Acharya the Curator to go with him in his Kathiawad tours and I am glad to say both together have been trying to obtain materials to throw additional light on the site of the Sudarshana Lake at Junagad which no longer exists at present. They both went to Junagad, studied the local geographical positions as they are at present and compared them with those mentioned in the Rudradaman Inscription. They came across some relics of canals which they believe connect the Khapra Kodhia caves and their reservoirs with the extinct Sudarshana Lake.

Tours.

8. The Curator was out in the districts for about 2 months and he covered about 193 miles and took 26 rubbings which include those of 10 inscriptions which fell for the first time under his notice.

The Curator visited Palitana and took rubbings of inscriptions later than those which came under the notice of Dr. Buhler. Dr. Buhler's work stops at the year 1888-89 A. D. as can be seen by reference to Parts IX and X Volume II of the *Epigraphia Indica*. The Curator therefore has brought out this work to the present date. It

should not however be taken this to mean that the inscriptions whose rubbings have been now taken by the Curator are of recent date. The inscriptions are old but they are on idols unearthed and now installed in the Shetrunjaya temples subsequent to the year 1888-89.

The Curator in his district tour has noticed a step-well (अिअ) at Bhadla which is similar in structure to the one at Jegadva under Dhrangadra. He has also noticed some temples at Auandpur and Parbadi and a well at Chobari. These lead him to infer that the Solanki King Siddharaj Jaysingh had a military road made from Wadhwan to Junagad along this line of wells and temples.

The Curator has also come across an inscription at Ghela Somnath which speaks of the visit to that place of Thakor Vakhatsinghji of Bhavanagar in ~~V~~. Samvat year 1850.

The Curator did some work over the rich manuscripts in possession of the late Mr. Ratanji Madhavji but the work is not yet completed.

Conclusion.

9. Once more I have the great pleasure to bring to your notice the consistently good and interesting work of your Curator to whom we are indebted for the useful knowledge now being placed before the public.

10. I take this opportunity of thanking the auditors Messrs. Harakhilal S. Baxi and Amulakhray V. Vohra for the trouble they took in auditing the accounts.

11th August 1915

I beg to remain

RAJKOT.

Gentlemen

Your most obedient servant

Vithaldas G. Trivedi

HONOURARY SECRETARY.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમના સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રબ
ભડે છે.

૧. આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કોઈપણ ફેરફાર થયેલો નથી
કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે તા. ૧૭ ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૧૪ના રોજ
મહેનેજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૨. આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી બી. એ. એલ. એલ. બી. જુનાગઢ સ્ટેટ વકીલ
અને આજમ મનલાલ બી. કાજી બી. એ. જામનગર સ્ટેટ વકીલ, દ્વારા ટ્રસ્ટીઓ છે.

૩. ચાલુ સાલ આખર રૂ. ૩૨૭૦૦)ની લેન નોટો છે અને રૂ. ૨૪૦૦૦) વઢવાણ
સ્ટેટને બાજુ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફીસ સર્વિસ બેંકમાં રૂ.
૪૧૮-૨-૮ હતા જ્યારે રોકડી સીલક રૂ. ૩-૫-૧૧૧ છે. આંક નં. ૫ મે આ બાબત-
માં વિગતવાર આંકડા આપેલા છે.

૪. મ્યુઝીયમના ધારાને અનુસરીને ચાલુ સાલમાં મેનેજિંગ કમીટીની જે સાધારણ
મીટિંગો ભરવામાં આવી હતી.

૫. મ્યુઝીયમના રૂ. નં. ૨૬ ઇ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ ભાગો તૈયાર
કરવાનાં છે પણ અનુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે જાહેર ભાષણ તરીકે વાંચવાથી આ-
કર્ષક થતાં નથી અને તેટલાજ માટે એમ ડરાબું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જે જે લેખો
તૈયાર કરે તે જુદા છપાવીને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્યંત બહાર પાડેલા તેવા લેખો
કેટલા ઉપયોગી તથા ગાનદાયક થયા છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે. ચાલુ સાલમાં આ-
જમ ક્યુરેટરે ત્રણ અગત્યના લેખો પ્રસિદ્ધિ માટે તૈયાર કરેલા છે.

(અ) “સાતાની ટેકરીઓમાંની ખુદ યુદ્ધો” સંબંધી તેમનો લેખ બહાઉદ્દીન કોલેજ મેગેઝીનમાં છપાવવા માટે મોકલવામાં આવ્યો છે અને તરતમાં તે છપાઇને આવી જશે એવી ધારણા છે.

(બ) અશોકનો લેખનો ત્રીજો વિભાગ “ગુજરાતી” પત્રના અધિપતિ પાસે વગર છ. પાછો પડેલો છે અને તે તરતમાં છપાય એમ જોઈવળુ કરવા માટે મે. અધિપતિ સાહેબને લખવામાં આવેલ છે.

(ક) “ક્ષેત્ર વંશના રાજાઓ” સંબંધીનો લેખ ચાર વિભાગમાં છપાવવા માટે તૈયાર છે.

પ્રેક્ષકો.

૭. આલુ સાલમાં પશ્ચિમ વિભાગના આઈઝોલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મી. ડી. આર. મંડારકર એમ. એ. તથા પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમના આસીસ્ટન્ટ ક્યુરેટર મી. દીક્ષિત આ મ્યુઝીયમ જેવા માટે પદાર્થો હતા અને મ્યુઝીયમમાંના સંગ્રહ જોઈને તેઓ ખુબ ખુશ થયા હતા. આપણે ત્યાંના કેટલાક ઉપયોગી શિક્ષાઓ મુંબઈમાંના પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ માટે લઈ જવાની તેઓએ માગણી કરેલી છે. તે ખુદ શિક્ષાઓ આપી દેવા તરફ કમિટિનું વલણ ન થવાથી અત્યારે તો માત્ર લેન તરીકે આપવામાં આવેલા છે; અને દરકાર મટેથી તે બધા પાછા મોકલી આપવાનું તેઓએ કહ્યું છે. દરમિયાન નામદાર સરકારની મુંબઈમાંની ઠંકરાળના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાથે પત્ર વ્યવહાર કર્યો છે અને તેઓનો એક અભિપ્રાય થયો છે કે તેવા શિક્ષાની પ્રતિકૃતિઓ જની શકશે. હજુ તે બાબતમાં વડું તપાસની જરૂર છે અને સંતોષકારક રીતે તે વિષયમાં તજવીજ કર્યા બાદ પ્રતિકૃતિઓ બનાવવા માટે મંજૂરી માંગવામાં આવશે. મહેં ચોખ્ખા કરેલી છે કે તેવી પ્રતિકૃતિઓ બનાવવામાં, અસલ શિક્ષાઓની કિંમત તેમજ ઉપયોગિતામાં ખતેશ પહોંચશે નહીં.

મી ડી. આર. મંડારકરનું કાઠીયાવાડમાં થયેલું આવાગમન ખીજી રીતે પણ લાભ કારક નીવડ્યું છે. કાઠીયાવાડમાંની કેટલીક મુસાફરી દરમિયાન આજમ ક્યુરેટર મી. જી. વી. આચાર્યને પોતાની સાથે લેવાની તેઓએ ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી હતી અને મહેને કહેવાને ખુશી ઉપજે છે કે તેઓ બન્નેએ, જુનાગઢમાંના, અત્યારે નષ્ટ થયેલા, સુદર્શન તળાવનું સ્થળ ચોક્કસ કરવા માટે જરૂરનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવા માટે, ઉત્તમ પ્રયાસ કરેલો હતો. તેઓએ જુનાગઢ જઈને કેટલીક સ્થાનિક તપાસ કરી હતી અને રૂઢામાના શિક્ષા લેખમાં વર્ણવેલી કેટલીક જગાઓ માટે માહિતી મેળવી હતી. આપણા કાઠીયાના ભોયરામાંના હોજની સાથે સંબંધ ધરાવતી સુદર્શન તળાવમાંથી આવતી પ્રનાલિકાની કેટલીક નિશાનીઓ તેઓએ તપાસી હતી.

મુસાફરી.

૮. લગભગ બે માસ સુધી આજમ ક્યુરેટરે ડીરટ્રીકટમાં મુસાફરી કરી હતી અને તે દરમિયાન ૧૬૩ માહલની મુસાફરી કરી હતી. કુલ ૨૧ લેખોનાં રબિંગ લેવામાં આવ્યાં જેમાંના ૧૦ ફસ, પ્રથમ નહીં માલુમ પડેલા, નવા મળ્યા.

આજમ ક્યુરેટર પાલીતાણા ગયા હતા. ડૉ. ખુલરના સંગ્રહ પછીના શિક્ષા લેખોનાં રબિંગો લીધાં હતાં. ડૉ. ખુલરે સને ૧૮૮૮-૮૯ સુધીમાં મળેલા બધા શિક્ષા લેખો એપી-ગ્રારીઆ ઇન્ડિકા વો. ૨૪માં પાર્ટ ૫-૧૦માં છપાવ્યા છે. પરિણામે આજમ ક્યુરેટરે આજમ પર્યતના બધા લેખોનો સંગ્રહ કરેલો છે; પરંતુ તે બધા આધુનિકજ છે એમ માની લેતાનું નથી કારણ કે સને ૧૮૮૮-૮૯ પછી મળેલી જુની મુતિઓ જે નવાં મંદિરોમાં પધરાવવામાં આવી છે તે ઉપરના લેખો પુરાતની માલુમ પડેલા છે.

આજમ ક્યુરેટરે, પ્રાગધરા તાબે જંગડવામાં જે વાવ છે તેવીજ ઢાળની એક વાવ મા.ડલામાં જોઈ હતી. આજુદપુર, પરગડી, અને ચોખારીમાં કેટલાંક મંદિરો તેમજ વાવ તે.ઓએ જોયાં તે ઉપરથી, વઢવાણથી જુનાગઢ સુધીનો જે રસ્તો સિદ્ધરાજ જયસિંહે બંધાવ્યો હતો તે આ જગાએથી ચાલે જતો હશે એમ ચોક્કસ કરી શકાય છે.

ધેલા સોમનાથમાં વિ. સ. ૧૮૫૦ની સાલનો લેખ તેઓને મળ્યો છે જેમાં ભાવનગરના ઠાકોર વખતસિંહજી હાં પૂજાએ પધાર્યાની હકીકત છે.

૨૧. રતનજી માધવજીને ત્યાંનાં અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોનો સંગ્રહ તપાસવાનું કામ માથે છે તે હજુ પૂરું થયેલું નથી.

૯. આજમ ક્યુરેટરે જે સંગીત અને આનંદદાયક કામ સતત કરે જાય છે તે આપ સર્વેનાં લક્ષ ઉપર એકવાર ફરીથી મુકવાને મ્દને ખુશી ઉપજે છે. જે નવી હકીકતો આપણે પ્રસિદ્ધમાં લાવી શક્યા છઈએ તે તેનેજ આભારી છે.

૧૦. મેસર્સ હરખલાલ એસ. બક્ષી અને અમુલખરાય વી. વોરાએ ઓડીશર દરબને સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો હિસાબ તપાસવામાં જે શ્રમ લીધો છે તેને માટે તેઓ બન્નેનો આભાર માનવાની હું આ તક લઉં છઉં.

૧૧. આ મુગ્રીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૬ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મુગ્રીયમ ક. મીટીની બે ઓડીશરી મીટીંગ બરવામાં આવી હતી. આ મીટીંગમાં પસાર થયેલા કરાવોનો તેમજ કલમ ૧૫ને અનુસરીને એક સરકયુલર ફેરવવામાં આવ્યો હતો તેનો નોંધ કલમ ૧૮ને અનુસરીને મિનિટ બુકમાં કરવામાં આવેલ છે. આ સર્વની વિગત નીચે મુજબ છે.

૧૨. સરકયુલર તા. ૨૨-૪-૧૯૧૪.

મ્યુઝીયમમાંનાં વાજીંગા દુરસ્ત કરાવવા માટે જોઈતા રા. ૧૫) પંદર 'સામાન સંગ્રહ' હેડમાંથી મુજરા લેવા માટેની દરખાસ્ત નાં. ૧ તા. ૨૨-૪-૧૪ના સરકયુલરથી મ્યુઝીયમ કમિટિના મે. મેમ્બર સાહેબો સમક્ષ રજુ કરવામાં આવી અને તે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.

૧૩. ખીજ સાધારણ મીટીંગ તા. ૨૦-૭-૧૪ના રોજ સવારના સાડા આઠ વાગે મ્યુઝીયમમાં બરવામાં આવી હતી. તે વખતે નીચેના મેમ્બર્સ સાહેબો હાજર હતા.

મે. જે. સ્ટેડન એસ્કવાયર ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર અને અધ્યક્ષ — પ્રમુખસ્થાને.

મ. સી. મેલન એસ્કવાયર એમ. એ. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ રાજકોટ.

આજમ પી. વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ ખી. રેટ વકીલ જુનાગઢ.

„ વી. જી. ત્રિવેદી „ „ ભાવનગર અને ઓનરરી સેક્રેટરી.

„ ડી. એન. વેદ રેટ વકીલ પાલીતાણા.

„ એચ. એસ. બક્ષી „ ત્રેલ.

„ એલ. જે. બક્ષી „ વઢવાણ.

„ એલ. જે. બક્ષી „ માણાવદર.

„ એ. વી. વોરા ખી. એ. એલ એલ. ખી. રેટ વકીલ મુલુવાળા દરબાર જેતપુર.

„ જી. વી. આચાર્ય ખી. એ. કયુરેટર.

આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા ૧૦મી માર્ચ ૧૯૧૪ના રોજ બરાએલી મીટીંગનું તેમજ તા. ૨૨મી એપ્રિલ ૧૯૧૪ ના રોજ ફરવેલા સરકયુલરનું પ્રેસીડીંગ્સ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૨ સને ૧૯૧૩-૧૪ના વર્ષનો ઓ. સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ બહાલ રાખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૩ સને ૧૯૧૩-૧૪ના વર્ષનો ઉપજ ખર્ચનો હીસાબ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૪ સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો હીસાબ તપાસવા માટે આજમ હરબલાલ એસ. બક્ષી અને આજમ અમુલખરાય વી. વોરાને ઓડીટરો નીમવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૫ જ્યારે જ્યારે સ્ટેટો તેમજ અન્ય જાહેર પ્રજા વર્ગમાંથી કેદને આજમ ક્યુરેટરની હાજરીની જરૂર હોય ત્યારે ત્યારે આજમ ક્યુરેટરને અનુસરવા માટેના ધારા ધોરણ સુકરર કરવા માટે તેમજ તેવી હાજરીના બદલામાં જે શી ચાર્જ કરવી તેનો દર સુકરર કરવા માટેની ઓ. સેક્રેટરીની દરખાસ્ત ઉપરથી નીચે પ્રમાણે કરાવ કરવામાં આવ્યો :—

“સ્ટેટોને તેમજ જાહેર પ્રજા વર્ગને, ખાસ ગાન ધરાવનાર માણસ તરીકેના અભિપ્રાયની જરૂર પડે તેવા દરેક પ્રસંગે, મ્યુઝીયમ તરફની પોતાની ફરજ તેમજ જવાબદારીને ધકકો ન પહોંચે તેવી શરતે, આજમ ક્યુરેટરની વિધાનો લાભ મળી શકશે. (ઉપરાંત) કમિટિએ સર્વાનુમતે કરાવ્યું કે ઉપરના પ્રસંગોએ જ્યારે આજમ ક્યુરેટરની રાજકોટની બહાર જરૂર પડે ત્યારે દરેક દીવસની રા. ૧૫ લેખે શી ચાર્જ કરવી; જેમાંથી ૮૦ ટકા આ. ક્યુરેટરને મળે અને બાકીનું મ્યુઝીયમ ફંડમાં જમા થશે. વિશેષમાં તેવા પ્રસંગે ડબલ સેકન્ડ ક્લાસ રેલ્વે ફેર ઉપરાંત સીવીલ સરવીસ રેગ્યુલેશન્સ પ્રમાણે તેના દરજ્જાના અમલદારને મળે તે મુજબ બાતું તથા માઇલેજ ચાર્જ કરવામાં આવશે. રાજકોટની અંદર તેવા પ્રકારના કામ માટે પ્રતિ દિવસની રા. ૧૦ થી વધારે ચાર્જ કરવી નહીં અને તે શીની બપોરથી પછુ ઉપરની માફકજ કરવી. આવા પ્રકારનું કામ સ્વીકારવામાં આવે તેનું આજમ ક્યુરેટરે માસિક પત્રક રજુ કરવું તેમજ શી તરીકે મળેલી રકમ પછુ જાહેર કરવી.”

પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીઠીમનું કામ પુરું કરવામાં આવ્યું.

૧૪. તા. ૬-૨-૧૫ — વોલસન મ્યુઝીયમની મેનેજિંગ કમિટિની પહેલી સામાન્ય મીટિંગ આજરોજ સવારના ૮૧૧ સાડા આઠ બજે ભરવામાં આવી હતી. નીચેના મેમ્બર્સ સાહેબો હાજર હતા.

જે. સ્ટેડન એસ્કવાયર ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર અને મ્યુઝીયમ પ્રેસીડેન્ટ — પ્રમુખ સ્થાને.

આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. સ્ટેટ વકીલ જુનાગઢ.

,, મગનલાલ ખી. કાજી ખી. એ. ,, જામનગર.

,, વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ,, બાવનગર.

,, લક્ષ્મીશંકર કે. શુક્લ ખી. એ. એલ એલ. ખી. ,, ગોંડલ.

,, ત્રીજોવન એન. વેદ. ,, પાલીતાણા.

,, હરખલાલ એસ. ખડી ,, ખાલ.

આજમ લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી	રટેલ વકીલ વલ્લભાણુ.
,, લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી	,, માણાવદર.
,, બાલુભાઈ છ. પઠવારી	,, માણાદેવળી.
,, અમુલપરાય વી. વોરા બી. એ. એલ એલ. બી.	,, નેતપુર મુળુવાળા.
,, ગિરજાશંકર વી. આચાર્ય બી. એ. કચુરેટર.	

આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૨૦ જુલાઈ સતે ૧૯૧૪ના રોજ ભરાએલી મીટીંગનું પ્રેસીડીંગ્સ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

૨ સતે ૧૯૧૫-૧૬ ની સાલનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

૩ સતે ૧૯૧૫-૧૬ માટે મેનેજિંગ કમિટીમાં નીચે મુજબ મેમ્બર્સની નીમવામાં આવ્યા.

૧ મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર ઇન કાફીયાવાડ પ્રેસીડેન્ટ — હુદાની રએ.

૨ મે. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ

,,

પહેલો વર્ગ.

૩ આજમ રટેલ વકીલ જુનાગઢ.

૪ ,, ,, જામનગર.

૫ ,, ,, ભાવનગર.

૬ ,, ,, ગાંડલ.

૭ ,, ,, નરસરાયાદ.

બીજો વર્ગ.

૮ ,, ,, પાલીતાણા.

૯ ,, ,, મેલ.

૧૦ ,, ,, વલ્લભાણુ.

ત્રીજો વર્ગ.

૧૧ ,, ,, ચુડા.

૧૨ ,, ,, વડીઆ.

ચોથો વર્ગ.

૧૩ ,, ,, મુળી.

૧૪ કચુરેટર વોટસન મ્યુઝીયમ — હુદાની રએ.

૧ મી વી છ. ત્રીવેદીને જ્ઞાનરતી સેક્રેટરી નીમવામાં આવ્યા.

૫ શિક્ષા સંમ્રદના હેડમાંથી રૂ. ૧૦ દસ ટપાલ ખર્ચના હેડમાં રીએપ્રોપ્રીએટ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.

૬ મે. ડી. આર. બંડારકર એમ. એ. નો પત્ર બીજી મીટીંગ સુધી મુલતવી રાખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો. દરમીયાનના વખતમાં જે જે શિક્ષાઓ મુખ્યતા પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના મ્યુઝીયમ માટે માંગવામાં આવ્યા છે તે ફરીથી પડી શકે કે કેમ તે બાબત તપાસ કરવી.

૭ આર્કેઓલોજીકલ સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મે. ડી. આર. બંડારકર સાથે આજમ ક્યુરેટર જુનાગઢ તથા વેરાવળ ગએલ તમારે થએલા ખર્ચના રૂ. ૧૦-૫-૬ ખાસ કેસ તરીકે મુજરા આપવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.

મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની મીટીંગનું કાર્ય પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું.

૧૫ આજમ ક્યુરેટરનો આ સાલનો (૧૯૧૪-૧૫) રીપોર્ટ આંક ૧ લે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

૧૬. આ સાલમાં મ્યુઝીયમમાં જે નવો સામાન સંમ્રદ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૪ થી રાખ્યું છે.

૧૭. આ સાલનો હીસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૫-૬-૭ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે ઇ. સ. ૧૯૧૪-૧૫માં કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૮૪૭-૬-૧૧ થયું છે અને તે બજેટમાં મંજૂર થયેલી રકમની અંદર છે.

૧૮. આ સાલમાં આ મ્યુઝીયમ જેવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદરે ૭૮૭૭૬ની છે જેની રોજીંદી સરેરાસ ૨૩૨ની આવે છે.

તા. ૧૦-૮-૧૫

મુ. રાજકોટ.

Vithaldas G. Trivedi

ઓ. સેક્રેટરી વો. મ્યુ. ઓ. એ.

1. The first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the

Vithaldas G. Trivedi

10-1-17

10-1-17

10-1-17

આંક ૧.

સને ૧૯૧૪-૧૫ એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી

તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધીનો રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વીટીઝની
મેનેજીંગ કમિટિના આનરરી સેક્રેટરી સાહેબ

મુ. રાજકોટ.

વિ. ને સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજુ કરવા રજા લઉં છું.

ડીસ્ક્રીપ્શન.

૧. આજુ સાલમાં મુંગઢ સરકલના આર્કેઓલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ
મે. ડી. આર. બંડારકર એમ. એ. કાઠીયાવાડમાં પધારેલા હતા. તેઓ સાહેબે પ્રથમ આ-
ફી પધારી, પ્રાચીન સમયના શિક્ષાઓનો આપણા મ્યુઝીયમમાં જે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે તે બા-
રીકીથી તેમજ રસ પૂર્વક તપાસ્યો. આંહીનું કામ ખલાસ થયા બાદ તેઓ સાહેબનું જુના-
ગઢ, વેરાવળ, ભારનગર વિગેરે સ્થળોએ પધારવું થયું ત્યારે જુનાગઢ તેમજ વેરાવળ સુધી
જઈને પોતાની સાથે રાખવાની ખાએશ, વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમિટિના પ્રેસીડન્ટ મે.
એમન્ટ હુધી ગવર્નર સાહેબ પાસે દર્શાવી હતી અને તેઓ સાહેબની પરવાનગી મળેથી હું
તે બંને સ્થળોએ, મે. બંડારકર સાહેબ જેવા બાહોશ એન્ટીકવેરીઅન સાથે ફરી ને ને નવું
જોઈ જાણી શકવાને બાગ્યશાળી થયો તેને માટે ખારે તેઓ સાહેબનો તેમજ મ્યુઝીયમની
મેનેજીંગ કમિટિનો આભાર માનવો જોઈએ. તા. ૧૮-૧૧-૧૪થી તા. ૨૯-૧૧-૧૪ સુધી
દીવસ ૧૧ની આ મુસાફરી દરમિયાન ને ને જેવા જાણવાનું મળ્યું તેનો નોંધ આગળ ઉપર
સ્થળ પરત્વેના વર્ણન પ્રસંગે લેવામાં આવેલ છે.

૩. ગયા વર્ષમાં કોલેરા તેમજ પ્લેગને લઈને પાલીતાણા જવાનું બન્યું નહોતું તેથી
આ વર્ષે તા. ૧૨-૧૨-૧૪થી તા. ૨૪-૧૨-૧૪ સુધી લાંબા સમય સુધી ઉપરના લેખો
છાપી લીધા.

૪. જાનેવારીના બીજા પખવાડીયામાં થવાની મીટીંગ ખલાસ થયેથી મોરબી તેમજ
આસપાસનાં સ્થળોની તપાસ માટે લગભગ જે માસ જેટલી મુદત તે વિભાગમાં ફરવાનું

ધાર્યું હતું પરંતુ મોરબી તાજાનાં મામોમાંના અંદાજસ્ત માટે ત્યાંના નામદાર ઠાકોર સાહેબને જે વિનિતિ પત્ર લખવામાં આવેલ તેનો પ્રત્યુત્તર આવતાં વિલંબ થવાથી હવે જસદણ આદ-કોટ વિભાગ તરફની મુસાફરી ગોઠવી તા. ૧૯-૧-૧૫ના રોજ તે તરફ જવા માટે ઉપડી તા. ૨૮-૩-૧૫ના રોજ પાછા ફરવાનું થયું હતું. પરિણામે સાલ મજકુરમાં દીવસ ૧૧ જુનાગઢ વેરાવળની મુસાફરીના, દીવસ ૧૨ પાલીતાણાની મુસાફરીના અને ૧ માસ અને ૮ દીવસ જસદણ આદકોટ વિભાગ તરફની મુસાફરીના મળીને કુલ ૨ માસ અને ૧ દીવસની મુસાફરી થઈ શકી છે.

ભાષણ.

૫. ચાલુ સાલમાં તૈયાર કરવાના લેખો પૈકી “સાનાનો ડુંગર અને જુદાં ગુફાઓ” એ વિષય ઉપરનો લેખ છપાય છે તે તથા ખીમ્મ તૈયાર થએલી છપાવી વાર્ષિક રીપોર્ટની માફક સખરકાષ્ટજરોને પહોંચાડવામાં આવશે. ગયા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં લખેલું છે કે અશોકના ભાષણના ત્રણે વિભાગ સાથે મોકલવામાં આવશે પણ ત્રીજો વિભાગ છપાવવાની સગવડ પુરતમાં ન થવાથી પ્રથમના બે વિભાગ જુદાજ વાર્ષિક રીપોર્ટ સાથે રવાના કરવા પડ્યા હતા.

પ્રેક્ષકો.

૬. ચાલુ સાલમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ મે. ડી. આર. બંડારકર એમ. એ. સુપ-રીન્ટેન્ડન્ટ આર્કેઓલોજીકલ સર્વે વેરટર્ન સરકલ અને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમના આસી-સ્ટન્ટ ક્યુરેટર કે. એન. દીક્ષિત એસ્કવાયર એમ. એ. પેક્ષક તરીકે પધાર્યા હતા. તેઓ સાહેબોએ મ્યુઝીયમ અને ખાસ કરીને પ્રાચીન શોધનો વિભાગ કાળજી પૂર્વક જોયો અને વીઝીટર્સ જુકમાં આ સંસ્થા માટે સંતોષ જતાવ્યા ઉપરાંત પ્રાચીન આંધ્ર કામ તેમજ કારીગીરીના નમુના વધારે પ્રમાણમાં ભેળા કરવા માટે તેમજ મ્યુઝીયમની લાઇબ્રેરીમાં કેટલીક ખાસ જરૂરી ચોપડીઓ મંગાવવા માટે સૂચના કરી છે.

ઉપયોગી પત્ર વ્યવહાર.

૭. પ્રસંગોપાત રા. રા. તન:સુખરામ મન:સુખરામ ત્રિપાઠી ખી. એ. ને કાંટેલાના લેખ સંબંધી અને રા. આ. હરગોવિંદલાલ ડી. કાંઠાવાળાને હળવદમાંની સરણેશ્વર મહાદેવની વાવ માંના લેખ સંબંધી તેમજ ત્યાંથી મળેલા તામ્રપત્ર સંબંધી જોષ્ઠી હકીકત પુરી પાડવામાં આવી હતી.

૮. ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ૨ માસ અને ૧ દીવસ ડીસ્ટ્રીક્ટમાં ફરવાનું થયું તેમાં ૫૩ ગામો જોયાં અને રેલ્વેની મુસાફરી આદ કરતાં કુલ ૧૯૩ માઇલની મુસાફરી કરી છે. આ બાબતનું રચણ તેમજ તારીખવાર પત્રક આ સાથે આંક ૨ ને સામેલ રાખેલ છે.

૯. આ સાક્ષમાં મુસાફરી દરમીયાન લેખનાં રખિંગો છાપી લેવા શિવાય ખીજું શું જોયું તથા શો શો સામાન સંગ્રહિત કર્યો તે પશ્ચ આંક ૨ નાના પત્રકના આસન ૧૦માં દર્શાવ્યું છે.

૧૦. આ મુસાફરી દરમીયાન ૨૧ લેખોનાં રખિંગો તે તે જગ્યાએ જમને છાપી લેવાની ધારણા હતી. તે પૈકી ૧૬ લેખોનાં રખિંગો લીધાં જ્યારે બાકીના ૫ લેખો મળ્યા નહોં. ઉપરાંત ૧૦ લેખો આજ પર્યંત નહોં છપાએલા હતા તેનાં રખિંગ ભણ લીધાં. આ બધા લેખોનું સ્થળ માપ વિગેરે વિગતવાર દર્શાવત વાળું પત્રક આ સાથે આંક ૩ ને સામેલ રાખેલ છે અને તે ઉપરાંત ઉપયોગી લેખોનું જરૂર જોઇતું વિવેચન તે તે સ્થળ વર્ણન પ્રસંગે આપવામાં આવશે.

૧૧. મુસાફરી દરમીયાન જોએલી જગ્યાઓનું તેમજ છાપી લીધેલા શિક્ષા લેખો પૈકીના ઉપયોગી લેખોનું જરૂર જોઇતું વિવેચન તૈયાર કરેલ છે તે આ નીચે આપવા સ્થલ છે છડં.

૧૨. બુનાગઢ —

૧ બહાદુરખાનજી મ્યુઝીયમ — આ મ્યુઝીયમમાંનો સંગ્રહ બધો જોયો તથા વડાળ પાસે ડુંગરની તળેટીમાં હસતાપુર નામનું નાતું ગામડું છે તેમાંની ઠોંઝાવાડી નામથી ઝાળખાતી જગ્યામાંથી નીકળેલાં મોતી, પરવાળાં, સોનાના પારા, તેમજ મૂર્તિ બિગેરે જોયાં. ઉપરકોટમાં લોટર વર્ક્સ માટે બોદકામ ચાલેલું ત્યારે જુદા જુદા આકારનાં માટીનાં તેમજ ધાતુનાં જે વાસણો નીકળેલાં તે બધાં જોયાં. આ મ્યુઝીયમની સંભાળ માટે કોઈ ખાસ તે વિષયનું જ્ઞાન ધરાવનાર માણસને અભાવે તે સર્વનો પુરો સંદુપયોગ થઈ શકતો નથી. આકેંઓલોછકલ ડીપાર્ટમેન્ટ મારફત ચાલતાં બોદ કામમાંથી નીકળેલી પ્રાચીન વસ્તુઓની તે તે વિભાગના વાર્ષિક રીપોર્ટમાં પ્રસિદ્ધિ થાય છે તે પદ્ધતિ અનુસાર આ બધાં વાસણો પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાની જરૂર છે. કેટલાક પૂતળાં તેમજ પ્રાચીન બાંધકામ અને કારીગિરીના નમુનારૂપ પથ્થરો બહાર ખુદ્દા કોમ્પાઉન્ડમાં પડેલા છે તે યોગ્ય સ્થળે મુકાવા માટે જોઈવળુ થાય તેો ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

૨ બાપરા કોટીયાનાં ભોંયરાં — આ ભોંયરાં માટે સામાન્યતઃ જુદે જુદે સ્થળે પુષ્કળ ભાણું છે પણ દામોદરજી કુંડના રસ્તા ઉપરના અશોકાદિ લેખત્રય પૈકી ૩૬૬માંના લેખમાં વર્ણન છે તે અનુસાર સુદર્શન તળાવ સમરાબું ત્યારે તેમાં બનાવેલી પ્રનાલિકાઓ માંહેની એક આ ભોંયરામાંના હોજ નંગ પને પાણી પુરું પાડતા માટે વાળીવામાં આ-

વેલી હરો એમ રા. રા. મણીશંકર રામરામ ત્રીવેદી તેમજ પ્રેક્ષિતર હરિલાલ એમ. બદ સાહેબનું માનવું છે તે ચોક્કસ કરવાના હેતુથી આ બોયરાની અમે સર્વેએ મુલાકાત લીધી હતી. પૂર્વાદિ આગ્રુએથી નાની આશરે દોઢ ફુટ પોળાઇની એક નેહર જેવામાં આવે છે ત્યાંથી હોજવાળા ભાગ તરફ જનાં ધણે ભાગ પડીને દટાઇ ગએલો છે છતાં તે નેહર સીધી હોજમાં જતી હોય તો અસંભવિત નથી. વળી આ ચારે હોજનાં પાણી એક ખીખમાં જઇ શકે તેવી તળીયે બારીઓ છે આ ખંડથી પશ્ચિમમાં એક જુદો ખંડ છે અને તેમાંના હોજમાં પશ્ચ પાણી આગ્રુના હોજમાંથી આવતું હોવું જોઈએ. તે હોજની પશ્ચિમમાં નેહર જેટલીજ પોળાઇની મદર જેવું દેખાય છે અને તે વડે બધા હોજનું પાણી બહાર છેક પશ્ચિમાંદિ આગ્રુએ કાઢી નાખવાની ગોઠવણ હોય એ સંભવિત લાગે છે. તોપણ પ્રત્યેક ખંડમાં જોઈતું ખોદકામ તેમજ સાફસુધી કરાવવામાં આવે તો આવી બાબતોમાં વિશેષ અજવાળું પડે અને સંતોષકારક નિરાકરણ થઇ શકે.

૩ ઉપરકોટ — ઉપરકોટમાંનાં જુનાં ખંડરો તેમજ બોયરાં વિગેરે જોયાં. દક્ષિણાદિ આગ્રુએ તોપની પાસેના શિક્ષા લેખ તપાસ્યા તથા કેટલીક સંકાઓનું નિરાકરણ કર્યું. પૂર્વાદિ આગ્રુના મઠ ઉપરથી સુદર્શન તળાવની સરહદ પૈકીની અત્યારે હવાત પાળની આકૃતિઓ એટલી સાથે તપાસી.

૪ લાખા મેડી રતૂપ — જુનામઠથી અગ્નિ ખૂણે હુંગરાઓની ખીણમાં આવેલી બોરદેવીની જગા પાસે લાખા મેડી કહેવાતી જગ્યાએથી નિકળેલો રતૂપ જોયો. આસપાસ કેટલેક ઠેકાણે પાછોતરાર વરસાદથી ઘેવાએલી પાયા જેવી ચણતર કામની નિશાનીઓ જોઈ. આ ભાગમાં ખોદ કામ કરવાનું બની શકે તો નવી ઐતિહાસિક માહિતી મળે એમ માનવાને સગળ કારણ છે.

૫ મિરનાર — જૈન દેવજામાંના નોંધ પૈકીના ઉપયોગી શિક્ષા લેખો તપાસ્યા. રીપેર કામ આજે છે તે વખતે તેમાંના કેટલાકને તુકશાન પહોંચે છે તો હવેથી તેમ ન થાય માટે મંદીરના અધિકારી વર્ગને વિનંતિ લખવાનો નોંધ કર્યો.

૬ શિક્ષા — સ્થાનિક પારેજો પાસેના શિક્ષા તપાસ્યા અને તેમાંથી આપણા ધ્યુઝીયમમાં નહોતા તેવા બે કાર્પાપણ ખરીદી લીધા.

૧૩-૧૪. વેરાવળ તથા પાટણ (સોમનાથ).

૧ જુના સોમનાથ — નિજ મંદીર તથા આસપાસની જગ્યા તપાસી, મંદીરનો પાટળનો

કેટલોક ભાગ જનરલિત યથ ગએલો તેને સ્તુતરીતે મજાનુ કરી લેવામાં આવેલ છે. પરંતુ મધ્યમાં ઉપરથી પડી ગએલા ભાગમાંથી પડતા વરસાદના પાણીના નિકાસ માટે જોઈએ તેવી સગવડ નથી. આ તથા તેવી ખીછ ઉપયોગી જાણતોનો મેહેરખાન ભાંડારકર સાહેબે નોંધ કર્યો અને તે વિશે તેઓ જુતાગદના મે. એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબને લખવા ધારે છે તેથી આપણે ખાસ કાંઈ કરવાપણું રહેતું નથી.

૨ ખીજાં જુતાં મંદિરો — દેહોતપર્ગ પાસેનાં ત્રાતાં મંદિરો તેમજ પાસેનું સર્વતું મંદિર વિગેરે જાણી. સર્વ મંદિરમાં ઉત્તર ભોંતે કંઈ લેખ છે એમ માન્યતા હતી પણ તેનું કાંઈ તજરે પડતું નહીં.

૩ શિક્ષા લેખો — ત્રવેણી દરવાજાનો વિ. સં. ૧૪૪૨ની સાલનો અને વેરાવળ દરવાજાની અંદર ભોંતે એ લેખો પાસે પાસે છે તે મળી કુલ ત્રણ પુસ્તકોમાં, અને દરસદ માતાના મંદિરમાંનો ચાર સંવત વાળો વેરાવળમાંનો મળી કુલ ૪ ઉપયોગી લેખો તપાસ્યા તેમજ તેમાંની શંકાઓ માટે ચોક્કસ કરી લીધું.

૪ અન્ય પ્રવૃત્તિ — વેરાવળ પાટણના મુકામ દરમીયાન પુસ્તકોને સમયે, મે. ભંડારકર સાહેબ પાસે કીચડોનું ફૂત “નોર્થન ઇંડીયા ઇન્સ્ટીટ્યુશન્સ” નામની ચોપડી હતી તેમાંથી આપણા મ્યુઝીયમમાંના સંગ્રહ પૈકીના જે જે શિક્ષા લેખો તે પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિ સુધીમાં છપાઈ ગએલા હતા તેનો આપણા છાપેલા લીસ્ટમાં નોંધ કરી લીધો.

૫ તેમજ મે. ભંડારકર સાહેબ પાસે ક્ષત્રપના શિક્ષાઓનો મોટો જથ્થો હતો તે તપાસી કેટલોક શિક્ષાઓ ઉપર ૧૧ સાલ વિગેરે માટેનો ઉપયોગી નોંધ કર્યો.

૧૫. પાલીતાણા — શત્રુંજય ડુંગર — ઉપર પારિઆદ ૩ જામાં જણાવ્યા અનુસાર પાલીતાણા પાસેના શત્રુંજય ડુંગર ઉપરનાં મંદિરોમાંના શિક્ષા લેખો છાપી લેવા માટે આ વર્ષ પાલીતાણા જવું થયું હતું.

આ શિક્ષા લેખો પૈકી ધણીખરા, એપીગ્રાફીના ઇંડિકાના વોલ્યુમ ખીજાના પાટ ૬ તથા ૧૦માં ડો. યુક્તરે પ્રસ્તાવિક વિવેચન તથા બાપાંતર સહિત છપાવ્યા છે. તે જાને વિભાગમાં લગભગ ૩૫ શિક્ષા લેખોનું પૂરું અક્ષરોત્તર આપવામાં આવેલ છે જ્યારે બાકીના ૮૬નો સાર માત્ર આપેલ છે.

શત્રુંજય ઉપરનાં દેવજો સંબંધી વર્ણનાત્મક સંખ્યામાં આટલોકો, ઇંડીયાન એન્ટીકવેરી વોલ્યુમ ૨ જા, ૧૧ મા અને ૧૩માં જોન્સ બરનેસ સાહેબે છપાવ્યા છે. તૃતીયા તેમાંથી

તારણ ૩૫ જુદા પુસ્તકના આકારમાં મ્હોટી મ્હોટી ટુંકોના ૧ ફોટોગ્રાફ સહિત સાધકસ અને ડાયર (Sykes and Dwyer) સને ૧૮૬૬માં એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ઉપરાંત ઉપરના તારણમાંથી તેથી પચ્ચ વિશેષ ટુંકો સ્વરૂપમાં (ઐતિહાસિક વિવેચન સહિત) “ રાતું-જય ટુંગરના યાત્રાળુઓ માટેની ગાઇડ ૨ ” (બોમ્બે) ઇ. સ. ૧૮૭૮માં જૈન લોકોની અમદાવાદમાંની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી તરફથી છપાવેલી છે.

આ બધા આદિકલોમાંથી તારવી કાઢવા જેવાં ઐતિહાસિક તત્ત્વો, એપીગ્રાફીઆ ઇન્ડિકા વો. ૯ તથા ૧૦માં કો. બુલ્લર સાહેબે છપાવેલા શિક્ષા લેખો સિવાયના ત્યાર પછી સ્થાપિત થએલી જુની મૂર્તિઓ ઉપરના શિક્ષા લેખો તેમજ તેઓએ છપાવેલા શિક્ષા લેખોમાંના કેટલાક માંના વાંચનફેર, એ સર્વ એકી સાથે એક લેખના આકારમાં જૂદું લખવાનું ધારેલું છે તેથી આંહી આટલેથીજ વિરમું છડું.

૧૬. ગઢકા — આંહીનાં ઉપયોગી સ્થાનો: પૈજી વાસુદેવની જગા, હુરેશ્વર મંદિર હાદેવ અને પ્રભુજીનાં પગલાંની જગા માટે જરૂર પુરતું વિવેચન સને ૧૯૦૧-૭ના રીપોર્ટમાં પાને પૃથ્થે લખાઈ ગયેલ છે તેથી આંહી પુનરુક્તિ કરેલ નથી. લેખ ક્યાંઈ નથી.

૧૭. ભાડસા — જમનગરના આટકોટ મહાલ તામે આણંદપુરથી નેમત્યે ૨૫ ગાઉ ઉપર છે. આંહી ગામમાંજ અગ્નિ ખૂચે ગેલ માતાજીનું મંદીર છે અને તેનાથી ઉગમજીમાં જુની મ્હોટી ગેલ માતાની વાવ છે. નાળનો ભાગ પડી જઈ મુરાઈ મએલો છે અને તેમાં ઝાડ ઉગી ગયાં છે. નામ ૧૦ ફુટ પહોળી છે અને પહેલી પૂર્વ-પશ્ચિમ ૫૮-૬૬ ફાંચ લાંબી છે અને બીજી ઉત્તર-દક્ષિણ ૬૬ ફુટ લાંબી છે. અંદર એકો વાળી ૪ ભોં છે જેમાંની એક દલાઈ મએલ છે. આવીજ દબની ધ્રાંગધરા પાસે જગડવા ગામના પાદરમાં જુની વાવ છે અને તેમાં જુદા જુદા વિ. સ. ૧૫૧૨ની સાલના પાંચ લેખ છે. પરંતુ આમાં એકપણ લેખ નથી તેથી તેના સમય ઉપર જોઈતું અજવાળું પડતું નથી. અમુક અમુક કોઠાના પથ્થરોમાં છૂટા છૂટા એકાદ અક્ષરો જેવાકે કે, શ્રી, વિગેરે જોવામાં આવે છે પણ તે તો દારીગરોનાં નામના આધાક્ષર અગર નિશાની હોવી જોઈએ. કુવાના કોઠામાં દરેક પાંચ પાંચ

૧ અમુક શૂદ્રસ્યે અધાવેલાં મંદિરોનો સમૂહ તે તે શૂદ્રસ્યના નામની ટુંકે કહેવાય છે. જેમકે બાલાબાઈની ટુંકે, મોતીશાહની ટુંકે ઇત્યાદિ.

૨ ગાઇડને માટે ગુજરાતી બોમ્બે શબ્દ વપરાય છે પણ ગાઇડ સજીવ તેમજ નિર્ણય અને માટે વપરાય છે જ્યારે બોમ્બે સજીવ માટેજ વપરાય છે તેથી મૂળમાં મ્હોં ગાઇડ શબ્દજ રાખ્યો છે.

૩ જુઓ વોલસન મ્યુઝીયમ વાપિંક રીપોર્ટ સને ૧૯૧૩-૧૪ પાનું ૨૬.

કુટે કોતરેલી કિનારીઓ બહાર પડતી ચણેલી છે અને તેની એક કિનારીની ઉપરના થરના ફરતા પથથરામાંથી બે ત્રણમાં પાંચનો આંકડો જોવામાં છે અને તેની ઉપરની કિનારી ઉપરના થરના એકમ પથથરામાં ૬૦ નો આંકડો જોવામાં આવે છે. બે કિનારી વચ્ચે પાંચ ફુટનું અંતર છે જ્યારે આંકડામાં ૧૦ નો અંતર છે તેથી આ આંકડાઓ કુવાની ઉંડાઇ દર્શક હોય એમ કહી શકાતું નથી.

મામથી ઉતરમાં હંચા ટેકરા ઉપર ફરતો ગઢ બાંધેલ છે જેનો અમુક ભાગ અત્યારે પણ હયાત છે. આ ગઢવાળી ધારથી ઇશાન ખૂણા તરફ એક હંચા ટેકરી છે તે આડિકાની ધાર કહેવાય છે અને એમ કહેવાય છે કે અગાઉ જ્યારે આ વિભાગમાં અસ્વચ્છતા હતી ત્યારે એક માણસ ચોક્કી માટે આ આડિકાની ધાર ઉપર બેસી રહે અને લુટારા વિગેરે તરફથી ભય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે નિશાની કરે તે ઉપરથી ગામનાં માણસ પોતોનો કિમતી સરસામાન લઈ આ ગઢ ઉપર ચડી જતાં. ગઢની સ્થિતિ એવી છે કે તેમાંના જુદા જુદા ભાગ માણસો આવા ધાડપાડુઓને હંફાવી દુર રાખી શકે.

૧૮. આણંદપુર — આનંદપુર — અનંતપુર આ ગામની મધ્યમાં બનરમાં આણંદેશ્વર — અનંતેશ્વરનું મંદીર છે. નીચે ખડસલના ભાગથી આરંભી હાલના મંદીરની અરધો અરધ હંચાઇ જેટલા ભાગ સુધી મુળની સ્થિતિએ ટકી રહેલાં બાંધકામ તથા કારીગરી ઉપરથી સ્હેજ જોઈ શકાય તેવું છે કે આ મંદીર મૂળ ૧૦-૧૧મી સદીમાં બંધાએલું હોતું જોઈએ. કાળે કરીને તે જીર્ણ થઈ પડી જવાથી નીચેનો ભાગ કાયમ રાખીને ઉપરનો ભાગ નવો કરાવવામાં આવેલ છે. ઉપર નીચેના બન્ને વિભાગ લગભગ મળી જાય એવા હેતુથી દુર દેશથી કારીગરો બોલાવી ઉપરના ભાગનો ઉકાવ પશુસ્તૃત્ય રીતે કરવામાં આવેલ છે.

નીચેના વિભાગમાં જે કારીગરી તથા ઢગ્ગ જોવામાં આવે છે તેવીજ ઢગ્ગનાં મંદિર આસપાસ ચોખ્ખારી વિગેરે સ્થળોએ છે તેથી બધાનું પૃથક્ વિવેચન થયા બાદ એકંદર વિવેચન પ્રસંગે સમય વિગેરે માટે વિસ્તારથી લખવામાં આવશે.

૧૯. પરબડીનાં દેવળ — પાંચ પાંડવનાં દેવળ — હઠીયા વજ્રાચારનાં દેવળ. આણંદપુરથી ચોખ્ખારી જતાં રસ્તે આણંદપુરથી એકાદ ગાઉને બાંધે સડકને પશ્ચિમ કાંઠે નજીકજ આ મંદીરો આવેલાં છે. તે મંદીરો માટે આસપાસના પ્રદેશોમાં જુદી જુદી ઉપર લખી ત્રણ સંસાઓ આપવામાં આવેલ છે.

૧ પરબડીનાં દેવળ કહેવાવાનું કારણ એ છે કે ત્યાં પાસે પરબડી નામનું ગામનું છે અને પરબડી પાસેનાં દેવળ તે પરબડીનાં દેવળ.

૨ પાંચ પાંડવની ડેરીઓ કહેવાતું કારણ પશુ તેટલુંજ સખળ છે, અને તે એ છે કે દેવજોની કુલ સંખ્યા ૫ પાંચ છે.

૩ હડીયા વણઝારાનાં દેવળ કહેવામાં આધાર બૂન એક દંતકથા છે તે દંતકથા અનુસાર હડીયા વણઝારો ચોખારીમાં અમુક દીવસ મુકામ કરીને રહેલ અને આજુદંપુર ચોખારી વચ્ચે રીસાળુ રાગના હાથે માર્યો ગયો. ચોખારીમાંની તેની સ્થિતિ દરમીયાન સમૃદ્ધિવાન હોવાથી તેણે આ દેવળ બંધાવેલાં હશે એ અનુમાનથી હડીયા વણઝારાનાં દેવળ કહેવાય છે.

આ પાંચ દેવજો ઉંચા મહોટા પડયાર ઉપર આવેલાં છે. પડયાર લગભગ આખો હજુ આપાદ છે. પાંચ દેવજોમાંથી ત્રણ પાસે પાસે અને એ જુદાં પડયારના નૈઋત્ય અને વાયવ્ય ખૂણા ઉપર આવેલાં છે. પાસપાસેનાં ત્રણમાંતું મહોટું મુખ્ય પૂર્વાભિ મુખ છે અને બાકીનાં એ તેની આગળ સામસામે મુખે એટલે ઉત્તરાદા તેમજ દક્ષિણાદા મુખે છે. મુખ્ય મંદીરમાં સામે નાનો ગોખલા છે તેમજ બાજુનાં સામસામેનામાં બન્નેમાં સાગી બીંતે લગભગ ૪ ફુટ ઉંચા ઓટલા છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે મુખ્ય મંદીર શંકરતું હોતું જાણ્યે અને આ બાજુનાં સામસામેનાં ગણપતિ તથા હનુમાન માટેનાં હોવાં જોઈએ. બીજાં બધાં શિવ મંદીરોમાં પ્રાયશઃ ગણપતિ તથા હનુમાન માટે નાના ગોખલાઓ રાખવામાં આવે છે તેને બદલે આહી નાનાં મંદિરોજ ચણેલાં છે તેથી લુલ ખવાણી હશે (પાંચ પાંડવનાં કહેવામાં). આ પ્રમાણે આ ત્રણ દેવજોનું સમાધાન થયા બદ પ્રશ્ન માત્ર નૈઋત્ય તથા વાયવ્ય ખૂણા ઉપરનાં એ દેવજો માટે છે. તે બન્ને નાની ડેરીના રૂપમાં છે અને કાષ્ઠમાં અત્યારે મૂર્તિ નથી. આવી રીતે પાછળ તે જગાએ નાની ડેરીઓ આજ પર્યંત મહારાજોવામાં આવી નથી. મુખ્ય મંદીરની પૂજા માટે રહેતા બાવા વિગેરેની સમાધો મંદીર પાસે હોય છે ખરી પણ આ ડેરી તો અસલ મંદીરનીજ શૈલીથી તેજ સમયે બાંધેલી લાગી છે તેથી માતાજી વિગેરે જાણુ દેવ દેવી માટે ઉભી કરેલી હોય એ સંભવિત છે.

આ બધાં પાંચ દેવજોની કારીગરી આજુદંપુરમાંના આજુદેશ્વર મહાદેવના મંદીરની સાથે એટલી બધી મળતી આવે છે કે તે પશુ તેજ સમયમાં તેજ રાગની કારકીર્દીમાં અને તેજ કારીગરોથી બનાવેલાં હોવાં જોઈએ.

૨૦. ચોખારી — આજુદંપુરથી શુદ્ધ ઇશાન ખૂણા તરફ ૨૧ ગાઉને છેટે આ ગામડું આવેલું છે. આ ગામડાનું નામ ચોખારી શા ઉપરથી પડ્યું હશે તે સ્થેજ વિચારવા જીવું છે. ગામને ચાર બારીઓ (નાના દરવાજા) હોય તે ઉપરથી ચોખારી નામ પડ્યું હોય એમ સંજ્ઞે છે. તેની ચાર બારી પૈકીની પશ્ચિમી બાજુ હયાત છે બારે દક્ષિણ તેમજ

પૂર્વે તરફનો ગઢ પડી ગએલ છે તેથી ત્યાં દશે કે કેમ તે કહી શકાતું નથી. વળી શુજરાત કા-
નીવા વાડમાં પ્રચલિત “ચોખારીને ચોતરે” એ વાક્ય પણ આ ચોખારીનેજ ઉદ્દેશીને હોય એ
સંભવિત છે. અત્યારે પણ ચોખારી ઉંચા ટેકરા ઉપર છે અને આસપાસ બહુ છેટેથી તે
દેખાય છે. નવી રીતે ચોતરા-ચણુતરા ઉપર કરેલું ફલ મામ આખામાં પ્રકટ થાય છે તેવી
રીતે ચોખારીમાં થતી હીલચાલ પણ ચારે પાસેથી નિહાળી શકાય તેમ છે.

પ્રાચીન ઇતિહાસના અભ્યાસી માટે એ એક અગત્યનું રચણ છે. આંહી નીચે મુજબ
ની જગાએ ધ્યાન પૂર્વક જોતાં એમ સહજ જાન થાય છે કે આંહી પ્રથમ બહુજ મ્હોટું શ-
હેર હોતું જોઈએ. ચોખારીને “ચોખારી નગરી” એવું નામ હજુ પણ ભાટ ચારણો વાર્તા
પ્રસંગે આપે છે.

૧ પંચમુખી વાવ — જો કે આ સાધારણ રીતે વાવ તરીકે ઓળખાય છે તોપણ
ખરેખરતો એ એક કુંડના આકારમાંજ છે. વચમાં ચોરસ કુંડ જેવું બાંધી તેની એ-
ક બાજુએજ ઉતરવા માટે પગથીયાં બાંધવાને બદલે ચારે દિશાએ ચાર લાંબી નાળો
બાંધી પગથીયાં બાંધેલાં છે, અને તે ઉપરાંત પશ્ચિમ અને ઉત્તર બાજુની નાળો વચ્ચે
ઉપરથીજ વાંક પડતાં પગથીયાં છે જેને પાંચમું મુખ ગણી વાવને પંચમુખી એવું ઉપ-
નામ લાગુ પાડવામાં આવેલું દર્શે. વચલા કુંડ જેવા ચોરસ ભાગ ઉપર બે માળ છે
અને ચારે બાજુનાં નાળવાળાં પગથીયાં નીચે મારે જાય છે બ્યારે ઉપરે મારે આ-
વવા માટેજ વાયવ્ય ખૂણે વાંક પડતાં પગથીયાં વાળું મુખ ખાસ મુકેલું હોય એમ
ભાસે છે. આ ઉપરના માળમાં ઉભા પીલરો મુકી કુંડમાં પડતા ચારે બાજુ ઝરખા
મુકેલા છે એમ બધાપિ પર્યટ ટકી રહેલા દક્ષિણ બાજુના ઝરખા ઉપરથી સિદ્ધ થાય
છે. આ વાવમાના દરેક નાળ ઉપરના મતવાલા ગોખલાઓ વિગેરે બારીકાથી ત-
પાસના છતાં ક્યાંઈ પણ લેખ મળ્યો નહીં. માત્ર અમુક અમુક પથરોમાં દેવનાગરી
લીપિમાં શ્રી અક્ષર લખેલા છે.

૨ જુનાં છટક દેવળો — (અ) ગામના ગઢમાંજ દક્ષિણ ભાગમાં એક નાની જુની ડેરી
ખંડિત સ્થિતિમાં ઉભેલી છે જે તદ્દન વિંખાઈ ગએલી છે તેમ અંદર મૂર્તિ વિગેરે પણ
કાંઈ નથી. (બ) પશ્ચિમ વિભાગમાં એક ગઢને અડીને ચોરસ મ્હોટા પડચાર ઉપર
તેવીજ ઢગનું મંદિર છે. આ મંદિરનો ઘણોખરો નીચેનો ભાગ આગાદ છે જોકે ઉ-
પરના પથરો વીંખાઈને ઢગલો થઈ ગયા છે. આ જન્ને દેવળો પણ આજુબજુર તેમ-
જ પરજડીનાં દેવળોનીજ ઢગ તેમજ કારીગરી વાળાં છે.

૩ એકલ દાંડીયું માળાંયું — તેવીજ ઢગમાં પશ્ચિમ વિભાગમાંના (૨ બ) દેવળથી ઇશાન-

માં પાસેજ ચારે બાજુએથી ખુલ્લી છત્રો જેવું છે જેને લાંબા લોકો રીસાળુ રાગની સ્ત્રીનું એકલ દાંડીયું માળીયું કહે છે. અત્યારે તો તેને એકજ માળ છે પણ તે ઉપર ખીખ બે મળી કુલ ત્રણ માળ જેનારા અત્યારે ત્યાં હયાત છે. અત્યારે તો આની બન્ને બાજુએ માટીયર ભીંતડી ચણી પાસેના લોકોએ ઉપયોગમાં લીધેલ છે અને (૧૫) નંબર વાળા મંદીર અને આ માળીવાની વચ્ચેમાં દીવાલ કરીલીધેલ છે. પરંતુ ખડસલનો ભાગ તપાસતાં અટકળ થાય છે કે તે બન્ને એકજ પડધાર ઉપર હોવાં જોઈએ.

૪ તળાવ — ગામથી બહાર નૈઋત્ય ખૂણામાં એક તળાવ બાંધેલું છે. તળાવની પૂર્વાદી બાજુએ પગથીયાં વાળી પાજ બાંધેલી છે જ્યારે બાકીની બાજુએ કુદરતી ટેકરીઓજ પાળનો અર્થ સારે છે. પાજના પથ્થરો તેમજ બાંધકામ પણ ઉપરનાં મંદીરોના જેટલાંજ જુનાં છે અને ત્યાં બહુ મોટા વિસ્તાર વાળું તળાવ હોવું જોઈએ એમ અત્યારે પણ આપણને પ્રતીતિ થાય છે.

૫ શેપશાયી ભગવાનની ડેરી — આ તળાવમાં લગભગ મધ્યમાં (દશાન ખૂણા તરફ એકલે ગામની બાજુએ વધારે લગતી) એક નાની ડેરી છે. ડેરી પોતે પૂર્વાભિમુખની છે અને બહાર સમા મંડપમાં ઉત્તર દક્ષિણ બાજુએ ઉંચા ઝરખા કાઢેલ છે. આ ઝરખા, ધ્રાંગધરા પાસેના ગાળા ગામની સીમમાં વિનાયકનું મંદીર જે ગયા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં વર્ણવાઈ ગયું છે (પાનું ૩૦) લાંબા જેવાજ પણ નાના માપના છે. ડેરીમાં અંદર કાળા આરસની બનાવેલી બહુજ નમુનેદાર શેપશાયી ભગવાનની મૂર્તિ ખંડિત દશામાં પડેલી છે. નીચેથી ધન ખોદી લેવાના ઇરાદાથી કે ખીખ ગમે તે પ્રયોજન વશાત્ આ મૂર્તિ જમીનથી જુદી ખોદી કાઢી છે અને અત્યારે વાંકી ઉભી મુકેલી છે. શેપનાગની કણુનો અરધ ભાગ કપાઈ ગયેલ છે અને પગી મારફત તપાસ કરતાં કહેવામાં આવ્યું કે માણસો પગલાં (ચરણ પગલાં) બનાવવા માટે તેમાંથી કટકા કાપી જાય છે. આ મૂર્તિ ઉપર વધુ આવે જીલમ ગુજરતો અટકાવવા સાફ બીમોરાના મે. દરવાજા સાહેબો તેમજ ચોરીલાના આજમયાણુદાર સાહેબને વિનિતિ પત્ર લખી તે મૂર્તિ આ મ્યુઝીયમમાં ભેઠ તરીકે મંગાવી લેવા ધાર્યું છે. અત્યારે તો તળાવમાં ગાળ ભરાઈ જઈને મંદીરની સપાટી જેટલી ઉંચાઈ સુધી માટી ભરાઈ ગઈ છે પણ તે ડેરીથી તળાવની પાળ સુધી બાંધેલો રસ્તો છે એમ પગીએ કહ્યું. જે તે યથાર્થ હોય તો તળાવ બહુ હોય ત્યારે પણ દર્શન માટે જઈ શકાય તેવો પુત્ર હોવો જોઈએ. ડાકોરમાં ગોમતીજીના તળાવમાં પણ આવીજ રીતે મંદીર બાંધેલું છે. ભગવાને સમુદ્રમાં શેપનાગ ઉપર

શયન કર્યું હતું તે હકીકતનું અનુકરણ કરીને (સમુદ્રને બદલે) આંહી પણ તળાવમાં મંદિર કરી શેષશાસ્ત્રી ભગવાનની મૂર્તિ પધરાવી હોય એમ કલ્પના કરવી અવધાન ન કહેવાય.

૬ ગણેશ વાવ —ગામથી ઇશાનમાં એકાદ પાટીવા ઉપરનીજ ઢાળ તથા કારીગિરીની જુની વાવ છે. અંદર ઉતરતાં જમણી યાત્રુ ગણપતિની મૂર્તિ બે પાસપાસેના ગોખલામાંથી પૂર્વાદ ગોખલામાં છે. જ્યારે સામેની બાંતે પાસપાસે બે ગોખલામાં બે સ્ત્રીની મૂર્તિઓ છે જે રિદ્ધિ તથા સિદ્ધિની હોય એમ સંભવે છે. આ વાવના કોઠામાં મંડાણ મુળથીજ બાંધેલાં છે અને અત્યારે પણ દયાત છે. નળમાંની ગણપતિની મૂર્તિ ઉપરથી આનું નામ ગણેશ વાવ પડ્યું હશે. અંદરના ગણપતિ ઉપરાંત વાવથી નાડાવા પશ્ચિમમાં મ્હોટી ઉભી ગણપતિની બે મૂર્તિઓ સામ-સામી થોડે થોડે છેટે છે. દક્ષિણાદ મુખની અરધી જમીનમાં દ્વાદશ ગચ્છેલી છે જ્યારે ઉત્તરાદ મુખની આબાદ આખી બહાર છે અને તે પાા શીઠ ઉંચી, શા શીઠ પહોળી અને બા પુટ જાડી છે. આવીજ પુરા કદની એક મૂર્તિ મઠની દીવાલમાં શુદ્ધ પૂર્વાભિમુખ છે પણ તે હુણ્ણથી એટલી બધી ખવાઈ ગઈ છે કે તે શેની છે તે ચોક્કસ કરી શકાયું નથી.

મુખ્ય ગેઝેટીઅરના કાઠીવાવાડ વિભાગના વોલ્યુમમાં પા. ૧૧૯એ વેપાર અને હુન્નરના પ્રકરણ પ્રસંગમાં લખેલ છે કે “ત્યાર બાદ અણહિલવાડના સોલંકીઓએ (ષ. સ. ૧૦૯૪-૧૧૪૩) વઢવાણથી જુનાગઢ સુધી લશ્કરની સગવડતા માટે રસ્તો બાંધ્યો અને તે રસ્તો વઢવાણ, સાયલા, ધાંધણપુર, ચોખારી, આણુંદપુર, ભાડલા, સરધાર, ગોંડલ, વીરપુર, જેતપુર, વિગેરે ગામોએ યજ્ઞને ચાલતો. તેજ પાને પુરનોટમાં લખ્યું છે કે આ રસ્તો અણહિલવાડના સિદ્ધરાજ જયસિંહે બંધાવ્યો હતો અને તે રસ્તા ઉપરના દિલ્લાઓ, તળાવો, અને મંદિરો પણ તેણેજ બંધાવ્યાનું મનાય છે.

ભાડલામાંની ગેલ માતાની વાવ, આણુંદપુરમાંના અનન્તેશ્વરનું મંદિર, આણુંદપુર ચોખારી વચ્ચે પરબડીનાં દેવળ, ચોખારીમાંની પંચમુખી વાવ, એક દંડીયું માળીયું, ગણેશ વાવ, અને પાદરમાંનું તળાવ વિગેરે મકાનોની એક સરખી ઢાળ, કારીગિરી તથા બાંધકામ ઉપલી કલ્પનાને સમર્થન કરે છે. ધાંધણપુરમાં પણ એક મ્હોટી જુની વાવ સાંભળી છે અને સાયલામાં માન સરોવર છે પણ તે જન્ને રથજોએ હજુ જવાનું બન્યું નથી તેથી તેને માટે અત્યારે કાંઈ પણ કહી શકાયું નથી. ધાંધણપુરથી ભાડલા સુધીનો મુલક ડુંગરી છે તેથીજ તે બે વચ્ચેનાં લગભગ બધાં રથજોએ મ્હોટા લશ્કરને પાણી પૂરું પાડી શકે તેવા જળાશયો

બંધાવ્યા હોવાં જોઈએ. તે બંધાં રથજો પૈકી ક્યાંકપણ શિલા લેખ કળા સુધી જોવામાં આવેલ નથી એ ખરેખર ચોચનીય છે. તેવી કાંઈ લેખિત પ્રતીતિને અભાવે અત્યારે તો આ બંધાં બાંધકામો વિક્રમની ૧૨મી શતાબ્દીમાં બંધાએલાં હોવાં જોઈએ એમ કહવાના માત્ર કરીને સંતુષ્ટ રહેવું પડે છે.

૨૧. ભીમોરા — ચોખ્ખારીથી ઉત્તરમાં ૩ માડ છેટે અને ચોટિલાથી દક્ષિણમાં પાંચ માડને અંતરે આ ગામડું આવેલ છે. મુળ આ ગામ હંચા ટેકરા ઉપર વસેલું હોવું જોઈએ જો કે અત્યારે તો અમુક દરબારો ઉપર રહે છે તે તથા તેનાં વસવાયાં પુરતીજ વસ્તી ભીમોરામાં છે. સાધારણ ઘણીખરી વસ્તી પાસેજ વાયવ્યમાં નીચેના ભાગમાં પીયાવા નામના ગામડામાં રહે છે. આ ભીમોરામાં “ભીમની ઘરા” ને નામે ઓળખાતી શુદ્ધ જોતી હતી તેટલા માટે જવું થયેલ. ચોખ્ખારીથી શુદ્ધ પૂર્વમાં મેવાસા પરબાર્યું જવાને મદલે દેરખાઇને શુદ્ધ ઉત્તરમાં ભીમોરા આવીને તે શુદ્ધ કહેવાતી જગા જોઈ ત્યારે ઉપજોતી નાસીપાસનો ખ્યાલ આવવો કઠણ નથી. તે શુદ્ધ નહીં પણ ડુંગરમાંની એક મ્હોટી બખોલના રૂપમાંજ છે. નજીકમાંજ એક શિવ મંદીર ચણી તે બખોલના ભાગમાં ઓટલા તથા એકઠાણીયાં માટીમર કામથી કરેલાં છે તેથી જો કે કુદરતની ખુખી જોવા નીકળેલાઓ માટે આ એક આનંદદાયક જગ્યા હતી પણ ઐતિહાસિક તત્વ શોધવાવાળાઓ માટે તો કેવળ નિરસ નીવડી. પરિણામે સાં માત્ર બે ત્રણ કલાક રોકાઈ મેવાસા જઈ મુકામ કર્યો.

૨૨. ચિર્છીઆ — જસદણ રોડ તાબે તેજ નામના મ્હાલનું મુખ્ય સ્થાન છે. આંહી શ્રાવકના દેરાસરમાં પીતળની મૂર્તિ ઉપરના ત્રણ લેખો હોવાનો નોંધ હતો તેથી સાં જઈ તપાસ કરી તે ત્રણે છાપી લીધા. આ ત્રણ ઉપરાંત ચોથી મૂર્તિ નજરે પડતાં તે તપાસી તો જે મૂર્તિ જસદણમાંના કણુખી નયુ તારણના ઘરમાંથી ખોદતાં નીકળેલી હતી તે આજ છે એમ કહેવામાં આવ્યું. તે મૂર્તિ પ્રથમ મ્યુઝીયમમાં ભેઠ તરીકે આવેલી પરંતુ મ્હાજનની માગણી ઉપરથી પાછી મોકલવામાં આવી હતી અને તે ચિર્છીઆના મ્હાજને ધામધૂમથી આંહી પધરાવી છે એમ મે. મહાલકારી સાહેબને પુછતાં ખબર મળ્યા. તે મૂર્તિ ઉપરના લેખનું અક્ષરાંતર પણ મેળવી જોયું. આ મૂર્તિને સાફ કરતી વખતે લેખનો ઘણોખરો ભાગ ઘસી નાખ્યો છે તેથી અત્યારે અક્ષરો બહુજ ઝાંખા થઈ ગયા છે. આ લેખ મ્યુઝીયમના છાપેલા લીસમાં નંબર ૧૧૭મે જસદણના પેટામાં મુકેલ છે તેથી તેને ઠેકાણે તેવી નોંધ કરી સુધારો કરી લીધો.

આ મૂર્તિઓ ઉપરના લેખનું ઐતિહાસિક વિવેચન જરૂર પુરતું નીચે આપ્યું છે.

નં. ૧૭-૪ ત્રિમળનાથની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સં. ૧૫૧૧ જ્યેષ્ઠ વદિ ૯ (૨વી).

ભાવાર્થ — બજસાળી દુહાની ભાર્યા આપના પુણ્ય માટે તેના પુત્ર માંડણ તથા હુમીરે શ્રી ત્રિમળનાથનું જિંબ કરાવ્યું અને તેની પ્રતિષ્ઠા ખરતર ગચ્છના જીન રાજ સુરિપદ ધારી શ્રી જીનભદ્રસુરોએ (વિ. સ. ૧૪૧૧થી ૧૫૧૪. ઇ. એ. વો. ૧૧ પાનું ૪૯) કરાવી.

હાલ જે બજસાળી જોડખ છે તેનું શુદ્ધસંસ્કૃત સ્વરૂપતરીકે આ લેખમાં માંદશાલિક એવું નામ આપેલ છે.

નં. ૧૮-શીતળનાથની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સં. ૧૫૧૧ જ્યેષ્ઠ વદિ ૮ શનિ.

ભાવાર્થ — શ્રીમાત્રી ગાત્રીના શેડીયા પોપા તેની ભાર્યા દીલુ તેનો દીકરો દેવા અને તેની આ ગેામતી એ મળીને પુત્ર ધાવર તથા પુત્રી રતિ નિમિત્ત શ્રી શીતળનાથનું જિંબ કરાવ્યું અને મદારક શ્રી જયપ્રભસુરીના ઉપદેશથી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. રહેવાશી શ્રી પાદજીના.

નં. ૧૯-ચતુર્વિંશતી પટ્ટની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સ. ૧૪૫૭ જ્યેષ્ઠ સુદી ૧ સોમ.

ભાવાર્થ — પદ્મીવાલના ઉકેશ (?) વંશના અને છાડદર (?) ગ્રામમાં ઉમ્મન ધએલ મહં. મંડળ નામના ભીમિજીના પુત્રે પોતાના આપના શ્રેયને માટે પાર્શ્વ ચતુર્વિંશતી પટ્ટ કરાવ્યો અને શાંતિસુરિ પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

નં. ૨૦-પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સં. ૧૭૫૦ જ્યેષ્ઠ સુ. ૨ શુક્ર.

ભાવાર્થ — શ્રીમાલ જાતિના જગપાલના દીકરા સજ્જસિંહની ભાર્યા સલખ-જુદેની એ શ્રી પાર્શ્વનાથનું જિંબ કરાવ્યું અને હંસગચ્છના શ્રી વીરસુરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૨૩. ગઢ ઉદ્દેહિંગોળગઢ — આને માટે જરૂર જોઇતું વિવેચન સને ૧૯૦૫-૬ના વાર્ષિક રીપોર્ટ પાને ૫૮એ આપેલું છે તેથી આહી પુનરુક્તિ કરેલ નથી.

૨૪. લોયરા — જસદણ તાળાનું જસદણથી ઇશાનમાં ૬ માઈ અને વિઝીઆથી નૈઋત્યમાં આશરે ૪ માઈ ઉપર આ એક નાનું ગામડું છે. આમથી દક્ષિણાદા પાદરમાં

ખોદાદ-જસદણુ વચ્ચેની રેલ્વે લાઇનથી પશ્ચિમમાં એક નાનું બોયર છે અને તે બોયર ઉપરથી મામતુ નામ પશુ બોયર પડ્યું હતે. આ બોયર ઉપર મકાન કરીને અભારે ખાવો રહેછે.

બોયર ઉપર-દક્ષિણ શી. ૧૪-૪ ઘ. લાંબું છે અને પૂર્વ-પશ્ચિમ શી. ૧૦-૪ ઘ. પહોળું છે. સરેરાસ ઉંચાઇ શી. ૬-૧૦ ઘ. ની છે. ઉપરના ભાગના ટેકા માટે ચાર સ્થંભ વચ્ચેમાં કોતરેલા છે. આ મુખ્ય ભાગથી પશ્ચિમમાં જખોલના જેવું છે તે નિજ મંદીરના જેવું લાગે છે. તે શી. ૨-૯ ઘ. પહોળું અને શી. ૩-૧૧ ઘ. લંબુ છે. નૈઋત્ય ખૂણામાં એક બોયર છે જે ઘણું લાંબુ છે પણ અત્યારે ખુરી દીધેલું છે તેથી અંદર વધુ આગળ જવાઈ નથી. અમુક હંડાર્ધ સુધી ગયા ખાદ દીવો પણ રહી શકતો નથી. મ્હારી માન્યતા અનુસાર આ શિવ મંદીર હોવું જોઈએ. લાયબ ખૂણામાં પણ બોયર જેવું છે તેથી વખતે આ ખૂને પછવાડે મળતાં હશે એટલે તે નિજમંદીરની આસપાસ પ્રદક્ષિણા પણ હોય. નિજમંદીરની બહાર સામાસામી બીંતે બે ગોખલા છે તે હનુમાન તથા ગણપતિ માટે હોય એ ખતવા જોગ છે. અભારે મૂર્તિ ક્યાંય નથી.

ધાર ઉપર દક્ષિણાદ પાદરમાં એક પાળીયામાં લેખ હોવાનો નોંધ હતો પણ નિરપયોગી છે તેથી ઉપેક્ષિત કર્યો.

૨૫. સોમનાથ-ઉર્ધ્વ ઘેલા સોમનાથ — જસદણુ તાપ્તાના પીપળીયા મામથી અગ્નિ ખૂણા તરફ આશરે એક માઇલને અંતરે ઘેસો નદીને કાંઠે આ દેવસ્થાનની જગ્યા છે. સાધારણ રીતે ત્યાં પૂનરી વર્ગ સિવાય ખીજી કોઇ રહેલું નથી. વખતે કોઇ સ્વામી સંન્યાસી સ્થાનની અલૌકિક શાંતિથી આકર્ષાઈ ત્યાં મહિનો માસ ટકી રહે છે અને સ્થાનની યથાશક્તિ સેવા જગતી સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ પણ સાધે છે. આંદીના ૨ લેખ પૈકી એક નીલકંઠે મહાદેવનો વિ. સ. ૧૭૮૦ની સાલનો અને જગ્યાની બહાર પશ્ચિમમાં છુટા પડેલા સતીના પાળીયાનો વિ. સં. ૧૫૭૫નો છે.

નં. ૨૨-સમય — વિ. સં. ૧૭૯૮ શામળ સુદ ૨.

આવાય — પાદશાહ શ્રી મહમદશાહ (ધ. સ. ૧૭૨૧-૧૭૪૮=વિ. સં. ૧૭૭૭-૧૮૦૪) ના રાજ્યમાં મળેંદ્રગર તથા દેવગરનું દેવળ કરાવેલ છે. અર્ચ ૩. ૬૨૫.

નં. ૨૩-સમય — વિ. સં. ૧૫૭૫ માગસર સુદિ ૨ સોમ.

આવાય — જેસાના દીકરા સાગાની આર્માં બાઈ જમણીયે સહયમન કીધું (સતી ચંદ્ર).

લેખ પત્રક પૈકીના આ બે લેખ સિવાય લેખ નં. ૨૨ વાળા નીલકંઠ મહાદેવના આરથી ઉત્તરમાં કાળી શાહીથી લખેલો વિ. સં. ૧૮૫૦નો એક લેખ છે. આ લેખ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે. તેનું રચિત લેવાય તેમ ન હોવાથી અક્ષરાંતર માત્ર કરી લીધી.

સમય — વિ. સં. ૧૮૫૦ માઠ સુ. ૪ સોમ મહિના સમય, અમૃત ઘટિકા.

આવાય — (ભાવનગરના) ઠાકોર શ્રી વપતસિંહજી (વખતસિંહજી) અરવાર ૧૦૦૦ને આશરે લખને, કામદાર, દીવાન, મુસદ્દી સહિત, મહાદેવ શ્રી સોમનાથ ની પૂજાએ આવ્યા હતા.

૧૬. ભડકી — (ભાણુ ખાયરની). આ ગામ જસદણથી શુદ્ધ પૂર્વમાં આશરે ૮ ગાઉ અને ખાંભરાથી ઇશાનમાં ૭૦ ગાઉને અંતરે છે. નદીના એક ફાંટા ઉપર આવેલું છે. આ ગામ ખાયરના કબજામાં આવ્યા બાદ સહીસલામતી વગરનું ગણાતું અને વેપારી વર્ગ તેમાં ટકી શકતો નહીં. ૧૮મી સદીના અંતરમાં લાંબા ખાણુ ખાયરની હાક વર્તતી હતી અને તે શુરવીર તેમજ નિડર હોષને આસપાસના મુલકમાં હુલ્લાટ કરી ત્રાસ વરતાવતો હતો. તેના નામ ઉપરથી અત્યારે પણ ભાણુ ખાયરની ભડકીને નામે ઓળખાય છે. એની ધૃષ્ટતા માટે હુલ્લાટોલાય છે કે —

આખા ત્હારી બકરી કોઈ ન ઝાસે કાન
અરીયાં રહોતી ખાણ ગયો ભડકી વાળો ભાણુ.
ખાણા — તે ગાયકવાડી સુબાનું ડુંકું નામ છે.

ગામથી ઉત્તરમાં એક હંચા ડુંગરા ઉપર ભાણુ ખાયરનો મઠ છે તે જોયો. મઠને ચારે ખુણે કોઠા છે અને ઇશાન તરફનો ભાગ હજી આખા છે. મઠ ઉ. દ. ૧૪૫ કમ લાંબો અને પૂ. પ. ૧૨૫ પહોળો છે. વચમાં નાનું ઢાકું છે અને તેમાં ઉતરવાને પગથીયાં છે.

૨૭. જસદણ — આંહીના ૪ લેખ પૈકીનો ગામટીયા પીર વાળો લેખ સને ૧૮૦૫-૬માં મળ્યો નહોતો તે માટે ફરી આ વખત પણ તપાસ કર્યો પણ મળ્યો નહીં. આંહીના પાંચ પૈકી નાં. ૧૪-૧૫-૧૬ એમ ત્રણ જે હજી મોજુદ છે તેનાં રચિત લીધાં (ખાંડીના નાં. ૧૭-૧૮ વાળા બે આ મ્યુઝીયમમાં છે). આંહીથી પાંચ ગાઉ ઉપર મહાવા નામના ગામડા પાસે ધાર ઉપર મહાવેશ્વરનું જીનું મંદીર છે એમ આંહીના માજી કામદાર રા. રા. ભોળાનાથ ભાઈની સુચના ઉપરથી ત્યાં જઈ લેખ વિગેરે માટે તપાસ કર્યો પણ મળ્યો નહીં, મંદીર આસપાસ મઠ હશે તેનો અમુક ભાગ હજી ટકી રહ્યો છે.

નં. ૧૪-સમય — વિ. સ. ૧૨૯૧ માઘ વદી ૫.

બાવાય — “શ્રી જયસિંહદેવે સદજગપુર બાંધવા માટે દર માસે ૬ દ્રમ આપ્યા.
સર્વ સંદની હયાતી સુધી બધાએ પાળવું.”

દાન આપનાર જયસિંહદેવે કોણ એ સવાલનું નિરાકરણ નિશ્ચયાત્મક થઈ શકે તેમ નથી. વિ. સ. ૧૧૯૨ એટલે કે ઇ. સ. ૧૨૩૬ના અરસામાં જયસિંહદેવે નામનો કોઈ પ્રસિદ્ધ રાજા થવાનું જોવામાં આવતું નથી. પ્રસિદ્ધ સિદ્ધરાજ જયસિંહ (ઇ. સ. ૧૦૯૪-૧૧૪૩)નો સમય ૧૨મી શતાબ્દીનો છે જ્યારે આ દાન લેખનો સમય ૧૩મી શતાબ્દીનો છે. તેમજ જુનાગઢના રા' કાવટનો દીકરો રા' જયસિંહ ઇ. સ. ૧૧૫૨માં માદીએ આવેલ છે અને પરંતુ ઇ. સ. ૧૨૩૦-૫૩ સુધીમાં તે તે માદી ઉપર રા' મેપો રાજ્ય કરતો હતો (કાદી-વાવાડ સર્વે સંગ્રહ પાનું ૩૯૫-૪૦૦). પરિણામે દાન આપનાર જયસિંહદેવે કયો એ નિર્ણયિત થવા પુરતાં સાધનો અત્યારે આપણી પાસે નથી.

સદજગપુર એ હાલનું સેજકપુર ગામ હોવું જોઈએ. આ સેજકપુર માટે કા. સર્વે-પાને ૫૧૨મે લખ્યું છે કે “જોહિલો મારવાડમાંના લોણી નદી ઉપરના ખેરગઢમાંથી રાઠોડોના કાઠવાથી પ્રાંતમાં આવ્યા એ વખતે તેમનો સરદાર સેજકજી હતો. તેણે પોતાની કુંવરી વાલમ કુંવરના જુનાગઢના રા' કવાઠના કુંવર રા' ખેંઘાર વેરે પરજીવી હતી. રા' કવાટે તેને પંચાલમાં શાહપુર તથા ખીલ્ બાર ગામ જગીરમાં આપ્યાં. સેજકજીએ એ પ્રદેશમાં એક નવું ગામ વસાવી તેનું, પોતાના નામ ઉપરથી સેજકપુર નામ પાડ્યું તે ત્યાં પોતાની રાજધાની કરી.

દ્રમ — દ્રમ શિકાના વિવેચન પ્રસંગે કેમ્પબેલ કૃત ભોમ્બે ગેઝેટીઅરમાં લખ્યું છે કે ગધૈયાં શિકાને દ્રમ કહેવામાં આવતા. તેજ ગ્રંથમાં પાને ૨૦૧મે દ્રમને હાલના ચાલતા નાણા સાથે સરખાવતાં આશરે ૧ શીર્લોંગના ૨ દ્રમનું પ્રમાણ આપે છે.

છેવટમાં સદજગપુર બનાવવા માટે આપેલા દાન સંબંધી લેખનો પર્યર સેજકપુરથી આંદી ક્યારે અને કોણ લાવ્યું હશે એ કદી શકાતું નથી. પરંતુ એટલી તો લેખવાળા સ્થંભની ભાગ્ય પ્રબલતા ખરી કે ગમે ત્યાં રખડી રઝળી તુટી જવાને બદલે રાજ્ય ગઢમાંની સર્વ માન્ય કાળુપીરની જગામાં ખુદ દરગાહના મકાનમાં જ વાયબ ખૂણા તરીકે ચણામ જઈને સ્વાયં સાથે પરમાર્થ સાધવાને તે શક્તિવાન થયો.

નં. ૧૫-સમય — વિ. સ. ૧૮૮૫ ચૈત્ર સુ ૧૦.

બાવાય — વિ. સં. ૧૮૮૬ના કારતક સુ. ૧૦ વાર ગુરના રોજ બસંદજીનો ગઢ

ખાચર શ્રી ચેલા વાળસુરે ચણાવ્યો છે. સને ૧૮૮૫ના ચૈત્ર સુ. ૧૦ દિને પુરણ થયો છે.

નં. ૧૬ — તદન ધસાઈ મએલ તેમજ અરપટ છે. અક્ષરો વણ કાઠ અમરૂ માણસે કોતરેલા હોય એમ લાગે છે. કાંઈપણ સાર્ય વાંચી શકાતું નથી.

ગોમટીયા પીરનો જે લેખ મળ્યો નહોતો તેનું અમારું લીલેશુ રજિમ મ્યુઝીયમમાં છે તે જોતાં તે લેખમાં હાલની ' પઠીઆર ' જોડખનું સંસ્કૃત રૂપ પઠ્યાર્યા આપેલ છે. સંવત ૬ બીજી કાંઈ હકીકત ઉપયોગી નથી.

નં. ૧૭-સમય — ૧૨૬મા વર્ષમાં ભાદ્રપદ વદિ ૫. ૧૨૬ વર્ષ એટલે નહપાનના શક સંવતનું વર્ષ ૧૨૬૫ સમજવાનું છે. ઇસ્વી સનની ગણતરીએ ઇ.સ. ૨૦૪ની સાલ આવે છે.

જાવાયે — રાજા મહા ક્ષત્રપ સ્વામી રૂદ્રસેનના સમયમાં આ સત્ર મૌનસ જોત્ર વાળા ખરના પુત્ર પ્રનાયક અને તેના પુત્રના માધ્યમે ઉડાવ્યું.

આ લેખમાં ક્ષત્રપ વંશના ઉત્તરોત્તર પાંચ રાજાઓનાં નામો આપેલ છે.

રાજા મહા ક્ષત્રપ બદ્રમુખ સ્વામિ ચણ (ઇ. સ. ૧૦૦-૧૩૦).

રાજા ક્ષત્રપ સ્વામી જયદામા (ઇ. સ. ૧૩૦-૧૪૦).

રાજા મહા ક્ષત્રપ બદ્રમુખ સ્વામિ રૂદ્રદામા (ઇ. સ. ૧૪૦-૧૫૮).

રાજા મહા ક્ષત્રપ બદ્રમુખ સ્વામિ રૂદ્રસિંહ (ઇ. સ. ૧૮૦-૧૮૬).

રાજા મહા ક્ષત્રપ સ્વામિ રૂદ્રસેન (ઇ. સ. ૨૦૦-૨૨૦).

આ લેખ રોયલ એસીઆટીક સોસાયટીના બોમ્બે બ્રેન્ચના જરનલના વોલ્યુમ ૮ નં. ૨૪માં પાને ૨૭૪મે છપાએલ છે પણ તેમાં પાઠ ફેર મળ્યો છે. ક્ષત્રપ વંશી રાજાઓ અને તેના શિક્ષા લેખો વિશેનો લેખ માછ ક્યુરેટર સ્વ. વલ્લભજી હરિદાસ આચાર્ય તૈયાર કરેલ, થોડા સમયમાં પ્રસિદ્ધિમાં આવશે તેમાં આ લેખમાંના પાઠ ફેર વિશે વિસ્તારથી લખેલું છે તેથી આંહી લગાણ બધથી વિશેષ લખવાનું મોકુફ રાખ્યું છે.

સત્ર શબ્દનો અર્થ સંદિગ્ધ છે પણ જે જગ્યાએથી લેખ વાળો પથ્થર મળ્યો હતો તે જગ્યા તપાસતાં તળાવ અર્થ વધુ બંધ બેસતો લાગે છે. આસપાસ બધે કુદરતી ટેકરીઓ છે અને એકાદ બાજુએ બંધ બાંધ્યાથી તળાવ થઈ શકે એમ અત્યારે પણ સંભવે છે.

નં. ૧૮-સમય — વિ. સં. ૧૫૭૦ શ્રાવણ સુદિ ૨ સોમ.

ભાવાર્થ — શ્રી નારાયણની મૂર્તિ કરાવી. મૂર્તિ કરાવનારનું નામ વિઝેર કાંઠ નથી.

હેવટમાં આ સાલની મુઝાફરી દરમીયાન જે જે રટો તેમજ ગૃહસ્થો તરફથી મળે
જે મદદ તથા અનુકૂળતા મળી છે તેને માટે તે તે રટોના સત્તાધિકારીઓનો તેમજ અન્ય
ગૃહસ્થોનો ઉપકાર માની આ રીપોર્ટ પુરા કરે છે.

તા. ૩૦-૧-૧૫

આચાર્ય ગિરનારાંકર વટલભાઈ

મુ. રાજકોટ.

મુરેદર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

વ્યાંક ૨.

મુકામ પત્રક સને ૧૯૧૪-૧૫

સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ દરમીયાન ભેગ્યેલાં સ્થળોનું વિગતવાર પત્રક.

તારીખ.	વાર.	નંબર.	ગામ કે સ્થળનું નામ.	કેટલા માણે	જવાનો ઉદ્દેશ.	લેખ મળ્યા.			વિશેષ યુ ભેયું તથા મેળબું.	સીમાક.
						ફેલું	કેટું	ફેલું		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧૮-૧૧-૧૪	શુક્ર	૧	જુનાગઢ	૨૬૬ રસ્તે	આર્ટ. સર્વેના વેશર્ત સરલબના સુપરી. મે. બાંકારર સાહેબ સાથે.	૦	૦	૦	ભોર કેવી માસેતો લાખા એડી સ્ટુપ જોયો તથા આસપાસ ગોડ કામ કરવા લાયક જગા તપાસી.	
૨૩-૧૧-૧૪	સોમ	૨	વેશવલ	"	"	૦	૦	૦	લેખોનાં સ્થળો ભેગ્યાં.	
૨૪-૧૧-૧૪	મંગળ	૩	પાટણ	૧	"	૦	૦	૦	"	
									તથા સોત્રનાથનું જુનું મંદીર ભેગું.	

રવિ	રવિ	રાજકોટ	રેલવે રસ્તે	પાછા				
૧૯-૧૧-૧૪								
૧૯-૧૨-૧૪	શનિ	૪	પાલીતાણા	"	શિવગના લેખો છાપવા	૭	૪	અથા લેખોનું સીસ્ટ છાપાવવા નૅન ક- મિટિને બળામણ કરી.
૨૪-૧૨-૧૪	ગુરુ		રાજકોટ	"				
૧૯-૨-૧૫	શુક્ર	૫	મણીકા	૨૥	મુકામ			પાદરમાં તપાસ, કોઠો નેપો.
૨૧-૨-૧૫	રવિ	૬	ગઢકા	૨૥	મુકામ			વાસુદેવી નજો, પ્રભુ પગલાંની જગો તથા હરશ્વરનું મંદીર નેપો.
૨૩-૨-૧૫	મંગળ	૭	હડમતીયા	૨	રસ્તો			
"	"	૮	બંડારીયા	૧૥	"			
"	"	૯	બાડલા	૧૥	મુકામ			ધાર ઉપરનો કોટ તથા, ગેલ માતા પાસેની વાવ જુની નેપો.
૨૪-૨-૧૫	કુમ્ભ	૧૦	આણંદપુર	૩	મુકામ; દેવળ નેપો			અનંતેશ્વરનું દેવળ નેપો. પાળાયા તથા જુની મૂર્તિઓ નેપો.
૨૬-૨-૧૫	શુક્ર	૧૧	જોખારી	૨	વાવ તથા દેવળ નેપો મુકામ			તળાવ, પંચમુખી વાવ, મણેશ વાવ અને મંદીરો જુનાં નેપો, આણંદપુરને માર્ગે આવતાં પરબડીનાં દેવળ નેપો.
૨૭-૨-૧૫	શનિ	૧૨	સણેસરા	૧૥	રસ્તો			

રૂ.ક-ક-૧૫	મંજળ	૪૪	આદકોદ	૨	દશીદુમડીની ધાર નેચા	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	દશીદુમડીની ધાર નેચા; સાખા કલાણી- ના પાળીયા નેચો. લેખ નથી.
૨૪-૩-૧૫	ખુસ	૪૫	ખા રેઝીયા	૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
"	"	૪૬	દડવા	૨	મુકામ	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	પાદરમાના પાળીયા નેચા.
૨૫-૩-૧૫	ગુર	૪૭	બળલોલ	૧	મુકામ બળલોલ ડુંગર નેચા	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	બળલોલ ડુંગર (ઉપર બળોલ) નેચો.
૨૬-૩-૧૫	શુક	૪૮	દલોદા	૧૧	મુકામ	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	મઠ જુલો નેચો.
૨૭-૩-૧૫	શનિ	૪૯	ખા રેઝીયા	૧૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
"	"	"	સરધાર	૧૧	મુકામ	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
૨૮-૩-૧૫	રવિ	૫૦	લાખજું	૧૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
"	"	૫૧	સમડીઆળા	૧	"	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
"	"	૫૨	ખંખા	૧૧	કામ કામ	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
૨૯-૩-૧૫	"	૫૩	યોરાજું	૨૧	મુકામ	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	
"	"	"	રામકોદ	૨	પાળા	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	

આચાર્ય ગિ. વ.

કચ. વો. મ્યુ.

SIR

લેખ પત્રક

સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ દરમીયાન પાલીતાણા તેમજ

આંકનો નંબર.	ગામનું નામ.	ચોકસ રચણ.	લેખનો પદ્ધત					
			લાંબો ઉભો શી. ઈ.	પહોળો આડો શી. ઈ.	ઝડો શી. ઈ.	જમીનથી ઉંચો શી. ઈ.	જાત.	રૂંઠ વિગતે
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	પાલી-તાણા સતુંગજી કુંભર ઉપર	આદેશ્વરના મંદિરમાં પેસતાં ડાબી બાજુનો મંડોટો.	૪-૧	૧-૭ા	ઘોંતમાં	૨-૭	આનીટ	કાળો
૨	"	" " નાનો	૦-૮	૦-૬	"	૪-૭	આરસ	ધોળો
૩	"	" " જમણી બાજુનો મંડોટો.	૧-૭	૧-૭	"	૧-૮	"	"
૪	"	" " નાનો જમણો	૦-૬ા	૦-૪ા	"	૫-૩	"	"
૫	"	" " નાનો ડાબો	"	"	"	"	"	"
૬	"	સદાશ્વ દુરમાં પેસતાં જમણી બાજુએ ઘોંટ ઉપરનો	૦-૭	૦-૮	"	૪-૫ા	"	"
૭	"	" સામે જમણી બાજુનો	૨-૫ા	૦-૨ા	૦-૭	૧-૦	"	"
૮	"	" સામે ડાબી બાજુનો	"	"	"	૧-૧	"	"

૩. મહાનગર પાલિકાના નિયમો અનુસાર નીચેના પ્રમાણે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ છે.

સને ૧૯૧૪-૧૫.

જસદણ આરકોડ વિભાગમાંથી મળેલા લેખોનું વિગતવાર પત્રક.

જુદા લેખ.								આખર.	રીમાફ.
લાંબો કો. શી. ૭	પહોળો શી. ૭	પહોળો શી. ૭	પહોળો શી. ૭	લાંબો.	આખર.	સાલ વિ. સં.	નવો કો. શી. ૭		
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૪-૨	૧-૭	૮૭	૪૮	દેવ.	સંસ્કૃત	૧૬૫૦	નવો	યાત્રા કરી	ગ્રામીણ શી.આ. ઈડીકા વે. ૨૦જી પાટ ૧૦ પાટ ૫૦ નં. ૧૨
૦-૮	૦-૮	૧૫	૨૦	"	ગુજ.	૧૬૧૫	"	"	"
૨-૭	૧-૭	૫૦	૪૪	"	સં.	૧૫૮૭	"	છાણીદાર કરાઓ.	" પાટ ૬ પાટ ૪૨ નં. ૧
૦-૬	૦-૪	૬	૮	"	ગુજ.	૧૭૮૬	"	યાત્રા દીધી	"
"	"	૮	૧૨	"	"	"	"	"	"
૦-૭	૦-૮	૧૨	૧૮	"	સં.	૧૬૬૬	નવો	પાટવંનાથનું ખિમસ્યાનું	" પાટ ૧૦ પા. તું ૭૨ નં. ૩૨
૧-૧૦	૦-૧	૩૪	૫-૬	"	"	૧૭૧૦	"	સહઅરુદની સ્થાપના કરી	" પાટ ૧૦ પા. તું ૭૩ નં. ૩૩
૧-૬	"	૪૨	૮-૬	"	"	"	"	"	" પાટ ૧૦ પા. તું ૭૪ નં. ૩૪

૬	પાલી- તાણા શંખુજય કુંગર ઉપર.	આદેશરના ડેરાની દક્ષિ- ણમાં સમેત શિખરના ડેરા સામે ડેરી નં. ૧૫ તથા ૧૬ વચ્ચે.	૨-૧૦	૧-૦	ભીતમાં	૬-૨	કુખરે	ધોળા
૧૦	"	આદિનાથની પશ્ચિમ ભમતીમાં વાયુ કાણુ તરફ ડેરી નં. ૨૬૬ની મૂર્તિ ઉપરનો.	૦-૧૧	૧-૪	"	૨-૮૧	આરસ	"
૧૧	"	આદિનાથના મંદિરથી ઉત્તર તરફ પાણેજ બે નાની સાદી ડેરી છે તેની ગ્રાશરીમાં દક્ષિણ ભીત.	૦-૬૧	૦-૨૨	"	૨-૨	કુખડી	"
૧૨	"	આદેશર અમવાતની પલાડીનો.	૦	૦	"	૦	આરસ	"
૧૩	"	ચોમુખજીની મૂર્તિની પલાડીનો દક્ષિણ આગુનો.	૦-૬	૫-૫	૦	૨-૭	"	"
૧૪	"	પુંડરીકજીની પલાડીનો.	૦-૬	૩-૧૦	ભીતમાં	૦-૮	"	"
૧૫	"	અણ્ણતજીના મંદિર બહાર અમણી આગુ ભીત.	૦-૬	૧-૨	"	૫-૪	"	"
૧૬	"	આદેશરથી અમિ ખૂણે નવા આદેશરના મંદિરમાં વાયવ્યમાં ઉભી મૂર્તિની બેસણીનો.	૦ ૩	૧-૪	"	૧-૪૧	"	"
૧૭	વિંછીઆ	ગામમાં ડેરાસરમાંની વિભાગનાથની પીતળની પ્રતિમાની પાછળનો.	૦-૦૧	૦-૪૧	૦-૧	૬૪	પીતળની	પીળી
૧૮	"	"	"	૦-૪૧	"	"	"	"
૧૯	"	શીતળનાથની	"	"	"	"	"	"
૨૦	"	"	૦-૮	૦-૩૧	"	"	"	"
૨૧	"	સુવિંશતી પટ્ટની	"	"	"	"	"	"

૨-૧૦	૧-૦	૨૨	૧૦	દેવ.	સંસ્કૃત	૧૧૫૦	નવો	શ્રુતિ કરાવી	
૦-૨	૧-૧	૭	૨૭	"	"	૧૪૩૦	જુનો	"	
૦-૫૫	૦-૧૦	૮	૧૬	"	"	૧૬૨૦	નવો	મહાવીર દેવ કુલિકા કરાવી	એપીઆરી આ ઈડીકા વો. ૨જી પાટ ૯ પાઠ ૪૮ નં. ૪.
૦-૪	૪-૪	૫	અનિ- મિત	"	"	૧૫૮૭	"	આદિનાથના મિબનીચા- પના કરી	" પાટ ૯ પા- તુ ૪૭ નં. ૨.
૦-૫	૫-૫	૬	"	"	"	૧૬૭૫	"	"	" પાટ ૧૦ પા- તુ ૬૩ નં. ૧૮.
૦-૪૧	૧-૪	૫	૧૮	"	"	"	"	મિબ કરાવ્યું	
૦-૬	૧-૨	૬	૨૫- ૨૬	"	"	૧૬૮૬	જુનો	અદ્ભુતજીના મંદિરનોજી દ્વાર કરાવ્યો	" પાટ ૧૦ પા- તુ ૭૨ નં. ૨૬.
૦-૩	૧-૪	૫	૩૨	"	"	૧૩૪૩	નવો	શ્રુતિ કરાવી	
૦-૭	૦-૪૧	૭	૭-૮	"	"	૧૫૧૧	જુનો	વિમળનાથ- તુ મિબ કરાવ્યું.	
૦-૬	૦-૪	૬	૮-૯	"	"	"	"	શિતળનાથ- તુ મિબ કરાવ્યું.	
૦-૬	૦-૩૧	૫	૮	"	"	૧૪૫૩	"	પાર્શ્વ ચ- તુર્વિંશતી પદ કરાવ્યો.	

૨૦	વિંછીઆ	જસદણમાંથી કણુખીના ધરમાંથી નીકળેલી પાટવ- નાથની પ્રતિમા જે હાલ આંહી છે તેનો દેરા- સરમાં.	૦-૭	૦-૩૧૧	૦-૨	છટી	પીતળની પીળી	
૨૧	ભોખરા	ગામના દક્ષિણાદ્ય પાદ- રમાં ધાર ઉપરના પા- ળીઆનો.	૪-૦	૧-૬	૦-૪	દાટેલો	ધંટીયો	રતું- ખડો
૨૨	મેઘા સોમનાથ	ની જગોમાં નીલકંઠે મ- હાદેવનો આરશાખ ઉ- પરનો.	૦-૬૧	૨-૨	ભોતમાં	૫-૩	"	કાળો
૨૩	"	ની જગોથી પશ્ચિમમાં અહાર છુટો એકલો સ- તીનો પાળીયો છે તેમાંનો.	૩-૩	૧-૨૧	૦-૬૧	દાટેલો	ભુખરો	ધોળો
૨૪	જસદણ	કાળુખીરની જગામાં દર- ગાદના મકાનને વાયવ્ય ખુણે પીલરમાંનો.	૧-૧૧	૨-૦	ભોતમાં	૨-૭	"	"
૨૫	"	દરબારગદની દોદીના દરવાજામાં દક્ષિણ આગુનો.	૨-૧	૧-૦	"	૭-૪	ધંટીઓ	"
૨૬	"	દોદીના દરવાજાની અહાર ઉપરાંત આગુએ પાળીયો (જસમતીયાનો) છે તેનો.	૪-૬	૨-૦	૦-૬	ખોડેલો	ભુખરો	"
૨૭	"	ખાંડાધાર પાસેથી મળેલો ક્ષત્રપ વંશનો પ્રાચીન.	૧-૧૦	૭-૦	૧-૧	જમીન ઉપર	કાળમોઢ	રતું- ખડો

૦.૫૧	૦.૩૧	૪	૫.૬	દેવ.	સંસ્કૃત	૧૩૫૦	જીતો	પાર્શ્વનાથનું ખિંમ કરાવ્યું
૦-૬	૧-૫	૩	૧૦	ગુજ.	ગુજ.	૧૮૦૩	"	અરપટ.
૦-૬૧	૨-૨	૬	૧૮	"	"	૧૭૬૮	"	પાદશાહ શ્રી મહામહાશાહ ના રાજ્યમાં ગળે દ્રગર તથા દેવ- ગરતું દે- વળી કરા- વેલ છે.
૦-૮	૧-૨	૫	૮	"	"	૧૫૭૫	"	જેસાના દી- કરા સાગાની વહુ જમણી સતી થઈ.
૧-૪	૧-૦	૮	૧૦	દેવ.	સં.	૧૨૬૨	"	જયસિંહ દેવે સહજગ- પુર બાંધવા માટે દર માસે ૬ દ્રમ આપ્યા.
૧-૦	"	૧૨	૭-૮	ગુજ.	ગુજ.	૧૮૮૬	"	મહા અબાંગો
						૧૮૮૮		
૦-૧૦	૨-૦	૪-૫	?	?	?	?	"	?
૧-૮	૩-૭	૬	૨૦-૨૩	ક્ષત્રપ સમયની	સંસ્કૃત	શક સં. ૧૨૬	"	સત્ર કરાવ્યું આ લેખ હાલ વોટસન મ્યુઝી- યમમાં ઉત્તરઓ- શરીમાં પશ્ચિમાદી બાજુએ છે.

આંક ૪.

સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી તા. ૩૧-૩-૧૫ મુધોમાં
વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટ્રોનોમીટ્રીમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયો છે
તેના વર્ગવાર નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિદ્યા.

આ વર્ગમાં કોઈ પણ આ સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત થયેલું નથી.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

લેખનાં રખિયો.

૧ થી ૨૮ સાલ દરમીયાનની કીરટ્રો. આજમ ક્યુરેટરે છાપી ૧૯૧૪-૧૫ની
કટમાંથી લીધેલાં રખિયો. જુઓ લીધો. સાલ દરમીયાન.
લેખ પત્રક આંક ૩ જો.

શિક્ષાઓ.

ક્ષત્રપ વંશના.

નામ. કિંમત તારીખ
૧ રૂપાના નંગ ૨ રૂ. ૮-૬-૮ ૧૮-૧૧-૧૪
અરપદ-ધસાએબા.

ગુપ્ત વંશના.

૧ રકંદગુપ્ત કમાદિલનો રૂ. ૦-૨-૦ ૧૮-૧-૧૫

૧ સ્કંદગુપ્ત કમાદિલનો	રૂ. ૦-૩-૪	૨૮-૧૧-૧૪
૩ કુમારગુપ્ત મહેન્દ્રાદિલનો	રૂ. ૦-૧-૦	૧૮-૨-૧૫
૪ અરપટ-સંદિગ્ધ.	"	"

પ્રાચીન પરચુરણ.

૧ મધૈયાં નં. ૧ હલકી ધાતુનાં	મે. એન.ટ. દુધી મવનર સાહેબ તરફથી ભેટ હા. ડે. આ. પો. એન.ટ. હન ચાર્જ હજુર એકાઉન્ટસ.	૧૩-૭-૧૪
૨ કાપીપણ નં. ૨	રૂ. ૦-૧૨-૦	૨૩-૧૧-૧૪
૩ હન્ડો પોર્ટુગીઝ શિકકો નં. ૧	રૂ. ૦-૧-૧	૨૮-૧૧-૧૪

મુસલમાન આદશાહોના.

૧ ચોરસ આદશાહી ધસાએલો	રૂ. ૦-૧૨-૦	૧૮-૨-૧૫
૨ " હલકી ધાતુનો	રૂ. ૧-૦-૦	"
૩ " ઝીણો આઠો ગોળ	રૂ. ૦-૨-૦	૨૪-૩-૧૫

મુસલમાની ધાતુના હિંદુ રામચોના.

૧ ગમસાહી નવી હન.ની કોરી ૧ સોનાની.	મે. એન.ટ. દુધી મવનર સાહેબ તરફથી ભેટ હા. ડે. આ. પો. એન.ટ. હન ચાર્જ હજુર એકા. ઉન્ટસ.	૧૩-૭-૧૪
૨ " રૂપાની	"	"
૩ દીવાનશાહી કોરી ૧ વિ. સં. ૧૮૭૭ની	"	"
૪ રાણાશાહી કોરી ૧	"	"
૫ ગમસાહી અરધી કોરી	"	"
૬ દીવાનશાહી અરધી કોરી	"	"
૭ રાણાશાહી "	"	"
૮ રાણાશાહી પા કોરી	"	"

- ૬ કચ્છ જુગનું પાંચીયું (પાંચ
કોરીનું) ખેંગારજીનું વિ.
સં. ૧૯૫૪નું.

રૂ. ૦-૧૧-૦

૧૮-૧-૧૫

રૂપીઆ હિંદુસ્તાનમાંના.

- ૧ એક રૂપીઆ પોર્ટુગીઝનો હિં.
હુસ્તાન માટેનો ઇ. સ.
૧૯૧૨નો.

રૂ. ૧-૦-૦

૮-૧-૧૫

રૂપીઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ રૂબ્રૂટ સેટલમેન્ટસ માટેનો
૫૦ સેન્ટનો ઇ. સ.
૧૮૯૬નો.

૧-૨-૦

૫-૫-૧૪

- ૨ બ્રહ્મીનો વિક્ટોરીઆ
ઇમેન્યુઅલ રૂબનો
સોમાલીઆ માટેનો
ઇ. સ. ૧૯૧૦

૧-૦-૦

૨-૧૨-૧૪

અરબી રૂપીઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ પોર્ટુગીઝનો ઇમેન્યુઅલ
રૂબનો ૧૦૦ રેસનો

૦-૧૦-૦

૫-૫-૧૪

પાવલાં હિંદુસ્તાન બહારનાં.

- ૧ કવીન વિક્ટોરીઆનો
૬ પેન્સનો ઇ. સ. ૧૮૮૨નો

૦-૬-૦

૫-૫-૧૪

એઆનો હિંદુસ્તાન બહારનો.

- ૧ કવીન વિક્ટોરીયાની
ત્રણ પેની ઇ. સ. ૧૮૭૫ની

૦-૩-૦

૫-૫-૧૪

- ૨ „ ઇ. સ. ૧૯૦૧ની

„

„

- ૩ કવીન વિક્ટોરીયાની

૦-૪-૦

૧-૧૦-૧૪

ચાર પેની ઇ. સ. ૧૮૭૫

એકઝાની હિંદુસ્તાન બહારની.

- ૧ એક સેન્ટ ઇસ્ટ આફ્રિકા અને વાંકાનેરના દસપતરામ ૩૦-૭-૧૪
યુગન્ડા પ્રોટેક્ટોરેટનો જટાશંકર મહેતા
જ્યોર્જ પાંચમાનો તરફથી બેઠ
ઇ. સ. ૧૯૧૧નો.

પાંચ હિંદુસ્તાન બહારની.

- ૧ મોરીશીયસ માટેનો કાનિનો અમસરાના મેઘાણી ૯-૬-૧૪
એક સેન્ટ ગ્રાંયાનો ઇ. સ. ધરમચંદ બેચર
૧૮૮૮નો તરફથી બેઠ

પ્રજુ દોકડા.

- ૧ જામશ્રી વિમાળનો મે. એજન્ટ દુ ધી મવર્નર ૧૩-૭-૧૪
પ્રજુ દોકડાનો તરફથી બેઠ હા. ડે. આ.
વિ. સં. ૧૯૨૮નો પો. એજન્ટ ઇન ચાર્જ
હજુર એકાઉન્ટસ
એ દોકડા.

- ૧ જામશાહી એ દોકડાનો ૧૧
નવી દબનો
૨ શ્રી સોરઠ સરકારનો અમસરાના મેઘાણી ધરમચંદ ૯-૬-૧૪
વિ. સં. ૧૯૬૪નો બેચર તરફથી બેઠ
દોકડા.

- ૧ જામ શાહી જુની દબના નં. ૩ મે. એજન્ટ દુ ધી મવર્નર ૧૩-૭-૧૪
તરફથી બેઠ હા. ડે. આ.
પો. એજન્ટ ઇન ચાર્જ
હજુર એકાઉન્ટસ.

- ૨ જામશાહી ત્યાર પછીના નં. ૧ ૧૨
૩ જામશાહી નવી દબનો નં. ૧ ૧૧
૪ અંબરોળી જુની દબના નં. ૩ ૧૧

૫ માંગરોળી નવી ઢગના નં. ૩ મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર ૧૩-૭-૧૪
તરકથી બેટ હા. ૩. આ.
પો. એન્ટ હન ચાન્સ
હ્યુર એકાઉન્ટસ.

૬ પાળીયાદ વાળા જુના નં. ૩	"	"
૭ રાણાશાહી જુનો નં. ૧	"	"
૮ ખીરસરા વાળા નં. ૩	"	"
૯ નીલવળા વાળા નં. ૩	"	"
૧૦ વડેદ વાળા લંબ ચોરસ નં. ૩	"	"
૧૧ સો, ગો, તથા સુરખમુખી નં. ૩	"	"
૧૨ ગોડશાહ દુકા ફેરના નં. ૩	"	"
૧૩ ખંભાળાના મડા નં. ૩	"	"

મુસલમાની દોકડા.

૧ પાળીયાદના મુસલમાની નં. ૩	"	"
----------------------------	---	---

દોકડા પરચુરણ.

૧ લાંબા મડા ચપટા નં. ૩	"	"
------------------------	---	---

ત્રાંખો આ.

૧ જામશાહી ત્રાંખીઓ નવી ઢગ. નો નં. ૧	"	"
૨ રાણાશાહી ત્રાંખીઓ નં. ૧	"	"

પા દોકડા.

૧ રાણાશાહી પા દોકડો નં. ૧	"	"
---------------------------	---	---

વર્ગ ૩-૪-૫-૬.

વનસ્પતિ વિદ્યા, પ્રાણી વિદ્યા, ખેતીવાડી તથા યંત્ર શાસ્ત્ર,
આ ચારે વર્ગમાં આ સાલમાં કાંઈ સંગ્રહિત થયેલ નથી.

(૫૨)

વર્ગ ૭ મો.

હુન્નર કારિગરી.

ખબુરી વિગેરેનો.

- ૧ જૈન મંદિરોમાં વપરાતી કુમાસ- પાલીતાણાના જૈન કાર- ૩૧-૩-૧૫
દાર ખડની ગંઠેલી સાવરણી. ખાના તરફથી બેઠ.

માટીનો.

- ૧ રાતી માટીનો ડબો દોવો બાળ- રા. નરવરજાલ મગનલાલ ૧૪-૫-૧૪
વા માટેનો. અંતાણી તરફથી બેઠ.

લાકડાનો.

- ૧ ફેલ્ડીંગ રીવાલ પુસ્તક રાખવા- આંખરજી તામે દરસર- ૭-૬-૧૪
ની ઘેડી. ના રહીશ ટપુ માંડજી
તરફથી બેઠ.

વર્ગ ૮-૯.

કપડ વણાટ તથા શીવજી ભરત.

આ બંને વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કાંઈ સંબંધિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

હિંદી.

નામ	કર્તા	વેચાતાં કે બેઠ	તારીખ
૧ જ્ઞાનાચાર્ય માલા પ્રથમ પ્રકાશ-મુલાધાર	મીનાપ્પા વ્યંકાપા	રૂ. ૪-૦-૦	૨૧-૫-૧૪

ગુજરાતી.

- ૧ જીનાગઢ-ગીરનારનો નેસુખલાલ પ્રજુલાલ ર. ૦-૨-૬ ૧-૧૨-૧૪
ભોમીયો દેશાધ
- ૨ ગુજરાતીનો દીવાળીનો ગુજરાતી પ્રેસ ભેટ ૨૧-૧૦-૧૪
સચિત્ર અંક
- ૩ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૬૨ ગુજરાત વર્નાક્યુલર શા. શા. તનસુખ- ૧૩-૨-૧૫
અંક ૧ લો જ્ઞાને. સોસાઇટી રામ મનસુખરામ
૧૯૧૫ ત્રિપાઠી તરફથી
ભેટ

ઈંગ્રિજી.

- ૧ ઇંડીયન એન્ટીકવેરી સર રીચર્ડ કાર્નાક ટે. વાર્ષિક ર. ૧૦ના સને ૧૯૧૪.
" વો. ૪૭ પાર્ટ ૫૪૨ થી મુલ અને ડી. આર. બરજુાથી ૧૫ માં પ્રતિ
૫૪૮, ૫૫૦ તથા વો. માંડારકાર. માસ
૪૪ પાર્ટ ૫૫૨-૫૫૩.
- ૨ ઇંડીયન એન્ટીકવેરીના પ્રોફે. એચ. એમ. ભેટ ૧-૧૨-૧૪
વિષયની અનુક્રમણિકા- બહુ સાહેબે લખા-
કા વો. ૩૦ થી ૩૯ વેલી
એટલે સને ૧૯૦૧
થી ૧૯૧૦ સુધીના
ની લખેલી.
- ૩ એપીગ્રાફીઆ ઇંડિકા સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ઓ- વાર્ષિક ર. ૧૦ના સાલ દરમિયાન
વો. ૧૦ પાર્ટ ૮મો ડીરા ઇંડીઆ પ્રેસ બરજુાથી
વો. ૧૧ પાર્ટ ૭-૮ મુંખ. માસ
વો. ૧૨ પાર્ટ ૧-૨
- ૪ એપીગ્રાફીઆ ઇંડિકા " ૧૯-૦-૦ ૧૯-૧૨-૧૪
વો. ૨ પાર્ટ ૯-૧૦
- ૫ વેરટન સરકલ આર્કે- ડી. આર. માંડારકર ભેટ ૨૬-૪-૧૪
ઓલોથકલ ડીપાર્ટ. સુપરી.
મેન્ટનો માર્ચ ૧૯૧૩
સુધીનો રીપોર્ટ.

- ૬ નોધનં સરકલમાંના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ બેઠ ૧૪-૬-૧૪
 હિંદુ અને બુદ્ધ કીર્તિ
 રથમાંના સુપરીન્ટે-
 ન્ટનો વાષિક રીપોર્ટ
 ૧૯૧૨-૧૩નો
- ૭ ફ્રેન્ડીઅર સરકલની સુપરી. ” ૧૭-૮-૧૪
 આર્કે. સર્વેનો સને
 ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ
- ૮ સધર્ન સરકલના આ- ” ” ૨-૧૦-૧૪
 ર્કે. ડીપાર્ટમેન્ટનો
 ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ
- ૯ સધર્ન સરકલના આસી. આસી. ” ”
 સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ સુપરી.
 એપીઆરીનો ૧૯૧૩-
 ૧૪નો રીપોર્ટ
- ૧૦ બર્મા આર્કે. ડી પાર્ટમેન્ટ. ” ” ૯-૧૦-૧૪
 નો ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ
- ૧૧ આર્કે. સર્વે ઓફ ઈંડી- ડાયરેક્ટર ” ૧-૧૨-૧૪
 આનો ૧૯૦૯-૧૦ નો જનરલ
 રીપોર્ટ
- ૧૨ અજમેરમાંના રજપુતાના સુપરી. ” ૭-૧૨-૧૪
 મ્યુઝીયમનો ૧૯૧૨-
 ૧૩ નો રીપોર્ટ
- ૧૩ આર્કે. સર્વે ઓફ ઈંડી- ડાયરેક્ટર ” ૨૧-૧૨-૧૪
 આનો ૧૯૧૦-૧૧ જનરલ
 નો રીપોર્ટ
- ૧૪ એન્ડીકરીટીઝ ઓફ ઈ- ” ” ”
 ડીઅન ટીએટ
- ૧૫ સારનાથમાંના આર્કે. ના દયારામ ” ૭-૧-૧૫
 મ્યુઝીયમનું કેલેગ રવાની.

- ૧૬ કુર્ગમાંના શિક્ષા લેખો ખી. લુધ લેટ ૧૮-૨-૧૫
 ઓપીઆરીઆ કથુર્- રાષ્ટ્ર
 રીકા વો. ૧૬
- ૧૭ ઇસ્ટર્ન સરકલની આ. સુપરી. ૧૩ ૧-૩-૧૫
 કે. સર્વેનો ૧૯૧૨-૧૪
 નો રીપોર્ટ.
- ૧૮ એશીક્લચરલ યુલેટીન એઓ. ૧૨ ૧૪-૫-૧૪
 નં. ૩૦ અને ૩૧ ડીપાર્ટ. ૧૫-૬-૧૪
- ૧૯ ઇન્વેસ્ટીગેશન ઓન યુ. ડો. જી. વોલ્ટર ૧૩ ૨૧-૧૨-૧૪
 સરવેન્ડ ઇન યુનાઇટેડ લેધર
 ટ્રેવીન્સીઝ
- ૨૦ ઠાડીયાવાડ પોલીટીકલ ઠાડી એઝન્સી ૧૩ સાલ દરમિયાન
 એઝન્સી ગ્રેડેટ ઓરીસ
 વો. ૫૨. નં. ૧૪-૫૩
 વો. ૫૩ નં. ૧-૧૨

આચાર્ય ગિ. વ.

ક્યુ વો. ૨૫.

(૫૭)

આંક ૫.

સને ૧૯૧૪-૧૫

એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધી વર્ષ ૧૬

સરવૈયું.

૫૭૧૩૧-૮-૭૧ શ્રી વોલસન મેમોરીયલ
ફંડ.

૫૭૧૩૧-૮-૭૧

આચાર્ય ગિરનાશંકર વલ્લભભાઈ
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. એ. એ.

૨૪૦૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભાચુ સ્ટેટ.
૩૨૭૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર દ્વા. એજ-
ન્સી ટ્રેઝરી.

૪૧૮-૧-૮ શ્રી સરકાર દ્વા. પોસ્ટલ
સેવીસ બેંક.

૫૭૧૨૮-૧-૮

૩-૫-૧૧૧ સીલક બાકી રોકડી.

૫૭૧૩૧-૮-૭૧

આચાર્ય ગિરનાશંકર વલ્લભભાઈ
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. એ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી મેળવતાં બરાબર લાગે છે. તા. ૨૫-૫-૧૫
શ્રી. રાજકોઠ.

હરખલાલ શંકરભાઈ બક્ષી
બે. મુ. વ. મોળ સ્ટેટ.

અમુલબરાય વિ. વળેશંકર વોરા
મુખ્ય વકીલ મુળવાળા સ્ટેટ.

આંક ૬.

શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ અભ્યાસનાર સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ
એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

જ

૫૭૭૧૨-૦-૪ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ
ફંડ.

૧૧૫૨-૧૪-૫ ઉપજ સાલ દરમીઆન

૧૧૭૧-૧૪-૨ વ્યાજના

૭૬-૩-૯ વહાવ લેાન
નોટોનો

૪-૧૨-૬ પરચુરજી

વેચાણના

૧૧૫૨-૧૪-૫

૫૮૯૭૪-૧૪-૯

આચાર્ય ગિરજાશંકર વટલસલ

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

ઉ

૧૮૪૩-૬-૧૧૧ અરથ સાલ દરમીઆન.

૧૧-૧૦-૦ કંટીજન્ટ ખર્ચ.

૧૦૮-૧૪-૦ છપામણી "

૩૪-૧૫-૯ ડગલા "

૯-૧૦-૩ ડેડસ્ટોક "

૧૮-૫-૦ ટપાલ "

૧૫૦૯-૪-૪ પગાર "

૧૯-૧૩-૬૧૧ પરચુરજી "

૩૮-૧૧-૦ પુસ્તક ખરીદી,

૯-૩-૬ શિક્ષા સંચક "

૨૬-૪-૦ સામાન દુરસ્તી "

૫૬-૧૦-૯ મુસાફરી "

૧૮૪૩-૬-૧૧૧

૫૭૧૨૮-૨-૮ આશામીવાર લેણા.

૨૪૦૦૦-૦-૦ વહવાણ રટેટ.

૩૨૭૦૦-૦-૦ એજન્સી ફેઝરી.

૪૨૮-૨-૮ પોસ્ટલ સે. એક

૫૭૧૨૮-૨-૮

૩-૫-૧૧૧૧ સંલક આકી રોકડી

૫૮૯૭૪-૧૪-૯

આચાર્ય ગિરજાશંકર વટલસલ

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું ખાતાવહી તથા વાહ્યચરો વિગેરે તપાસી જોતાં અંગેને અસખર લાગે છે.
તા. ૧૫-૫-૧૫ મુ. રાજકોટ.

હરખલાલ શંકરજી બક્ષી

જો મુ. વ. પ્રાણ રટેહ.

અમુલખરાય વિ. વજેશકર વોરા

મુખ્ય વક્ષી મુળવાળા રટેહ.

મામલિયા મામલિયા ૧૧-૧-૨૫૨૧

મામલિયા મામલિયા ૧૧-૧-૨૫૨૧

મામલિયા ૦-૦૧-૧૧

૧૧

મામલિયા ૦-૪૧-૨૫૨

મામલિયા મામલિયા ૧-૪૧-૨૫૨૧

મામલિયા ૦-૪૧-૨૫

મામલિયા ૧-૪૧-૨૫૨૧

મામલિયા ૦-૦૧-૨

મામલિયા ૦-૦૧-૨

મામલિયા ૦-૪-૨૫

મામલિયા

મામલિયા ૪-૪-૨૫૦૧૨

મામલિયા ૧-૪૧-૪

મામલિયા ૧૨-૦૧-૨૫

મામલિયા

મામલિયા ૦-૪૧-૨૫

મામલિયા

મામલિયા ૧-૦-૨

મામલિયા ૧-૪૧-૨૫૨૧

મામલિયા ૦-૪-૨૫

મામલિયા

મામલિયા ૦-૦૧-૧૧

મામલિયા ૧-૪૧-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

મામલિયા ૧-૪-૨૫૨૧

આંક ૭.

વેપરસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વરીટીઝનો સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો હીસાબ.

૬

૧૧-૧૦-૦ કંટીનન્ટ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૬-૧૩-૯ કાગળો

૦-૪-૦ કાગળ ચીકણા કવર માટે ધા ૮૧ પા. ૧૦૬

૦-૧૨-૬ ટુલરકેપ ધા ૫ રતલ ૧૪ પા. ૧૦૬

૦-૧૧-૩ ટુલરકેપ ધા ૫ રતલ ૧૨ પા. ૧૦૬

૦-૨-૦ બ્લોટીંગ પેપર નં. ૨ પા. ૧૧૦

૦-૧૨-૦ બ્લોટીંગ પેપર બાકા ૭૦ રતલ ધા ૧ પા. ૧૧૦

૨-૦-૦ ટુલરકેપ આંકેલા સાંકડી લીટીના રતલ ૧૨ રીમ ૦૧

પા. ૧૧૩

૧-૪-૦ ટુલરકેપ આંકેલા પહેાળી લીટીના રતલ ૧૪ રીમ ૦૧

પા. ૧૧૩

૧-૦-૦ અમદાવાદી લેખ છાપવાના ધા ૨ પા. ૧૨૦

૦-૬-૦ નોટ બુક વિગેરે

૦-૪-૦ ચીટ્ટી બુક પા. ૧૦૬

૦-૨-૦ મેમેરેન્ડમ બુક પા. ૧૨૦

૧-૧-૦ કવર નોટ પેપર

૦-૬-૦ ઓશીશીયલ કવર નં. ૫૦ પા. ૧૦૩

૦-૫-૦ નોટ પેપર પેટી ૧ પા. ૧૦૬

૦-૬-૦ ચોરસ કવર નં. ૧૦૦ પા. ૧૨૦

૦-૨-૬ ઢાંક

૦-૧-૦ ઓ. નંબર ડઝન ૧ પા. ૧૦૬

૦-૧-૬ રીલીફ પેન ડઝન ૦૧ પા. ૧૦૬

૦-૫-૦ ઓર્ડર ૧ બાકુ સફેદ પા. ૧૦૬

૨-૪-૦ બુક બેન્ડ શાહીની બાકલી ૧ પા. ૧૨૦

૦-૩-૦ કાંઠાં નં. ૧૨ પા. ૧૧૩

૦-૦-૬ ગુંદ

૦-૦-૩ પા. ૧૧૭

૦-૦-૬ પા. ૧૧૮

૦-૦-૫ દડી, દોશ આંટલી વિગેરે

૦-૦-૩ સોષ તથા દડી પા. ૧૧૧

૦-૦-૩ આંટલી ૨ પા. ૧૧૧

૦-૦-૩ આંટલી ૨ પા. ૧૧૨

૦-૦-૩ ટાઇમ ટેબલ પાલીતાણા આશ્રુનું પા. ૧૧૮

૦-૫-૦ મીજુઅગ્રીનું ખંડલ ૧ પા. ૧૧૫

૦-૦-૩ મીજુ પા. ૧૨૨

૧૧-૧૦-૦

૧૦૮-૧૪-૦ છપામણી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૧૦૮-૧૪-૦ સને ૧૯૧૩-૧૪ના વાર્ષિક રીપોર્ટની છપામણી

૩-૮-૦ સને ૧૨-૧૩ના રીપોર્ટના એડવાન્સ આપેલ તેમાંથી ખીલના આદ્ય ધર્તા મુજરા પાછા આવ્યા તે આદ્ય

૧૦૮-૧૪-૦

૩૪-૧૫-૫ ડગલા ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૨૩-૮-૬ ડગલા ત્રણે નોકરોને પા. ૧૧૮

૧૧-૭-૩ કમરખંડ તથા પાંધડી ત્રણે નોકરોને પા. ૧૧૫

૩૪-૧૫-૬

૬-૧૦-૩ ડેડરટોક ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦.

૩-૪-૦ રેસાવાળા આંકડામાં નવો પાટ નંખાવતાં પા. ૧૧૪

૪-૧૦-૦ ઉપર માટેની મજૂરી વિગેરેના સુતારના પા. ૧૧૪

૧-૬-૩ ટ્રંક ૧ ઈંચ ૨૪ની મુસાફરીમાં દફતર રાખવા માટે પા. ૧૧૬

૦-૬-૦ તાળાં નં. ૩ નાનાં પા. ૧૨૦

૬-૧૦-૩

૧૮-૫-૦ ટપાલ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૩-૮-૦ પરચુરજી કવર પત્તાં ટીકીટ વિગેરે સાલ દરમીયાન

૦-૭-૦ કોનોલોજી એન્ડ ઈડીઆ રજીસ્ટર બુક પોસ્ટથી મોકલતાં પા. ૧૦૬

૧૧-૬-૦ રીપોર્ટો ચલવતાં

૫-૧૨-૦ સને ૧૯૧૨-૧૩ના રીપોર્ટો ચલવતાં પા. ૧૧૦

૨-૦-૦ સને ૧૯૧૨-૧૩ના રીપોર્ટો ચલવતાં પા. ૧૧૦

૦-૨-૦ પા. ૧૧૪

૩-૮-૦ સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલના બજેટમાં સમાસ પૂરતા

ચલવતાં પા. ૧૨૧

૧૧-૬-૦

૦-૬-૦ વી. પી. ચાલુસ

૦-૪-૬ રા. જોડાલાલને પા. ૧૧૧

૦-૨-૬ લીસ્ટની નકલ ૧ વી. પી. પા. ૧૧૩

૦-૨-૦ રા. તનયુજરામને વી. પી. પા. ૧૧૬

૦-૬-૦

૨-૧૦-૬ તાર

૧-૬-૬ શેક આણંદજી કલ્યાણજીની પેલોને પા. ૧૧૭

૦-૧૦-૦ આજમ કચુરેટરને પા. ૧૧૭

૦-૧૦-૦ કલકત્તા એપી મંગાવવા પા. ૧૧૮

૨-૧૦-૬

૦-૭-૦ રજીસ્ટર્ડ ઇન્સ્યુરન્સથી શિક્ષા મોકલતાં ડી. આર. ભાંડારકરને
પા. ૧૨૨

૧૮-૧૫-૬

૦-૧૦-૬ વી. પી. ચાલુસના મુજરા આવતાં જમા થએલ તે આદ

૧૮-૫-૦

૧૫૦૬-૪૪ પગાર ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૧૧૩૫-૦૦ આજમ કચુરેટરનો પગાર વિગતે

૬૦-૦-૦ માહે માર્ચ ૧૯૧૪નો પગાર

૧૦૪૫-૦૦ એપ્રિલ ૧૯૧૪થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ સુધીનો પગાર

માસ ૧૧નો રૂ. ૬૫ લેખે

૧૧૩૫-૦-૦

૧૨૦-૦-૦ શેખ હુસેન લાલુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ઠા. જોરામ ગોવીંદજીનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૯ લેખે

૬૬-૦-૦ મહા જીવરામ નથુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૮ લેખે

૪૧-૮-૪ રૂપે. કારકુનનો પગાર વિગતે

૧૧-૧૦-૦ માર્ચ ૧૯૧૪ તા. ૨થી ૯ તથા તા. ૧૬ થી ૩૧

દી. ૨૪ પા. ૧૦૪

૨-૮-૦ એપ્રિલ ૧૯૧૪ તા. ૧ થી ૫ દી. ૫ પા. ૧૦૬

૮-૧૧-૬ મે ૧૯૧૪ તા. ૧૪થી ૩૧ દી. ૧૮ પા. ૧૧૫

૭-૦-૦ નવે. ૧૯૧૪ તા. ૧થી ૧૪ દી. ૧૪ પા. ૧૧૫

૧-૧૨-૫ ડીસે. ૧૯૧૪ તા. ૧૧થી ૨૪ દી. ૧૪ પા. ૧૧૬

૫-૧૪-૫ ફેબ્રુ. ૧૯૧૫ તા. ૧૮ થી ૨૮ દી. ૧૧ પા. ૧૨૨

૪૨-૮-૪

૭-૧૨-૦ ભણું પદ્માવાલાને વિગતે

૩-૦-૦ માર્ચ ૧૯૧૪ તા. ૨થી ૯ તથા તા. ૧૬ થી ૩૧

દીવસ ૨૪નું રેગ ૧ ના ૦-૨-૦ લેખે પા. ૧૦૪

૦-૮-૦ એપ્રિલ તા. ૧ થી ૪ પા. ૧૦૬

૧-૬-૦ નવે. દી. ૧૧નું પા. ૧૧૫

૧-૧૦-૦ ડીસે. દી. ૧૩ પા. ૧૧૬

૧-૪-૦ ફેબ્રુ. દી. ૧૦નું પા. ૧૨૨

૭-૧૨-૦

૧૫૦૯-૪-૪

૧૯-૧૩-૬૧૧ પરચુરબ્જ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૦-૧-૫ દીવાસળીનું ખંડલ ૧ પા. ૧૦૫

૦-૬-૩ કાનસ માટે

૦-૯-૦ ગોળો ૧ પા. ૧૧૪

૦-૦-૩ વાટ ૧ પા. ૧૦૫

૧૦-૧૫-૬ આસલેટ વિગતે

૨-૧૦-૧૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૦૬

૨-૧૧-૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૧૧

૨-૧૨-૧૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૧૫

૨-૧૩-૧૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૨૦

૧૦-૧૫-૬

- ૦-૮૦ સાવરણી પા. ૧૦૮
 ૦-૪૦ નં. ૧૨ પા. ૧૦૮
 ૦-૪૦ નં. ૧૨ પા. ૧૨૦
 ૦-૦૯ ચાક કાચ સાફ કરવા પા. ૧૧૬
 ૨-૪૦ નોકરો ત્રણેત્રે જુની પા. ૧૦૮
 ૨-૬૦ પાણકોઈ વિગતે
 ૧-૪૦ પાણકોઈ રમાલ માટે હાથ ૬ પા. ૧૧૦
 ૧-૨૦ પા. ૧૧૬
 ૨-૧૩-૦ બારીઓને કાચ નંખાવતાં
 ૨-૮૦ પા. ૧૧૨
 ૦-૫૦ પા. ૧૧૬
 ૦-૧-૯ સુપડી ૧ કચરો ઉસડવા પા. ૧૧૩
 ૦-૧-૦ સોનાગેર રબિંગ માટે પા. ૧૧૮
 ૦-૦-૩ સાબુ
 ૦-૦-૭૧ ડાબલી એક ટીનની તથા ગુંદ
 ૦-૦-૪૧ ડાબલી પા. ૧૧૮
 ૦-૦-૩ ગુંદ પા. ૧૧૭

૧૯-૧૩-૧૧

૩૮-૧૧-૦ પુસ્તક ખરીદી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

- ૪-૦-૦ ગાનાચાર્યમાળા પા. ૧૦૬
 ૦-૨-૦ કાર્તિકી પંચામ પા. ૧૧૪
 ૬-૪-૦ એપીઆરીઆ ઇંડિકા વો. ૨જું પાર્ટ ૯ અને ૧૦ પા. ૧૧૮
 ૨૮-૫-૦ ઇડીયન એન્ટીકવેરી અને એપીઆરીઆ ઇંડિકાનું વાર્ષિક ખરચું
 પા. ૧૧૬

૩૮-૧૧-૦

૬-૩-૬ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૧

- ૨-૮-૦ મેઘાણી ધરમચંદ પાસેથી રૂપાના અર્વાચીન નં. ૫ પા. ૧૧૩
 ૦-૪-૦ ચાર પેની પા. ૧૧૪
 ૦-૧૨-૦ કાર્યાલય નં. ૨ પા. ૧૧૬

૦-૧૦-૦ ક્ષત્રપ તથા ગુપ્તના નં. ૩ પા. ૧૧૬

૦-૧-૬ ઇન્ડો પોર્ટુગીઝ ત્રાંખાનો ,,

૧-૦-૦ વિક્ટોરીઓ ઇમેન્યુઅલ ડબ્લોનો ,,

૧-૦-૦ રીપબ્લીક પોર્ટુગીઝનો પા. ૧૨૦

૦-૧૨-૦ ભમશાહી પાંચીયું પા. ૧૨૩

૧-૧૨-૦ આદશાહી ચોરસ નં. ૨ ,,

૦-૨-૦ ગુપ્તનો ૧ રૂપાનો ,,

૦-૪-૦ ગુપ્તના ૨ ત્રાંખાના ,,

૦-૨-૦ આદશાહી પાવલું પા. ૧૨૪

૯-૩-૬

૨૬-૪-૦ સામાન દુરસ્તી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૧

૧-૧૪-૦ વાજીત્રને ચામડાં મહાવતાં ડબ્બગરને પા. ૧૦૭

૨૦-૦-૦ વાજીત્રો સાફ કરી પોલીશ કરી તાર બાંધી આપવાના પા. ૧૦૭

૪-૬-૦ સ્પીરીટ મેથીલેટેડ શીશા ૫ પા. ૧૨૨

૨૬-૪-૦

૫૬-૧૦-૯ મુસાફરી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૧

૪-૫-૬ વાયવ્ય હાલારની મુસાફરી દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા. ૧૦૫

૧૩-૧૫-૬ ઓફેન્સિવોજીકલ ખાતાના મે. સુપરી-ટેન્ડન્ટ સાહેબ સાથે

જુનાગઢ તથા વેરાવળ જતાં ક્યુરેટર મારફત (સ્પેશીયલ)

પા. ૧૧૬-૧૨૧

૩૨-૭-૩ પાલીતાણે ખાસ જતાં ક્યુરેટર મારફત (સ્પેશીયલ) પા. ૧૧૯

૫-૧૪-૬ જસદણ આટકોટ વિભાગની મુસાફરીમાં ક્યુરેટર મારફત
પા. ૧૨૪

૫૬-૧૦-૯

૧૮૪૩-૬-૧૧૧

આચાર્ય ગિરજશંકર વટસભાજી

ક્યુરેટર વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝ.

चक्रवर्ती महाराजाधिराज अशोक

लेखक

डै. वल्लभलाल हरिदत्त आचार्य-राजकोट.

ध. सं. १६१९

आ पुस्तक "गुजराती" प्रिण्टिंग प्रेसमां भलिवाल धन्धाराम देसाय्ये छाप्युं
ने प्रकट केल्ले. सामुन जिर्दिग, सर्कल, कोट, मुंजर्.

ચક્રવર્તી મહારાજાધિરાજ અશોક

બુદ્ધ અને બૌદ્ધધર્મ*

બૌદ્ધધર્મ ધણે બ્દનો છે અને તે વેદવિરુદ્ધ ધર્મોમાં ગણાય છે. તેના પ્રવર્તાવ-
નાર બુદ્ધ છે. બુદ્ધનું પ્રાગટ્ય બ્દે બ્દે વખતે અને બ્દહી બ્દહી રીતે થયું મનાય
છે. કેમકે બુદ્ધ એ વિષ્ણુનો ૧૦ મ્હાંયલો ૯ મો અને ૨૪ મ્હાંયલો ૨૧ મો અવતાર
પણ છે. અવતારનો અમલ સાંપ્રત કાળમાં પ્રચલિત છે (અને તે જગત્પાથરૂપે છે
એમ કહેવાય છે.) વિષ્ણુને બુદ્ધનો અવતાર લેવાનાં પણ બ્દહાં બ્દહાં કારણો મનાય છે.
ત્રિપુરાસુર નામનો દૈત્ય અગ્નિ, વાયુ, જળથી અભેદ એવી ૩ પુરી કરી, તેમાં રહેતો.
તેની પુરીનું નામ જેમ ત્રિપુર હતું તેમ તેનું પોતાનું નામ પણ ત્રિપુર હતું. તેની
સાથે દૈત્યવાચક અસુર શબ્દ મળીને ત્રિપુરાસુર એ નામથી તે પ્રખ્યાત હતો. તે
શિવભક્ત હતો અને વરદાનથી મહોન્મત્ત થઈ ગયો હતો. ઇદ્રદિ દેવતાઓને રંબડતો.
તેને શિવજી મારે તો મરે એમ હતું, તેમ શિવજી પોતાના ભક્તને મારે નહીં.
તેથી દેવતા ગભરાણા અને શું કરવું એ વિચારવા લાગ્યા. છેવટ એમ ઠ્યું કે વિષ્ણુ
પૃથ્વીમાં અવતાર લઈ વેદવિરુદ્ધ ધર્મ પ્રવર્તાવે અને ત્રિપુરાસુરને એ ધર્મનો બોધ
દઈ તેને શિવભક્તિથી ચલિત કરે તો પછે તેને શિવજી મારે. વિષ્ણુએ બુદ્ધાવતાર
ગ્રહણ કર્યો અને શિવજીએ ત્રિપુરાસુરને માર્યો. એ બાબતનું વર્ણન મહિસ સ્તોત્રના
રચણાગીર્વાતા એ શ્લોકમાં વર્ણવ્યું છે. શિવજીએ ત્રિપુરાસુરને કાર્તિક સુદિ ૧૫ ને દિવસે
માર્યો છે. એ ૧૫ નું નામ ત્રિપુરી પુનમ કહેવાય છે. જુનાગઢમાં અમરજી દીવાનના
કુટુંબમાં લક્ષ્મીશંકર દીવાનની હયાતિ સૂઝી તેમના વિસાળ વંડામાં ત્રિપુર દાહોત્સવ
કરતા હતા. તેમાં કાગળના ૩ કોડા ઉપરાઉપરી કરી છેલ્લા કોડા ઉપર કાગળનો
ત્રિપુરાસુર બેસાડી, આગળ સુમતી (મુખવસ્ત્ર) બાંધેલા કાગળના બે સાધુ બેસાડતા.
બાગવત પ્રથમસ્કંધમાં ૨૪ અવતારવર્ણન પ્રસંગે લખ્યું છે કે, કલિયુગમાં દેવતાના
શત્રુઓને મોહ પમાડવા સારુ જનતા પુત્ર બુદ્ધ નામે ઉત્કંઠા દેશમાં થરો. એક
કેકાણે બુદ્ધને અંજનના પુત્ર પણ લેખ્યા છે. તેણે વેદની અને તેના કર્મની નિંદા
કરી છે. બુદ્ધાવતારનું એક વર્ણન એમ પણ લખ્યું છે કે, આયુ રાત્રને ૫ દીકરા
હતા. તેમાં નહુપ, વૃદ્ધશર્મા, રજ, દંભ, અને વિપાઠમા નામ હતાં. તેમાંના રજના
૧૦૦ પુત્ર રાજ્યેય નામના થયા. એ રાજ્યેયોએ તપના બળવડે ઇદ્રનો વૈભવ, યજ્ઞ-
બાગ અને રાજ્યપર્યંત લઈ લીધું. ઇદ્રે જુદસ્પતિની પ્રાર્થના કરવાથી તેણે ઇદ્રને

* [“જુનરાતી”ના અગાઉના દીપોત્સવીના ખાસ અંકોમાં મહાન અશોક સંબંધી,
આ સ્વર્ગસ્થ લેખકના લેખો પ્રકટ થયેલા છે. ત્યાર પછી બુદ્ધ સંબંધમાં તેમની તરફથી
લખાયેલા આ લેખ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. અ. જુ.]

† મગધ (અથવા બહાર)માં ગયાજવાળો પ્રદેશ. (શ. એ. મુ.)

બ્રહ્મસંતિ અને પૌષ્ટિક કર્મ કરાવ્યું, અને વેદબ્રાહ્મ છન ધર્મમાં જઈને વેદવિરુદ્ધ શાસ્ત્ર રચ્યું. જે શાસ્ત્રવડે રચના પુત્રોને વિષ્ણુએ બુદ્ધનો અવતાર લઈ વેદબ્રાહ્મ કર્યો અને તેથી વેદબ્રાહ્મ થયલાઓને ઇદ્રે માર્યા. ગમે તેમ હો પણ અચોકે જે બૌદ્ધ ધર્મની ક્ષિપ્તિઓ પોતાના લેખમાં કોતરાવી છે, તે બૌદ્ધધર્મ શુદ્ધોદનના પુત્ર સાક્ય મુનિ ગૌતમ બુદ્ધનો પ્રવર્તાવેલો છે. માટે આપણે તેની હકીકત લખશું.

શુદ્ધોદન-
સૂર્યવંશી ક્ષત્રિય રાજા હતો. તેની રાજધાની ની નગરી ગંગાના ઉત્તર ભાગમાં કપિલવસ્તુ કરીને હતી. એ કપિલવસ્તુ રુકાબાદ છામાં ગંગાકાંઠે કપિલ મુનિના આશ્રમ પાસે હતું. ત્યાં જૈન લોકોનું તીર્થ કાંપિલ આજ લગલું છે.*

શુદ્ધોદનના વંશની સંવિસ્તાર હકીકત “ધી એની ક્વીટીઝ

સ્વ. વલ્લભજી હરિદાસ આચાર્ય

જન્મ વિ. સં. ૧૮૮૬

સ્વ. વિ. સં. ૧૯૬૭

ધનધી નેપાલ તરાર્થે બોદ્ધ આશ્રમો લોકલ સર્વે બોદ્ધ ઇડિયા” ના ઇપીરીયલ ન્યુસીરીઝન. પૃથ્વીના પુસ્તકમાં પૃ. ૧૭મે તેનો આંગો આપ્યો છે તેમાંથી ઉપલબ્ધી કહાવી છે. તેનો સાર આ પ્રમાણે છે:- કપિલવસ્તુના રાજા જયસિંહને સિંહ હતુ નામે દીકરો હતો, અને યંશોધરા નામે ૧ દીકરી હતી, તેમાં દીકરો કોલીય-વંશના રાજા

* કાંપિલમાં જૈન લોકો પોતાના ૧૩ મા તીર્થ કર વિમળનાથનું કલ્યાણ માને છે. પણ ફાલીયાનના લખવા મુજબ કપિલવસ્તુ ખસ્તીના છલ્લામાં કહી નગરની આસપાસ હોવું જોઈએ. (ધ. તિ. ભાતુ પૃ. ૫૨ ની નોટ).

† આ નામ અને આગળ આવે છે તે એવા ભાઈઓનાં નામ બધાં ઓદન શબ્દોત્તર પદ્ધતિમાં છતાં બૌદ્ધ કેમ ન થયો, તેને માટે શુદ્ધાર્થ ચિત્રમાળી કોશમાં આમ લખ્યું છે. શુદ્ધ ઓદનો વસ્ય શર્ક વ્હાલિવાત્ પરસ્પર. એજ પ્રમાણે શુક્લોદનાદિ નામ સિદ્ધ થયાં છે. શંક વ્હાલિવાત્ બાધ્યતિ ગણુ છે.

દેવદાહની દીકરી કાંચનાને અને દીકરી પોતાના બાઈના સાળા અંજન વેરે, એમ સામ-સામાં પ્રલુદાહની રીતે પરણ્યાં હતાં. સિંહહતુ અને કાંચનાને શુદ્ધોદન, શુકલોદન, અમૃતોદન, ઘૌતોદન અને ધનિતોદન એમ ૫ દીકરા, પ્રમિતા અને અમૃતા એમ બે દીકરીઓ હતી. બીજી તરફ અંજન અને યશોધરાને સુપ્રભુજ અને દંડપાણિ એમ ૨ દીકરા અને માયા તથા પ્રભપતિ એમ ૨ દીકરીઓ હતી. આ બંને બેનો પોતાની કુઈ કાંચના અને મામા સિંહહતુના દીકરા શુદ્ધોદનને પરણી. તેમ શુદ્ધોદનની બેન અમૃતા પોતાના બાઈના સાળા સુપ્રભુજને પરણી. એ પણ સામસામું હતું અને તે બંને મામા કુઈનાં ફરજાંદ હતાં. શુદ્ધોદનને માયાદેવીને પેટ સિદ્ધાર્થ (બુદ્ધ) એક જ દીકરો થયો હતો. જે પાછો પોતાના મામા સુપ્રભુજ અને કુઈ અમૃતાની દીકરી યશોધરા (બીજી)ને પરણ્યો હતો. તેને એક રાહુલ નામનો દીકરો હતો. શુદ્ધોદનને બીજી સ્ત્રી પ્રભપતિથી નંદ અને ઉપનંદ એમ બે પુત્રો થયા હતા.

બુદ્ધનો જન્મ ૬૦ સં પહેલાં ૬૨૩ વર્ષે થયો હતો. તેનું નામ શાક્યમુનિ અને ગૌતમ પણ હતું. તેમ તેનું પ્રથમનું નામ સિદ્ધાર્થ પણ હતું. બુદ્ધનાં આ બધાં નામ અમરકોશમાં ગણાવ્યાં છે. તે સાથે શાક્યસિંહ અને અકબંધુ પણ નામ લખ્યાં છે. અમર કોશમાં ઉપરછત્તું બેતાં સર્વજ્ઞ: સુગતો બુદ્ધો એ પહેલા પાદથી આરંભી મારજિલ્લોકજિજ્ઞન: એ છેલ્લા પાદવાળા પહેલા કાંડના પહેલા વર્ગના તેરમા શ્લોકમાં બુદ્ધ અને જિન એ બંને નામ એક જગ્યાનાં (બુદ્ધનાં) લખ્યાં છે, તેમ છતાં બૌદ્ધ (બુદ્ધનો) અને જૈન (જિનનો) એ બે પંથ ભેદા ભેદા કેમ થયા હશે, એનો ખુલાસો દીકાકાર દીક કરે છે. તે એ કે-એક સામાન્ય બુદ્ધનું નામ અને બીજું વિશેષ બુદ્ધનું નામ. સામાન્ય નામ સર્વજ્ઞ અથવા અર્જનનું છે અને વિશેષ નામ જૈનધર્મ પ્રવર્તાવનાર શાક્ય મુનિનું છે. તેનાં શાક્યસિંહ વગેરે નામો પણ છે. દીકાકારે તેને બુદ્ધનો અવાંતર ભેદ કહ્યો છે, એટલે જૈન ધર્મ એ મુખ્ય અને જૈન ધર્મ તેનો અવાંતર ભેદ જણાય છે.

આ વિશે શુભરાતીમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે-પ્રથમ આપણા કેટલાક વિદ્વાનો તથા યુરોપિયન પંડિતો અનુમાન કરતા હતા, પરંતુ આખરે શોધખોળ ઉપરથી એ વાત સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે કે, જૈન ધર્મ એ કાંઈ બુદ્ધની શાખા નથી પરંતુ તેના કરતાં પણ અતિ ઘણો પ્રાચીન છે. બુદ્ધના આચાર્ય ગૌતમબુદ્ધને જૈનોના આચાર્ય માનવામાં આવતા નથી. જૈન લોકો મહાવીર જે છેલ્લા તીર્થંકર થઈ ગયા, તેના પહેલા ગણધર તરીકે ગૌતમ અથવા ઇંદ્રભૂતિને માને છે. અને તે જૈનના ગૌતમ અને બુદ્ધના ગૌતમ બે ભેદ છે. બુદ્ધના ગૌતમ ભત્રે ક્ષત્રિય હતા અને તેનું સંસારીપણાનું નામ સ્વાર્થ (સર્વાર્થ) સિદ્ધ હતું જ્યારે ગૌતમ (ઇંદ્રભૂતિ) ભત્રે બ્રાહ્મણ હતા. તેની માનું નામ પૃથ્વી તથા પિતાનું નામ વસુભૂતિ હતું અને મગધદેશમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. ગૌતમ બુદ્ધની માનું નામ માયાદેવી, તથા બાપનું નામ શુદ્ધોદન હતું અને તેનો જન્મ નેપાળમાં થયો હતો. આ બે ગૌતમના હેવાલ જૈન તથા જૈન બ્રાહ્મણોમાં છે.

જૈન સંપ્રદાય કાંઈ ગૌતમ સ્વામીથી આલ્થો નથી, પરંતુ અનાદિ કાળથી

ચાલ્યો આવે છે. તેના પહેલા તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ યયા ને ૨૪ મા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી યયા. આ મહાવીર સ્વામી અને બુદ્ધ શાક્યસિંહ અથવા જૌતમ સમકાલીન હતા પરંતુ એક ન હતા. જૈન ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે ૨૩ મા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથજીના સંતાનિયામાં પિહિતાશ્રવ નામના સાધુના બુદ્ધકીર્તિ નામના શિષ્ય હતા, તેમણે જૌદ્ધધર્મ ચલાવ્યો વગેરે. આ શિવાય યુરોપિયન વિદ્વાનોના શોધના પરિણામે જૈન ધર્મ જૌદ્ધ કરતાં અતિ પ્રાચીન છે, એમ સિદ્ધ થયું છે. અમર-કોરામાં બુદ્ધનું નામ જિન કહ્યું છે તેથી કાંઈ જૈન ને જૌદ્ધ એક કરતા નથી. કારણ કે એ (જિન નામ) તો બુદ્ધપિત્તદારા કહ્યું છે. જયતિ રાગદ્વેષશત્રૂં ઇતિ જિનઃ એ જ પ્રમાણે મહાવીર સ્વામી માટે પણ સમજવું.

રાજ શુવ્રપ્રસાદજી જૈનોએ મંગાવેલા બુદ્ધાસાના પ્રત્યુત્તરમાં લખે છે કે-

‘જૈન જૌદ્ધ મત એક નહિ હે, સનાતનસે બિત્ર બિત્ર ચલેઆએ. જર્મની દેશ કે એક બે વિદ્વાનને ઇસ્કે પ્રમાણુમે એક ગ્રંથ છાપા હે.’

બુદ્ધના મહા વિનયસૂત્રમાં તથા સમાન-કૃળા સૂત્રમાં મહાવીર સ્વામીને બુદ્ધના પ્રતિસ્પર્ધી કહેવામાં આવ્યા છે.

આ બધી હકીકતથી જૌદ્ધધર્મ અને જૈન ધર્મને કાંઈ સંબંધ નથી એમ જણાયો. વળી જો બુદ્ધની શાખા જૈન હોય તો તેના ધર્મના સિદ્ધાંતો મળતા આવવા જોઈએ. પણ તે મળતા આવતા નથી.

જૈન અને જૌદ્ધ મતમાં કેટલાક ઉપર ઉપરની વ્યાવહારિક વાતનું મળતાપણું જોઈને કેટલાક યુરોપિયનોએ એવું ધાર્યું કે, જૈન અને જૌદ્ધમતો આટલા મળતા જણાય છે તો એક બીજીથી જુદા નહી હશે. જૌદ્ધમતના શાસ્ત્રોમાં બુદ્ધના પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે અને જૈન સાધુઓ અથવા ત્રિશંકોના અગ્રેસરો તરીકે મહાવીરને તેમના પ્રસિદ્ધ નામ જ્ઞાતપુત્ર કરીને લખ્યા છે. એનું ગોત્ર જૌદ્ધોએ અગ્નિવેશાયન કરીને લખ્યું છે, પરંતુ આ તેમનું લખવું અસત્ય છે. કારણ કે એ ગોત્ર તો એમના મુખ્ય ગણધર સુધર્માસ્વામી સાથે સંબંધ રાખે છે. મહાવીર સ્વામી બુદ્ધના સમકાલીન હતા. બીજીસાર, તેનો પુત્ર અબયકુમાર તથા અનિતશત્રુ, તરછવી, અને મલ્લીપુત્ર ગોસાલો. આ નામો બંને મતના પવિત્ર પુસ્તકોમાં જોઈએ છે. પાછળથી ખબર પડી છે, તેમજ જૌદ્ધ પીઠિકાથી માલુમ પડ્યું છે કે, વૈશાલીમાં મહાવીર સ્વામીના બક્ત બહુ હતા. જૈન લોકો કહે છે કે, મહાવીર સ્વામીનો જન્મ વૈશાલીની પાસે થયો હતો અને આ નગરીના મુખ્ય અધિકારી સાથે મહાવીર સ્વામીનો સંબંધ હતો. એ પીઠિકાના વચનની સાથે બરોબર મળતાપણું આવે છે. આ સિવાય પણ પીઠિકામાં ત્રિશંકોના મત, જેમ કે ક્રિયાવાદ, આત્મા નિત્ય છે, તેને કરેલા કર્મનું ફળ આ લોક પરલોકમાં ભોગવવું પડે છે, પાણીમાં છવ છે, એવું ત્રિશંકો માને છે. એમ જૌદ્ધ શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે તે સંપૂર્ણ જૈન શાસ્ત્રો સાથે મળતું આવે છે. વળી જ્ઞાતપુત્રનું (મહાવીર સ્વામીનું) નિર્વાણ જૌદ્ધ લોકો પાવાપુરીમાં માને છે તે ખરું છે, ઇસાદિથી બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામી બે અલગ અલગ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે; અને બુદ્ધના મતથી જૈન મત પહેલાંનો

છે, એમ પણ સિદ્ધ થાય છે. વળી રોકેટ બુક્સ એક ધી ઇસ્ટના ૪૫ મા ભાગ તરીકે ઉત્તરાધ્યયન અને સુક્રતાંગતું ભાષાંતર કરનાર પ્રોફેસર હરમન જોડાણી અને પ્રો. મેક્સમૂલર પ્રસ્તાવનામાં લખે છે કે, બુદ્ધ સિદ્ધાંતોનું લખાણ જ્ઞાતપુત્ર (મહાવીર સ્વામી) ૧ લા નિર્ગ્રંથના અસ્તિત્વ સંબંધી આપણા વિચારોથી વિરુદ્ધ નથી. કેમકે બુદ્ધ ધર્મ જ્યારે શરૂ થયો ત્યારે નિર્ગ્રંથ એક અગત્યની કોમ હોવી જોઈએ. કારણ કે બુદ્ધ પીઠિકામાં નિર્ગ્રંથોને વારંવાર વિરુદ્ધપક્ષવાળા કહ્યા છે. તેમ જ તેમાંના કેટલાકને બુદ્ધ મતમાં લીધા એમ પણ લખ્યું છે. નિર્ગ્રંથે નવો ધર્મ ઉભો થયો, એવું લખ્યું નથી. આ વાતને વળી એક ટેકો મળે છે તે એ કે, બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામીના વખતમાં થયેલા ગોસાલોનું કહેવું એવું છે કે, માણસ જાતના ૬ ભાગ છે (જુલો બુદ્ધનું દીર્ઘ નિકાયનું સામાન્ય કૃણ સૂત્ર) આ સૂત્ર ઉપર બુદ્ધ ઘોષે સુમત્રાજ વિલાસિની નામની ટીકા રચી છે. તેમાં મનુષ્યોના ૬ વિભાગોમાંના ૩ જ વિભાગમાં નિર્ગ્રંથોનો સમાવેશ કર્યો છે. વળી જૈનશ્રીના મહિમ (મધ્યમ) નિકાયના ૩૫ મા પ્રકરણમાં બુદ્ધ અને નિર્ગ્રંથના પુત્ર સન્યસની સાથે ચર્ચાની વાત લખી છે, એથી પણ જૈન ધર્મ પહેલાં જૈન ધર્મ છે એમ સિદ્ધ થાય છે. (જુ. તા. ૧-૧૨-૧.)

શાક્યમુનિ બુદ્ધની માનું નામ માયાદેવી હતું અને તે મરી જવાથી બુદ્ધને તેની માશી ગૌતમીએ પાળ્યો હતો. બુદ્ધ સોળ વર્ષનો થયો, તેટલામાં તે ધણું બળ્યો હતો. તેને રહેવાને માટે ત્રણ મોસમના ત્રણ મોહોલ તેના બાપે કરાવી આપ્યા હતા. તેને ચરોધરા નામની સ્ત્રી હતી. તેને પેટે તેને છાક્રો થયો, તેનું નામ રાહુલ પાડ્યું હતું. બુદ્ધને તેનો બાપ બહાર નીકળવા દેતો નહીં, પણ પ્રસંગે ત્રણ વેળા બહાર નીકળવું થયું, તેમાં રૂઝ, રોગી, અને મુડદું જોઈ તેનો બીજરૂપ વૈરાગ્ય અંકુરિત થઈ એકદમ વધી પડ્યો; તેથી તે પોતાની ૩૦ વર્ષની ભરજીવાનીની વયે બાપથી છોડી રાતમાં થોડે ચઢી વનમાં નીકળી ગયો. ત્યાં તાપસી વૃત્તિ પાળી ધર્મોપદેશ થયો. હલ્યાદિ વાત થોડી મુદત ઉપર “બુદ્ધચરિત” નામના મથાળા નીચે જીવરાતી પત્રમાં લખાણથી આવી છે. બુદ્ધ એક વડના ઝાડ નીચે બેઠેલા, ત્યાં તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું અને હું બુદ્ધ (બોધ પામેલો=જ્ઞાનવાન) છું, એમ તેને બોલ્યું. (બી. સી. પૃ. ૬.) એ વખતે બુદ્ધના મોંમાંથી પહેલાં વાક્ય “ધર્મે કુરુ ધર્મે કુરુ, પ્રસારય ધર્મજ્ઞા, પ્રતાપય ધર્મદુર્મિ પ્રાપૂરય ધર્મશંભું.” એવાં નીકળ્યાં જેનો અર્થ—ધર્મ કરો, ધર્મ કરો, ધર્મ જાળવેલાવો, ધર્મનું નગારું વગાડો, અને ધર્મનો શોખ ફેલાવો, એવો છે. તેમ જ જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી, એ વાક્ય વેદધર્મોઆમાં કત્તે જ્ઞાનાન્નમુક્તિ: એવું મશહૂર છે, તે બુદ્ધના મુખમાંથી પણ નીકળ્યું.

તે હિંસાચુક્ત ધર્મની નિંદા, અને અહિંસા તથા દયા ધર્મની સ્થાપના કરવા લાગ્યાં, સહુને સરખી રીતે ધર્મોપદેશ કરવા લાગ્યા. કેમકે જૈન ધર્મ અમુક જાતને માટે નહીં હતો. તે પોતાના પાંચ ચેલા (સારીપુત્ર, મહામોગલાન, આનંદ, કાશ્યપ, અને શદ્રઉપાલી) સાથે કાશીમાં એક ચામાસું રહ્યા. રાજચૂડ એટલે મગધ દેશના રાજા બિંબસારે તેને આશ્રય આપ્યો હતો. એમ તે જ્યાં જ્યાં ગયા, ત્યાં ત્યાંના રાજાઓના આશ્રયથી અને પોતાની બુદ્ધિના બળથી જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરતા.

જૌહ્ન ધર્મમાં જાતિભેદ ન હતો. કોઈ પણ નીચ જાતિનો લાચાર થઈ પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાને પતિત જાહેર કરતો તો તેને જૌહ્ન સાધુઓ પોતાના ધર્મમાં લઈ યોગ્યતા પ્રમાણે વધારતા.

જૌહ્ન મતનાં સિદ્ધાંત વગેરેની હકીકત “સર્વ દર્શન સંગ્રહ” નામના સંસ્કૃત ગ્રંથમાં લખી છે-એ મતના ૪ ભેદ છે. ૧ માધ્યમિક, ૨ યોગાચાર, ૩ સૌત્રાંતિક, અને ૪ વૈભાષિક. માધ્યમિક સર્વ શત્ય અથવા કેવળ સંવિતને સ્વસ્થ માને છે. યોગાચાર બાહ્ય શત્યત્વ એટલે આકાર સહિત બુદ્ધિને માને છે, સૌત્રાંતિક બાહ્ય પદાર્થો-નુભવત્વ એટલે બહારની વસ્તુને સત્ય અને અનુમાનસિદ્ધ કહે છે, અને વૈભાષિક બાહ્યાર્થ પ્રત્યક્ષત્વ અથવા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનયુક્ત અર્થને માને છે.

માધ્યમિક સર્વને શત્ય માને છે. તેનું કારણ એમ બતાવે છે કે-જે વસ્તુ સ્વભાવસ્થામાં નજરે પડે છે તે જગદવસ્થામાં નજરે પડતી નથી અને જે વસ્તુ જગદવસ્થામાં જોવામાં આવે છે તે સ્વભાવસ્થામાં દેખાતી નથી. વળી સુષુપ્તિ દશામાં કોઈ વસ્તુ જોવામાં આવતી નથી. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, વસ્તુતઃ કોઈ વસ્તુ ખરી નથી. જો ખરી હોત તો જગત્તર સર્વ અવસ્થામાં નજરે પડત.

યોગાચાર માધ્યમિકની પેઠે બાહ્ય વસ્તુ માત્રને તો શત્ય માને છે ખરા, પણ વિજ્ઞાનરૂપ આત્મા એટલે બુદ્ધિને સાચ માને છે. એ વિજ્ઞાન બે પ્રકારનું જણે છે. ૧ પ્રવૃત્તિ વિજ્ઞાન અને ૨ જ્ઞાન આલય વિજ્ઞાન. જગદવસ્થામાં અને સુષુપ્તિ અવસ્થામાં જે જ્ઞાન થાય છે તેને પ્રવૃત્તિ વિજ્ઞાન કહે છે અને સુષુપ્તિ દશામાં જે જ્ઞાન થાય છે તેને આલય વિજ્ઞાન કહે છે. એ જ્ઞાન કેવળ આત્માને જ અવલંબિત થયેલું છે.

ચારે ભેદવાળા દ્વાદશાયતનની પૂલને શ્રેયસ્કરી માને છે. (દ્વાદશ એટલે બાર વાનાં તેનું આયતન એટલે રહેવાનું સ્થાન). એ દ્વાદશ, ૫ જ્ઞાનેન્દ્રિય, ૫ કર્મેન્દ્રિય, ૧ મન અને ૧ બુદ્ધિ મળીને કહેવાય છે. એટલે એ બારને રહેવાનું સ્થાન તે શરીર-તેની સેવારૂપ પૂલ કરવી એ મહોદ્ધું કર્મ માને છે. વિવેક વિલાસ નામના ગ્રંથમાં અધિક એ લખે છે કે-તેનામાં “આર્ય સત્ત્વ” એવા સામગ્રી નામથી ઓળખાતાં ૪ તત્ત્વ, પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એ બે જ પ્રમાણ, અને જગત્ત્વ ક્ષણજગત્તર મનાય છે. એ ચાર તત્ત્વનાં નામ-૧ દુઃખ, ૨ આયતન, ૩ સમુદય અને ૪ માર્ગ છે. સંસારી ને ૧ વિજ્ઞાન, ૨ વેદના, ૩ સંજ્ઞા, ૪ સંસ્કાર અને ૫ રૂપ એ નામના ૫ સ્કંધ હોય છે, તે દુઃખ કહેવાય છે. આયતન એટલે ૫ જ્ઞાનેન્દ્રિય, ૫ તેના (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ) વિષય, મન અને ધર્મ (એટલે બુદ્ધિ) એ ૧૨ આયતન કહેવાય છે. સમુદય એટલે મનુષ્યના હૃદયમાં જે રાગદ્વેષાદિ હૃદય પામે છે તે, અને માર્ગ એટલે સર્વ સંસ્કાર ક્ષણિક છે એવી સ્થિર વાસના. એ સ્થિર વાસનાનું નામ જ મોક્ષ. એટલે ચારે ભેદનો બોધ, રાગાદિ જ્ઞાનસંતાનની વાસનાછેદથી મુક્તિ માને છે.

જૌહ્ન બિશુઓ પોતાના ખાસ ચિહ્ન તરીકે ચર્મ ઓઢે છે તથા પાયરે છે, કમંડળ રાખે છે, રાતાં* ચીર વસ્ત્ર (વસ્ત્રના લીસ અથવા ઝાડની ઝાલનાં વસ્ત્ર) પહેરે છે. પૂર્વાંક એટલે બપોર પહેલાં જામે છે અને સંધ્ય ધધને ફેરે છે.

* હંટર કૃત ઇતિહાસમાં જૌહ્ન સાધુઓને પીળાં વસ્ત્ર પહેરવાનું લખ્યું છે.

કોકટ (મગધ) દેશમાં બુદ્ધગયા નામનું તેઓનું પ્રખ્યાત તીર્થ છે અને બીજા અવતારના પુરાણોની પેઠે આનું પણ બુદ્ધ પુરાણ છે. તેમાં બુદ્ધાવતારની હકીકત છે.

બુદ્ધનો જન્મ ચીનાઓને મતે ઇસવી સનથી ૧૦૨૭ વર્ષ પહેલાં, અને હિંદુ-સ્તાનને મતે ૫૪૩ વર્ષ પહેલાં થયો કહેવાય છે. પણ છેલ્લી તેના નિર્વાણની તારીખ છે. કેમકે ચોતાના પંથનો ફેલાવો કરતાં કરતાં જ કુશીનર નામના ગામમાં ઇસવી સનથી ૫૪૩ વર્ષ પહેલાં ૮૦ વર્ષની ઉંમરે બુદ્ધનું નિર્વાણ એટલે દેહથી છૂટું પડ્યું થયું છે, એમ “ઇતિહાસ તિમિરનારાક” માં લખ્યું છે. ડાક્ટર કનિંગહામે બુદ્ધના નિર્વાણનો સમય ઇસવી સનથી ૪૭૮ વર્ષ પહેલાં લખ્યો છે.

બુદ્ધના નિર્વાણ પછી તેની આજ્ઞા મુજબ કાશ્યપ નામનો તેનો શિષ્ય મુખ્ય ઉપદેશના પદ ઉપર આવ્યો હતો.

અરોકના વખતમાં બૌદ્ધ ધર્મનો બોધ હેવા બોધકો મોકલાતા હતા. તે પછી ત્રણસો વર્ષે બૌદ્ધ ધર્મોચાર્યો ધર્મ પ્રસાર કરવા ચીન ગયા; અને ૧૦૦-૨૦૦ વર્ષમાં ત્યાંના રાજા તથા પ્રજાને બૌદ્ધ ધર્મ સ્વીકારાવ્યો. એ પછી ત્યાંના કેટલાક વિદ્વાનો અને ધાર્મિક ચીનાઓએ બૌદ્ધ ધર્મનાં સૂત્રો અને ગ્રંથોની ખોળ કરી, મેળવી, ચોતાની ભાષામાં ભાષાંતર કરવાના ઇરાદાથી તેમ જ બૌદ્ધધર્મ તીર્થોની યાત્રા કરવાના નિમિત્તથી પરાકાષ્ટા વેડી, હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા હતા. ચીનમાં બૌદ્ધ ધર્મની સ્થાપના થયા પછી સુમારે ૧૦૦૦ વર્ષથી સંસ્કૃત પાઠશાળા છે, તેમાં ભણી પસાર થનાર વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા લેવાની પદ્ધતિ આપણી હાલની યુનિવર્સિટીઓની પરીક્ષાની પદ્ધતિ સરખી જ છે. એટલે હાલ જે રીત યુનિવર્સિટીમાં પરીક્ષાની છે, તે ચીનમાં ૧ હજાર વર્ષથી ચાલી આવે છે. અરોકના વખતમાં સંશોધન કરીને જે એક મત રિથર થયો હતો, તે આજ સૂધી સિલોન, અફઘાનિસ્તાન, અને સિયામમાં ચાલે છે; અને અરોકના મૃત્યુ પછી વિકાર પામેલો બૌદ્ધમત ચીન, જાપાન, નેપાલ, તિબેટ, તાર્તરી વગેરે દેશમાં જોવામાં આવે છે. (મ. અ. મ. ઇ. ૨૬)

અરોકના લેખ કેતરાવનાર અને તેમાં લખેલા વિષયના મૂળભૂત બૌદ્ધ ધર્મ વિશે લખી હવે તે લેખની લિપિ અને ભાષા વિશે લખવામાં આવે છે.

અરોકના લેખની લિપિ તથા ભાષા જાને પાલી જાતનાં છે. “પાલી” એ નામ શા ઉપરથી પડ્યું હશે, એ બાબત તપાસ કરતાં મરહુમ રા. રા. હરિલાલ હર્ષદરાય કુવ બી. એ. એલ. બી. નો મત એમ છે કે, જેમ માગધી, શૌરસેની, દ્રાવડી, વગેરે તે તે દેશ ઉપરથી અને વૈસારી વગેરે નામે લોક ઉપરથી થયાં છે, તેમ “પાલી” શબ્દ કોઈ દેશ ઉપરથી થયો હોય એમ જણાતું નથી; પણ “પહી” કે “પહ” શબ્દ ઉપરથી થયો હશે.

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનુ
૧ ...	આનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અ ગ્રેજીમાં. ...	૧
૨ ...	„ ગુજરાતીમાં. ...	૫
૩ ...	ક્યુરેટરનો રીપોર્ટ. ...	૧૧
૪ ...	સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૧ નો. ...	૧૫
૫ ...	સરવૈયું આંક ૩ નો. ...	૨૯
૬ ...	૬૦૦૦ની સ્થિતિ બતાવનાર સરવૈયું આંક ૪ થો. ...	૩૧
૭ ...	વિગતવાર દિસાખ આંક ૫ મો. ...	૩૩

The Secretary of the
Department of the Interior
Washington, D.C.
January 1, 1907

Gentlemen:
I have the very great pleasure of acknowledging the receipt of your letter of the 28th inst. in relation to the proposed sale of the land in the
County of ... State of ...
and in reply to inform you that the same has been forwarded to the
proper authorities for their consideration.
Very respectfully,
[Signature]

Very truly yours,
[Signature]
Special Agent in Charge

To,

**The President and Members of the
Managing Committee of the
Watson Museum of Antiquities,
RAJKOT.**

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report for the working of this institution for the year 1915-1916.

Personnel.

2. There has been no change in the personnel of this institution because I was reelected Honorary Secretary on the 6th February, 1915.

Trustees.

3. The present trustees are Azam Pranlal V. Modi B. A. LL. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

4. Funds at the close of the year amount to Rs. 35300 invested in G. P. Notes and Rs. 22000 loaned out to the Wadhwan State. The current account with the Post Office Savings Bank has about Rs. 582-14-6 while the cash on hand was Rs. 12-2-9½. I would invite your kind attention to Appendix 3 for details on this point.

Meetings.

5. As usual two ordinary Meetings were held during the course of the year.

Addresses.

6. The Curator is required to deliver 3 addresses under rule 26E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become sufficiently attractive and so the practice has grown up to ask the Cura-

tor to prepare two or more Monographs on subjects connected with archaeology or antiquities and you all are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past.

7. During the present year the Curator proceeded on three months' privilege leave to appear at the M. A. examination of the Bombay University. He took up as his voluntary subject Pali and Palaeography, a subject, in which any Museum is most interested. As he had to devote his spare time to the study of this special subject which in spite of his failure to go through the course is bound to contribute materially towards the useful research work, he was excused from the usual district tour this year. He has not therefore been able to prepare his usual Monographs in the present year. But then the Museum has on hand still an unpublished Monograph on the history of the Kshatrapa Princes and I hope the same along with the 3rd unpublished part of Ashoka will be ready for distribution along with the report.

8. Mr. Acharya's special knowledge of his subject has been attracting to Kathiawad old coins and stone inscriptions for purposes of being deciphered. I am glad to note that his services on this branch of the useful subject are being widely appreciated by scholars and antiquarians outside Kathiawad.

Visitors.

9. Among the distinguished visitors I may be allowed to mention the name of Her Excellency Lady Willingdon, who inspite of numerous engagements in Her Excellency's short stay managed to honour this institution by a visit. Her Excellency was shown the coins and other exhibits and I could see that Her Excellency felt much interested in the work of this very useful institution.

10. I am sorry however His Excellency Lord Willingdon could

not find time to honour us with His Excellency's visit but we look forward to the visit next time when His Excellency goes to Kathiawad.

11. Lieut. C. R. Watson the son of Col. Watson whose name this institution bears also visited us in the month of October and he was glad to see with his own eyes the useful work which his distinguished father inaugurated in his days and which has been kept up by this institution which is founded to perpetuate his memory. From what diaries he had it appeared that he remembered the names of his father's old friends and was anxious to make the acquaintance of some of them who are still alive. He was however proceeding on active service and so he had no time to stay in Kathiawad.

12. R. B. Hargowindas D. Kantawala, late Director of Education in the Baroda State and sometime the Principal of the Male Training College in Kathiawad in the early seventies, visited the institution. He is a scholar and an antiquarian himself and has been doing an amount of research work in the line. He therefore examined coins, inscriptions and all other materials from a scholar's point of view and has taken very full notes on some of the subjects which I hope he will publish when he publishes his next article on the question of the Gujarati Orthography.

13. Pandit Vidyasagar, who had a seat on the currency commission, and his friend Pandit Shivprasad visited the Museum and took copious notes.

14. Mr. R. M. Antani of Jhalrapatan, who has been devoting some of his energies to the research work kindly supplied to us valuable coins bearing on the history of Rajputana.

15. The Museum was lucky this year in having thrown on its hands valuable coins from several quarters and when I was assured that several of the coins were really unique I was

tempted to buy them and thus add them to our collection which several scholars have pronounced to be really good in the whole of India. These new coins have attracted the notice of the Superintendent of the Archeological Department Western Circle and he has asked me to forward some of them for inspection. I have promised him to send them over to him as soon as this report after this Meeting goes to the press.

16. The Jasdan Darbar Saheb has kindly placed with the Museum a beautiful gold coin of the days of the Roman Emperor Antoninus Pius—a coin very rare in these days. The Darbar Saheb has thus placed the Museum under obligation by parting with the coin and I would request the Committee to express their best thanks for the same.

17. The thanks of the Committee are also due to the Political Agent Halar Prant who kindly assisted us in recovering for the Museum a beautiful idol of Sheshshayi Bhagwan, which was lying in a neglected condition in a lake near Chobari under Chotila Thana.

18. The Vala Darbar authorities sent to the Curator some of the old coins in their possession for being deciphered and you will be glad to note that the Curator did the work quite satisfactorily.

19. Before closing my report I would request the Committee to express their very best thanks to the Auditors Azam A. S. Doshi and Azam D. J. Hathi — Jafrabad and Chuda State Vakils respectively who audited the account for the year 1915–1916.

Rajkot
D/. 28th July 1916.

I beg to remain,

Gentlemen,

Your most obedient Servant

Vithaldas G. Trivedi

HONORARY SECRETARY, WATSON MUSEUM OF
ANTIQUITIES, RAJKOT.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન

પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રમ્મ લઈ છઉં.

૧. આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કાંઈપણ ફેરફાર થએલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે તા. ૬ડી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૧૫ના રોજ મહત્તેજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૩. આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી., જુનાગઢ સ્ટેટ વકીલ અને આજમ મગનલાલ ખી. કાશી ખી. એ., જામનગર સ્ટેટ વકીલ હાલમાં ટ્રસ્ટીઓ છે.

૪. ચાલુ સાલ આખર રૂ. ૩૫૩૦૦ની લોન નોટો છે અને રૂ. ૨૨૦૦૦ વઢરાણુ સ્ટેટને બાજુ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફીસ સેવિંગ્સ બેંકમાં રૂ. ૫૮૧-૧૪-૬ જમા છે જ્યારે રોકડી સીલક રૂ. ૧૨-૨-૯૫ છે. આંક નાં. ૩ જે આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડા આપેલા છે.

૫. મ્યુઝીયમના ધારાને અનુસરીને ચાલુ સાલમાં મેનેજિંગ કમીટીની બે સાધારણ મીટિંગો ભરવામાં આવી હતી.

૬. મ્યુઝીયમના રૂલ નાં. ૧૬ છ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ બાપણો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અતુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે જાહેર બાપણ તરીકે વાંચવાથી આકર્ષક થતાં નથી અને તેટલાજ માટે એમ ઠરાવ્યું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જે જે લેખો તૈયાર કરે તે જુદા છપાવીને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્વત જાહેર પાડેલા તેવા લેખો કેટલા હપયોગી તથા જ્ઞાનદાયક થયા છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે. ચાલુ સાલમાં મુંબઈ યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષામાં બેસવા માટે આજમ ક્યુરેટર ત્રણ માસની હકની રજા ઉપર ગએલ. દરેક મ્યુઝીયમ જેવી સરથા સથે અંગત સંબંધ ધરાવતો એવો પાલી

અને પાલીઓગ્રાફીના વિષય તેમજે ઐત્ત્રિક વિષય તરીકે ગ્રહણ કર્યો હતો. સદરહુ પરીક્ષામાં જોકે તેઓ ફતેહમંદ થઈ શક્યા નહોતાં તેપણુ તે વિષયના અભ્યાસથી જુના શોધ જોળ ખાતાને લગતી તેમની શક્તિમાં અમુક સુધારો થાય એ નિર્વિવાદ છે. તે અભ્યાસ માટે જ્યત વખતનો તેઓ ઉપયોગ કરતા તેથી દસ્તુર મુજબની મુસાફરીમાંથી તેઓને મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. પરિણામે ચાલુ સાલમાં તેઓ પોતાના લેખો તૈયાર કરી શક્યા નથી. પરંતુ ક્ષત્રપના ઇતિહાસનો વિષય હજુ છપાવ્યા વગરનો પડતર છે તેથી તે તથા અશોકનો ત્રીજો વિભાગ એ બંને રીપોર્ટની સાથે રવાના થઈ શકશે એમ આશા રાખું છું.

૭. મી. આચાર્યના પોતાના વિષયના ખાસ જ્ઞાનને લઈને જુદી જુદી જગાએથી શિક્ષાઓ તથા શિક્ષા લેખોનાં રખિંગો વિગેરે વાંચવા માટે આંહી આવે છે, અને મ્હને કહેતાં ખુશાલી થાય છે કે આજમ ક્યુરેટરની આ વિષયની પ્રવૃત્તિની કાઠીવાવાડ બહાર પણ સાક્ષર વર્ગ તેમજ શોધ જોળ ખાતાના હિમાયતી વર્ગમાં સારી કદર થાય છે.

પ્રેક્ષકો.

૮. પ્રેક્ષકના વર્ગમાં નામદાર લેડી વીલીંગડનનું નામ પ્રથમ દરજ્જે ગણાવવા રજા લઉં છું. પોતાની આંહીની ટુંકી રિધિતિ દરમીયાન પુષ્કળ કામકાજ હોવા છતાં તેઓ નામદારે આ મ્યુઝીયમને મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું. તેઓ નામદારને શિક્ષાઓ તથા ખીજ ત્રીજો જતાવવામાં આવી હતી અને હું જોઈ શકતો હતો કે આ ઉપયોગી સંસ્થાના કામકાજથી તેઓ નામદારને પૂર્ણ સંતોષ થયો હતો. નામદાર લોર્ડ વીલીંગડન સાહેબ સમય સંકાયને લઈને મ્યુઝીયમની મુલાકાત લઈ શક્યા નહોતા પરંતુ ખીજ વખતે તેઓ નામદાર કાઠીવાવાડમાં પધારશે ત્યારે મ્યુઝીયમની મુલાકાત લેશે એમ આશા રાખીએ છઈએ.

૯. જે કર્નલ વોટસન સાહેબનું નામ આ સંસ્થા સાથે જોડાયેલું છે તેના પુત્ર લેફ્ટેનન્ટ સી. આર. વોટસન ચાલુ સાલના અક્ટોબર માસમાં આંહી પધાર્યા હતા. પોતાના સ્વર્ગસ્થ સુપ્રસિદ્ધ પિતાએ પોતાના સમયમાં સ્થાપેલી આ ઉપયોગી સંસ્થાને જોઈ તેઓ બહુ ખુશી થયા હતા. પોતાના પિતાના મિત્રો પૈકીના જે અભારે હયાત હતા તેમને તે મળ્યા અને કેટલીક હકીકતની નોંધ લીધી.

૧૦. કાઠીવાવાડમાંની હંટર મેઇલ ટ્રેનીંગ કોલેજના ધણા વખત પહેલાંના પ્રીન્સીપાલ અને વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાના માણ ડાયરેક્ટર રા. બા. હરગોવીંદ્રસ ડી. કાંઠાવાળાએ આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી. તેઓએ પોતે સાક્ષર અને જુના શોધ જોળ ખાતામાં પ્રવીણ હોઈને શિક્ષાઓ શિક્ષા લેખો તેમજ અન્ય પદાર્થોનું ખારીડીથી અવલોકન કર્યું.

૧૧. કરન્સી કમીશનના મેમ્બર પંડિત વિદ્યાસાગર અને તેમના મિત્ર પંડિત શીવ-
પ્રસાદ મ્યુઝીયમની મુલાકાતે પધાર્યા ત્યારે શિક્ષા વિગેરેથી તેઓ સંતુષ્ટ થયા હતા.

૧૨. ઝાલરાપાટણના મી. આર. એમ. અંતાણી શૌધ જોળ ખાતા તરફ સારું લક્ષ
આપે છે અને તેઓએ રજપુતાનાના ઇતિહાસમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા શિક્ષાઓ મ્યુઝી-
યમને પુરા પાડ્યા છે.

૧૩. આ સાલમાં જુદે જુદે સ્થળથી પુસ્તક સંખ્યામાં શિક્ષાઓ મોકલવામાં આ-
વ્યા હતા અને તેમાંના કેટલાક પ્રાચીન તેમજ ઉપયોગી છે એમ ચોક્કસ થયેથી બને તેટલા
ખરીદ કરી લેવામાં આવ્યા છે. આમાંથી કેટલાક શિક્ષા તરફ વેસ્ટર્ન સરકલના આર્કેઓ-
લોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબનું ધ્યાન ખેંચાણું છે અને તેઓએ જોવા માટે
મંગાવ્યા છે તેથી મીટીંગ ખલાસ થયા બાદ મોકલી આપવાનું લખવામાં આવ્યું છે.

૧૪. જસદણના મે. દરબાર સાહેબે, રામન શેઠનશાહતના સમયનો એન્ટોનીનસ
પાયસનો સોનાનો શિક્કો મ્યુઝીયમ માટે મેહેરખાનીથી મોકલી આપેલ છે. તેવા શિક્ષા અ-
ત્યારે જવલેજ મળે છે. આ શિક્કો આપવાથી મે. દરબાર સાહેબે મ્યુઝીયમને આભારી ક-
રેલ છે અને તે કારણ તેઓ સાહેબનો આભાર માનવા માટે હું કમીટીને વિનંતિ કરીશ.

૧૫. ચોટીલા થાણા તાબે ચોખારીના તળાવમાં પડેલી શેષશાયી ભગવાનની મૂર્તિ
મંગાવી દેવામાં મદદ કરવા માટે હાલાર પ્રાંતના મે. પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબનો ઉપકાર
માનવો જોઈએ.

૧૬. વળા સ્ટેટ તરફથી ત્યાં પડેલા કેટલાક જુના શિક્ષાઓ આજમ ક્યુરેટર તરફ
વંચાવવા માટે આવેલા હતા અને તમે જાણીને ખુશી થશો કે તેમણે તે કામ તદ્દન સંતોષ-
કારક રીતે કરેલું હતું.

૧૭. સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો હીસાબ ઓડીટ કરવા માટે આજમ અને પચાંદ
એસ. દોશી અને આજમ ડાહરરાય જે. હાથીનો આભાર માનવાની આ તક લઈ 'છઉં'.

૧૮. આ મ્યુઝીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૯ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મ્યુઝીયમ ક-
મીટીની બે ઓર્ડીનરી મીટીંગ બરવામાં આવી હતી. આ મીટીંગમાં પસાર થયેલા ઠરાવોની
વિગત નીચે મુજબ છે.

બીજી સાધારણ મીટીંગ તા. ૧૭-૮-૧૫.

૧૯. આજરોજ સવારના ૮-૩૦ બજે વોટસન મ્યુઝીયમ કમીટીની બીજી સાધારણ
મીટીંગ મ્યુઝીયમ હોલમાં બરવામાં આવી હતી, નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

જે. સ્લેડન એસ્કવાયર ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટુ ડુ ધી ગવર્નર એન્ડ
પ્રેસીડન્ટ — પ્રમુખસ્થાને.

સી. મેઇન એસ્કવાયર એમ. એ. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

પ્રાણુલાલ વી. મોદી એસ્કવાયર ખી. એ. એલ એલ. ખી. સ્ટેટ વકીલ જુનાગઢ.

મગનલાલ ખી. કાજી „ ખી. એ. સ્ટેટ વકીલ જામનગર.

વિક્રમદાસ જી. ત્રીવેદી „ ખી. એ. એલ એલ. ખી. સ્ટેટ વકીલ ભાવનગર.

હરખલાલ એસ. બક્ષી „ સ્ટેટ વકીલ ભ્રોણ.

લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી „ „ વડવાણ.

ડોલરરાય જે. હાથી „ „ ચુડા.

જમનાદાસ એમ. વોરા „ „ વડીયા.

જી. વી. આચાર્ય „ ખી. એ. કચુરેટર.

આ મીટીંગમાં નીચેનું કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૬ ઠી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ ના રોજ ભરાયેલ મીટીંગનું પ્રેસીડન્ટ મંજુર રાખવામાં આવ્યું.

૨ ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ માટેનો ઓનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ બહાલ રાખવામાં આવ્યો.

૩ ઉપજ તેમજ ખર્ચનો હિસાબ મંજુર કરવામાં આવ્યો.

૪ સને ૧૯૧૫-૧૬ ની સાલનો હિસાબ તપાસવા માટે આજમ અને પચાંદ સવજી-ભાઇ અને આજમ ડોલરરાય જે. હાથી ને ઓડીટરો નીમવામાં આવ્યા.

૫ છપામણી ખર્ચ ના હેડ નં. ૩ માંથી રૂ. ૧૫ શિક્ષા સંગ્રહના હેડ નં. ૬માં રીએ-પ્રોપ્રીએટ કરવાની મંજુરી આપવામાં આવી.

૬ લખનૌ મ્યુઝીયમમાંથી શિક્ષા ખરીદવા માટે સાલ આખર બચત રહેલી સીલકમાં-થી રૂ. ૬૦ની ખાસ રકમ મંજુર કરવામાં આવી.

આ છેલા ઠરાવ માટેની દરખાસ્ત, રૂલ ૧૧ મુજબ મે. પ્રેસીડન્ટ સાહેબની ખાસ મંજુ-રીથી મીટીંગ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલ.

મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માનવાની મે. સી. મેઇન સાહેબે દરખાસ્ત અને તેને આજમ ખી. વી. મોદીએ ટેકો આપવાથી તે સર્વાનુમતે પસાર થઇ.

પેહેલી સાધારણ મીટીંગ તા. ૬-૩-૧૯૧૬.

૨૦ વોટસન મ્યુઝીયમ કમીટીની પેહેલી સાધારણ મીટીંગ આજરોજ સવારે ૮-૩૦ બજે ભરવામાં આવી હતી.

નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

- ૧ મે. ઇ. મેકાનીકી એસ્કવાયર આઇ. સી. એસ એજન્ટ હુ. વી ગવર્નર કાઠીયાવાડ
એન્ડ પ્રેસીડન્ટ મ્યુઝીયમ — પ્રમુખસ્થાને.
- ૨ આજમ પ્રા. વ. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જુનાગઢ સ્ટેટ વકીલ.
- ૩ „ એમ. ખી. કાજી ખી. એ. જામનગર સ્ટેટ વકીલ.
- ૪ „ વી. જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવનગર સ્ટેટ વકીલ.
- ૫ „ ત્રિભોવન એન. વેદ પાલીતાણા સ્ટેટ વકીલ.
- ૬ „ હરખલાલ એસ. જક્ષી પ્રોળ „
- ૭ „ લક્ષ્મીશંકર જે. જક્ષી વઢવાણ „
- ૮ „ ડોલરરાય જે હાથી ચુડા „

આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

- ૧ તા. ૧૭મી અગસ્ટ ૧૯૧૫ના રોજ મળેલી મીટીંગનું પ્રેસીડીંગ્સ વાંચી જહાલ રાખવામાં આવ્યું.
- ૨ સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલ માટેનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.
- ૩ સને ૧૯૧૬-૧૭ માટેની નીચેના અહસ્થોની મેનેજિંગ કમીટી નીમવામાં આવી.

ફર્સ્ટ ક્લેસ.

- ૧ આજમ ખી. વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જુનાગઢ વકીલ.
- ૨ „ એમ. ખી. કાજી ખી. એ. જામનગર વકીલ.
- ૩ „ વી. જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવનગર વકીલ.
- ૪ „ એલ. કે. શુક્લ „ ગોંડલ „
- ૫ „ એ. એસ. દોશી જાદરાબાદ વકીલ.

સેકન્ડ ક્લેસ.

- ૬ „ ટી. એન. વેદ પાલીતાણા વકીલ.
- ૭ „ એચ. એસ. જક્ષી પ્રોળ „
- ૮ „ એલ. જે. જક્ષી વઢવાણ „

થર્ડ ક્લેસ.

- ૫ „ જે. એમ. વોરા વળા „

૧૦ „ એચ. જી. વોરા જસદણ વકીલ.

૧૧ „ એ. એસ. દોશી નેતપુર ખીલખા રટેટ વકીલ.

હુદાની રૂએ.

૧૨ મે. એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર.

૧૩ મે. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

૧૪ આજમ ક્યુરેટર વોલસન મ્યુઝીયમ.

૪ આજમ એમ. ખી. કાજીએ દરખાસ્ત કરી અને આજમ એચ. એસ. બક્ષીએ ટેકા આપ્યો કે આજમ વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદીએ સેક્રેટરી તરીકે કામ કરવાનું બની રાખવું. તે દરખાસ્ત સર્વાનુમતે મંજૂર થઈ અને આજમ વિઠ્ઠલદાસે તે માન્ય રાખી.

૫ સર્વાનુમતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે — કમીટી દીલગીર છે કે હમેશને માટે મુંબઈ પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને શિક્ષાએ વિગેરે યીજી આપી દેવાનું તેઓને થોડા સમયનું નથી. તોપણ એમ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે તેવી યીજી અમુક મુદત માટે શોધ ખોળના કાર્ય માટે આપવામાં આવશે.

૬ મ્યુઝીયમમાંની યીજીની તપાસણી માટે મેસર્સ હરખલાલ એસ. બક્ષી અને ડોલરરાય જે. હાથીને નીમવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની મીટીંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

૨૧. આજમ ક્યુરેટરનો આ સાલનો (૧૯૧૫-૧૬) રીપોર્ટ આંક ૧ લે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

૨૨. આ સાલમાં જે નવો સામાન સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૨ ને રાખ્યું છે.

૨૩. આ સાલનો હીસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૩-૪-૫ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે સને ૧૯૧૫-૧૬માં કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૮૪૧-૨-૮નું થયું છે અને તે બજેટમાં મંજૂર થયેલી રકમની અંદર છે.

૨૪. આ સાલમાં મ્યુઝીયમ જેવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદર ૭૮૮૯૧ની છે જેની રોજીંદી સરેરાસ ૨૨૬ની આવે છે.

તા. ૨૭-૭-૧૬

શ્રી. રાજકોટ.

Vithaldas G. Trivedi

શ્રી. સેક્રેટરી વો. મ્યુ. જી. એ.

(૧૧)

આંક ૧.

સને ૧૯૧૫-૧૬ એટલે તા. ૧-૪-૧૫થી

તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધીના રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝની
મેનેજીંગ કમીટીના એનરરી સેક્રેટરી સાહેબ
મુ. રાજકોટ.

વિ ને સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજુ કરવા રમ્મ લઈ જઈ.

ડીસ્ત્રીક્ટ.

૧. ચાલુ સાલની આખરે મ્હારે એમ. એ. ની પરીક્ષા આપવાની હોવાથી, તેમજ ડીસ્ત્રીક્ટમાં જવાનેજ વખતે મ્હારે પુસ્તક વિગેરેની સગવડ આંદી ન મળવાથી ત્રણ માસની હકની રમ્મ ઉપર મુંબઈ જવું પડ્યું હતું તેથી સપ્ટેમ્બર માસમાં તા. ૨૨થી ૨૪ એમ ત્રણ દીવસ જુનામઠ આજેંઓલોજીકલ સોસાયટીની મીટીંગમાં હાજર રહેવા લાં ગએલ તે ત્રણ દીવસ સિવાય ડીસ્ત્રીક્ટમાં જઈ શકાયું નથી.

ભાષણ.

૩. ઉપર જણાવેલ કારણને લીધે ચાલુ સાલમાં નવાં ભાષણો તૈયાર થઈ શક્યાં નથી ; પરંતુ છપાવવાની સગવડ ન થવાથી ગઈ સાલનું પડતર રહેલું ક્ષત્રપોનું ભાષણ છપાવી આ સાલના રીપોર્ટ સાથે ઘણું કરી રવાના કરવામાં આવશે. ગઈ સાલના દીનાગણના અપાએન્સો અશોકના ભાષણનો વિભાગ પણ તૈયાર થઈ અત્યાર સુધી નહીં આવવાથી પણ આ સાલના રીપોર્ટ સાથે રવાના થશે.

પ્રેક્ષકો.

૪. મુંબઈના નામદાર ગવર્નર લોર્ડ વીલીંગડન સાહેબ ચાલુ સાલના દેશીય આંદી પધારેલા ત્યારે જો કે સમય સંકોચને લીધે તેઓ સાહેબ જાતે પધારી શક્યા પરંતુ નામદાર લેડી વીલીંગડને તા. ૮-૨-૧૬ના રોજ આ મ્યુઝીયમની સુલાકાત લીધી હતી.

૫. ઠાઠીયાવાડમાં જુના શોષ યોગ ખાતાને લગતી ચળવળ ઉત્પન્ન કરનાર, અધ્યામ મ્હેનત, વ્યવ તથા ખંતથી બિન્ન બિન્ન સાધનો દ્વારા ઐતિહાસિક તત્વો મેળવી ઠાઠીયાવાડના

ક્રિતિકાસને સ્થૂલ રૂપ આપનાર તેમજ આ મ્યુઝીયમનું ખીજ રાખનાર કાઠીયાવાડના માજી પોલીટીકલ એજન્ટ સ્વર્ગસ્થ કર્નલ વોટસન સાહેબના પુત્રો પૈકીના સૌથી નાના લેફ્ટેનન્ટ સી. આર. વોટસન સાહેબ તેમની લાહોરમાં રિયલિટી હતી તે દરમિયાન પોતાના પિતાના નામ સાથે જોડાએલી સંસ્થાનાં દર્શન કરવા તેમજ પોતાના પિતા સાથે સંબંધમાં આવેલા તેમજ અન્ય મિત્રો પાસેથી જીવન વૃત્તાંત માટે ઉપયોગી હકીકત મેળવવા માટે તા. ૮-૧૦-૧૫ના રોજ આંહી પધારેલા હતા. તેઓએ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી અને તેમાં રાખેલા કર્નલ વોટસનના ઓછા પેઠાનાં ઉપરથી નાનો ફોટો પાડી લીધો હતો. તેઓ પાસેથી મે. વોટસન સાહેબના કુટુંબનું હુંકું વર્ણન લખી લીધું જેથી તે કાયમને માટે મ્યુઝીયમના દફતરમાં રહી શકે.

૬. રા. બા. હરગોવિંદદાસ ડી. કાંટાવાળાનું વ્યવહારિક પ્રસંગે આંહી આવવું થયું હતું ત્યારે તેઓએ આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી અને હળવદના તામ્રપત્ર સંબંધી ઉપયોગી ચર્ચા કરી હતી.

૭. ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાંના સુપ્રસિદ્ધ પંડિત વિદ્યાસાગર તેમજ પંડિત શિવપ્રસાદ ચાલુ સાલમાં મ્યુઝીયમ જોવા પધારેલ હતા અને શિક્ષાઓ વિગેરેનો સંગ્રહ રસ પૂર્વક જોઈ સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો હતો.

૮. રા. રા. રતિલાલ મગનલાલ અંતાણી જ્યારે ઝાલરાપાટણથી આંહી રંગ ઉપર આવેલ ત્યારે તેમણે રજપુતાના આગુના કેટલાક શિક્ષાઓ મ્યુઝીયમને પુરા પાડ્યા હતા તેમજ કેટલાક મુસલમાની શિક્ષા સંબંધી શંકાઓ દૂર કરી હતી.

૯. જામનગરના રહીશ રા. રા. કરજીશંકર એચ. પંડ્યા જેઓ ખાણ સંબંધી કામ કાજ કરતા હોઈને જુસ્તર વિદ્યાનું સાઈ ગ્રાન ધરાવે છે તેઓ આંહી અમુક અમુક જાતના પથ્થરોના નમુના જોવા માટે આવેલા અને તેમને જરૂર જોઈતી હકીકત પુરી પાડવામાં આવી હતી.

ઉપયોગી પત્ર વ્યવહાર.

૧૦. ઝીંજુવાડાના રહીશ અને ગુજરાતી સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં સુપ્રસિદ્ધ રા. રા. હમનલાલ વિદ્યારામ રાવજો ચાલુ સાલમાં નાંદોદમાંના કેટલાક શિક્ષા લેખોની નકલો મોકલી હતી જેનાં અક્ષરોંતર સંબંધી યથાશક્તિ સુચનાઓ લખી મોકલવામાં આવી હતી.

અન્ય પ્રવૃત્તિઓ.

૧૧. આકસ્મિક સંજોગોને લીધે ચાલુ સાલમાં જુદાં જુદાં સ્થળો તેમજ વ્યક્તિઓ

તરફથી શિક્ષાનો મોટો જથ્થો રજુ થયો હતો અને સુભાગ્યે તેમાંના ધણીખરા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી હોવાથી હર સાલ મંજુર થતી રકમ ઉપરાંત રીએપ્રોપ્રીએશનથી તેમજ સ્પેશીયલ ગ્રાન્ટથી વધુ રકમની સમવડ કરી બન્યા તેટલા ખરીદી લેવામાં આવેલ છે. તે બધાનું લીસ્ટ આંક નાં. ૨ ને વર્ગ ૨ જાના પેટામાં આપેલ છે તોપણ નીચેના શિક્ષાઓ ખાસ ધ્યાન ઉપર મુકવા લાયક માલમ પડશે.

- ૧ ક્ષેત્રીય શુભકના ગ્રાંથાના શિક્ષા નંબર ૩ તથા.
- ૨ ચંદ્રન પુત્ર જયદામનના ગ્રાંથાના શિક્ષા નાં. ૧ બે. ઉપરના બન્ને જાતના શિક્ષાઓ આજ પર્વત બહુજ જુજ સંખ્યામાં મળેલા છે અને તે કવચિત્તજ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્ષીટ્રીય મ્યુઝીયમમાં તે જાતના માત્ર ૩-૪ શિક્ષાઓ છે જ્યારે હિંદુસ્તાનમાં કોઈપણ મ્યુઝીયમમાં તે જાતના શિક્ષા હોવાનો સંભવ નથી.
- ૩ મધ્યેય વધારે પહોળું રૂપિઆ જેવડું પ્રાચીન નાં. ૧.
- ૪ કાર્પાપણ નાં. ૨.
- ૫ મુગલ બાદશાહ ઔરંગઝેબ તેમજ મહમદશાહની સોનાની મોરો.
- ૬ મુગલ બાદશાહ શાહઆલમ ૨ જાના શિક્ષા ૨ થી તથા શ્રી વિનાના.
- ૭ દીલ્હીના પકાણુ સુન્નતાન પૈકીના મહમદ ખીન સામ, અલ્તમશ, નાસરુદ્દીન, અલાઉદ્દીન મહમદશાહ ૨ જો, ગ્યાસુદ્દીન તખલક અને શીરોજશાહ ૩ જો એ બધા રાજાઓના પ્રાચીન તેમજ કષ્ટપ્રાપ્ત શિક્ષાઓ લખનાથી મળેલા છે.
- ૮ રજપુતાના વિભાગમાં જેપુર, ટોંક, ઇંદોર, નરવર, છોટાઉદેપુર, પુંદી, નેપાલ, ધાર, રતલામ અને ઉજ્જન સ્ટેટના તેમજ તોપશાહી શિક્ષાઓ અને વિશેષમાં જેપુર, જાલાવાર, અને કોટા સ્ટેટના શિક્ષાઓ માટેની આખી છાપના શિક્ષાઓ સંગ્રહિત કરવામાં આવેલ છે.
- ૯ મધ્ય કાલમાં જસલણુ વિભાગમાંની મુસાફરી પ્રસંગે મહારં જસલણુ જવું થયું હતું ત્યારે ત્યાંના નામદાર દરબાર સાહેબ પાસે જોએલા રોમન બાદશાહ એન્ટોનીનસ પાઅસના સોનાના શિક્ષા માટે દરબાર સાહેબને ખાસ વિનંતિ લખવા ઉપરથી તેઓ સાહેબે મ્યુઝીયમમાં રાખવા માટે તે શિક્ષા મોકલી આપવાની મહેરબાની કરી છે જેને માટે મ્યુઝીયમ કમીટી સર્વથા આભારી છે.

૧૨. મુસાફરી દરમિયાન ચોખારી જવું થયું હતું ત્યારે ત્યાંના તળાવમાંના મંદીરમાં પડેલી શેપશાયી ભગવાનની ખડિત મૂર્તિ મ્યુઝીયમને બેઠ તરીકે આપવા માટે હાલાર પ્રાંતના મેહેરબાન પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબને વિનંતિ પત્ર લખવામાં આવેલ તે ઉપરથી તેઓ સાહેબે

સ્થાનિક દરબાર સાહેબોને યોગ્ય સલાહથી સમજાવી તે મૂર્તિ મંગાવી આપી મ્યુઝીયમ કમિટીને આભારી કરી છે.

૧૩. જુનાગઢ એ એક પ્રાચીન શોધ ખોળને માટે ઉપયોગી સ્થળ છે અને સાંચી હજુ પણ પ્રાચીન વસ્તુઓ પુષ્કળ સંખ્યામાં મળી આવે છે. તે બધી વસ્તુઓ તેમજ અન્ય ઐતિહાસિક સાધનોનો સંગ્રહ કરી તે ઉપરથી વાદગ્રસ્ત ઐતિહાસિક વિષયો ઉપર અજવાળું પાડવા માટે સાં એક એકેડેમીશીયલ સોસાયટી સ્થાપવામાં આવેલ છે. સદરહુ સોસાયટીની એક બેઠક વખતે હું જાતે હાજર થયો હતો અને સોસાયટી દસ્તકની પ્રવૃત્તિઓને તેના એક મેમ્બર તરીકે બનતી મદદ કરવા માટે તત્પરતા બતાવી હતી. ઉપરાંત ઉપરકોઠા ઉપરના એક શિક્ષા લેખનું રજિંગ જાતે લખ દઇને રજિંગ લેવા માટેની રીતિ સોસાયટીના એક પ્રતિનિધિને સમજાવી હતી.

૧૪. સ્વસ્થાન વળા તરફથી કેટલાક પ્રાચીન શિક્ષાઓ વાંચીને કલાસવાર કરી દેવા માટે આવેલા તે બધાને, રેઝોલ્યુશન નં. ૫ ને અનુસરીને દસ્તુર મુજબ શી ચાર્જ કરી, વાંચી તેનું વિભાગવાર લીસ્ટ કરી દેવામાં આવેલ છે.

તા. ૨૫-૬-૧૬

આચાર્ય ગિરનાશંકર વટસલાજી

મુ. રાજકોટ.

ક્યુરેટર વોલસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝ.

આંક ૨.

સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૫થી તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમ આફ્રે એન્ડીકવીટીઝમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયે છે
તેનો વગવાર નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિદ્યા.

આ વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કોંઈ પણ સંગ્રહિત થયેલું નથી.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

પરચુરણ પથ્થરો વિગેરે.

- ૧ મૂર્તિ શેપશાયી ભગવાનની ખંડિત ચોખારીના મે. તાલુકદાર ૭-૧૧-૧૫
કાળા પથ્થરની ચોખારીના ત- સાહેબો તરફથી ભેટ.
જાવ માહેના મંદીરમાં પડેલી.

પ્રાચીન પુસ્તકો — છૂટક પાનાં.

- ૧ લઘુ સંગ્રહણીનાં પાનાં ૧-૩૩ જીનાગઢના વૈદ્યરાજ પ્રભા- ૧૩-૪-૧૫
સુધીનાં. શંકર ઉમેદરામ તરફથી
ભેટ.
૨ શ્રાદ્ધદિન કૃત્ય પ્રકરણ જૈન દેવેન્દ્ર- ” ”
સૂરિનું બનાવેલું પાનાં ૧-૭
પુરું.

પ્રાચીન પરચુરણ ચીજો.

- ૧ દીકીટ ૧ દીલ્હી કોરોનેશન વ. રા. રા. તટવરલાલ એમ. ૧૩-૪-૧૫
ખતે મારેલી છાપવાળી. આંતાણી તરફથી ભેટ.

- ૨ ટીકોટાનું ફોર્મ—ગુનાગઢ રોડ- આ. કયુરેટરે સંગ્રહિત
માંની દેશી ટપાલની ૨૦ ટી- કડું.
કોટાનું ફોર્મ છાપેલું.
- ૩ મુઆરકી પત્રનો નમુનો સને રા. રા. પ્રાણુલાલ વિશ્વ- ૨૦-૪-૧૫
૧૮૯૯ના બેસતા વર્ષને દિવસે નાય શુક્લ તરફથી બેટ.
વિકૃલ્લ નામરે લખેલો.

શિક્ષાઓ.

નામ	કિંમત	તારીખ
ઓફ અને બેકટ્રોઅન,		
૧ બેસીલીઅસ સોટર મેગસનો ત્રાંબાનો.	૦-૫-૦	૨૪-૬-૧૧
૨ „ વધુ લાસો.	„	„
૩ ? લાસો અરપટ.	„	„
૪ ? „ ૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો.	„	„
૫ ? કટાઈ ગએલ.	„	„
૬ ? „	„	„

ક્ષત્રપાદિ વંશના.

૧ ક્ષત્રરાત જુમકનો ત્રાંબાનો.	૦-૫-૦	„
૨ „ ધસાએલો.	„	„
૩ „ તદન ધસાએલો.	„	„
૪ અદન પુત્ર જયદામનનો ચોરસ ત્રાંબાનો.	„	„
૫ „ „	„	„
૬ સ્વામી જયદામ પુત્ર રૂદ્રસિંહ ખીળનો	„	„
૭ રૂદ્રસિંહ પુત્ર યશોદામાનો સં. ૨૪૨.	„	„
૮ સ્વામી રૂદ્રદામા પુત્ર રૂદ્રસેન કળનો સં. ૨૯૨.	„	„
૯ „ સં. ૨૯૫	„	„
૧૦ „ સં. ૨૯૪ (?)	„	„
૧૧ „ સં. ૨૯૬	„	„

ગુપ્ત વંશના.

- ૧ સ્કન્દગુપ્ત કમાદિત્યનો હલકી ૦-૫-૦ ૨૪-૬-૧૫
ધાતુનો.

રૌમન શેહેનશાહના.

- ૧ એન્ટોનીનસ ઓગસ્ટસ પાયસ- મે. જસદણ દરબાર સાહેબ ૨૪-૧૧-૧૫
નો સોનાનો. તરફથી.

પરચુરણ પ્રાચીન.

- ૧ ગધૈયું પહોળું વધારે પ્રાચીન ૧-૦-૦ ૨૪-૬-૧૫
રૂપાનું.
૨ ગધૈયું સાધારણ રૂપાનું. ૦-૫-૦ ૨૨
૩ કાર્યાપણ નાં. ૧ ત્રાંખાનો. ૨૨
૪ „ લાસો નાનો. ૨૨
૫ મત્સ્ય તથા અક્ષરોવાળો. ૨૨
૬ હાથી તથા અક્ષરોવાળો ૨૨
૭ „ ૨૨
૮ „ ૨૨
૯ ચક્રીના મીત્ર વાળો. ૨૨
૧૦ સિસાનો નાનો. બેટ. ૧૭-૧-૧૬
૧૧ મલય વર્મ દેવનો. ૨૨

મોગલ બાદશાહના.

- ૧ ઔરંગઝેબની સોનાની મ્હોર ૨૪-૧૫-૬ ૧-૫-૧૫
હી. સ. ૧૦૮૦ જુલુસ ૧૨
ઝર્ખ શાહજહાનાબાદ.
૨ મહમદશાહની સોનાની મ્હોર ૨૨
હી. સ. ૧૧૩૫ જુલુસ ૫
ઝર્ખ શાહજહાનાબાદ.
૩ શાહઆલમ રજનો શ્રી વાળો ૧-૭-૦ ૨-૮-૧૫
રૂપાનો

૪	શાહઆલમ રખતો શ્રી વિનાનો	૧-૫-૦	૨-૮-૧૫
	રૂપાનો		
૫	અકબર બાદશાહનો ચોરસ	૧-૦-૦	૪-૬-૧૫
	હી. સ. ૯૮૮.		
૬	રોઝાના ચિત્રવાળો — રોઝે આ તથા આ પછીનો		૨૧-૧૧-૧૫
	હુસેન કરબલા શબ્દો વાળો.	એમ બન્નેનો	
		૩. ૧-૮-૦	
૭	મહમદશાહ બાદશાહનો.	"	"
૮	મહમદખાન સામનો ત્રાંખાનો.	બેદ	૧૭-૧-૧૬
૯	તજુદ્દીન ચલદઝ	"	"
૧૦	અલતમશનો	"	"
૧૧	નસિરુદ્દીન મહમદ ૧લાનો રૂપાનો	"	"
૧૨	અલાઉદ્દીન મહમદશાહ ૨ નો	"	"
	રૂપાનો		
૧૩	" ત્રાંખાનો	"	"
	હી. સ. ૭૦૨નો		"
૧૪	" " " "	"	"
	સાલ વગરનો.		
૧૫	આસુદ્દીન તબક્કા ૧લાનો	"	"
	હી. સ. ૭૨૪ ત્રાંખાનો.		
૧૬	શીરોજશાહ ૩ નો	"	"
૧૭	" " " "	"	"
	હુકા ફેરનો		
૧૮	ઔરંગઝેબનો રૂપાનો હી. સ.	"	"
	૧૧૧૪ જુલુસ ૪૬ છટાવા		
	મીન્દનો.		
૧૯	" " " "	"	"
	હી. સ. ૧૧૧૬ જુલુસ ૪૮.		
૨૦	" " " "	"	"
	હી. સ. ૧૧૧૭ જુલુસ ૪૯		

૧૧	મહમદશાહનો રૂપાનો હી. સ.	બેઠ	૧૭-૧-૧૬
	૧૧૫૫ જુલુસ ૨૫ શાહ- જહાનાબાદનો.		
૧૨	" "	"	"
	હી. સ. ૧૧૫૬ જુલુસ ૨૬.		
૧૩	" "	"	"
	હી. સ. ૧૧૫૮ જુલુસ ૨૮.		
૧૪	શાહઆલમ બીજાનો રૂપાનો મહમદાબાદ (ખનારસ)નો	"	"
	હી. સ. ૧૨૧૬ જુલુસ ૧૭.		
૧૫	" "	"	"
	ખરેશીનો હી. સ. ૧૨૧૩ જુલુસ ૩૭.		
૧૬	" "	"	"
	હી. સ. ૧૨૧૪ જુ. ૩૭.		
૧૭	" "	"	"
	હી. સ. ૧૨૧૫ જુ. ૩૭.		

હિંદુ રાજાઓના મુસલમાની ધારના.

૧	જેપુરનો રૂપિઓ મહારાજ આ તથા પછીના ત્રણ ધિરાજ રામસિંધજીનો એમ ચારના રૂ. ૨૪-૦.	૪-૬-૧૫
૨	જેપુરનો ૨૦ રૂપિઓ.	"
૩	" ૫૦ "	"
૪	" બેઆની	"
૫	ટોંકનો રૂપિઓ ૧-૦-૦	"
	હી. સ. ૧૨૯૦.	
૬	ખંડોરનો રૂપિઓ	"
	હી. સ. ૧૨૭૮.	
૭	તોપસાહી રૂપિઓ ૧	૧-૪-૦
૮	નરવરનો રૂપિઓ ૧	"
	હી. સ. ૧૯૦૫નો	

૯ ઉજ્જનનો રૂપિઓ ૧	૦-૧૨-૦	૪-૬-૧૫
૧૦ હાથીના ચિત્રવાળી બેઆની	૦-૫-૦	૨૪-૬-૧૫

રૂપિઆથી મહોટા કદના અર્વાચીન.

૧ અઢી શીલિંગ ઇ. સ. ૧૮૯૨. રાજ્યાવાવના મુસા હાજી		૧૨-૪-૧૫
	મહમદ તરફથી બેટ.	
૨ નેપુરના રૂપિઆ પાડવાની	૨-૮-૦	૪-૮-૧૫
આખી છાપનો શિકકો.		
૩ ઝાલાવાર રોટના રૂપિઆ	"	"
પાડવાની આખી છાપનો.		
૪ કોટા રોટના રૂપિઆ પાડવા.	"	"
ની આખી છાપનો.		

રૂપિઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

૧ બે શીલિંગ ઇ. સ. ૧૮૯૨નો	રાજ્યાવાવના મુસા હાજી	૧૨-૪-૧૫
	મહમદ તરફથી બેટ.	
૨ રૂપિઓ ૧ ગુચેલ ચોટલા	૧-૨-૦	૪-૬-૧૫
વાળા મહોરાવાળો.		
૩ રૂપિઓ ૧ સૂર્ય તથા દેવળ વાળો	૧-૨-૦	૬-૧૨-૧૫

અરધા રૂપિઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

૧ એક શીલિંગ ઇ. સ. ૧૮૯૨નો.	રાજ્યાવાવના મુસા હાજી	૧૨-૪-૧૫
	મહમદ તરફથી બેટ.	
૨ કેરોલ ૧લાનો રામાનીઆનો	૦-૮-૦	૪-૬-૧૫
૧ એલ.		

પાવલાં હિંદુસ્તાન બહારનાં.

૧ પાંચ દીનારનો હી. સ. ૧૨૨૧નો.	આજમ ઠાકરશી પંચા.	૩-૫-૧૫
	જી તરફથી બેટ.	
૨ હી. પેન્સનો ઇ. સ. ૧૮૮૭નો.	૦-૪-૦	૪-૬-૧૫
૩ પાંચ દીનારનો હી. સ. ૧૨૨૪નો.	૦-૪-૦	"

બેઆની હિંદુસ્તાન બહારની.

૧ ૧૦ સેન્ટનો ઇ. સ. ૧૮૬૭. ૦-૨-૦ ૪-૬-૧૫

બેવડીઆ પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

૧ ઇંદોરનો અર્ધો આનો બે ટોકડા ૧-૮-૦ના ૪૫ ૨૪-૬-૧૫
જેવો. પૈકીનો.

૨ " આ અક્ષર વાળો. " "

૩ " " લાસો. " "

૪ " " " " "

પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

૧ ભોપાલ સ્ટેટનો પૈસો ૧. ઝાલરાપાટણથી રા. રતિ- ૪-૬-૧૫
લાલ મગનલાલ અંતાણી
તરફથી બેટ.

૨ ટોક સ્ટેટનો પૈસો ૧. " "

૩ અવરાસ્ટેટનો ઈ. સ. ૧૭૧૧નો આજમ ઠાકરશી પંચાણ ૮-૬-૧૫
તરફથી બેટ.

૪ નેપાલ સ્ટેટનો સં. ૧૭૯૦નો ૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો. ૨૪-૬-૧૫

૫ " ૧૭૯૧નો " "

૬ " ૧૮૫૪ " "

૭ " ૧૮૬૦ " "

૮ " ૧૮૬૧ " "

૯ " પશુપતિનાથનો સં. ૧૮૬૧નો " "

૧૦ શ્રી હીવાન અક્ષર વાળો " "
સં. ૧૮૮૫નો

૧૧ " ૧૮૮૦નો " "

૧૨ " ૧૮૮૮નો " "

૧૩ " ઈ. સ. ૧૯૪૭નો " "

૧૪ " " ૧૯૫૨નો " "

૧૫	છોટાઉદેપુરનો સં. ૧૪૪૮નો	૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો.	૨૪-૬-૧૫
૧૬	એક પાષ સિકા શબ્દો વાળો	"	"
	પહેલો		
૧૭	" નાડો નાનો	"	"
૧૮	પાષ એમ્ને શબ્દો વાળો	"	"
	ખીજ બાજુ સ્વસ્તિક વાળો		
૧૯	હારસી નાની કબરના જેવા	"	"
	દેવળ વાળો		

પૈસા હિંદુસ્તાન બહારના.

૧	શીમુલખીન ટકીનો હી. સ. આજમ ઠાકરશી પંચાણુ	૩-૬-૧૫
	૧૩૧૨ તરફથી બેટ	
૨	" હી. સ. ૧૨૧૫ રા. આણંદરામ ગુલાબરામ	૪-૬-૧૫
	તરફથી બેટ	

અરધા પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

૧	હેદ્રાબાદનો હારસી હી. સ. આજમ ઠાકરશી પંચાણુ	૩-૫-૧૫
	૧૩૨૩નો તરફથી બેટ	

પાષ હિંદુસ્તાન બહારની.

૧	એકના અંકવાળી ઇ. સ. રોખ કુસેન લાલુ તરફથી બેટ	૪-૬-૧૫
	૧૮૯૬	

બે દોઢડા મુસલમાની રાજઓના.

૧	બુંદીનો રાસિંહ શબ્દવાળો	૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો	૨૪-૬-૧૫
૨	" લાસો	"	"
૩	બોમ્બે ખી. જી. ન. ઓ. ૧૦૭૦ વાળો	"	"
૪	૨૦ કાસનો પાછળ સિંહ વાળો	"	"

દોઢડા હિંદુ રાજઓના.

૧	ધાર્વરદેવનો દોઢડો હી. સં. ૧૨૮૧	૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો	૨૪-૬-૧૫
૨	" સાલ નથી	"	"

૩	રાજદેવ ગઢ પ્રતપગનો સં. ૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો.	૧૪-૬-૧૫
	૧૯૫૩નો	
૪	"	"
૫	"	"
૬	શ્રીનાથદ શબ્દવાળો	"
૭	" તથા તરવારવાળો	"
૮	"	"
૯	"	"
૧૦	સુરજમુખી રયાસત શબ્દવાળો	"
	સં. ૧૯૪૩	
૧૧	એક બાળુ શાહ બીજી બાળુ	"
	સંવત ૧૯૪૪	
૧૨	રસાદ બીજી બાળુ ત્રિશુળ છે	"
૧૩	રતલામનો ૧૮૮૫નો	"
૧૪	ઉદગર શબ્દવાળો	"
૧૫	સુરજમુખી તથા શાહ અક્ષરવાળો	"

દોઢડા પરચુરણ.

૧	ત્રિશુળ મથા ડુંકરી તરવારવાળો	"
૨	સિંહના ચિત્રવાળો	"

વર્ગ ૩-૪-૫-૬.

વનસ્પતિ વિદ્યા, પ્રાણી વિદ્યા, ખેતીવાડી તથા યંત્ર શાસ્ત્ર.

આ ચારે વર્ગમાં આ સાલમાં કાંઈ સંગ્રહિત થયેલ નથી.

વર્ગ ૭ મો.

હુત્તર કાશીગિરી.

ધાતુનો.

૧	દેડ માર્કનું ચક્ર ૧ ભાલાવાળો ૧-૮-૦ના ૪૫ શિક્ષા	૧૪-૬-૧૫
	પ્રસ્થન	ખરીદા તે પૈકીનું

પ્લાસ્ટ ઓફ પેરીસ વિગેરેના.

- ૧ બરટ ૧ પ્લાસ્ટ ઓફ પેરીસનું બ- ભાવનગરને ઉતારેથી ૧૨-૪-૧૫
નાવેલું ભાવનગરના માછ બેટ
દીવાન ગવરીશંકર ઓઝાનું

ઑઝલ પેન્ટીંગ દ્રારા ઓફ વિગેરે.

- ૧ આજમ વજેશંકર પ્રજ્ઞરામ વો. બેટ ૨૦-૬-૧૫
મ્યુ. ના સને ૧૮૮૮થી ૧૯૦૨
સુધીના ઓ. સેક્રેટરીને દ્રા ઓફ
૨ કાઠીયાવાડના જુદા જુદા રાજા- લક્ષ્મીચંદ ડોસાભાઈની ૭-૫-૧૫
ઓના દ્રા ઓફ કલેન્ડરમાં કંપની તરફથી
જાપેલા

વર્ગ ૮-૯.

કપડ વણાટ શીવણ ભરત.

આ બન્ને વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

ગુજરાતી.

- ૧ સોરઠનું સાહિત્ય વક્રીલ કેશવજી ૦-૮-૦ ૧૮-૪-૧૫
જેરામ કૃત
૨ બુદ્ધિ પ્રકાશ બાંકે ૩ જો પુસ્તક રા. રા. તનસુખરામ મન- ૨૨-૪-૧૫
૬૨મું માર્ચ ૧૯૧૫ સુખરામ તરફથી બેટ
૩ મહિમ્ન સ્તોત્ર રા. રા. વ્યાસ રતનજી ૨૮-૫-૧૫
માધવજી તરફથી બેટ

૪	નિર્ભય કાવ્ય સંગ્રહ	રા. રા. નરભેરામ જમીયત-	૧૫-૭-૧૫
		રામ મહેતા તરફથી ભેટ	
૫	સુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક ૬૨ અંક	૦-૩-૪	૩-૮-૧૫
	૧ જો ફેબ્રુ. ૧૯૧૫.		
૬	"	"	"
	એપ્રિલ ૧૯૧૫ અંક ૪ થી		
૭	"	"	"
	મે ૧૯૧૫ અંક ૫ થી		
૮	જુનાગઢનો ઇતિહાસ કવિ ગુ-	૦-૧૬-૦	૧-૧૦-૧૫
	લાખસાંકર કલ્યાણજી કૃત		
૯	ગુજરાતીનો દોવાળીનો અંક	ગુજરાતી ત્રેસના મેનેજર	૮-૧૧-૧૫
		સાહેબ તરફથી ભેટ	

૬ એપ્રિલ,

૧	ઈન્ડિયન એન્ડીકવેરી વો. ૪૭ પાર્ટ	વાર્ષિક રૂ. ૨૦ના લવા-	૧૪-૪-૧૫
	૫૪૯ નવે. ૧૯૧૪	જમથી.	
૨-૧૧	"		
	વો. ૪૪ પાર્ટ ૫૫૪ થી ૫૬૭	"	સાથ દરમીયાન
	માગ્યથી ડીસે. ૧૯૧૫		
૧૨	"	"	૩૧-૩-૧૬
	વો. ૪૫ પાર્ટ ૫૬૫ જાને. ૧૯૧૬		
૧૩	ઈન્ડિયન એન્ડીકવેરી વો. ૪૯ની	"	૧૪-૪-૧૫
	અનુક્રમશ્ચિકા પાર્ટ ૫૩૮ એ.		
૧૪	"	"	૬-૧૧-૧૫
	વો. ૪૭ની અનુક્રમશ્ચિકા પાર્ટ ૫૫૧		
૧૫	એપીઆરીઆ ઈન્ડિકા વો. ૨ પાર્ટ ૪	વાર્ષિક રૂ. ૮ થી	૨૩-૭-૧૫
૧૬	"	"	"
	વો. ૧ પાર્ટ ૫		
૧૭-૨૦	"	"	૩૧-૩-૧૬
	વો. ૧૨મું પાર્ટ ૩ થી ૬		

૨૧	આર્થેઓથોશકલ સર્વે આર્થ હીડિઆ- નો રીપોર્ટ ૧૯૧૧-૧૨નો	બેઠ	૨૯-૬-૧૫
૨૨	,, પાર્ટ ૧લો ૧૯૧૨-૧૩નો	,,	૯-૮-૧૫
૨૩	નોર્થર્ન સરકલમાંના મુસલમાની અને બ્રીટીશ બાંધ કામના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબનો રીપોર્ટ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૪ સુધીનો.	,,	૮-૪-૧૫
૨૪	,, ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો	,,	૨૪-૨-૧૬
૨૫	નોર્થર્ન સરકલમાંના હિંદુ અને બુદ્ધ બાંધ કામના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ સા- હેબનો રીપોર્ટ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૪ સુધીનો	,,	૫-૭-૧૫
૨૬	ક્રોન્ટીઅર સરકલના આર્થે. સર્વેનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫.	,,	૭-૯-૧૫
૨૭	સધર્ન સરકલના આર્થે. ડીપાર્ટમેન્ટ- નો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	૨૯-૧૦-૧૫
૨૮	સધર્ન સરકલમાંના એપીઆશી મા- ટેના આસી. સુપરી. નો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	
૨૯	વેસ્ટર્ન સરકલના આર્થે. સર્વેનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો રીપોર્ટ	,,	૯-૨-૧૬
૩૦	ઇસ્ટર્ન સરકલના આર્થે. સર્વેનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો રીપોર્ટ	,,	૩૧-૩-૧૬
૩૧	બર્માના આર્થે. સર્વેનો વાર્ષિક રીપોર્ટ સને ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	૩-૬-૧૫
૩૨	નાગપુર સેન્ટ્રલ મ્યુઝીયમનો રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	૭-૨-૧૬
૩૩	ગોઝીમેન્ટસ આર્થ હીડુ આઈકોનો- આર્શી વો. ૧ પાર્ટ ૧લો અને ૨જો	૧૬-૬-૦	૧૮-૬-૧૫

૩૪	સેન્ટ્રલ પ્રોવીન્સીઝ અને બ્રારનો પ્રાચીન સમયથી ઇતિહાસ	બેટ	૧૬-૮-૧૫
૩૫	ગાંધારની પ્રાચીન જુગોળ ઉ- પરની નોટ	"	૧-૧૦-૧૫
૩૬	નાગપુર મ્યુઝીયમના આર્કે. સેક્શન ના લીસ્ટની પ્રસ્તાવના	"	૧૬-૮-૧૫
૩૭	નાગપુર મ્યુઝીયમના આર્કે. સેક્- શનનું લીસ્ટ.	"	"
૩૮	લાહોરના પંજાબ મ્યુઝીયમમાંના ઇન્ડો ગ્રીક શિકાઓનું લીસ્ટ	"	૩૧-૭-૧૫
૩૯	" મુગલ બાદશાહના શિકાઓનું લીસ્ટ	"	"
૪૦	ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ લેન્ડ રેકર્ડ અને એગ્રીકલચરનું બુલેટીન નં. ૩૨	"	૨૩-૧૦-૧૫
૪૧	" બુલેટીન નં. ૩૩	"	૨૬-૭-૧૫
૪૨	" " નં. ૩૪	"	૬-૧૨-૧૫
૪૩	એન્જન્સી ગેઝેટ કાઠીયાવાડનાં વો. ૫૭ નં. ૧૩ થી ૫૨ વો. ૫૪ નં. ૧ થી ૧૩	"	સોલ દરમીયાન

તા. ૩૧-૩-૧૬

મુ. રાજકોટ

આચાર્ય ગિ. વ.

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

• • • • •

1

(૨૯)

ચાંક ૩.

સને ૧૯૧૫-૧૬

એટલે તા. ૧-૪-૧૫થી તા. ૩૧-૩-૧૬ મુધી વર્ષ ૧ નું

સરવૈયું.

જ

૫૭૮૯૫-૧-૩૧ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ
ફંડ.

૫૭૮૯૫-૧-૩૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

ક

૧૧૦૦૦-૦-૦ શ્રી વડવાબુ સ્ટેટ.
૩૫૩૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર હા. એજ-
ન્સી ફૂઝરી.

૫૮૧-૧૪-૬ શ્રી સરકાર હા. પો-
સ્ટલ સર્વીસ બેંક.

૫૭૮૮૧-૧૪-૬

૧૧-૨-૯૧ સીલક બાકી રોકડી.

૫૭૮૯૫-૧-૩૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી મેળવતાં બરાબર છે. તા. ૧૯-૬-૧૬
મુ. રાજકોટ.

અનોપચંક સવલ્લભાઈ

મુખ્ય વકીલ બારીયાદ સ્ટેટ

(અંગ્રેજીમાં) ડાહ્યારાય જે. હાથી

મુખ્ય વકીલ ચુડા સ્ટેટ

(ઓડીટરો).

આંક ૪.

શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ બતાવનારું સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલ
એટલે તા. ૧-૪-૧૫ થી તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધી વર્ષ ૧ નું

સરવૈયું.

જ	ક
૫૭૧૩૧-૮-૭૧૧ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડ	૧૮૪૨-૨-૮ ખચ સાલ દરમીઆન ૧૧-૧૨-૧૧ કંટીજાંડ ખચ
૨૬૦૫-૧૧-૪ ઉપજ સાલ દરમીઆન	ખાતે
૨૪૫૭-૫-૬ બપાજના	૭૮-૧૨-૪ હપામણી ખચ
૧૩૫-૬-૪ વટાવના	ચ ખાતે
૮-૧૫-૬ પરચુરણુ વે.	૧૩-૧૧-૩ દપાલ ખચ
ચાણુના	ખાતે
૪-૦-૦ કુચુરેટરની	૧૫૬૫-૯-૦ પમાર ખચ
શીમાંથી	ખાતે
૨૬૦૫-૧૧-૪	૨૦-૫-૨ પરચુરણુ ખચ
	ખાતે
૫૬૭૩૭-૩-૧૧૧	૪૬-૧૧-૬ પુરતક ખરીદી
	ખચ ખાતે
આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભટ્ટ	૮૩-૧૧-૦ શિક્ષા સંગ્રહ
કુચુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.	ખચ ખાતે
	૧૭-૨-૦ સામાન દુરસ્તી
	ખચ ખાતે
	૪-૭-૬ સામાન સંગ્રહ
	ખચ ખાતે
	૧૮૪૨-૨-૮
	૫૭૮૮૨-૧૪-૬ આરામીવાર લેણુ
	૨૨૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભ રટેલ
	૨૫૩૦૦-૦-૦ એજન્સી ફેઝરી

૫૮૧-૧૪-૬ પોસ્ટલસેવોગ બેંક

૫૭૮૮૧-૧૪-૬

૧૨-૨-૫૧૧ સીલક બાકી રોકડી

૫૮૭૩૭-૩-૧૧૧

આચાર્ય ગિરજરાંકર વલ્લભજી

કચુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી બેજવતાં બરાબર છે. તા. ૨૬-૬-૧૬.

અનોપચંદ સવજીભાઈ

મુખ્ય વકીલ નાકરાવાડ રોડ

(અંગ્રેજીમાં) ડાહ્યારાય જે. હાથી

મુખ્ય વકીલ ચુડા રોડ

(એડીટરો).

આંક પ.

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવોટીઝનો સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો હીસાબ.

ઉ

૧૧-૧૨-૧૧ કંટીનનું ખર્ચ ખાતે ખ. પાનું ૨૩

૩-૨-૬ કાગળો

૦-૧૦-૦ દસ રતત્રી ડુલરકેપ બા. ૫ પા. ૧૨૫

૦-૧૨-૬ બાર રતત્રી ,, બા. ૫ પા. ૧૨૮

૧-૦-૦ લેખ છાપવાના જાડા અમદાવાદી બા. ૧ પા. ૧૩૨

૦-૪-૦ ફ્રેચ પેપર બા. ૨ પા. ૧૪૧

૦-૮-૦ આંકેલા કીચી લોટીના બા. ૨ પા. ૧૪૧

૩-૨-૬

૪-૦-૦ નોટ પેપર કવર

૦-૪-૦ પેટી ૫ દસકા ચલણી પા. ૧૨૮

૧-૦-૦ ,, સફેદ જાડા લેખા ,,

૦-૧૦-૦ ઓશીશીયલ કવર નં. ૫૦ જાડાં પા. ૧૨૫

૧-૦-૦ કવર બારે જાડાં પેટી ૧ પા. ૧૨૮

૦-૧૨-૦ ઓશીશીયલ કવર નં. ૫૦ મોઢાં પા. ૧૨૮

૦-૬-૦ કવર નં. ૧૦૦ હલકાં પા. ૧૩૩

૪-૦-૦

૦-૨-૯ ઠાંક

૦-૧-૬ રીલીફ પેન દ. ૦૧૧ પા. ૧૨૮

૦-૦-૯ એ નંબર દ. ૦૧૧ ,,

૦-૦-૬ ફાયર પેન દ. ૦૧૧ ,,

૦-૨-૯

૦-૧૨-૦ દોરી સુતળી વીંચેરે

૦-૩-૦ સુતળાનો દડો ૧ પા. ૧૨૮

૦-૩-૦ લાલ શીતની ઝુડી ૩ ,,

૦-૬-૦ સુતરની દોરી ગ્રે. ૦૧૧ ,,

૦-૧૨-૦

૧-૧૨-૦ લાલ સાહી હોલેજની શીસી ૧ પા. ૧૨૮

૦-૧૨-૦ બ્રશ ૧ જડો લેખના પથ્થર ધોવા માટેનો પા. ૧૨૫

૦-૮-૦ મીજીબતીનું બંડલ ૧ પા. ૧૪૨

૦-૦-૬ પેન્સિલ ગ્રાટેક્ટર પા. ૧૨૮

૦-૧-૬ બ્લોટીંગ પેપર નં. ૨ પા. ૧૨૮

૦-૬-૦ ડ્રાઉન પેપર થા ૦૧ પા. ૧૨૮

૦-૩-૦ લાખ શેર ૦૧ પા. ૧૨૮

૦-૦-૮ બુંદ

૦-૦-૫ બુંદ પા. ૧૨૮

૦-૦-૩ ,, પા. ૧૩૭

૦-૦-૮

૧૧-૧૨-૧૧

૭૮-૧૨-૪ હપામણી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૬-૧૦-૪ સાનાની શુદ્ધ સંબંધી બાપણની હપામણી પા. ૧૩૬

૦-૪-૦ ,, ,, પાર્સલ ચારજસના જુનામદથી રાજકોટ મુઘીન
પા. ૧૩૩

૭૧-૧૪-૦ વાર્ષિક રીપોર્ટ સને ૧૯૧૪-૧૫ની હપામણી ખર્ચના પા. ૧૩૭

૭૮-૧૨-૪

૧૩-૧૧-૩ ૮ પાલ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૪-૦-૩ પરચુરબ્સ ૮ પાલ ખર્ચ સાથે દરમીઆન

૧-૧૫-૦ બુકપોસ્ટ, રજીસ્ટર્ડ પાર્સલ વિગેરે

૦-૬-૦ ડી. આર. બંડારકરને ઇન્સ્યુર્ડ રજીસ્ટર્ડ પાર્સલથી શિક્ષા
મોકલતાં પા. ૧૨૭

૦-૬-૦ એન. એમ. ખીલીમોરીયાને શિક્ષા રજીસ્ટર્ડ ઇન્સ્યુર્ડ
પાર્સલથી મોકલતાં પા. ૧૩૨

૧-૮-૦ બુકપોસ્ટ રજીસ્ટર્ડ ચોપડી મુંગલ મોકલતાં પા. ૧૪૦

૧-૧૫-૦

૭-૧૨-૦ વાર્ષિક રીપોર્ટ રવાનગી

૪-૦-૦ સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલના પા. ૧૨૫

૩-૧૨-૦ સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલના પા. ૧૪૦

૭-૧૨-૦

૧૩-૧૧-૩

૧૫૧૫-૬-૦ પગાર ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૧૧૬૫-૦-૦ આજમ કુચરદરનો પગાર વિમતે

૯૫-૦-૦ માહે માર્ચ ૧૯૧૫નો

૧૧૦૦-૦-૦ એપ્રિલ ૧૯૧૫થી ફેબ્રુ. ૧૯૧૬ સુધીનો પગાર માસ

૧૧નો રા. ૧૦૦ લેખે

૧૧૬૫-૦-૦

૧૨૦-૦-૦ શેખકુસેન લાલુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રા. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ઠા. જોરામ ગોવિંદજીનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રા. ૬ લેખે

૯૬-૦-૦ બટ જીવરામ નથુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રા. ૮ લેખે

૪૩-૧-૦ રૂપેશીયલ કારકુનનો પગાર વિમતે

૧૪૦-૦-૬ માર્ચ માસના દી. ૨૮ તા. ૧ થી ૨૮ સુધીના
પા. ૧૨૫

૧૪-૦-૬ જાને. ૧૯૧૬ના દી. ૨૯ તા. ૩થી ૩૧મી સુધીના
પા. ૧૪૦

૧૫-૦-૦ ફેબ્રુઆરી માસનો પા. ૧૪૧

૪૩-૧-૦

૩-૮-૦ બત્તું પટ્ટાવાળાને વિમતે

૩-૮-૦ દી ૨૮નું ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાનનું માર્ચ ૧ થી ૨૭ સુધીનું
૨.) =

૧૫૧૫-૬-૦

૧૦-૫-૨ પરચુરજી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૧૩-૧૧-૦૧૧ દીવા બત્તી ખરચ ખાતે વિમતે

૦- ૧-૧૦૧૧ દીવાસળીનું બંડલ પા. ૧૨૬

૦- ૦- ૩ વાટ ફાનસની પા. ૧૩૪

૨-૧૧-૧૦ આસલેદનો ડબો ૧ પા. ૧૨૬

૨-૧૦-૧ આસવેટનો ડબો ૧ પા. ૧૩૨

૨-૧૧-૪ " " પા. ૧૩૫

૨-૧૦-૦ " " પા. ૧૩૭

૨-૧૩-૮ " " પા. ૧૪૧

૧૩-૧૧-૦૧૧

૨-૪-૦ પાણીકાટું વિગતે

૧-૨-૦ હાથ ૯ રૂમાલ માટે પા. ૧૨૯

૧-૨-૦ " " પા. ૧૩૬

૨-૪-૦

૦-૭-૦ સાવરણી

૦-૪-૦ નં. ૧૨ પા. ૧૩૨

૦-૩-૦ નં. ૧૨ પા. ૧૪૧

૦-૭-૦

૧-૧૦-૦ ગાડી ભાડું પરચુરણ

૧-૦-૦ બાજુ ક્ષેત્ર જતાં પા. ૧૨૮

૦-૧૦-૦ " પા. ૧૩૧

૧-૧૦-૦

૨-૪-૦ છત્રી પટ્ટાવાળા ૭ વ્યક્તિ પા. ૧૩૦

૦-૧-૦ ડબાનું હાંકણું કરાવતાં પા. ૧૩૮

૦-૦-૧૧ આંખલી શિક્ષા સાફ કરવા પા. ૧૨૬

૨૦-૫-૨

૪૬-૧૧-૬ પુસ્તક ખરીદી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૦-૮-૬ સોરઠનું સાહિત્ય પા. ૧૨૭

૦-૧૦-૦ બુદ્ધિ પ્રકાશના અંક ૭ છુટક પા. ૧૩૩

૧૬-૬-૦ એવીમેન્ટસ ઓફ હોર્ડ આઇકોનોગ્રાફી વો. ૧ પાર્ટ ૧ તથા ૨નો
પા. ૧૩૪

૦-૧૨-૦ જુનાગઢનો ઇતિહાસ પા. ૧૩૫

૦-૨-૦ કાર્તિક પંચામ "

૨૮- ૫-૨ ઈંડીયન એન્ડીકવેરી અને એપીગ્રાફીઆ ઇન્ડીકાનું વાર્ષિક ભરણું
પા. ૧૩૫

૪૬-૧૧-૬

૮૩-૧૧-૦ શિક્ષા સંગ્રહ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૪

૪૫- ૭-૦ સોનાની મ્હોર ૨ પા. ૧૨૫

૦- ૮-૦ ,, મની. શીના ,,

૨-૧૨-૦ શાહઆલમ રમના ૨ શિક્ષા છીં તથા છીં વિનાનો પા. ૧૩૪

૨- ૨-૦ અર્વાચીન ખીલ ૨૪ અનુસાર પા. ૧૩૪

૧૫- ૦-૦ રજપુતાનાના શિક્ષાઓ પા. ૧૩૪

૧- ૨-૦ ચીતનો રૂપિઓ ,,

૧- ૮-૦ મુસલમાન બાદશાહના પા. ૧૩૫

૧૦- ૨-૦ પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન જુનાગઢથી લીધેલા પા. ૧૩૭

૧- ૨-૦ સીવામનો યેગડાવાળો

૮૩-૧૧-૦

૧૭-૨-૦ સામાન દુરસ્તી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૪

૧૩-૧૨-૦ ટેમલ અને કપડાં જડાવતાં ખીલ મુજબ પા. ૧૪૦

૩- ૦-૦ પીતળનાં ઠામ બસાવતાં પા. ૧૪૦

૦- ૬-૦ નેપથેલાઈન બોક્સ શે. ૦૧ પા. ૧૪૦

૧૭-૨-૦

૪- ૭-૬ સામાન સંગ્રહ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૪

૦-૧-૬ બાદલી ૧ મીડું ભરવા પા. ૧૩૫

૪-૬-૦ ચોખ્ખાથી શેપશાથી ભગવાનની મૂર્તિ આવતાં ગાડા ભાડા તથા
મજૂરીના પા. ૧૩૬

૪-૭-૬

૧૮૪૧-૨-૮

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

કચુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

CONTENTS.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

CONTENTS.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

CONTENTS.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

CONTENTS.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

CONTENTS.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

CONTENTS.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOL. LXXVI. PART I. 1906.

પાલી લિપિ અને પાલી ભાષા

તથા

અશોકનો જુનાગઢનો લેખ

લેખક

સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય

પ્રસિદ્ધ કર્તા

ગિરભશંકર વલ્લભજી આચાર્ય
વોટસન મ્યુઝીઅમ ક્યુરેટર-રાજકોટ

મુંબઈ-કોટ સાસુન બિલ્ડિંગ “જુનાગઢી” મિન્ટીંગ પ્રેસમાં મણિલાલ
ઈન્દિરામ દેસાઈએ છાપ્યું છે.

સંવત્ ૧૯૭૩

ઈ. સ. ૧૯૧૭

પાલી લિપિ અને પાલી ભાષા

(સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય)

“પાલી” શબ્દની ઉત્પત્તિ-પાલી એ નામ શા ઉપરથી પડ્યું હશે, એ બાબત તપાસ કરતાં જણાય છે કે, મરહુમ હરિલાલ હર્ષદેસાઈ કુવ ખી.એ., એલ. એલ. ખી.નો મત એમ છે કે જેમ માગધી, શૌરસેની, દ્રાવડી વગેરે તે તે દેશ ઉપરથી અને વૈસારી વગેરે નામે લોક ઉપરથી થયાં છે તેમ “પાલી” શબ્દ કોઈ દેશ ઉપરથી થયો હોય એમ જણાતું નથી; પણ “પલ્લ” કે “પલ્લિ” શબ્દ ઉપરથી થયો હોય એમ જણાય છે.

“પલ્લિ” એટલે નાનાં ગામડાં એટલે તે વેળાની ગામડીયા લિપિ તથા ભાષા હોય. “પ્રાચીન લિપિભાષા”માં “પાલ” એ એક જાતના લોકનું નામ ગયું છે; મારવાડમાં પાલી નામનું એક ગામ છે, “દેશી નામભાષા”માં “પાલી” શબ્દ દિશાવાચક છે, “હરિવંશ”માં “પાલિત” એવું એક દેશનું નામ લખ્યું છે, અને “પાલિન” એવું પૃથુ રાજના દીકરાનું નામ લખ્યું છે; એટલે આ બધામાંથી કોઈ એક પણ પાલીનો પિતા થાવાનો દાવો કરી શકે. અથવા એ શબ્દ સ્પષ્ટ હોય. બૌદ્ધ સિદ્ધાંતોની એ સૂત્રભાષા છે.

પાલી લિપિની પ્રાચીનતા-અરોકના બધા લેખોની લિપિ એકસરખી નથી. ગિરિનાર અને ખીન્ન સ્થળોના લેખની લિપિ પાલી છે અને શાહાબાદ ગઢી તથા માન્સેરાની ધર્મલિપિ ગાંધાર લિપિમાં કાતરેલી છે; અને તે ક્ષરશી, ઉરદુ, અરબી, પેહેલવી વગેરેની પેઠે આપણા જમણા હાથ તરફથી ડાબા હાથ તરફ લખાય છે તથા વંચાય છે. પાલી, રાજ અરોકના વખતમાં હિંદુસ્તાનની પ્રચલિત થયેલી પ્રાચીન દેવનાગરી લિપિ છે. તેની પંજાબી, ઉત્તરની, અને માગધી એમ દેશપરત્વે ત્રણ શાખા હતી. (મ. અ. વ. પૃ. ૭૭)

લખેલી બાબતમાં અરોકના લેખ સહુથી પેહેલો નંબર લે છે, એમ આગળ લખાઈ ગયું છે. એનાથી પૂર્વેનું કોઈ પણ લખાણ ઉપલબ્ધ નથી. અરોકના વખતમાં પાલી અને ગાંધાર એમ બે લિપિઓ પ્રચલિત હતી, એમ પ્રાચીન લેખ અને શીક્ષાઓથી જણાય છે. ગાંધાર દેશ (અફઘાનીસ્તાન અને પશ્ચિમ પંજાબ ભાગને કેહેવાતો દેશ) સિવાય બધે ઠેકાણે પાલી લિપિનો પ્રચાર હતો, તેથી અને ઘણુંકરી આ દેશની બધી પ્રાચીન અર્વાચીન લિપિઓ પાલીમાંથી બની છે તેને લીધે પાલી લિપિને આ દેશની મુખ્ય લિપિ માનવી લેઈએ.

પાલી લિપિ અને ક્રીનીશીયન અક્ષરો-પાલી લિપિ ક્રીનીશીયન અક્ષરોમાંથી બની છે એમ મનાય છે; કેમકે આર. એ. કસ્ટ સાહેબે (રો. એ. સો. જર્નલના વો. ૧૬ પૃ. ૩૨૮-૩૫૬ માં) લખ્યું છે કે ઇ. સ. થી ૮૦૦ વર્ષ પેહેલાં એશીયાના પશ્ચિમમાં રહેનારા ક્રીનીશીયન લોકો લખવાની વિદ્યા સારી રીતે જાણતા હતા અને તેના અક્ષરોમાંથી ગ્રીક (યુનાની) રોમન અને સેમેટીક (હીબ્રુ, ક્રીનીશીયન,

અરામિયન, આસીરીયન, અરબી, એથીયોપીક, આદિ પશ્ચિમની એશીયા અને આફ્રિકા ખંડની ભાષાઓ કે જે નૂહના દીકરા “શેમ”ની સંતતિની ભાષા એવા અર્થ ઉપરથી સેમેટિક નામ પડ્યું તે) ભાષાઓના અક્ષરો બન્યા છે તેથી પાલી અક્ષરો પણ ફીનીશીયન અક્ષરો ઉપરથી થયા હશે, એમ અનુમાન કરે છે. તેમ બીજા વિદ્વાનો પણ એજ અભિપ્રાય આપે છે. પણ ત્રીજા વળી પાલી લિપિને ફીનીશીયનમાંથી નીકળેલી સિંહલદ્વીપની લિપિ અથવા અરામિયન લિપિ અથવા હિમ્યારિટિક લિપિમાંથી નીકળ્યાનું કહે છે. પણ ઉપર જણાવેલી લિપિઓના અક્ષરો સાથે પાલી લિપિના અક્ષર મળતા આવતા નથી.

પાલીના અક્ષરોમાંથી ૨ અલેફની સાથે, ૩ એનની સાથે, અને ૯ લામની સાથે એમ ઉરદુના ૩ અક્ષર મળે છે. અંગ્રેજી અક્ષરો સાથે પાલી અક્ષરોને સરખાવીએ તો ‘a’ ‘એ’ ની સાથે, ‘d’ ‘દિ’ ‘ધ’ ની સાથે, ‘e’ ‘ઇ’ ની સાથે ‘i’ ‘આઈ’ ‘ર’ ની સાથે ‘j’ ‘જે’ ની સાથે ‘l’ ‘લે’ ની સાથે, ‘o’ ‘ઓ’ ની સાથે, ‘t’ ‘ટી’ ઉલટાવીએ તો ન ની સાથે, ‘u’ ‘યૂ’ ની સાથે, ‘x’ ‘એક્સ’ ની સાથે અને ‘z’ ‘ઝેડ’ ‘ઝો’ ની સાથે એમ ૧૧ અક્ષર ઘણે ભાગે મળતા આવે છે, અને ગ્રીક અક્ષરોમાંથી ઇગ્રોટા (δ) ર ની સાથે, ઉપ્સીલન (ઊ ઉલટો) ત ની સાથે, કાપ્પા (ક) ખ ની સાથે, એપ્સીલન (એ) અને સિગ્મા (સ) જ ની સાથે, ઝેટા (જ) ક ની સાથે, ટાઉ (ટ ઉલટો) ન ની સાથે, ડેલ્ટા (ડ) દ ની સાથે, થેટા (થ) થ ની સાથે, ફી (ફ) છ ની સાથે, પ્સી (પ્સ) વ ની સાથે, ખી (ખ) ક ની સાથે, અને લામ્બા (લ) ન ની સાથે એમ ૧૩ અક્ષર મળે છે, તોપણ એ ઉપરથી એમ ન કહી શકાય કે ઉરદુ અથવા અંગ્રેજી કે ગ્રીકમાંથી પાલી કે પાલીમાંથી ઉરદુ, અંગ્રેજી કે ગ્રીક લિપિ નીકળી છે.

ફીનીશીયન અથવા તેમાંથી બનેલી લિપિમાંની કોઈ પણ લિપિમાંથી પાલી લિપિ ન નીકળવાનું કરવામાં બે બીજાં કારણો છે—૧ તે બધી લિપિનાં બારખરીનાં ચિહ્ન ભૂંઠાં નથી પણ અંગ્રેજીની પેઠે સ્વરોથી જ તે કામ ચલાવાય છે. પાલીમાં તેનાથી ઉલટું આજની આપણી ચાલતી લિપિઓને મળતાં આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, એ વગેરેનાં ભૂંઠાં ચિહ્નો છે અને તે અક્ષરની ઉપર કે નીચે મૂકવામાં આવ્યાં છે. ૨ બીજી લિપિઓની વર્ણમાળા અ, બ, ગ, ઢ, હ ઇત્યાદિ ક્રમથી ચાલે છે. પણ પાલીમાં આપણી પેઠે અ, બા, ઢ, ઈથી ચાલે છે. એ બધા ઉપરથી જણાય છે કે પાલી લિપિ કોઈ પણ પરદેશી લિપિમાંથી નીકળી નથી પણ તે આર્ય લોકોએ નિર્માણ કરેલી એક સ્વતંત્ર લિપિ છે. અને તેમાંથી બીજી લિપિઓ બની છે. એડવર્ડ ટોમ્સ સાહેબ પણ લખે છે કે પાલી અક્ષર આર્ય લોકોએ બનાવ્યા છે અને તેની સરલતાથી સાબિત થાય છે કે તેના બનાવનારા ધણા સુદ્ધિમાન હતા. આ અભિપ્રાયને જનરલ કનિંગહામ,* પ્રોફેસર ફીલીયન લૈસન, પ્રોફેસર

* જનરલ (અલેકઝાંડર) કનિંગહામે તો એ અક્ષરો આજ જેમ છેકરાઓને કાગડાનો ક, ખાંડનો જ, ગાયનો ન વગેરે શીખવે છે તે પ્રમાણે પાલી રાખેલા આવાક્ષર લખેને જ નહીં પણ તે તે રાખેલી આકૃતિ સહિત આવાક્ષર લખેને બતાવ્યા છે છતાં મુઠ્ઠી અભિપ્રાય લખ્યો છે જેમકે ક ને માટે કયાર, જ ને માટે જનિત્ર (કોદાળી) ને માટે ગગન અથવા ગુહા, જ ને માટે જમસ (એક ચણતું પાત્ર) છ ને માટે જજ વગેરે (પેઠે નં ૦ ૨૮).

આવે છે કે નહીં. એ પ્રમાણે ચારે પારાપારી રાખીને મેળવવાથી બાણવામાં આવ્યું કે આ ચારે લેખ એકજ છે જેથી તેની ઉલ્લેખ વૃદ્ધિ પામી અને પોતે પોતાની ઇચ્છામાં સફળ થશે એમ નક્કી કર્યું. એ પછી અલાહબાદ(પ્રયાગ)ના લેખથી જુદી આકૃતિના અક્ષરોને જુદા તારવવા માંડયા, તો ગુપ્તની લિપિની પહે આમાં પણ કેટલાક અક્ષરોની સાથે સ્વરનાં જુદાં જુદાં પાંચ ચિન્હ લખેલાં મળ્યાં એટલે તે ભેળાં કરી બાહ્યાર પાઠ્યાં. આથી કેટલાક વિદ્વાનોને આ અક્ષર યૂનાની છે એમ જે શંકા હતી તે દૂર થઈ. સ્વરનાં ચિન્હ હાથ લાગ્યા પછી મી० પ્રીન્સેપ અક્ષરો જોળખવાનો પ્રયત્ન કરવા પાછળ મંઝા અને જે મળતા નવ્ય તેને ક્રમવાર અક્ષર-માળામાં ગોઠવવા માંડયા. એ પ્રમાણે મી० પ્રીન્સેપે ઘણા ખર્ચ અક્ષર જોળખી કાઢ્યા.

“પ્રીન્સેપ સાહેબની પેઠે પાદરી જેમ્સ સ્ટીવન્સન પણ એ જ રોધમાં મરાગુલ થયા હતા. તેણે એના ક, જ, પ, અને બ, એ ચાર અક્ષર બંધ બેસાડ્યાં હતા. અને પછે એ અક્ષરોની સહાયતાથી લેખ વાંચીને તેનું બાબતર કરવાનો ઉદ્યોગ ચલાવ્યો. પણ કાંઈક અક્ષર જોળખવામાં ભૂલ હોવાથી અને એ શિવાય એ લેખોની બાબતે સંસ્કૃત માનીને તે બાબા પ્રમાણે વાંચવા માંડવાથી તેનો ઉદ્યોગ વ્યર્થ ગયે; પણ પ્રીન્સેપ સાહેબ નિરાશ નહોતા થયા. ઈ० સ० ૧૮૩૬ માં પ્રોફેસર લૈસને એક બાકરીયન શીક્ષા ઉપર એ જ અક્ષરોમાં “આગે થોકલીસ”નું નામ વાંચ્યું. ઈ० સ० ૧૮૩૭ માં મી० પ્રીન્સેપે સાંચીમાંથી મળેલા સ્તંભો ઉપરના નાના લેખોને ભેળા કરીને તપાસ્યા તો એ બધેની સમાપ્તિએ જે અક્ષર સરખા ભેવામાં આવ્યા. અને તેની પેઢેલાનો અક્ષર “સ” છે એમ ભેવામાં આવ્યું; જેને માફત બાબાની છઠ્ઠી વિભક્તિના એકવચનનો પ્રત્યય માનીને એવો અનુમાન કર્યો કે બધા લેખ જુદા જુદા માણસોએ દીધેલી બક્ષીસ બહેર કરતા હશે અને છેવટના જે જે અક્ષર વાંચી શકતા નથી તેમાં પેઢેલાની સાથે આકારનું ચિન્હ અને બીજાની ઉપર અનુસ્વાર છે. તેથી પેઢેલા અક્ષર દા અને બીજો અક્ષર નં હશે જેથી “દાન” શબ્દજ તે હશે એમ અનુમાન કરવાથી દ અને ન એવા અક્ષર બંધ બેસા. એટલે વર્ણુમાળા પુરી થઈ ગઈ. તેથી પછી દીલ્લી, પ્રયાગ, સાર્વી, મથિયા, રઘિયા, ગિરનાર અને ઘોળા વગેરેના લેખો સુગમતાથી વંચાઈ શકાણા. એમ પાલી અક્ષરો બંધ બેસી જવાથી તે પછીના વખતના બધા લેખ વાંચવા સુગમ થઈ ગયા. કેમ કે ભારતવર્ષની તમામ પ્રાચીન લિપિ-ઓનું મૂળ એ પાલી લિપિ છે.”

કોઈ એમ પણ લખે છે કે મી० પ્રીન્સેપે પાલી લિપિના ૧૭ અક્ષર બંધ બેસાડ્યાં અને મી० નીરીસ સાહેબે ૬ અક્ષર બંધ બેસાડ્યાં. મી० પ્રીન્સેપ વિલાયત ગયા પછી દાક્તર કર્નીગહામે બાકી રહેલા ૧૧ અક્ષર બંધ બેસાડી પાલી લિપિની વર્ણુ-માળા પુરી કરી. અને જોડાઅક્ષરો પણ બંધ બેસાડ્યાં. એ રીતે આજથી ૬૭ વર્ષ ઉપર પાલી લિપિ પુરે પુરી ઉકેલતાં આવડી. અને મુંબઈના રેવરંડ દાક્તર જે. વિલ-સને ૧૮૩૭ માં અરોકના લેખ છાપીને* જેમ્સ પ્રીન્સેપને કલકત્તે મોકલ્યા હતા. જે ઉપરથી અરોકના લેખનું ‘હેલવેલુ’ બાબતર જેમ્સ પ્રીન્સેપે આજથી ૬૮ વર્ષ

* કોઈ કહે છે કે હાથે લખીને.

ઉપર તૈયાર કરવાને ભાગ્યશાળી થયા. તે વખતે તે કલકત્તાની એશીયાટીક સોસાયટીના સેક્રેટરી હતા.*

ઈ. સ. ૧૮૫૫-૫૬ ના સુમારમાં આ એનન્સી મારફત પ્રાચીન લિપિનું પત્રક બુનાગઢની સંસ્કૃત પાઠશાળામાં આવેલું. તે વખતે ત્યાં અભ્યાસ કરનારાઓમાંથી ડાકતર પંડિત ભગવાનલાલ ઇંદ્રજી, પાઠશાળાના શાસ્ત્રી છનાભાઈ અને આ લખનાર એમ ત્રણ જણ પ્રાચીન લિપિ શીખ્યા હતા. એ અરસાની લગભગ આપણા દેશીઓમાં પ્રાચીન લિપિ ઉકેલવાનો પ્રચાર થયો હતો, એમ જણાય છે. તે પછી ભગવાનલાલ પાસેથી તેમના ભત્રીજા શાસ્ત્રી હરિદાસ કર્ણપુરાંકર, ભાવનગરવાળા ગિરિનાથંકર સ્યામલજી અને શીરોહીના પંડિત ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝા અને મહારી પાસેથી મહારા બાલુજી ત્રવાડી રામશંકર મયારાંકર, અને રા. બા. પ્રાણુજીવન વિશ્વનાથ શીખ્યા હતા. આ સિવાય બીજા પણ પરંપરા શીખ્યા હશે પણ ચોક્કસ જાણવામાં નથી.

પાલી લિપિની આકૃતિ—આ લિપિ સીધી લીટીમાં અને સમાન રેખાઓમાં લખાણી છે. તેના અ, આ, ઇ, ઊ, ઇ, અને બો એમ ૬ સ્વર અને ક થી હ સુધીમાં ૬, શ તથા ષ એ ત્રણ વ્યંજન વિનાના બધા (૩૦) વ્યંજન લેખોમાંથી બન્યા છે. પણ જેમ્સ પ્રીન્સેપે પોતાના પુસ્તકમાં પ્રાચીન લિપિનું પત્રક મૂક્યું છે તેમાં ડ, ક્ષ અને બૈ એ ત્રણ સ્વરો અને ઙ, ઞ ને ષ એ ત્રણ વ્યંજનો પણ દેખાડ્યા છે તેથી ૯ (૬+૩) સ્વરો અને ૩૩ (૩૦+૩) વ્યંજનો થયા છે. જો કે પાલી ભાષામાં ઙ, ઞ અને ધનો ઉપયોગ નથી એટલે તે લેખોમાં દેખાતા નથી તોપણ ખાલસીના લેખમાં ઞ જોવામાં આવે છે. પાલી લિપિનો અ આજના મ જોવો અથવા ફેટલા ડાઘાવાળા ત્ર જોવો થાય છે. જાને માટે અ લખી તેની જમણી બાજુએ લીંટી ઉપર નાની આડી લીંટી કરે છે. ઇને માટે ત્રિકોણાકારમાં ત્રણ ટપકાં મુકે છે. તેમાં વખતે એક ડાબી બાજુ અને બે જમણી બાજુ અને વખતે એથી ઉલટાં અથવા વાંકાં પણ મુકે છે. ઊને માટે ઉભી પાંચારી લીંટી કરી તેને નીચેને છેડે નાની આડી લીંટી જમણી તરફ વળગાડે છે જેથી કાંઈક અંગ્રેજી ‘એલ’ જેવો દેખાય છે. હીર્ધ કને માટે હ્રસ્વ ઊને ઉપલે છેડે પણ ડાબી બાજુ આડી લીંટી કરે છે. ક આપણા અવળા પ જેવો અથવા એક ઉભી લીંટી કરી તેના મધ્યમાંથી બીજી આડી નાની જમણી બાજુએ લીંટી કરી તેની ઉપર છેડેથી ઉપરને ભાગે જતી ઉભી તેવડી જ લીંટી થાય છે. (આ બંને અક્ષર ક અને ક્ષ, બો અને જ્ઞ ને મળે છે તેથી તે શકિત છે.) ઇને માટે ત્રિકોણ કરે છે અને તેનો એક ખુણા ઘણુંકરી જમણી બાજુએ અને બાકીના બે ઉપર અને નીચે એમ આવે છે. ઇને માટે પાલી ‘એ’ કરી તેને ઉપલે ખૂણે ડાબી આડી લીંટી થાય છે. જોને માટે ઉભી સીધી લીંટી કરી તેને બંને છેડે આડી નાની

* સને ૧૮૩૮ માં જેમ્સ પ્રીન્સેપે એ લેખની ઘણી અગત્ય જાહેર કરતાં મુંબઈ સરકારે તેની નકલ લેવા લેફ્ટનેન્ટ પોસ્ટમાસ્ટરને મોકલ્યા હતા, જેણે તે વખતના કાઠિયાવાડના પોલીટીકલ એજન્ટ કરનલ લાંગની સાથે જઈ વધારે સારી નકલ ઉતારી હતી. સને ૧૮૬૯ માં એ લેખના ફોટોગ્રાફ ઉતાર્યા. તથા કાગળો ઢોળીને નકલો પાડી લેવામાં આવી. (ગુ.)

નાની લીંદીઓ કરે છે, તેમાં નીચેને છેડે જમણી બાજુએ અને ઉપરને છેડે ડાબી બાજુએ હોય છે. બંને માટે જની જમણી બાજુએ અનુસ્વાર મૂકે છે. આજની પહે માથે અનુસ્વાર મુકતા નહીં.

કને માટે એક વચમાં આડી અને એક તેના મધ્યને છેદીને ઉભી એમ બે લીંદી તાણી ચોકડી અથવા સાથિયાનો આકાર કરે છે. જ્ઞને માટે ઉભો અને ડાબી બાજુ વાળેલો આપણા આઠડો અથવા આપણા દીર્ઘ ઈના ચિન્હ (અ) જેવો કરે છે. પણ તેનો નીચેનો છેડો જરા નડો કરે છે. જ્ઞને માટે માથેથી નેડેલી બે લીંદી વાંકી ઉભી મૂકે છે તે તંબુ આકારે થાય છે. જ્ઞને માટે માથા (લીંદી) વગરનો અને ડાબું અગ્ર ઉપર જરા વધુ તાણેલું હોય એવો આપણે વ કરી તેના વચમાં ઉભી નાની લીંદી કરે છે. જ આપણા ગુજરાતી “વ” જેવો પણ તેનું મીંડું લીંદીને નીચલે છેડે આવે છે. જ્ઞને માટે લંબગોળ આડું મોઢું એક મીંડું કરી તેના ઉપર નીકળતી ઉભી લીંદી કરે છે. જ અંગ્રેજ “ઈ” જેવો પણ જરા બેડોળ અથવા ગુજરાતી “દ” જેવો થાય છે. જ અવળા પણ ચત્તા ગુજરાતી “પ” જેવો અને જ અવળા અને ઉંધા “પ” જેવો થાય છે, પણ વિરોધમાં તેની લીંદીને ઉપલે છેડે ડાબી બાજુ આડી નાની લીંદી કરે છે. ટ આડી અને ઉભી લીંદી વગરના ગુજરાતી લ જેવો અથવા ખેળા મેળાના આઠડા જેવો થાય છે. ઠનું ગોળ મોટાળ મીંડું હોય છે. ઢને વાસ્તે એક આડી લીંદી કરી તેને ડાબી બાજુને છેડે નીચે ઉતરતી અને જમણી બાજુને છેડે ઉપર ચડતી નાની નાની લીંદીઓ કરી પગથિયા જેવું કરે છે. ઢ આપણા ગુજરાતી “ઢ” જેવો માથાની લીંદી વગરનો અને મોટા પેટવાળો તેમ નાનાં મીંડાંવાળો થાય છે. એક ઉભી અને તેની ઉપર તથા નીચે એકેકી સમાંતરે આડી લીંદી એમ ૩ લીંદીનો અંગ્રેજ “ટી”ને મળતો જ થાય છે. ત એક ઉભી લીંદી કરીને તેને વચમાંથી ટેકો દેવાની પહે બીજી લીંદી કરી કરે છે. ધને માટે પાલી “ઠ” જેવું મીંડું કરી તેના વચ્ચેવચ્ચ એક બિંદુ કરે છે. ધને આજનાથી ઉલટાવીને કરે છે, એટલે તેની પુઠ જમણા હાથ તરફ આવે છે, જ તો ચોખો અંગ્રેજ છાપવાનો મોટો “ડી” જ હોય છે. જ પાલી “ણ”માંથી ઉપરની લીંદી બાદ કરી માત્ર બે લીંદીનો અંગ્રેજ ખેલા લંબા “ટી” જેવો થાય છે. વ આજના લીંદી માથા વગરના “પ” જેવો પણ તેનો ડાબો છેડો ઉપર વધારેલો હોય છે. ફ પાલી “પ” જેવો કરી તેને જમણે છેડે “ઢ”ના જેવું મીંડું વાળે છે. જનું સમચતુરસ્ર કરે છે. મને માટે નાની નાની બે ઉભી લીંદી કરી તેની ઉપર ત્રીજી આડી અને જમણી બાજુએ જરા બહાર નીકળતી લીંદી કરી તે બહાર નીકળેલા છેડા ઉપર પાછી ઉભી નાની ઉંચી ચડતી લીંદી કરે છે. મ તો મોટા અને જરા લાંબાં મીંડાંવાળો ગુજરાતી ચોખો ચોગડો છે. બ ઉભો અને ચત્તો ગુજરાતી નવડો અને ર ઉભી પણ ઉપરથી જરા જરા ખાંચાઓવાળી એક લીંદી અને જ લીંદી માથા વગરનો અને જમણે છેડેથી ઉપર વધુ ચઢાવેલો શાસ્ત્રી “ચ” છે. જનું સરખું અથવા ઉચું લંબગોળ મીંડું અને તે ઉપર ઉભી લીંદી હોય છે. જ પાલી “ન”ની વચમાં ઉભી લીંદી કરી કરેલો છે. જ ને માટે પ્રથમ પાલી “પ” જેવો કરી પછે તેને ડાબી બાજુ ટેકો મુકવાની પહે લીંદી કરે છે. જ ઉલટા પાલી “લ” જેવો અથવા “પ” જેવો કરી તેને જમણી બાજુ નાની આડી લીંદી થાય છે.

વ્યંજન ને “આકાર”ના ચિન્હ માટે સ, જ, ટ, ઠ, ણ, ઘ, ષ, ષ, મ, એટલા અક્ષરને વચ્ચમાંથી અને ખીલઓને ઉપરથી જમણી બાજુએ આડી નાની લીંટી કરે છે. ક્ષસ્વ “ધ”ના ચિન્હ માટે અક્ષરને ઉપલે બાજે અર્ધ ચતુરસ્ર જેમાં એક આડી અને ખીટ તેને જમણે છેડે ઉભી એમ જમણી બાજુ છે લીંટી કરે છે. કાઈ વખત અર્ધચત્તી કુંડાળી પણ કરે છે. દીર્ઘ “ધ”ને માટે ક્ષસ્વ “ધ”ના ચિન્હમાં એક ખીટ વચ્ચમાં ઉભી લીંટી કરે છે. દ્રસ્વ “ઢકાર” માટે એક અને દીર્ઘ “ઢકાર” માટે બે જમણી બાજુ આડી નાની લીંટીઓ અક્ષર નીચે કરે છે. પણ જો અક્ષરનો નીચેનો ભાગ ઉભી લીંટીવાળો ન હોય તો એ લીંટીઓ અક્ષર નીચે વચ્ચે બાજે ઉભી કરે છે. માત્રાને માટે ડાબી બાજુ ઉપરને બાજે આડી એક લીંટી કરે છે. બે માત્રા, કાનો માત્રા અને બે માત્રા કાનો, આ જગા નિયમ પ્રમાણે કરે છે, અનુસ્વાર અને વિસર્જ બંને જમણી બાજુ અનુક્રમે એક અને બે બિંદુ કરે છે. જો કરંતી વખત જાની પ્રાંતિ મટવા સાથે કાનો અને માત્રા ‘જરા ઉપર નીચે’ રાખે છે.

સંયુક્તાક્ષરમાં પ્રથમ બોલાતો ઉપર અને પછે બોલાતો નીચે એમ પુરે-પુરા બંને કે ત્રણ અક્ષર જરૂર જોગા મુકે છે. પણ વ્યંજનને ૨ જોડતાં અક્ષરની લીંટીને ઉપરના ભાગમાંથી બે ત્રણ મરડ દે છે. માત્ર પ્રથમ બોલાતો જ, “ચ્ચ” કરવામાં જ ની નીચે લખે છે અને પછે બોલાતો ટ “સ્ત” કરવામાં સ ની ઉપર મુકે છે. ભૂગોળ હસ્તામલકમાં જો ને જ લખી તેને કાનો માત્રા વચ્ચમાંથી કર્યા છે (++). વ્યંજનમાં જ પણ લખ્યો છે તે પ્રીન્સેપના પત્રકમાંથી લખ્યા લાગે છે પણ કતો તદન ઉધોળ જ લખ્યો છે જે પાલી સ્ત્ર ને કાંઈક મળે છે. આવો ૬ બીજે ક્યાંઈ જોયો નથી તેથી એ કાંઈક ભૂલ થઈ છે એમ કહેવું પડે છે.

અરોહના વખતની આ પાલી લિપિ પ્રાચીન દેવનાગરી લિપિ છે. એમ આગળ લખાઈ ગયું છે તેથી તે અક્ષરો આજની આપણી અર્વાચીન દેવનાગરી લિપિના અક્ષરોનાં મૂળ છે. એ અક્ષરો હજાર વર્ષ સુધી જરા જરા બદલાતા જઈ તેમાંથી બંગાળી, ઉડીયા, મરાઠી, સિંધી, મારવાડી, તિબેટન, બરમા, ગુજરાતી અને હાલની સંસ્કૃત (દેવનાગરી) લિપિઓ બની છે. સંસ્કૃત સાથે સંબંધ રાખનારી તૈલંગી, તામિલ, મલ્લાયમ અને કાનડી લિપિઓ પણ આ મૂળભૂત પાલી લિપિમાંથી ફેરફાર થઈને થઈ છે.

પાલી અથવા પ્રાચીન અક્ષરોમાંથી હાલના દેવનાગરી અથવા શાસ્ત્રી અક્ષરો કેવી રીતે રૂપાંતર પામતાં પામતાં આજના રૂપમાં આવ્યા એ બતાવવા સાથે તેનો મુકાબલો દેખાડનાર પત્રક સાથે મુક્યું છે.*

પાલી ભાષા-અરોહના ધણુ લેખની ભાષા પણ પાલી જ છે. પાલી ભાષા પ્રાકૃતમાં ગણાય છે. પ્રાકૃત એટલે પ્રકૃતિ સંસ્કૃત તસ્માજ્ઞાતં પ્રાકૃતં (હેમાચાર્ય) પ્રકૃતે સંસ્કૃતશબ્દાત્ બાગતં બળ્ (શ. સ્તોત્રય.) અર્થાત્ સંસ્કૃતમાંથી અપભ્રંશ થયેલી ભાષા. પ્રાકૃત

* (સ્વ. આચાર્ય ઉપર જણાવેલાં પત્રકોના, પ્રાચીન લિપિમાંથી રૂપાંતર પામેલા હાલની લિપિના અક્ષરો બનાવવા મુકેલ હોવાથી આ પત્રકો અહીં આપેલાં નથી. અ. સુ.)

રાખેનો રૂઢ અર્થ ચાલતી, સાંપ્રતકાળની એમ પણ થાય છે. એટલે તે અરોકના વખતની ચાલતી ભાષા. જેમ આજ પૌર ભાષા અને ગ્રામ્ય ભાષા જુદી પડે છે અને તેમાં પણ “ધારી” “ગરો” “કરો” “વાંનીયા” “જુહાડ” વગેરે રાખે શુદ્ધ રાખેઆર ન કરી રાકનારા લોકો બોલે છે તેમ તે દિવસે ગ્રંથની, દફતરની, અને ઉચ્ચ વર્ણમાં વપરાતી સંસ્કૃત ભાષા હશે અને ગ્રામ્ય લોકોમાં પ્રાકૃત ભાષા હશે. નાટકાદિ રૂપકોમાં ઉચ્ચ પાત્રની સંસ્કૃત ભાષા અને નીચ પાત્રની અપભ્રંશ ભાષા મૂકી હોય છે. કયા પાત્રની કયી ભાષા મૂકવી એ વિશે સાહિત્યદર્પણમાં વિસ્તારથી લખ્યું છે. અરોકના વખતમાં આર્ય દેશમાં ઘણું કરી એક સરખી ભાષા ચાલતી હતી એમ જણાય છે. સંસ્કૃતમાંથી થયેલી અથવા તે સાથે સંબંધ રાખનારી પ્રાકૃત, માગધી, પૈશાચી, સિંધી, ગુજરાતી, મરાઠી, બંગાળી, ઉડીયા, બ્રીજ, અને પંજાબી; તેમજ સંસ્કૃત સાથે સંબંધ ન રાખનારી તૈલંગી, દ્રાવડી, કાનરી, મલાયમ, ગોંડ, કોડ, સંઘાલ, ખાસિયા, કિરાત, રાખર, ઉરામકોલ, ખડીયાકોલ, મુંડાકોલ અને ટોડા વગેરે તાતાર અને બાહ્ય ભાષા સાથે સંબંધ રાખનારી અને ઘણુંકરી હિંદુસ્તાનના જંગલી લોકોમાં વપરાતી ભાષાઓની પેઠે અથવા સંસ્કૃત, શૌરસેની, મહારાષ્ટ્રી, માગધી, અર્ધમાગધી, ગ્રામ્ય, અવંતિકા, દક્ષિણાત્મા, શાકરિ, વાલ્લિક, દ્રાવિડી, આબીરી, આંડાલી, રાખરી, પૈશાચી, શૌરસેનિકા પ્રાકૃત અને દેશ એ નાટકાદિ રૂપકોમાં વપરાતી ૧૮ ભાષાની પેઠે પાલી ભાષા એટલી પ્રખ્યાતિ પામેલી જણાતી નથી; કેમકે તેનું એ ભાષાઓની પેઠે ક્યાંઈ નામ જોવામાં આવતું નથી. પણ કદિ પ્રાકૃત એ સામાન્ય નામમાં તેનો સમાવેશ હોય કે અર્ધ માગધી એ પાલી ભાષાનું નામ હોય ! કેમકે પાલી ભાષા માગધી ભાષા કરતાં સંસ્કૃત ભાષા સાથે વધારે સંબંધ રાખનારી છે. એટલે તેમાં માગધીના જેટલા અપભ્રંશ રાખે આવતા નથી. અથવા કદિ ભાષાવિવેચન માટે “ભાષાર્ણવ” નામનો ગ્રંથ છે તેમાં તે ભાષાનું વર્ણન જુદું પાડી કરેલું હોય પણ તે ગ્રંથ ઉપલબ્ધ નથી, એટલે તે વિશે વધુ લખી શકાતું નથી.

બોદ્ધ ધર્મની લિપિ જેમ એક સરખી નથી તેમ તેની ભાષા પણ એક સરખી નથી. જે દેશમાં જે લેખ છે ત્યાંની પ્રાચીન સ્થાનિક ભાષામાં તે ઘણુંકરીને છે. તેનું કારણ એમ હશે કે ત્યાં ત્યાં તે તે લોકો સેહેલાઈથી વાંચી શકે. પણ આમાં એક તેજે બૂલ કરેલી આપણે માનવી જોઈએ. તે એ કે દેશભાષા કાળે કાળે વિકાર પામતી જવાનો સંભવ, અને સંસ્કૃત ભાષા પ્રાચીનમાં પ્રાચીન કાળથી તે આજ સુધી એવી ને એવી અવિચ્છિન્ન રહેલી છે તેથીજ તેનું નામ સંસ્કૃત ભાષા છે. સંસ્કૃત એટલે સંસ્કાર પામેલી. સંસ્કાર પામેલી ચીજ જગડે નહીં. તેથી આ પ્રસંગે આધુનિક સમયમાં એવા કે બીજા મતલબના શીલાલેખો નાખવાનારને નમ્ર ભલામણ છે કે-તેઓએ જે લેખ કોતરાવવા તે દેશભાષામાં નહીં પણ સંસ્કૃત ભાષામાં તૈયાર કરી કોતરાવવા, કે જે ભાષા આખા હિંદુસ્તાનમાં એક સરખી હોઈને યાવજ્ઞંદ દિવાકરી એકસરખી રહેનારી ઉત્તમોત્તમ ભાષા છે.

અશોકનો જુનાગઢનો લેખ

(સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય)

—XXXXXXXXXX—

લેખનું સ્થલ—જુનાગઢનો અશોકનો લેખ જુનાગઢ શહેરથી અને ઉપરકોટના કીલ્લાથી પૂર્વમાં ગિરિનાર જવાને રસ્તે, વાઘેશ્વરી દરવાજાથી બાહાર નીકળ્યા પછી સુમારે ૦૫ માઇલ છેટે, જ્યાંથી બે પર્વત (ભેંસલો તથા ભેગણીયો) વચ્ચે યદને આગળ જવાનો રસ્તો સીરૂદ થાય છે તેની જમણી બાજુએ સડકથી ૮-૧૦ કદમ છેટો જરા ઉંચો દક્ષિણમાં છે. ત્યાં હાલ તે લેખના પથ્થરને ફરતી દીવાલ ફાંડાં રાખી ચાલી લઈ ઉપર ટાંકણું કરેલું છે અને તે જગાની ઉત્તરમાં સડકની બીજી બાજુ બાવાની જગો નવી બંધાવેલી છે. અર્થાત્ જમણી બાજુ લેખવાળી જગો, અને ડાબી બાજુ બાવાની જગો એ બેની વચ્ચેમાં યદને સડક ચાલે છે. પ્રથમ લેખનો પથ્થર ખુલ્લી જગામાં હતો, તેમ બાવાની જગો પણ સડકને જમણે પડે એ લેખના પથ્થરની અને સડકની વચ્ચેમાં હતી. તેમ આ ઠેકાણેથી પથ્થરનો બાંધેલો રસ્તો સીરૂદ થતો હતો. જે “દામોદરજીની પાઝ”ને નામે પ્રખ્યાત હતો. તેની સીરૂઆતની નીચાની દાખલ બે બાજુ બે મ્હોટા બાંધેલા વાવના જેવા ટાડા અને તેની આગળ બે બાજુ બે મ્હોટા પડયાર બાંધેલા હતા. તેથી અમે એ લેખ “ટાડાની પાઝના લેખ” એ નામથી ઓળખતા તથા અમારી ફાઇલો ઉપર અને અંદર પણ એજ નામ લખાણું છે. તે પછે માછ મરહુમ દીવાન આજમ હરિદાસ વિહારીદાસના વખતમાં ગિરિનારના ચાત્રાણુઓના સુખને માટે મ્હડાની વાવ્ય સુધી ઘોડાગાડી જઈ શકે એવી સડક કરવાની ખાતર રસ્તો સીધો બંધાવતાં એ પથ્થરની પાઝ જે પ્રથમ ઉંચાનીચી હતી તેને સુધારવા, બાંધેલા પથ્થરો ક્યાંકથી કાઢાડી નાંખી, ક્યાંક ઉપર પૂરણી પૂરી ધણી ફેરફાર કરેલો છે. તે સાથે ટાડા અને પડયાર તદ્દન નીકળી ગયા છે. લેખના પથ્થર ખાસે સડક ઉપરથી જવાને પથ્થરનાં પગથીયાં બંધાવ્યાં છે. રસ્તે જતાં વંચાય એવી રીતે આરસની પાટમાં અંગ્રેજ અને સંસ્કૃત અક્ષરે ત્યાંના ત્રણે લેખનાં નામ કેતરાવી તે લેખને ફરતી દીવાલ છે તેમાં નંખાવી છે. તે-પહેલાં ત્યાં જુનાગઢના જુના શોધખાતા તરફથી લેખના નામનું પાટીયું રસ્તા ઉપર રાખતા. લેખના પથ્થરને મધાળે મ્હડવા સાડે હાલમાં વાયુ કોણમાં નાની પથ્થરની સીડી બંધાવી છે. આવી રીતે સુધરેલા જમાનાએ સુધરેલી સગવડ કરી આપેલી છે. પણ તે પછે પાણું નવેસરથી ભવ્ય મકાન બન્યું છે તે દેખાવડું અને જેવા લાયક છે. આ જગો પૂર્વ પશ્ચિમ રણા કુટ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૧૬૧ કુટ બાંધેલી છે.

લેખનો પથ્થર પૂર્વ, ઉત્તર અને પશ્ચિમ બાજુએ ખુલ્લો અને દક્ષિણ બાજુએ જમીનમાં દબાયેલો છે. તે પૂર્વ અને ઉત્તર બાજુએ ઉપરથી નીચે ટળતો છે અને પશ્ચિમ બાજુએ સપાટ જેવો છે. ઉપરથી શંકુ આકારે પણ બેડી ટાંચવાળો નથી. ૧૭ કુટ ઉંચી ટાંચવાળો, પૂર્વ પશ્ચિમ કુટ ૨૦ ને ૫ ઇંચ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૨૧

* હાલમાં ભવ્ય મકાન બન્યું છે.

કુટની લંબાઈ ખોળાઈને એ આખો પથ્થર છે. પૂર્વ બાજુના ધ્રુવ ભાગે ખોળા ભાગમાં આપણા આ વિષયનો નાયક અરોહનો લેખ કોતરેલો છે. ઉત્તરમાં સ્કંદ-ગુપ્ત અને પશ્ચિમમાં રૂદ્રામાના પ્રાચીન લેખો કોતરેલા છે.

લેખની નકલ અને પડેલો ભાગ—અરોહના લેખના અક્ષર ઉંડા, મોટા (એક ઇંચ પાંચ હોરાના) અને ચોખા છે. તેમજ તે ભાગનો પથ્થર પણ ધણો સાફ કરેલો છે. ઉપર હાથ ફેરવતાં છોના જેવો લાસો લાગે છે. આજ લગભગ ૨૧૫૫ વર્ષ થયાં તેમાં અક્ષર લખાણ છે પણ કોઈ અક્ષરની કોર અપવાદ સિવાય ઘસાણી કે પથ્થરની સફાઈમાં ફેર પડેલો નથી, એવો એ પથ્થર મનજીત છે. એવાજ અક્ષરથી એ લેખની પ્રતિકૃતિ (નકલ) બીજા અક્ષર ઉપર કરાવવાનો જીનાગઢ સરકારનો ઇરાદો હતો કે જેથી બીજાં તેટલાં વર્ષ એ લેખ હયાતી ભોગવવાને બાગ્યશાળી થાય. પ્રતિકૃતિ સાથે એ અક્ષરોમાં આજની દેવનાગરી લિપિમાં અક્ષરોત્તર કોતરાવવાનો પણ વિચાર છે અને તે સાફ આજ ન્યાં લાસી પાત્ર પાસે ડુંગરની ચોટીનાં મકાન છે, તેની પાછળના ભાગમાં એક ચોગ્ય પથ્થર મુકર કરી તેને ટોચી ટોચી તૈયાર કરાવ્યો અને તે ઉપર સારા કારીગરો મારફત તે પ્રતિકૃતિનું કામ સને ૧૮૯૯ ની સાલથી જ સીંદહ થઈ ચૂક્યું છે જે લગભગ પુરું થઈ રહેવા આવ્યું છે. પથ્થરના આગળના ભાગ (પશ્ચિમ બાજુના) માં મૂળ અક્ષર કોતરવામાં આવ્યા છે અને ૫ મા તથા ૧૩ મા શાસનના જે ભાગ ગયા છે તેટલા ભાગ બાકી છે. આ ગત ભાગ માટે મહારા મનમાં ઘણા વખતથી હતું તેવામાં સને ૧૮૯૬ નીજ સાલમાં મીં. એં. ઈં. કેડી અરોહનો લેખ આખમિહુબ કલકત્તામાં ઉભો કરવા સાફ તેનું મોડિલ લેવા આવેલા અને તેને મદદ દેવાના કામ સાફ મહારે જીનાગઢ જતું થયેલ તે વખતે તેની પાસે અરોહના લેખોના સંગ્રહની અંગ્રેજ ચોપડી “કાર્પસ ઇન્સ્ક્રિપ્શન” ઇડિકા વોલ્યુમ ૧ હું ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ ઓફ અરોહ” હતી. તેમાં શાહાબાજ ધટ્ટી, ખાલસી, ગિરિનાર, ધૈલી અને જોગદના લેખોના મુકાબલા અંગ્રેજ અક્ષરે લખ્યા છે. તેમાંથી તે રહ્યા ત્યાં સુધી ૫ મા અને તેરમા શાસનની નકલ ઉતારી. દરમીઆન અમો છુટા પડ્યા એટલે અપૂર્ણ કામ રહ્યું પણ તે પછે એ છુક જીનાગઢ સરકારમાં મગાવી તેમાંથી નકલ પુરી કરી, જેમાંથી જીનાગઢના લેખનો ગત ભાગ જે બીજા લેખોમાં તે ભાગમાં આબાદ હતો તે મળ્યો તે અને મીં. ગૌરીશંકર ઉદેશંકર ઓઝાએ એપી ગ્રાફીયા ઇડિકા (?) માંથી એવીજ નકલ ઉતારી મોકલી તે બે મેજની અરોહના લેખમાં બીજાં શાસનોમાં અને ખુદ ૫ મા તથા તેરમા શાસનમાં જે વાક્યો આ ગત ભાગનાં વાક્યો સાથે મળતાં છે તે તેમાં દાખલ કરી બંને શાસનોના ગત ભાગ લખી કાઢાડયા. પણ તે એકમત કરતાં વધુ મતના ગરજામાં ગળાઈ શુદ્ધ થાય તો સાફ એમ ધારી તેની એકેક નકલ હૈનરી કઝીન્સ, મોસ્ચ એમિલ સેના, ડાં. ભાંડારકર, અને મીં. ગૌરીશંકરને સવિસ્તર નોટ સહિત લખી મોકલી છે તેમાંથી મોસ્ચ સેનારનો જવાબ આવ્યો છે. બાકીનાના બાકી છે. તે આવેથી તેને છેવટની શુદ્ધ થયેલ નકલમાંની અરોહના લેખની પ્રતિકૃતિમાં અને ફાઇલમાં તે તે સ્થળે તેટલો ભાગ કૌંસમાં તથા નવા કટકો મળ્યા છે તે ખુલ્લા મુકવા તથા કોતરાવવા વિચાર છે. અને બનશે તો

અસલ લેખમાં પણ ગત ભાગમાં ચુનાનું મળ્યુંત પડ કરાવી કોતરાવી કાઢાડવા તથા ઉપલબ્ધ ૨ કટકા પણ વચમાં તેને તેને સ્થળે મ્હોડાવી દેવા વિચાર છે.

આ નવા કટકા વિશે મં ૦ અં ૦ મં ૦માં પૃ. ૪૧ મે વળી નવું જ લખ્યું છે કે જુનાગઢના અરોહના લેખના ૧૩મા શાસનનો કેટલોક ભાગ પાસેના પૂલ બાંધવાના કામમાં સુરંગ મારવાથી ગયો છે. પણ કેટલોક વર્ષે કેપટન પાર્ટન સાહેબને એ પૂલ પાસેની જમીન ખોદતાં એ શાસનનો કાંઈક ભાગ-કોતરેલા પથ્થર મળી આવ્યા. (કર્નીગહામનું કોર્પસ ઇન્સ્ક્રિપ્શન ઇન્ડિકાર વો. ૧ પૃ. ૧૪).

આને માટે કોર્પસમાં ભેતાં કેપટન મોસુફને ૩ કટકા મળ્યાનું લખ્યું છે ખરું. કોર્પસ જગની સાલમાં છપાણું છે એટલે તે પહેલાં તે કટકા નીકળવા ભેધએ પણ એ કટકા હાલ ક્યાં છે અથવા તેનાં રખિંગ વગેરે ક્યાંઈ પ્રસિદ્ધ થયાં છે કે નહીં, એ વાત જાણવામાં નથી તો તે માટે તજવીજ કરી જો તે કોઈ પણ રૂપમાં મળી આવશે તો તે પણ પ્રતિકૃતિમાં તથા અસલમાં મુકવામાં આવશે.

આગળ જો જો નવા કટકા નીકળ્યાનું લખ્યું છે તેમાં ૧ કટકા નાનો સને ૧૮૬૩માં પ્રથમ મારાજ જોવામાં આવ્યો હતો અને બીજો મહોટો કટકો સને ૧૮૬૮ માં ઉપરકોટમાં ખોદકામ ચાલતું હતું તેમાંથી નીકળેલો પ્રથમ મનેજ ખતાવવામાં આવ્યો હતો. એ બંને વિષે સવિસ્તર હકીકત એ કટકાની કાંઈકોમાં છે જે તે વાંચતી વખતે વાંચવામાં આવશે.

અરોહના લેખમાં કુલ કેટલા શબ્દો છે અને તે કેટલી વાર ક્રીયા ક્રીયા શાસનની કહી કહી પંક્તિમાં આવે છે એ પ્રતિકૃતિ પ્રસંગે તથા ગતભાગ ઉમેરવાને પ્રસંગે ઉપયોગી થવા સાથે તેનો અકારાદિ ક્રમનો કોરા કરવામાં આવ્યો છે.

લેખનાં શાસનનાં માપ-આ લેખમાં ગૌરધર્મની ધર્મલિપિનાં ૧૪ શાસનો અથવા કલમબંધી લખેલી છે. તે જો તફા અથવા જો કોલમમાં લખેલ છે. એ જો ભાગ છુટા પાડવા વર્તમાનપત્રમાં જેમ વચમાં લીંટી દોરે છે તેમ આમાં પણ વચમાં એક મ્હોટી ઉભી લીંટી દોરેલી છે અને એક શાસન પૂરું થઈ રહેતાં પણ એવી આડી લીંટી દોરેલી છે. આખા લેખમાં એવી ૧ ઉભી અને ૧૧ આડી લીંટીઓ કરેલી છે. આખા લેખનું માપ પૂર્વ પશ્ચિમ અથવા લંબાઈ અથવા ઉપરથી નીચે સુધી પહેલા ભાગમાં ૬ ફુટ ૧ ઇંચ, અને બીજા ભાગમાં ૧૧ ફુટ ૧૧ ઇંચ છે; એટલે લેખની મહોટામાં મહોટી લંબાઈ એ છે અને ઉત્તર દક્ષિણ અથવા પહોળાઈ અથવા જો કોલમની પંક્તિઓની લંબાઈ ઉપલે ભાગે ૫ ફુટ ૪ ઇંચ, વચમાં ૬ ફુટ ૪ ઇંચ અને નીચેના ભાગમાં ૧૩ા ફુટ ૦ા ઇંચ છે અને સાવ નીચે માત્ર ૪ા ફુટ છે. આખા લેખમાં અગ્રિ કોણનો ભાગ માત્ર ખંડિત થયેલો છે, જેને લીધે પાંચમું શાસન નીચેથી અને ૧૩ મું શાસન સીરખાતની બાજુથી અપૂર્ણ છે. તેથી જ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પહેલા ભાગ અથવા કોલમની લંબાઈ બીજા ભાગ કરતાં ઓછી છે અને બાકી બધા ભાગ કોઈ કોઈ ટેકાણે સેનસાજ કોઈ અક્ષરો સિવાય અવિચિત્ર છે. ૧૩ મું અને ૧૪ મું શાસન ૧૨ મા શાસન નીચે જોડાનેડ લખેલાં છે. બધાં શાસનની પંક્તિઓના આરંભ અને સમાપ્તિના છંદા સીધા નથી તેનું કારણ પથ્થરના ટોળાવની સરખાઈ ન હોય એ છે. તોપણ છેલ્લા ભાગના ૫ મા શાસન સુધીના સમાપ્તિના અને બાકીનાં

બધાં શાસનોના આરંભના છેડા ધણે ભાગે સરખા છે. કેમકે તે વચમાં આવ્યા છે. બધાં શાસનોમાં મહોદ્દામાં મહોદ્દું શાસન ૧૨ મું છે. કેમકે પહેલું શાસન પૂર્વ પશ્ચિમ ૨૧ કુટ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૩ કુટ ૨ ઇંચ લાંબું પહોળું હોઇને તેમાં ૧૨ લાઇન અને દરેક લાઇનમાં ૧૧ થી ૧૯ સુધી અક્ષર થઈ કુલ ૧૯૭ અક્ષરનું છે. બીજું શાસન ૫૧૧ કુટ ૨૧ ઇંચ અને ૩ કુટ ૧૦ ઇંચનું, પંક્તિ ૮, દરેક પંક્તિમાં અક્ષર ૨૦ થી ૨૭ અને કુલ અક્ષર ૨૦૬ નું છે. ૩જું ૧ કુટ ૨૧ ઇંચ, ૪૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, પંક્તિ ૬, અક્ષર ૨૫ થી ૩૨ અને કુલ અક્ષર ૧૭૫ નું છે. ૪ થું શાસન ૨ કુટ ૩ ઇંચ, અને ૫૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, પંક્તિ ૧૨, અક્ષર ૨૬ થી ૩૭ અને કુલ અક્ષર ૨૧૬ નું છે. ૫ મું શાસન ૧૧૧ કુટ અને ૬ કુટ ૪ ઇંચ, પંક્તિ ૯, અક્ષર ૨૬ થી ૩૮ અને કુલ ૨૮૮ અક્ષરનું છે. ૬ ઠું શાસન ૨૧૧ કુટ, અને ૪ કુટ ૧૧ ઇંચ, પંક્તિ ૧૪, અક્ષર ૨૬ થી ૩૨ અને કુલ અક્ષર ૩૬૯ નું છે. ૭ મું શાસન ૯૧૧ ઇંચ, અને ૪૧૧ કુટ, પંક્તિ ૩ અક્ષર ૩૨ થી ૩૮ અને કુલ અક્ષર ૧૦૫ નું છે. ૮ મું શાસન ૧ કુટ અને ૪ કુટ ૧૧ ઇંચ, પંક્તિ ૫ અક્ષર ૩૦ થી ૩૬ અને કુલ અક્ષર ૧૬૫ નું છે. ૯ મું શાસન ૧૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, અને ૬ કુટ, પંક્તિ ૯, અક્ષર ૨૨ થી ૪૩, અને કુલ અક્ષર ૩૫૯ નું છે. ૧૦ મું શાસન ૮ ઇંચ, અને ૭ કુટ, પંક્તિ ૪, અક્ષર ૪૦-૪૩-૫૦ ને ૪૯ મળી કુલ અક્ષર ૧૮૨ નું છે. ૧૧ મું શાસન પશ્ચિ લાંબું પહોળું તેવડુંજ, પંક્તિ પશ્ચિ ૪, પશ્ચિ અક્ષર ૪૭-૫૦-૫૦ ને ૩૪ મળીને કુલ અક્ષર ૧૮૧ નું છે. ૧૨ મું શાસન ૧૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, અને ૮ કુટ ૬ ઇંચ, પંક્તિ ૯ અક્ષર ૪૩ થી ૫૯ અને કુલ અક્ષર ૪૫૮ નું છે. ૧૩ મું શાસન ૨ કુટ ૪ ઇંચ, ૪ કુટ ૫ ઇંચ, પંક્તિ ૧૩, અક્ષર ૧૫ થી ૪૦, અને કુલ અક્ષર ૩૦૨ નું છે. ૧૪ મું શાસન ૧ કુટ ૧ ઇંચ, ૩ કુટ ૧૦ ઇંચ, અને પંક્તિ ૬, અક્ષર ૧૩ થી ૩૩ અને કુલ અક્ષર ૧૪૭ નું છે. આખા લેખની પંક્તિઓ ૧૧૪ એટલે પહેલા ભાગ(કાલમ)માં ૪૭ અને ૨ ના ભાગમાં ૬૭ અને ૬ અક્ષર ૩૬૩૦ નો એ લેખ છે. એટલે ૩૨ સા મ્લોક ૧૧૩૧ ના આશરોનો છે.

આ લેખ અશોકે કયારે કોતરાવ્યો હતો એ બાબત તેમાં કંઈ સાલ કે સંવત્ નથી તોપણ તેના ૩ ના ૪ થા શાસનમાં લખ્યા પ્રમાણે પોતાને ગાદીએ બેઠાને ૧૨ વર્ષ થઈ ગયા પછી તેરમા વર્ષમાં કોતરાવ્યો છે. એટલે ઇસવી સનથી ૨૫૦ વર્ષ પહેલાં કોતરાવ્યો છે, એમ નજાય છે.

લેખનું વાંચન—આ લેખનું પ્રથમ વર્ણન કર્નલ ટાડે કરેલું છે, તેણે તે સને ૧૮૨૨ માં ભેટા તેથી દીક્લીની લાઠ અને બૌદ્ધની ગુફાઓ ઉપરના અક્ષરો જેવા આ અક્ષરો છે એમ લખ્યું હતું. * તોપણ તેને પ્રથમ વાંચવાનું માન તો મી. પ્રીન્સેપે

* કર્નલ ટાડે આ લેખ કોઈ પ્રાચીન ચક્રવર્તી રાજા કે લડવૈયાના કીર્તિ-સ્તંભની પ્રશસ્તિ જેવા છે એમ ધાર્યું હતું. તેણે તેના તે વખતના ડેખાવનું વર્ણન વિસ્તારથી આપ્યું છે તે વખતે બધા ભાગ આબાદ હતા. સને ૧૮૪૨ માં સર લિંચેડ નેકબ તથા પ્રોફેસર ગાર્ડે એ લેખ ભેટા ગયા હતા. અને તે પછી ધણા શોધક વિદ્વાનો એ લેખની કોટ લઈ ગયા છે (ગ્ર.) સર લિંચેડ નેકબે તેની ૧૮૮૩ માં નકલ કરી હતી. (મું. સ.)

મેળવ્યું છે. મી० પ્રીન્સેપે તે કેવો વાંચ્યો હશે એ તેનું પુસ્તક આંહી હાનર નહીં હોવાથી કહી શકાતું નથી, પણ તેનો એ પ્રથમ પ્રયત્ન હતો, એટલે ક્યાંક ક્યાંક ફેર રહ્યો હોય તો સંભવ છે. કેમકે તેણે સાદા વંશના શિક્ષા વાંચવામાં પ્રથમ ભૂલ કરેલી હતી તેનો નમુનો તેની જ બુકમાંથી ઉતારેલો મ્હારી પાસે છે જે વિષે એ લિપિ અને એ વખતના લેખ વિષેના બાપણમાં વિવેચન કરવામાં આવશે. તો-પણ મી० પ્રીન્સેપે પરાકાષ્ટા-મ્હેનત કરી એ લેખ પેહેલ વેહેલો વાંચવાનું જે માન મેળવ્યું છે તેનો શતાંશ પણ આપણે મેળવી શકીએ નહીં અને એ ખાતે આપણે કાંઈ તેના થોડા ઉપકારી નથી. કેમકે આપણા પૂર્વજો જેને દેવતાઈ અક્ષર છે તે કોઈથી ઉકેલાયજ નહીં એમ માની તેની ઉપેક્ષા કરતા, એ લેખ એક પરદેશી અને સંસ્કૃત બાપાના ભક્તવર્ગથી ભિન્ન માણસ વાંચી આપણને તેનો અર્થ સમજાવે, એ કાંઈ આપણને થોડું લગ્નભ્રમ સાથે આશ્ચર્યદાયક નથી! એવો દસ્તુરજ છે કે પ્રથમ શોધ થયેલા ઉપર જેમ જેમ કાળ જાય તેમ તેમ તેમાં વધુ વધુ અજવાળું પડતું જાય. અરોહના લેખ બાબતમાં પણ તેમ થયું હોય તો કાંઈ અસંભવિત નથી. તે ઉપર પણ જેમ જેમ વખત થતો જાય છે તેમ તેમ તેના વાંચનમાં ફેર પડતો જાય છે. તેનો થોડો નમુનો પેહેલા શાસનના થોડા બાગનો આંહી બતાવી તે વિષે સંક્ષેપમાં વિવેચન લખી આ ઉપોદ્ધાત જે જરા વધુ લાંબો થઈ જવાથી કંટાળો આપતો હશે તે સમાપ્ત કરશું.

અરોહના લેખ જુદા જુદા વિદ્વાનો જુદી જુદી રીતે વાંચે છે તેનો નમુનો જુદાજુદાની પાઠશાળાના મહુમ શાસ્ત્રી હરિદત્ત કશ્યાપશંકર વાંચે છે—

इयं धंमलिपि देवानं पियेन पियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरमिच्छा प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

ઉદેપુરના શાસ્ત્રી ગૌરીશંકર હીરાચંદ્ર બોઝા વાંચે છે.

इयं धंमलिपि देवानं प्रियेन प्रियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरमिच्छा प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

હતિહાસતિભિરનાશકના કર્તા લખે છે.

इयं धंमलिपि देवान पियेन पियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरमिच्छा प्रजुहितव्यं न च समाजे कतव्ये

આ ક્ષાલમાં છે.

इयं धंमलिपि देवानं प्रियेन प्रियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरमिच्छा प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

આ જગ અક્ષરના વાચનમાં જે ભતભેદ દેખાય છે તે ર કાર જોડેલા અક્ષરમાં, મિત્ર ના મિત્ર માં અને પ્રજૂહિતવ્ય એ શબ્દમાં છે. જેણે જે પ્રિ અને એક પ્ર ને વિ અને પ વાંચ્યા છે તેમાં કાંઈ તેનો હોય નથી, કેમકે પ્રાકૃત બાપામાં સંયુક્તાક્ષર પ્રાયઃ આવતા નથી એ નિયમ જ્યાલમાં હોય. વળી ગુપ્તાદિની લિપિની પડે પાલી લિપિમાં ર કાર અક્ષરની નીચે જોડાયેલો નથી પણ અક્ષરની ઉપરની સીધી

લીંદીને જરા જરા વાંક ખવરાવી લખીને ર ભેળેલા હોય છે. તે ર નહીં પણ છેલ્લી-થી અક્ષરની સીધી લીંદીને બદલે તેને મરોડ હઈ લખ્યા હોય એમ સહજ ભ્રાંતિ થાય ન. ત્તા માત્ર એક જણે જ લખ્યો છે તે ખોટો છે. જાણ છે. પ્રજ્ઞાહિતવ્ય-ને એકે પ્રજ્ઞાહિતવ્ય, બીજે પ્રજ્ઞાહિતવ્ય, ત્રીજે પૂજાહિતાય અને ચોથે પ્રજ્ઞાહિતવ્ય એમ વાંચેલું છે. તે પ્ર પને માટે તો ઉપર ખુલાસો આપી ગયો છે. જુ હ્રસ્વ નથી પણ ચોખ્ખો દીર્ઘજ છે, જા લખ્યો છે તે ભૂલજ છે, તા ખોટો છે, તજ છે, તમાં કાનાના ચિહ્નની શંકા પણ નથી, જ્યને માટે અને તેના અનુસ્વાર માટે વાંધો લેવાય એવું છે ખરૂં. આખા લેખમાં જેટલા જ્ય આવે છે, તે બધા ઉભા ગુજરાતી નવડા જેવા “ય”ની નીચે વને માટે ગોળમટોળ મીઠું મૂકી ઉપર નવડાને અડતી શાસ્ત્રી ઠ ના જેવી પાંચરી લીંદી મૂકે છે, એમ આ જ્યને માટે નથી. આમાં તો અર્ધગોળ મીઠા જેવું અને તેના બે છેડા નવડાને નીચે વળગાડ્યા હોય એવું દેખાય છે. તે ર નહીં પણ પથ્થરમાંના ખાડાનો વધુ સંભવ લાગે. એજ રીતે પડખે અનુસ્વારની ભ્રાંતિ કરનાર ટપકું છે ખરૂં પણ તેને પણ અનુસ્વાર માનવામાં શંકા લેવાય. કેમકે એવાં ટપકાં ઉપરાઉપર વાંકાઈમાં ત્યાં ૩ છે અને તે પણ પથ્થરના ખાડા હોય એમ ભ્રાંતિ થાય તોપણ ચના કરતાં જ્યનો વધુ સંભવ છે. પ્રજ્ઞાહિતવ્ય નું સંસ્કૃત દ્વાકતર ભગવાનલાલે પ્રજ્ઞાહિતવ્ય લખ્યું છે એ પૂજાહિતાય અને પ્રજ્ઞાહિતાયના કરતાં વધુ બંધબેસતું છે. કેમકે તે વિના ચાલત્તવના પ્રાકૃતવાળા આરમ્ભના સારો સંબંધ બંધ બેસતો નથી.

મતલબ કે જેમ જુદાં જુદાં પુસ્તકોમાં સંદિગ્ધાક્ષરને લીધે વાંચનના ફેરફારથી પાકફેર હોય છે તેમ આ અને બીજા લેખોમાં પણ વાંચનના ફેરફારથી પાકફેર આવ્યાં કરે. આખરે રજિંગ કે છાપના કરતાં અસલ લેખ પાસે જઈ ધૈર્યથી પાછી તજવીજ કર્યાથી અર્થને અનુકૂળ પડતો ખરો રાખ કે અક્ષર બંધબેસતો આવી પણ જાય ખરો.

જેમ જેમ વખત જતો જાય છે તેમ તેમ વાંચન ફેર વધતો જાય એ આગળ લખ્યું છે, એ સ્વાભાવિક જ છે. આમાં પણ તેમ થયું જ છે. તેની એક ફાઇલ કરી છે અને તે તે ઉપરથી વખતોવખત અસલ લેખની મુલાકાત લઈ મૂળમાં બહુ બારી-ક્રીથી અવલોકન કર્યા છીયું. તેના પરિણામમાં કેટલીક તેઓની અને કેટલીક આપણની ભૂલો જણાણી તે યોગ્યતા પ્રમાણે અક્ષરસંતરમાં સુધાર્યું અને નોટમાં લખ્યું વગેરે ફેરફારવાળી હાલ તૈયાર થયેલી નકલ છે. તોપણ મોસ્ત્ર સેનારે પોતાના કાગળમાં મને શીખામણ દીધી છે તે ભૂલી જવું ન જોઈએ. તે એ કે “આપણે ક્યું તે હવે પરિપૂર્ણ અને છેવટનું છે, હવે તેમાં કાંઈ ફેરફાર કોઈ નહિ કાઢાડે એમ સમજવાનું નથી” એ કેહેવું વાસ્તવિક છે, કેમકે કાલોપ્યયં નિરવર્ધિર્વિપુલ ચ પૃથ્વી એ બવભૂતિનું વચન પણ યાદ રાખવાનું છે.

એ વાંચનફેરની ફાઇલમાં આવનગરની છુક સાથે, મીં ગૌરીશંકર સાથે, મોસ્ત્ર એમિલ સેનાર સાથે અને અલેક્ઝાંદર કર્નાગહામ સીં એસ. આઇ. વગેરે સાથેના વાંચનફેર છે.

અરોહના લેખમાંના ૩ સ્થળના લેખોના ૧ લા શાસનનો મુકાબલો જે આગળ દેખાડયો છે તેમાં પંડિતવર્થ ભગવાનલાલે ગિરિનારના લેખની ૧૧ મી અને ૧૨મી પંક્તિમાં મળેલાં વાંચ્યું છે તે પણ હવે વધુ વિચાર કરતાં મૂળો હોય એમ જણાય છે. કેમકે પાલી મ ગુજરાતી ચોગડા (૪) જેવો થાય છે. તેમાં સાધારણ મ ના ઉપરના બે બાબતો બે છેડા ગોઠવવાય અથવા પરમેશ્વરની ગાયનાં વાળનાં શીંગડાંની પેઠે બે બાબતો ઢળતાં લખે છે પણ આ બંને મ ના છેડા વીંછીના આંકડાની પેઠે વચ્ચેમાં સામસામા વળેલા કર્યા છે. (૪) તેમાં ૧૧ મી પંક્તિવાળા મ ના બંને છેડા અને ૧૨ મી પંક્તિવાળા મ નો એક ડાબી બાબતોનો છેડો અંદર જરા વાળેલો (૪) કર્યો છે. એ બીજું કાંઈ નહીં પણ રતું ચિહ્ન જ છે નહિતર તેની પાસેનાજ દો મોરા એ વાક્યના મો માં કાંઈ એવો વાંક નથી કર્યો. તેમ ખાલસીના લેખમાં મૂળો એવો શબ્દ એજ મુકાબલામાં દેખાય છે.

છઠ્ઠા શાસનની ૭ મી પંક્તિમાં અવાયવિવાદોનિ એટલા અક્ષર પછે જે (૫) અવળા પ જેવો અક્ષર છે તેને અંગ્રેજી પુસ્તકોમાં k A મૂકી ક કરાવ્યો છે. પણ તે પાલી લિપિનો જ છે ક નથી.

છઠ્ઠીયન એન્ડી કવેરીના વોલ્યુમ ૫ માના પૃષ્ઠ ૨૧૯ મે અરોહના ગિરિનાર-વાળા લેખની અંગ્રેજી અક્ષરે નકલ લખી છે તેમાં તેમજ જેમ્સ બરજેસે કાઢીયા-વાડ અને કચ્છની એન્ડીક્વીટીઝ બાબતની અંગ્રેજી છુક છપાવી છે તે બંનેમાં k A મૂક્યા છે પણ તે 'કે' સામાન્ય કે જેવો નથી ધણું કરી તે રોમન 'કે' છે. એવા 'કે' ને માટે પ્રોફેસર મેક્સમૂલરની સેકેડ છુકમાં બીજા કલાસના મીસ્ટરી આલ્ફા બેટાનું નામ આપી તેને દેવનાગરીમાં જ લખ્યાર થવાનું લખ્યું છે. ગમે તેમ હો પણ આ લેખનો ઉપર લખ્યો અક્ષર તો જ જ છે. ક કે જ નથી. ૧૨ મા શાસનમાં ૯ મી લેનમાં માહામાતા જ રૂપી એટલા અક્ષર પ છે. એવો જે જે અક્ષર છે તે બધાએ જ લખેલો છે એટલે તેને માટે અંગ્રેજીમાં JHA લખેલા છે. જેથી ઉપરના છઠ્ઠા શાસનવાળો અક્ષર પણ જ જ છે એમ હું માનું છઉં. સીરિઆતમાં ૧૪ મા શાસનના બાલોચેત્તા ને સીરિઆતમાં એક અંગ્રેજી રોજાન્વેપૂ બેસારી તેને લેખકનું નામ કરાવી પાડ્યું હતું.

આટલો બધો ઉપોદ્ધાત જેને માટે લખવો પડ્યો એ લેખ પોતે કેવો દુરો અને તેમાં શું લખ્યું દુરો એ બાબતોની અધીરાઈ સહુને સ્વાભાવિક જ થાય તો હવે એ લેખની નકલ, અક્ષરોતર, સંસ્કૃત અવતરણ અને ગુજરાતી બાપોતર પછે ટુંકામાં ઉપસંહાર તથા નવા મળેલા કટકા અને ૫ મા તથા ૧૩ મા શાસનના ગત બાગની પૂરવણી આ નીચે મૂકી આ વિષય સમાપ્ત કરવામાં આવશે.

* આ અભિપ્રાય બાંધ્યા પછી આજરોજ એટલે આ હકીકત છપાયા પેઢેલાં બાવનગર તરફથી બાહાર પડેલી “કલેકશન ઓફ પ્રાકૃત એન્ડ સંસ્કૃત ઇન્ડો-પ્રશાન્સ” નામની છુક વાંચવામાં આવી તેમાં પણ એ અક્ષરને જ જ લખ્યો છે.

† સ્વ. આચાર્યજીના હસ્તલેખ સાથે આ સર્વ વિગતોની નકલો ટાંકેલી છે. પરંતુ તેની ફોટોગ્રાફીક નકલ કરાવવી પડે એમ છે, તથા તેવી બીજી કેટલીક મુશ્કેલીઓ પણ છે. તેથી મૂળ લેખની નકલ વગેરે અહીં આપવું બની શક્યું નથી. અ. ગુ.

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનું
૧...	જ્ઞાનરસી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં...	૧
૨...	ગુજરાતીમાં...	૫
૩...	ક્યુરેટરનો રીપોર્ટ...	૧૧
૪...	સાલ દરમિયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૧ નો...	૧૩
૫...	સરવૈયું આંક ૩ નો...	૧૭
૬...	કેંડની રિયલિ બતાવનાર સરવૈયું આંક ૪ થી...	૧૯
૭...	વિગતવાર હિસાબ આંક ૫ થી...	૩૧

To,

**The President and Members of the
Managing Committee of the
Watson Museum of Antiquities,
RAJKOT.**

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report for the working of this Museum for the year 1916-1917.

Personnel,

2. There has been no change in the personnel of this institution because I was re-elected Honorary Secretary on the 6th March, 1916.

Trustees,

3. The present trustees are Azam Pranlal V. Modi B. A. LL. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji, B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

4. Funds at the close of the year amount to Rs. 38000/- invested in G. P. Notes and Rs. 20,000/- loaned out to the Wadhwan State. The current account with the Post Office Savings Bank has about Rs. 997-6-8 while the cash on hand was Rs. 15-7-5½. I would invite your kind attention to Appendix 3 for details on this point.

Meetings.

5. As usual two ordinary Meetings were held during the course of the year.

Addresses.

6. The Curator is required to deliver 3 addresses under rule 26 E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become suffi-

ciently attractive and so the practice has grown up to ask the Curator to prepare two or more monographs on subjects connected with archaeology or antiquities and you all are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past.

7. During the present year the Curator again tried to go up through the M. A. course with Pali and Palaeography as his voluntary subjects and so he was excused from his annual tour in the districts. His regular studies for the important subjects of Pali and Palaeography did not leave him sufficient time to prepare his usual monographs in the present year but then the Museum has still on hand one unpublished monograph on Kshatrapa kings and one such part of the Asoka monograph. I have been in correspondence with the publisher of the Buddhprakash a monthly magazine at Ahmedabad and with the Editor and publisher of the weekly newspaper the Gujarati for these monographs being given a place in their said publications. Neither of these publishers has yet finally replied to my inquiries and I therefore am not in a position to say whether the one or the other will undertake the work as suggested by me.

8. In the present year there was no special call on the Curator for the utilization of his expert knowledge to decipher old coins and inscriptions.

9. The year has all through been an uneventful year except that the Museum had two rare portraits of Messrs. Dullabhaji Mulshanker, and Bhagwanlal Madanji as a gift from Major General James Black who from his retirement in England at his age of 95 remembered us and transferred to us his own possessions viz the valuable portraits of the two Kathiawar gentlemen who did useful

work in their days when the Province was yet being organized. Mr. Bhagwanlal was the Daftardar to the Agency and Mr. Dullabhaji Mulshanker was the Jamnagar Vakil. We had also a portrait of late Dr. Bhagwanlal Indrajī who was a great archaeologist and an antiquarian himself and as such did valuable work in his line in Kathiawar, Gujarat, and in the Western Presidency and who is so highly spoken of by Dr. Burgess in several of his writings.

10. The Museum was fortunate enough to have added to its stock one old coin of Kshaharat Kshatrapa Bhumak (with the full legend in Brahmi). The Museum was also fortunate in being able to secure the 3rd. Volume of the Corpus Inscriptionum Indicarum a rare and useful publication to all students of archaeology.

11. Before closing my report I would request the Committee to express their very best thanks to the Auditors Azam J. M. Vora and Azam H. G. Vora — Vala and Jasdan State Vakils respectively who audited the accounts for the year 1916-17.

Rajkot,
Dated, 11th July, 1917.

I beg to remain,
Gentlemen,
Your most obedient Servant,
Vithaldas G. Trivedi

Honorary Secretary Watson Museum
of Antiquities, Rajkot.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રજા લઈ છું.

૧. આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કાંઈપણ ફેરફાર થયેલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે તા. ૬મી માર્ચ સને ૧૯૧૬ના રોજ મહેનજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૩. આજમ પ્રાણીલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જીનાગઢ સ્ટેટ વકીલ અને આજમ મગનલાલ ખી. દાજી ખી. એ. જામનગર સ્ટેટ વકીલ હાલમાં ટ્રસ્ટીઓ છે.

૪. ચાલુ સાલ આખર રૂ. ૩૮૦૦૦ ની લોન નોટો છે અને રૂ. ૨૦૦૦૦ વહવાણ સ્ટેટને બ્યાન્જુ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફીસ સેવીંગ્સ બેંકમાં રૂ. ૬૯૭-૬-૮ જમા છે બ્યારે રોકડી શીલક રૂ. ૧૫-૭-૫૫૫ છે. આંક નાં. ૩ જે આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડા આપેલા છે.

૫. મ્યુઝીયમના ધારાને અનુસરીને ચાલુ સાલમાં મેનેજિંગ કમીટીની બે સાધારણ મીટીંગો ભરવામાં આવી હતી.

૬. મ્યુઝીયમના રૂલ નં. ૨૬ ધ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ ભાષણો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અનુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે જાહેર ભાષણ તરીકે વાંચવાથી આકર્ષક થતાં નથી અને તેટલાજ માટે એમ ઠરાવ્યું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જ સેવો તૈયાર કરે તે જુદા છપાવીને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્યંત બહાર પાડેલા તેવા સેવો કેટલા ઉપયોગી તથા ગ્રાનદાયક થયા છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે.

૭. ચાલુ સાલમાં આજમ ક્યુરેટરે પાલી અને પાલીઓગ્રાફી ઐતિહાસિક વિષય તરીકે

લખને એમ. એ. ની પરીક્ષામાં બેસવા માટે ફરી તૈયારી કરેલ તેથી તેને ડીરટ્રીક્ટમાંની વાર્ષિક મુસાફરીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવેલ. તેવા વિષયોના નિયમિત અભ્યાસને પરીણામે સમય સંકેતને લીધે ચાલુ સાલમાં બાપણો લખવા પુરતો વખત તેમને મળેલ નથી પરંતુ મ્યુઝીયમમાં અશોકના લેખનો હેલ્થો વિભાગ તેમજ ક્ષત્રપનો લેખ હજુ અપ્રસિદ્ધ પડતર છે. બુદ્ધપ્રકાશના તંત્રી તેમજ ગુજરાતી પત્રના એડીટર સાથે તે તે માસિક તેમજ પત્રમાં આ વિષયોને સ્થાન આપવા માટે પત્રવ્યવહાર ચાલે છે અને જો કે હજુ મહેને ચોકસ જવાબ મળેલ નથી તેથી તેઓ મ્હારી માગણી અનુસાર છાપવાનું કલ્પ કરશે કે કેમ તે કહી શકાતું નથી. તો-પણ જો તે પ્રમાણે છપાવવાની સગવડ થશે તો મ્યુઝીયમને તેની છપામણી પુરતા પૈસાની બચત થશે અને આ ઐતિહાસિક વિષયો માટે તેમાં છપાવાથી વાચકવર્ગનું ક્ષેત્ર અતિ વિશાળ થશે.

૮. ચાલુ સાલમાં શિક્ષા તેમજ શિલાલેખો ઉકેલવા વિગેરે માટે આજમ ક્યુરેટરની માગણી થએલી નહોતી.

૯. મેસર્સ દુલમજી મૂળશંકર અને ભગવાનલાલની કિંમતિ છપીઓ મ્યુઝીયમને બેઠ મળી તે સિવાય ખીજી કશી ઉપયોગી હકીકત ચાલુ સાલમાં નોંધ કરવા લાયક નથી. સદરકુ છપીઓ ઇંગ્લાંડમાંના મેજર જનરલ જેમ્સ બ્રેક સાહેબે પોતાની ૬૫ વર્ષની હુમ્મરે આપણને યાદ કરી બેઠ તરીકે આંહી મોકલી આપીને મ્યુઝીયમ ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. આ બન્ને મરદુમ ગૃહસ્થોએ જ્યારે હજુ કાઠીયાવાડ સુવ્યવસ્થિત થતો આવતો હતો ત્યારે બહુ અગત્યની રાજસેવા બજાવી હતી. સ્વ. ભગવાનલાલ મદનજી એજન્સીમાં દફતરદાર હતા અને સ્વ. દુલમજી મૂળશંકર જામનગર વધીલ હતા. ઉપરાંત સ્વ. ડૉ. ભગવાનલાલ ઈંદ્રજીની પશ્ચુ તસખીર ચાલુ સાલમાં મળેલી છે. ડૉ. ભગવાનલાલ જીના શોધખોળ ખાતાના એક ઉત્તમ શોધક તરીકે મશહુર છે અને તેણે કાઠીયાવાડ ગુજરાત તેમજ પશ્ચિમ ઇલાકામાં સંગ્રહિત કામ કરેલું છે. તેને માટે ડૉ. બરજેસે પશ્ચુ પોતાના લખાણોમાં બહુ સારા શબ્દોમાં કદર કરેલી છે.

૧૦. ક્ષત્રપ ક્ષત્રપ જૂમકનો (આખી છાપવાળો) પ્રાચીન શિક્ષા મેળવવાને મ્યુઝી-યમ ભાગ્યશાળી થયું છે તેમજ પ્રાચીન ઇતિહાસ શોધક જનોને અતિ ઉપયોગી એવું કૌપંસ ઇન્ડીપેન્ડીએનમ ઇડીકારનું વોલ્યુમ ત્રીજું પણ ચાલુ સાલમાં મળેલું છે.

૧૧. સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો હીસાબ એડીટ કરવા માટે આજમ જમનાદાસ એમ. વોરા અને આજમ હરખચંદ જી. વોરાનો આભાર માનવાની આ તક લઉં છઉં.

૧૨. આ મ્યુઝીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૬ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મ્યુઝીયમ

કમીટીની બે ઓડીનરી મીટીંગ બરવામાં આવી હતી. આ મીટીંગમાં પસાર થયેલા ઠરાવોની વિગત નીચે મુજબ છે.

ખીજ સાધારણ મીટીંગ તા. ૧૨-૮-૧૬.

૧૩. આજરોજ સવારના ૮-૩૦ બજે વોટસન મ્યુઝીયમ કમીટીની ખીજ સાધારણ મીટીંગ મ્યુઝીયમ હોલમાં બરવામાં આવી હતી. નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

૬. મેકેટીફી એસ્કવાયર આઇ. સી. એસ. એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર એન્ડ પ્રેસીડન્ટ — પ્રમુખસ્થાને.

આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી	ખી. એ. એલ એલ. ખી.	રેટ વકીલ જુનાગઢ.
મગનલાલ ખી. કાજી	ખી. એ. રેટ વકીલ ભાવનગર.	
વીક્રમદાસ જી. ત્રિવેદી	ખી. એ. એલ એલ. ખી.	ભાવનગર.
હરખલાલ એસ. બક્ષી		દ્રોણ
લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી		વડવાણ.
જમનાદાસ એમ. વોરા		વળા.
હરખચંદ જી. વોરા		જસદણ.
ગિરમશંકર વલ્લભજી. આચાર્ય	ખી એ.	કુચરેદર.

આ મીટીંગમાં નીચેનું કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૬મી માર્ચ ૧૯૧૬ના રોજ બરાએલી મીટીંગનું પ્રેસીડીંગ્સ મંજૂર રાખવામાં આવ્યું.

૨ સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલ માટેનો એનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ બહાલ રાખવામાં આવ્યો.

૩ ઉપજ તેમજ ખર્ચનો હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

૪ સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો હિસાબ તપાસવા માટે આજમ જમનાદાસ એમ. વોરા રેટ વકીલ વળા અને આજમ હરખચંદ જી. વોરા રેટ વકીલ જસદણને ઓડીટરો નિમવામાં આવ્યા.

૫ ઉપામણી ખર્ચના હેડમાંથી રૂ. ૪૦ પુસ્તક ખરીદી ખર્ચના હેડમાં રીએપ્રોપ્રીએટ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.

૬ ઓટીલા થાણા તાબે ચોખ્ખારીના તળાવમાંની શેષશાયી ભગવાનની મૂર્તિ મંજાવી આપવા માટે હાલાર પ્રાંતના નામદાર પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબનો તેમજ એન્ટોનીનસ પાઅસની સોનાની મ્હોર મ્યુઝીયમમાં મુકવા માટે જસદણના મે. દરબાર સાહેબનો આભાર માનવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

- ૭ મ્યુઝીયમની લેનનોટોના એન્ડોસમેન્ટમાં પી. પી. જુનરકર સાહેબની સહીમાં મુધારે કરાવવા માટે જરૂર પડે તો આજમ ક્યુરેટરને નવાનગર જવા માટે રેલ્વે વિગેરેના ખર્ચના રૂ. ૧૫ સુધીનો ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.
- ૮ જી. આર. (ગવર્નમેન્ટ રેઝોલ્યુશન) નં. ૨૭૦૫ તા. ૧૪ એપ્રિલ ૧૯૧૬ના પારા ૩૪માં ઉદ્ભવેલા પ્રશ્ન સંબંધી પુરતો વિચાર કરીને કમીટીએ ઠરાવ કર્યો કે કમીટી તરફથી માનસર નામદાર મુખ્ય સરકારને નીચે પ્રમાણે નિવેદન કરવા માટે કમીટીએ નામદાર એજન્ટ ડુ ધી ગવર્નર સાહેબને વિનંતી કરવી. “તેઓ પોતાના મ્યુઝીયમમાં જીવ કિંમતી સંપ્રદિત થયેલી ચીજો સેન્ટ્રલ મ્યુઝીયમને આપી દેવા ખુશી નથી. ક્ષત્રપના શિલાલેખો છપાઈ ગયા છે તેમ તેના અક્ષરાંતર પણ થઈ ગયા છે તેથી દુનિઆના ગમે તે ભાગમાં રહેતા વિદ્યાર્થીઓ તેનો અભ્યાસ તથા સરખામણી કેમ ન કરી શકે તે તેઓના ખ્યાલમાં આવતું નથી. વિશેષમાં રાજકોટ હિંદુસ્થાનના ગમે તે ભાગ સાથે રેલ્વે લાઇનથી જોડાયેલું છે તેથી ખુદ શિક્ષા લેખોનો અભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ ગમે ત્યારે આંહી પધારી શકે તેમ છે. જે દરબાર સાહેબોની સખાવતથી આ મ્યુઝીયમ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તેઓનોજ આ અભિપ્રાય કમીટી દર્શાવે છે એમ માનવાને કમીટીને સખળ કારણ છે. કાઠીયાવાડના મરહુમ માનવંત પોલીટીકલ એજન્ટ માટેની લોકોની ચાહનાને તાજી રાખવા માટે સ્થપાયેલા આ મ્યુઝીયમ માટે કાઠીયાવાડ મગરૂર છે અને જે અમલદારની ચાદગિરિમાં આ મ્યુઝીયમ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તેને તેમજ આખા કાઠીયાવાડ પ્રાંતને દીપાવે તેવું તેને બનાવવા માટે (કમીટી) સદા તત્પર રહેશે. કમીટી એમ માને છે કે જે જે ઉપયોગી ચીજો વેરહન સરકારના આર્કેઓલોજીકલ સર્વેના મુપરીન્ટેન્ડન્સના હક્કમાં આવે તે તે ચીજો સેન્ટ્રલ મ્યુઝીયમને આપી દેવાની તેની ફરજ છે એમ મણવામાં આવે તો પછી ઉપરના ઉદ્દેશો પાર પડી શકે નહીં.”
- ૯ સેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીના રેપ્રેસેન્ટેટીવ્સને એમ જણાવતું કે જો તેઓ જોઈતું ખર્ચ આપવાને કમ્પ્લ કરે તો તેઓની માગણી ખુશીથી મંજૂર કરવામાં આવશે.
- ૧૦ એડીટરનો રિપોર્ટ તેમજ તે વિષયમાં એનરરી સેક્રેટરીનો અભિપ્રાય દાખલ રાખવો અને એનરરી સેક્રેટરીના ખુલાસા ઉપરથી જણાય છે કે એડીટરના રિપોર્ટમાં એવી કોઈ ખાસ ખામત નહોતી કે જેના ઉપરથી કોઈ ફેરફાર (ક્લિસાગ રાખવાની રીતમાં) કરવો જોઈ મણાય. પરચુરજી ખર્ચ ખાતે થયેલો ૦-૫-૨નો વધારાનો ખર્ચ જનરલ એક્સેસમાંથી મંજૂર થયેલો ગણી લેવો.
- ૧૧ સે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માનવા માટે આજમ પી. વી. મોદીએ દરખાસ્ત કરી

અને તેને આજમ હરખલાલ એસ. પદ્મી તરફથી ટેકો તેમજ આજમ વી. છ. ત્રીવેદી તરફથી અનુમોદન મળવાથી તે દરખાસ્ત મંજૂર સંખેથી મીટીંગનું કામ ખલાસ કરવામાં આવ્યું. ડી. આર. ભાંડારકરે તરફથી આવેલા જે કાગળ ઉપરથી ગવર્નમેન્ટ રેઝોલ્યુશન આંદો મોકલાવવામાં આવેલ તે કાગળ સંબંધમાં મે. દરખાસ્ત સાહેબોના વિચારોને જે માન આપ્યું તેને માટે, ઉપલી દરખાસ્તને અનુમોદન આપતાં મી. વી. છ. ત્રીવેદીએ મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માન્યો.

પહેલી સાધારણ મીટીંગ તા. ૧૦-૨-૧૬.

૧૪. મ્યુઝીયમની મેનેજીંગ કમીટીની પહેલી સાધારણ મીટીંગ આજરોજ સવારના ૮૧૧ વાગે મ્યુઝીયમ હોલમાં ભરવામાં આવી હતી. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર અને મ્યુઝીયમના પ્રેસીડન્ટ મે. ઇ. મેકોનીકી સાહેબની માંદગીના અનિવર્ય કારણને લીધે ગેરહાજરીને લઇને મે. સી. મેઇન સાહેબને પ્રમુખ નિમવામાં આવ્યા હતા. નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

મે. સી. મેઇન એક્ઝવાયર એમ. એ. પ્રિન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. રેટલ વકીલ જુનાગઢ.

„ મગનલાલ ખી. કાછ ખી. એ. „ જામનગર.

„ વિદુલદાસ છ. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. „ ભાવનગર.

„ ત્રિજોવન એન. વેદ „ પાલીતાણા.

„ જમનાદાસ એમ. વોરા „ વળા.

„ ગિરમશંકર વી. આચાર્ય ખી. એ. ધ્યુરેટર.

મી. વી. છ. ત્રીવેદીએ દરખાસ્ત કરી અને તેને મી. જમનાદાસ એમ. વોરાએ ટેકો આપવાથી મી. મેઇને પ્રમુખપદ લીધું. આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૧૨મી અગસ્ટ સને ૧૯૧૬ના રોજ ભરાએલી મીટીંગનું પ્રેસીડીંગ્સ મંજૂર રાખવામાં આવ્યું.

૨ સને ૧૯૧૭-૧૮ની સાલ માટેનું બજેટ મંજૂર રાખવામાં આવ્યું.

૩ સદરહુ સાલ માટે મેનેજીંગ કમીટીમાં નીચેના મેમ્બર સાહેબો નીમવામાં આવ્યા.

૧ મે. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર — પ્રમુખ.

૨ પ્રિન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

૩ જુનાગઢ, જામનગર, ભાવનગર, ગોંડલ, જદરાખાડ, પાલીતાણા, કાળ, વડ.

વાણી, માણીવદર, ઘાણીદેવળી અને બળજાના રોટ વગેરે અને આજમ ક્યુરેટર.

૪ મી. વિઠ્ઠલદાસ છ. ત્રીવેદીને જોનરરી સેક્રેટરી નિમવામાં આવ્યા.

દરખાસ્ત મુકનાર—મી. મગનલાલ ખી. કાણ.

ટેકા આપનાર—મી. જમનાદાસ એમ. વોરા.

૫ મેસર્સ મગવાનલાલ અને દુલભજીનાં તેમજ ડૉ. મગવાનલાલ ઈંદ્રજીનાં જોષીએ પેપરનીંગ મ્યુઝીયમને બેટ આપવા માટે અનુક્રમે મેજર જનરલ જ્યેક સાહેબને તેમજ મી. વિશ્વનાથ પ્ર. વૈદ્યને ઉપકાર પત્રો લખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો. પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીટીંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

૧૫. આજમ ક્યુરેટરનો આ સાલનો (૧૯૧૬-૧૭) રીપોર્ટ આંક ૧ બે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

૧૬. આ સાલમાં જે નવો સામાન સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૨ ને રાખ્યું છે.

૧૭. આ સાલનો હિસાબ તથા સરવૈયા આંક ૩-૪-૫ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે સને ૧૯૧૬-૧૭માં કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૭૫૦-૦-૪ થયું છે અને તે બજેટમાં મંજૂર થએલી રકમની બંદર છે.

૧૮. આ સાલમાં મ્યુઝીયમ બેવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદર ૫૪૭૦૬ ની છે જેની રોજની સરેરાશ ૧૬૦-૬૭ની આવે છે.

તા. ૧૧ જુલાઈ ૧૯૧૭

Vithaldas G. Trivedi.

મુ. રોજકોટ.

આ. સે. વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આંક ૧.

સને ૧૯૧૬-૧૭ એટલે તા. ૧-૪-૧૯૧૬

તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધીના રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વીટીઝની
મેનેજીંગ કમીટીના ચોનરરી સેક્રેટરી સાહેબ
મુ. રાજકોટ.

વિ. જે સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજુ કરવા રમ્મ લઈ છઉં.

ડીસ્ક્રીક્ટ.

૧. મમા વર્ષ માફક અને તેજ કારણ સગળ આ વર્ષે મ્હારાથી ડીસ્ક્રીક્ટમાં જવાનું
ખની શક્યું નથી અને તેથી રીપોર્ટમાં ઐતિહાસિક તાલોના અભાવે જે નિરસતા માલુમ પ-
ડશે તેને માટે દરગુજર ચાહું છઉં.

ભાષણો.

૩. વિશેષમાં તેજ કારણ સગળ ચાલુ સાલમાં નવાં ભાષણો પણ તૈયાર થઈ શક્યા
નથી પરંતુ અરોઠના બાકી રહેલા ભાષણોમાંથી ત્રીજો વિભાગ છપાઈને આવી જવાથી મધ
સાલના રીપોર્ટ સાથે વેચવામાં આવેલ છે. ક્ષત્રપનું ભાષણ ધણું લાંબુ હોવાથી હજુ સુધી
છપાવવાનું ખની શક્યું નથી. બુદ્ધિ પ્રકાશ તેમજ ગુજરાતી પત્રના મેનેજર સાહેબો સાથે
પત્ર વ્યવહાર ચાલે છે અને પહેલી તકે છપાવી સળસ્કાઈજરોને પહોંચાડવામાં આવશે.

અન્ય પ્રવૃત્તિઓ.

૪. ચાલુ સાલમાં સંમંદિત થએલા શિક્ષા પૈકી નીચેના ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ખાસ
ઉપયોગી છે.

૧ મઈ સાલમાં કાદરત જૂમકના ત્રાંખાના ત્રણ શિક્ષા મળેલા હતા પણ તેમાં ચિન્હ માત્ર-
જ દેખાતા હોવાથી તેટલા ઉપરથીજ જૂમકના શિક્ષા તરીકે ચોક્કસ કરવામાં આવેલ,
પરંતુ આ સાલમાં એક તલન સાફ તથા આખો શિક્ષકો જૂમકનો મળેલો છે જેમાં
બાહ્ય ભિખિમાં કાદરતસ ક્ષત્રપસ જૂમકસ એ બધા અક્ષરો સ્પષ્ટ વાંચી શ-

શકાય છે. જેથી હવે ગયા વર્ષના શિક્ષા પત્ર બ્રમકનાજ હતા એમ નિઃશંક સિદ્ધ થાય છે.

૨. વળી એક ચટ્ટાનો ત્રાંખાનો ચોરસ શિક્ષકો મળેલો છે જેમાં એક બાળુ રચંબ છે અને તેની સામે (જમણે મ્હોએ) ઉમેલા ઘોડાનું ચિત્ર છે.
૩. ઉપરાંત ખીજો એક ચોરસ ત્રાંખાનો શિક્ષકો રૂદ્રામાનો મળેલ છે. આ બંને જાતના શિક્ષા જીજ સંખ્યામાં અને કવચિત્તજ મળે છે.

૫. જુદા જુદા વિભાગના આર્ટિઓલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના વાર્ષિક રીપોર્ટો પ્રતિવર્ષ આવે છે તે ઉપરાંત દ્રવીદ કૃત ગુપ્તના સિલા લેખોનું કેપ્સ ઇન્ડોપશીએનમ ઈન્ડિકાર વોલ્યુમ ૭ જી જે મ્યુઝીયમ માટે ખરીદવા ધણી વખતથી પ્રયાસ કરવામાં આવતો હતો તે ચાલુ સાલમાં ખરીદવામાં આવેલું છે.

૬. વિશેષમાં આંહીના એક સેકન્ડ હેન્ડ બુકસેલર પાસેથી ઐતિહાસિક પ્રકાશક માંધાતા-આખ્યાન, શીતવતી રાસ (પ્રાચીન કાવ્યમાળા અયમાળા) દમ્પતી ધર્માન્નો નિધિ કાવ્ય વિજેરે કેટલાંક પ્રાચીન અને ઐતિહાસિક પુસ્તકો જીજ કિંમતમાં મેળવવામાં આવેલ છે.

૭. લંડનમાંના મેજર જનરલ જોહન જ્યેક સાહેબે પોતે આંહી કાઠીવાવાડમાં હતા ત્યારે (ઇ. સ. ૧૮૬૬માં) મેજર જનરલ શોર્ટ સાહેબે ચિતરેલાં ૨૫ દુલખજી મુળશંકર તેમજ ૨૫. ભગવાનલાલ બાઈનાં ઓઈજ પેઈન્ટિંગો ફ્રેમ સહિત મે. એજન્ટ દુધી ગવર્નર સાહેબ દ્વારા આ મ્યુઝીયમને બેઠ મોકલ્યાં છે.

૮. કાઠીવાવાડના સુપ્રસિદ્ધ ડૉ. ભગવાનલાલ ઈંદ્રજી પી એચ. ડી એ હિંદુસ્તાનમાં જુતા શોધ ખોળ ખાતાની પાલ્યાવરણમાં જે આગળ પડતો ભાગ લીધો છે તે હરકાષના જાણુવામાં છે. તેઓશ્રીનું ઓઈલ પેઈન્ટિંગ મુંબઈના રા. રા. વિશ્વનાથ પ્રભુરામ વૈદ ખારી-રટર-એટ-લો એ આ મ્યુઝીયમને બેઠ આપી એક ધણી વખતની ખોટ પુરી પાડી છે.

તા. ૩૦-૬-૧૭

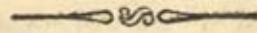
આચાર્ય ગિરજાશંકર વટલસજી

મુ. રાજકોટ.

કયુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આંક ૨.

સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૯૧૭ તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમ આફ્રો એન્ટીક્રીટીઝમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયે છે
તેના વર્ગવાર નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિધા.

- ૧ પથ્થર—ચીરોડી નં. ૩ પકાણુ બહાદરખાં મુલતાનખાં ૨૩-૮-૧૬ રાજકોટ
તેના ઉપર સફેદ સોષ તરફથી બેઠ.
જેવા કોસ્ટલ્સ વાળા.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

પરચુરણ પથ્થરો વિગેરે.

- ૧ જુનાગઢ તાબે સાનાના આગમ ક્યુરેટર ડી.ટી.કે.ટ. ૬૧-૮-૧૬ સાનાનો
ડુંગરમાંની ચુકાના પ. મીવાન સંગ્રહિત કર્યા. ડુંગર
થયેના નમુના નં. ૧૬.
૨ નાગપુર પાસે રામટંકનું રા. રા. હેમતલાલ હરિપ્રસાદ ૬૧-૮-૧૬ જુનાગઢ
યાત્રાનું સ્થાન છે ત્યાંના નાણાતટી તરફથી બેઠ.
ડુંગરના પથ્થર નમુ-
નાના નં. ૨.

ઐતિહાસિક તસખીરો.

- ૧ જુનાગઢના પંડિત બગ- રહ. સ. વિશ્વનાથ પ્રભુરામ ૨૬-૮-૧૬ મુંબઈ
વાનલાલ ઇશ્રણ પી. બારીરટર-એઠ-લો તરફથી
એચ. ડી.નું આઇલ પે- બેઠ.
ઇન્ટીંગ.

૨ રવ. દુલભજી મૂળશંકર મેજર જનરલ લેફ્ટનન્ટ ૧૬-૧૦-૧૬ લંડન
 જુન એન્ટે ઓફ ધી (ઇસ્ટ ઇન્ડિયા યુનાઈટેડ
 જમ એફ નવાનમર સરવીસ ફલગ ૧૩ કેપ્ટન
 નું મેજર જનરલ શોર્ટ હીલ રોડ પેરટ) તરફથી
 સાહેબે ઇ. સ. ૧૮૬૬ બેટ.
 માં તૈયાર કરેલું ઓફિસ
 પેપર-ટોગ.

૩ રવ. ભગવાનલાલ ભાઈ
 કાઠીવાવાડ પોલીટીકલ
 એજન્સીના દફતરદાર
 નું ઓફિસ પેપર-ટોગ
 મેજર જનરલ શોર્ટ
 વીતરેલું સને ૧૮૬૬માં.

શિક્ષાઓ.

ઓફ અને બેક્ટરીઅન.

૧ વીમા કેડ શીસીઝ ત્રાંખાનો પ્રારંભ નેમચંદ નાથા પાસે ૧-૧૧-૧૬ જુનામદ
 ઝે. ૧૯૩ ક. ૧ થી ૦-૮-૦ની કિંમતે
 ખરીદ્યો.

૨ બેસીલીઅસ સોલરમેગસ ત્રાં. " " "
 ઝે. ૧૧૫ ક. ૮

૩ " " " " "
 ત્રાં. ઝે. ૧૦૩ ક. ૫

૪ ? બન્ને બાળુ ઉમા પુરપતી " " "
 આકૃતિ વાળો લાસો નાનો ૦-૪-૦ની કિંમતે
 ત્રાં. ઝે. ૫૩ ક. ૫૫

૫ ? એક બાળુ પુરપતી બરહ " " "
 ફરતા અક્ષરો બીજી બાળુ ૦-૧-૦ની કિંમતે
 બે મનુષ્યે ઉપાડેલી પાલખી
 (અંદર મુર્તિ છે) ફરતા
 અક્ષરો ત્રાં. ઝે. ૫૮ ક. ૫૬

ક્ષત્રપ વંશના.

રૂપાના.

૧	વીરદામા પુત્ર રૂદ્રસેન રાજનો	પારેખ નેમચંદનાથા પાસેથી	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ
	રૂપાનો ઁ. ૨૮ ક. ૫૫	૦-૫-૦ની કિમતે ખરીદ્યો.		
૨	રૂદ્રસેન ખીખના પુત્ર ક્ષ.	"	"	"
	ભર્તૃદામાનો ર. ઁ. ૪૩			
	ક. ૫૫			
૩	રૂદ્રસેન ખીખના પુત્ર મહા	"	"	"
	ક્ષત્રપ ભર્તૃદામાનો ર.	"	"	"
	ઁ. ૨૪ ક. ૬			
૪	મહા ક્ષત્રપ ભર્તૃદામા પુત્ર	"	"	"
	વિશ્વસેનનો ર. ઁ. ૩૪ ક. ૫૫	"	"	"
૫	"	"	"	"
	ર. ઁ. ૨૯ ક. ૬			
૬	"	"	"	"
	ર. ઁ. ૩૨ ક. ૬ સાલ ૧૧૨૨			
૭	સ્વામી જીવદામ પુત્ર રૂદ્રસિંહ	"	"	"
	ખીખનો સાલ ૧૧૨ ર.			
	ઁ. ૩૧ ક. ૬			
૮	" સાલ ૧૩૩	"	"	"
	ર. ઁ. ૩૦ ક. ૬			
૯	રૂદ્રસિંહ ખીખના પુત્ર યશી-	"	"	"
	દામાનો સાલ ૨૪૭ ર.			
	ઁ. ૩૦ ક. ૫૫			
૧૦	" સાલ ૨૪૪	"	"	"
	ર. ઁ. ૩૧ ક. ૫૫			
૧૧	સ્વામી રૂદ્રદામનર જાના પુત્ર	"	"	"
	સ્વામી રૂદ્રસેન ૩ જાનો ર.			
	ઁ. ૩૨ ક. ૬			

१३ स्वाग्नी इद्राभन ३ जना पुत्र पारेभनेभयंद नाया पासोथी १-११-१६ जुनागढ
स्वाग्नी इद्रसेन ३ जनो ३. ०-५-००१ डिंभते भरीदयो
अ. ३१ ६. ६

साल १५५३. अ. ३०. ६. ५५

ત્રાંશુ' તથા બીજી ધાતુના.

૧ કાલ રાત કાલપ બ્રહ્મકો આ-
ખી રપજ છાપવાળો એ. ૬૪
કેદ-૫

अर्याष्ट अ. ५५ श्ल १७ ०-८-००१ किंभते

ચિત્રા માત્ર દેખાય છે ચપટી
એ. ૭૦ ટ. ૪

४ " " "

आडावीजा नानो से. ४८

क. १५

પ્રતિ નાનો એ. ૪૩ ક. '૭

કચ્છના ચોરસ સ્થાન તથા
ઘોડાવાળો ગ્રે. ૫૭ ક. ૭૫ ૦-૪-૦ની કિંમતે.

७ इन्द्राभानो व्योसत्रे. १३ क. 'प

६ विश्वसिंहना गोजत्रे. १५ " " "

३. ५ " " "

ક (૧) હાથી ઉપર ચંદ્ર રેખા
ખીજી, ભાજી ચેત, સૂર્ય તથા
સાલ ૧૭+ ગ્રે. ૨૩ ક. ૫૫

૧૭ ? ચોરસ, લાસો, એક બાજુ ૯-૪-૦ " " "

બળદ ઉભો જમણાં (જમ-
દાંખતનો) રૂ. ૨૪ ક. ૫

૧૧	? ચોરસ બળદ સ્થંભ સામે ઝે. ૧૨ ક. '૪૫	પારેખ નેમચંદ નાથા પાસેથી ૦-૪-૦ની કિંમતે ખરીદ્યો.	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ	
૧૨	? ગોળ હાથી ચાલતો બગેરો ઝે. ૭૮ ક. '૬	૦-૧-૦	??	??	??
૧૩	? ગોળ નૈઋત્ય ખુણામાં બ- ળદ ખીણ બાજુ સ્થપિત ઉજ્જવન ચિન્હ ઝે. ૭૩ ક. '૭	૦-૪-૦	??	??	??
૧૪	? ચોરસ એક બાજુ ચિત્ર ખીણ બાજુ ઉજ્જવન ચિન્હ દીપેશો ઝે. ૩૦ ક. '૫	૦-૪-૦	??	??	??
૧૫	? ચોરસ પીળાશ પડતો બ- ળદનું ચિત્ર ખીણ બાજુ લાસો ઝે. ૪૬ ક. '૬	૦-૪-૦	??	??	??
૧૬	? ચોરસ નાનો એક બાજુ ચૈત્ય ખીણ બાજુ હાથી નેતું પ્રાણી નાનો ઝે. ૧૦ ક. '૪	૦-૪-૦	??	??	??

ગુપ્ત વંશના.

૧	કુમાર ચુપતો ત્રાંખાનો ગોળ ઝે. ૧૭ ક. '૪૫	૦-૪-૦ની કિંમતે પા. નેમ- ચંદ નાથા પાસેથી ખરીદ્યો.	??	??	??
---	--	---	----	----	----

પ્રાચીન પરચુરણ.

૧	ગધૈયું પાતળું વધારે મોટું એક બાજુ ઝુંપડું તથા મા- લ્યસ ખીણ બાજુ ગધૈયા નેતું ચિત્ર ઝે. ૫૮ ક. '૬ રૂપાનો.	૩-૦-૦ની કિંમતે પા. નેમ- ચંદ નાથા પાસેથી ખરીદ્યો.	??	??	??
૨	ત્રાંખાનો ચોરસ કાર્પાસ ઝે. ૧૦૫ ક. '૭૫	૦-૮-૦	??	??	??
૩	ઝે. ૯૫ ક. '૭૫	??	??	??	??

૪	ત્રાંબાનો ચોરસ કાર્યાપણ	૦-૮-૦ની કિંમતે પા. નેમ.	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ
	એ. ૮૨ ક. ૪	ચંદનાથા પાસેથી ખરીદ્યો		
૫	,, એ. ૮૮ ક. ૭૫	,,	,,	,,
૬	,, એ. ૬૪ ક. ૬૫	,,	,,	,,
૭	,, એ. ૪૮ ક. ૬	,,	,,	,,
૮	બળદના ચિત્ર વાળો એ. ૪૨	૦-૧-૦	,,	,,
	ક. ૫			
૯	અતિ ઝીણો એ. ૧૭ ક. ૪૫	૦-૧-૦	,,	,,
૧૦	,, એ. ૧૦ ક. ૪	,,	,,	,,
૧૧	ભડો મ્હોટો ઝાળ એ. ૧૬૩	,,	,,	,,
	ક. ૮૫			

મુસલમાન બાદશાહોના.

૧	શાહજહાનનો રૂપિઓ જુલુસ	મેવાણી ધરમચંદ એચર	૦-૮-૧૬	અમસરા
	૨૪ વાળો એ. ૧૧૨ ક. ૮	પાસેથી ૧-૨-૦ની		
		કિંમતે.		
૨	? ત્રાંબાનો એક બાળુ ફાથી	૦-૧-૦ની કિંમતે પા.	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ
	તથા ઉપર ચંદ્ર ખીજ હી.	તેમચંદ નાથા પાસેથી		
	સ. ૧૨૨૫ એ. ૧૭૦ ક. ૫			
૩	? ત્રાંબાનો એક બાળુ સિંદ	૦-૨-૦	,,	,,
	ખીજ બાળુ તદન ભાસો			
	(જહાંગીરનો ?) એ. ૧૪૮			
	ક. ૫			
૪	? ત્રાંબાનો એક બાળુ મત્તમ	૦-૧-૦	,,	,,
	જેવા ચિત્ર વાળો ખીજ			
	બાળુ ફારસી ચપટો એ. ૬૩			
	ક. ૭૫			

હિંદુ રાજાઓના મુસલમાની દબના.

૧	રૂપિઓ જોધપુરનો નાગોરી	પારેખ શુભાચંદ ખોડી-	૨૩-૫-૧૬	રાજકોટ
	વિ. સ. ૧૯૧૭ એ. ૧૭૩	દાસ પાસેથી ૦-૧૨-૦		
	ક. ૮૪	ની કિંમતે.		

- ૧ રૂપિઆ જોધપુરનો નાગોરી પારેખ ગુલાબચંદ ખોડી- ૨૩-૫-૧૬ રાજકોટ
શ્રી માતાજી અક્ષરો વાળો દાસ પાસેથી ૦-૧૨-૦
ગ્રે. ૧૭૩ કદ '૮૫ ની કિંમતે.
- ૩ રા રાજ વાળો રૂપિઆ રૂ. ૧૭૪
પિઆ જુલુસ ૧૧ ગ્રે. ૧૭૪
કદ '૮૫
- ૪ જોડ આજુ તરવાર અક્ષરો " " "
ગ્રે. ૧૭૧ ક. '૮૫
- ૫ વાંસવાડાનો લક્ષ્મણ શાહી ૧-૦-૦ની કિંમતે " "
રૂપિઆ ગ્રે. ૧૨૪ કદ '૯

અરબી રૂપિઆ નવડા હિંદુસ્તાન ખહારના

- ૧ (શીર્ષાંગ ૧) જ્યોર્જ ત્રીજાનો પારેખ રામચંદ્ર અબે- ૭-૮-૧૬ રાજકોટ
ધ. સ. ૧૮૧૯ ગ્રે. ૭૦ ચંદ પાસેથી ૦-૭-૦
કદ '૯૫ ની કિંમતે.
- ૨ ધરાનનો દીનાર સિંહના ચિત્ર " " "
વાળો દસ દીનારનો.

પાવલાં હિંદુસ્તાન ખહારનાં.

- ૧ દસ સેન્ટ કેનેડા માટેનું એડ- રા. રા. મનલાલ બાપુ- ૧૫-૧૧-૧૬ ભાવનગર
વડે સાતમાનો ગ્રે. ૩૩ ક. '૭ બાઇ તરફથી ભેટ.

બે આની હિંદુસ્તાન અંદરની.

- ૧ બે આની આરકાટની લી. સ. હીરાચંદ દામોદર પાસેથી ૨૩-૫-૧૬ રાજકોટ
૧૧૭૧ જુલુસ ૬ ગ્રે. ૧૧ ૦-૧-૦ની કિંમતે વેચાતી.
કદ '૫૫

બે આની હિંદુસ્તાન ખહારની.

- ૧ હાફ ડાઇમ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ હીરાચંદ દામોદર પાસેથી ૨૩-૫-૧૬ રાજકોટ
ઓફ અમેરીકાનો ધ. સ. ૦-૨-૦ની કિંમતે વેચાતી.
૧૮૬૮ ગ્રે. ૧૮ કદ ૬૫.

એકઝાની હિંદુસ્તાન અંદરની.

- ૧ એકઝાની આરકાટની હી. સ. હીરાચંદ દામોદર પાસેથી ૧૭-૫-૧૬ રાજકોટ
૧૧૭૧ જુલુસ ૬ ગ્રે ૧૦ ક. ૪૫ ૦-૨-૦ની કિંમતે વેચાતી

બેવડીયા પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

- ૧ હોલકરનો બેવડીયો પૈસો પલટણના સીપાઈ બળ- ૨૨-૧૧-૧૬ રાજકોટ
ગ્રે. ૧૭૨ ક. ૧૩ વિ. સ. વંતરાવ તરફથી બેટ
૧૯૫૬.

પૈસા હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ મુલતાન સૈયદ ખીન બરગસ રવ. આજમ હાકરશી પં- ૧૯-૫-૧૬ " "
ખીન મુલતાન હકૂમનો ચાણ તરફથી બેટ.
હી. સ. ૧૨૬૯ ગ્રે. ૯૫ ક. ૧
૨ દસ રેસનો પોર્ટુગાલનો લુખ " " "
૧ લાનો ઇ. સ. ૧૮૮૨
ગ્રે. ૮૦ ક. ૧૦

અરધા પૈસા હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ અરધા સેન્ટ એડવર્ડ ઝમ્બોનો " " "
સીલોન માટેનો ઇ. સ. ૧૯૦૮
ગ્રે. ૩૫ ક. ૭૫

ઝીણા મુસલમાન રાજાઓના.

- ૧ ચારભારીનો માલદેવીમાં ચાલતો મુસ્લાં હુસેનઅલી મહમદ- ૧૩-૧૧-૧૬ ૫૩૫રી
ગ્રે. ૪૯ ક. ૧૫ અલી તરફથી બેટ
૨ ૧ ભારીનો માલદેવીમાં ચાલતો " " "
ગ્રે. ૨૫ ક. ૪૫

વર્ગ ૩ નો.

વનસ્પતિ વિદ્યા.

- ૧ બાજરાનું કુંડું ૧, ૯ કળીવાળું રા. ગવરીચંકર લાલજી દિ- ૨-૧૨-૧૬ લુંધીઆ
સાંઘા સહિત ક્ષીત, સરકારી ગુજરાતી
સ્કુલના ભારતર તરફથી બેટ.

(૨૧)

વર્ગ ૪-૫-૬.

પ્રાણી વિદ્યા, ખેતીવાડી તથા યંત્રશાસ્ત્ર.

આ ત્રણે વર્ગમાં આ સાલમાં કોઈ સંગ્રહિત થયેલ નથી.

વર્ગ ૭ મો.

હુસ્તર કારીગરી.

૧ મારીનું કુંડું ૧ ઘોળાશ પડતું ધાનના કુંબાર પીતાંબરે ૧૭-૧૧-૧૬ માન
બે કટકે પડધી વાળું. બનાવેલું ૦-૮-૦ ની
કિંમતે લીધું.

વર્ગ ૮-૯.

કપડ વણાટ, શોવણ બરત.

આ બન્ને વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કોઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

પાલી.

૧. સુત નિપાત ડી. ખી. તારાપોરવાળા ૮-૧-૧૭ મુબદ
૧૪-૫-૦ની કિંમતે

સંસ્કૃત.

૧ ઔદિચ્ય પ્રકાશ (સદીક શ્રી ઠા. કમળશી દામોદરસે. ૫-૧૧-૧૬ રાજકોટ
સ્થલ પ્રકાશ) કન્ડ હેન્ડ બુકસેલર પા-
સેથી રૂ. ૧-૮-૦ની કિંમતે

- ૧ દમ્પતી ધર્માન્નેા નિધિ કાવ્ય ઠા. ઠમળશી દામોદર સે. ૫-૧૧-૧૬ રાજકોટ
પ્રથમ ભાગ કન્ડ હેન્ડ બુકસેલર પા.
સેથી ૦-૧૦-૦ની કિંમતે

ગુજરાતી.

- ૧ માંધાતા આખ્યાન પ્રાચીન " " "
કાવ્ય ભાગા અંથ ૩૪. ૦-૮-૦ની કિંમતે
૨ શીલવતી રાસ પ્રાચીન કાવ્ય " " "
ભાગા અંથ ૪૫. ૦-૧૦-૦ " "
૩ હિંદુસ્તાનની મુસાફરી લ- " " "
દમીશંકર દુર્લભજી સ્વા-
દીપા કૃત. ૦-૧૨-૦ " "
૪ દક્ષિણનો પૂર્વ સમયનો ઇ- " " "
તિલાસ નવનીધરાય ના.
મહેતાએ ભાષાંતર કરેલ. ૦-૫-૦ " "
૫ સ્વા. રાજકોટનો સંક્ષિપ્ત " " "
ઇતિહાસ પોપટલાલ કે.
શાહ કૃત ૦-૧-૦ " "

ઇંગ્રેજી.

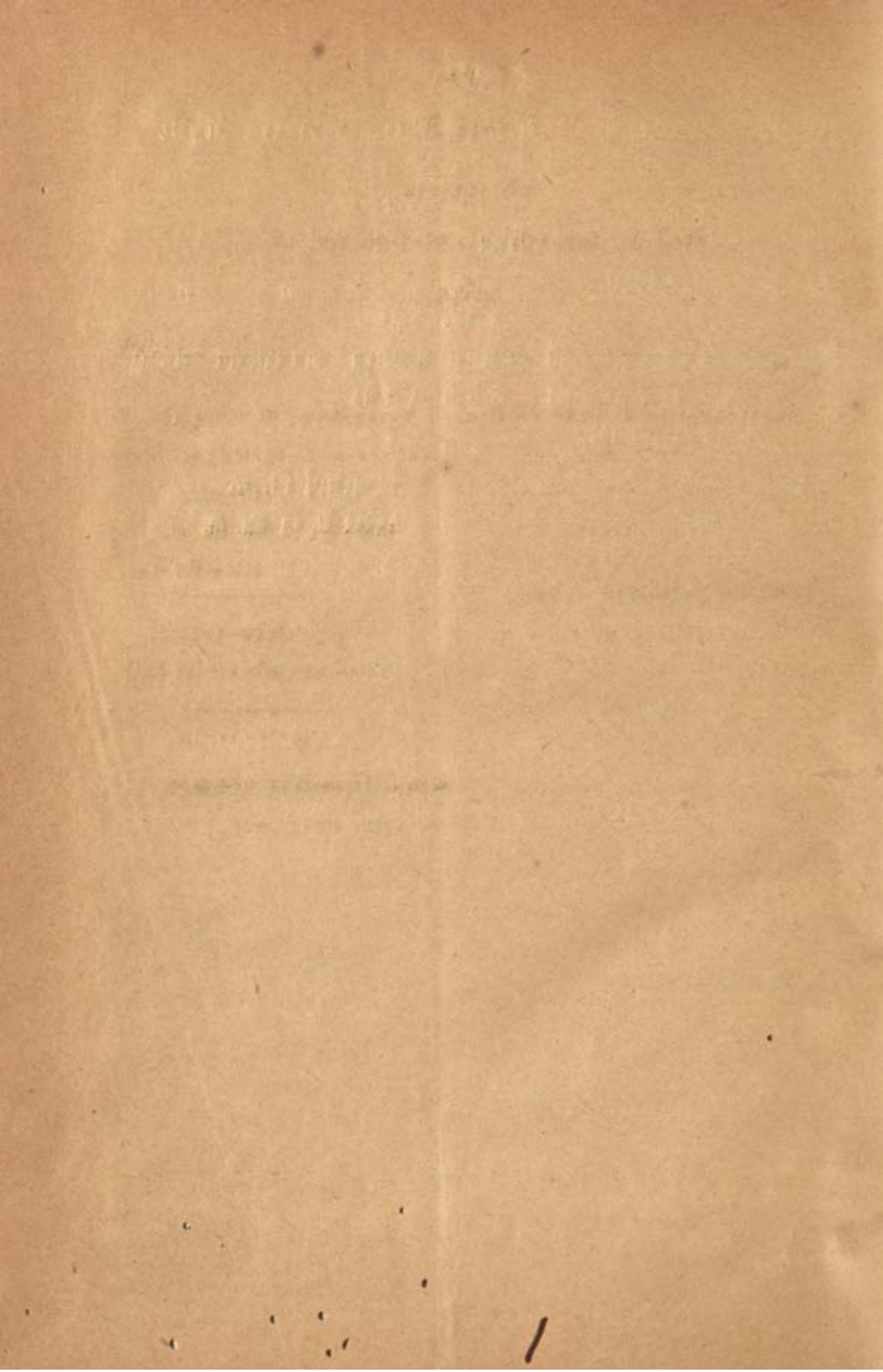
- ૧ ઇંડીયન એન્ટીકવેરી વો. ૪૪ બ્રીટીશ ઇંડીઆ પ્રેસ વા. ૭-૯-૧૬ મુંબઈ
પાર્ટ ૫૬૪ સને ૧૯૧૫ની પિંક ૩. ૨૦)ના લવા-
અનુક્રમણિકા. જમથી
૨ ઇંડીયન એન્ટીકવેરી વો. ૪૫ " સાલ દર- મુંબઈ
પાર્ટસ ૫૬૬થી ૫૭૫ ફેબ્રુ. થી મીઆન
નવેં. સુધીના અંકો. માસિક
૩ આર્કેઓલોજીકલ સર્વે ઓફ ઇ- અવનંમેંટ તરફથી બેટ ૧૯-૫-૧૬ સોમલા
ડીઆનો વાર્ષિક રીપોર્ટ સને
૧૯૧૨-૧૩નો.
૪ " " " " "
સને ૧૯૧૩-૧૪નો પાર્ટ ૧નો.

- ૫ બર્માના આર્ટ. સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડેન્સી બોર્ડ તરફથી બેઠ ૧૪-૮-૧૧ રંગુન નંબરો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો.
- ૬ રજપુતાના મ્યુઝીયમનો વા. રી. સુપરી. રજપુતાના મ્યુ. ૨૧-૮-૧૬ અજમેર ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો. જીયમ
- ૭ હિંદુ અને બુદ્ધ મોન્યુમેન્ટસના ગવર્નમેન્ટ તરફથી બેઠ ૨૮-૮-૧૧ લાહોર સુપરી. ઉત્તર વિભાગ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો.
- ૮ ફ્રાન્સીસ સરકલના આર્ટ. સર્વેનો ૧૯૧૫-૧૬નો વા. રીપોર્ટ. ” ૫-૯-૧૧ પેશાવર
- ૯ સર્વેન સરકલ મદ્રાસના આર્ટ. ડીપાર્ટ. નો ૧૯૧૫-૧૬નો વા. રીપોર્ટ. ” ૧૬-૧૦-૧૬ મદ્રાસ
- ૧૦ સર્વેન સરકલના એપીઆઈ માટે ના આર્સી. સુપરી. નો ૧૯૧૫-૧૬નો. ” ૪-૧૧-૧૬ ”
- ૧૧ નિઝામ સરકારના આર્ટ. ડીપાર્ટમેન્ટનો ૧૯૧૪-૧૫નો વા. રીપોર્ટ. ” ૧-૧૧-૧૬ હૈદરાબાદ
- ૧૨ આર્ટ. સર્વે ઓફ ઇંડિયા પાર્ટ ૧લો સને ૧૯૧૪-૧૫. ” ૩૦-૧૨-૧૬ સીમલા
- ૧૩ મેહોમેડન અને ખ્રીષ્ટીય મોન્યુમેન્ટસના સુપરી. નોર્થર્ન સરકલનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો. ” ૧૯-૧-૧૭ અલ્હાબાદ
- ૧૪ આર્ટ. સર્વે. ઓફ ઇંડિયા વેસ્ટર્ન સરકલનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો. ” ૩૦-૧-૧૭ મુંબઈ
- ૧૫ રજપુતાના મ્યુઝીયમનો ૩૧ સુપરી. રજપુતાના મ્યુ. ૧૯-૩-૧૭ અજમેર માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો વા. જીયમ રીપોર્ટ.

૧૬	ઇસ્ટર્ન સરકલના આર્ટ. સર્વેનો વા. રીપોર્ટ ૧૯૧૫-૧૬નો.	ગવર્નમેંટ તરફથી બેટ	૧૬-૭-૧૭	કલકત્તા
૧૭	ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ લેન્ડ રેકર્ડ એન્ડ એગ્રીકલ્ચર નોટ બોન ઇમ્પ્રુવડ મેથડસ ઓફ કેબન કલકત્તા વેશન બુલેટીન નં. ૩૫	"	૮-૯-૧૬	અલ્હાબાદ
૧૮	" બુલેટીન નં. ૩૬ હીન્ડસ બોન ધી કલકત્તા વેશન ઓફ રાજીઝ	"	૧૬-૯-૧૬	"
૧૯	" બુલેટીન નં. ૩૭ પોપિયાનું વાવેતર તથા તેના ઉપયોગ સંબંધી.	"	૪-૧૧-૧૬	"
૨૦	" બુલેટીન નં. ૩૮ ઓરેન્જસ અને લેમનસ સંબંધી સુચનાઓ.	"	૧૧-૧૨-૧૬	"
૨૧	" બુલેટીન નં. ૩૯ લોન સંબંધી	"	૧૩-૧૨-૧૬	"
૨૨	કોર્પસ ઇન્ડીપેન્ડેન્સ બ્રી- કાર વો. ૩૭૭ ગુમના શિક્ષા લેખો ક્લીટ કૃત.	એન. એમ. પીલીમોરીયા પાસેથી રા. ૪૦-૦-૦ ની કિંમતે ખરીદ્યું	૧-૪-૧૬	બુબ
૨૩	ઇન્ડિયન આર્કેઓલોજીકલ પો- લીસી સને ૧૯૧૫.	ગવર્નમેંટ તરફથી બેટ	૧૯-૫-૧૬	સીમલા
૨૪	ગોળ અને ખાંડ બનાવવા બ- રના સુધારા સંબંધી સુચના.	"	૨૮-૮-૧૬	અલ્હાબાદ
૨૫	લેક્ટર્સ ઓફ ઓરેન્જેય (રક્ષા અતઃ આલમચિરી)	ડા. કમળશર્મા દામોદર સેકન્ડ હેન્ડ બુકસેલર પાસેથી ૦-૧૨-૦ની કિંમતે	૯-૧૧-૧૬	રાજકોટ
૨૬	ગુજરાત એન્ડ ગુજરાતી (બ- લેરામજી એમ. મલખારી કૃત)	"	"	"

૦-૮-૦ની કિંમતે

- ૨૭ બીઠ એન્ટીકવીટીઝ. ઠા. કમળશી દામોદર ૯-૧૧-૬૬ રાજકોટ
સેકન્ડ હેન્ડ બુકસેલર
પાસેથી ૦-૬-૦ની
કિંમતે
- ૨૮ ઓસ-હીરકરી પ્રાજ્ઞમર્સ. ૧૧ ૨૧ ૧૧
૦-૬-૦ ૧૧
- ૨૯ કાઠીયાવાડ પોલીટીકલ એજન્સી કાઠીયાવાડ પોલીટીકલ સાલ દરમીયાન રાજકોટ
એજેન્ટ વો. ૫૪ નં. ૧૪થી ૫૯ એજન્સી તરફથી બેઠ
વો. ૫૫ નં. ૧થી ૧૭.
- તા. ૩૧-૩-૧૭ આચાર્ય ગિ. વ.
મુ. રાજકોટ. ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

(૨૭)

ચાંક ૩.

સને ૧૯૧૬-૧૭

એટલે તા. ૧-૪-૧૬થી તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધી વર્ષ ૧૬

સરવૈયું.

અ

૫૯૦૧૨-૧૪-૧૧૧ શ્રી વોલ્સન મેમોરીયલ
ફંડ.

૫૯૦૧૨-૧૪-૧૧૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભટ્ટ
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઝો. એ.

ઉ

૧૦૦૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભ રોડ.
૩૮૦૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર હા. એન્જ-
નીયરી.

૪૪૭-૬-૮ શ્રી સરકાર હા. પો-
સ્ટલ સેવીંગ બેંક.

૫૮૪૬૭-૬-૮

૧૫-૭-૫૧૧ સીલીક બાકી રોકડી.

૫૯૦૧૨-૧૪-૧૧૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભટ્ટ
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઝો. એ.

(૨૬)

આંક ૪.

શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ ખતાવનારું સને ૧૯૧૬-૧૯ની સાલ
એરલે તા. ૧-૪-૧૬ થી તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધી વર્ષ ૧ નું

સરવૈયું.

જ

૫૭૮૬૫-૧-૩૧ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ
ફંડ
૨૯૦૭-૧૩-૨ ઉપજ સાલ દરમીયાન
૨૪૧૯-૯-૭ બ્યાબના
૪૭૬-૬-૭ વટાવ
૫-૧૩-૦ પરચુરજી
વેચાજી
૬-૦-૦ ક્યુરેટરની
શીમાંથી
૨૦૮૩૧ લેખે

૨૯૦૭-૧૩-૨

૬૦૮૦૨-૧૪-૫૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

ઊ

૧૭૯૦-૦-૪ ખર્ચ સાલ દરમીયાન
૮-૧૩-૩ કંટીનન્ટ ખર્ચ
૬૭-૧૪-૦ છપામણી ખર્ચ
૪-૬-૦ ડેડસ્ટોક ખર્ચ
૭-૩-૭ ટપાલ ખર્ચ
૧૫૪૦-૦-૦ પગાર ખર્ચ
૮૯-૧૩-૦ પુસ્તક ખરીદી ખર્ચ
૧૬-૩-૦ પરચુરજી ખર્ચ
૨૬-૬-૦ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચ
૧૮-૩-૦ સામાન દુરસ્તી ખર્ચ
૧૦-૧૦-૬ મુસાફરી ખર્ચ
૦-૮-૦ સામાન સંગ્રહ ખર્ચ

૧૭૨૦-૦-૪

૫૮૯૯૭-૬-૮ આશામીવાર લેખા
૨૦૦૦૦-૦-૦ શ્રી વડવાજી રટેલ.
૩૮૦૦૦-૦-૦ શ્રી એન-સી ટ્રેડર
૯૬૭-૬-૮ પોસ્ટલ સે. ખેંક

૫૮૯૯૭-૬-૮

૧૫-૭-૫૧ સીલક ખાકી રોકડી

૬૦૮૦૨-૧૪-૫૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

1871

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1871

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1871

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1871

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1871

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1871

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1871

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વીટીઝનો સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો હીસાબ.

૬

૯-૧૩-૩ કંડીબંટ ખચ ખાતે ખ. પા. ૨૧

૧-૧૨-૬ કાચબો

૦-૧૫-૦ ડુબરકેપ રી. ૦૧ પા. ૧૪૫

૧- ૨-૦ બાકિલા મા ૪ રતલ ૧૪ પા. ૧૪૫

૦- ૧-૬ બ્લોટીંગ પેપર તા. ૧ પા. ૧૪૫

૦- ૬-૦ કાંડ બોર્ડ સફેદ "

૦- ૪-૦ બ્રાઉન પેપર બા. નં. ૬ પા. ૧૪૫

૨-૧૨-૬

૧- ૪-૦ નોટ પેપર કવર વિગેરે

૦- ૮-૦ આશીશીયલ કવર નં. ૫૦ પા. ૧૪૫

૦- ૫-૦ નોટ પેપર પેટી ૧ હલકા પા. ૧૪૫

૦- ૬-૦ કવર ચોરસ નં. ૧૦૦ પા. ૧૪૫

૧- ૪-૦

૦- ૩-૯ કાંક, પેન વિગેરે

૦- ૦-૬ 'ઓ' નંબરની કા. ૦૧ પા. ૧૪૫

૦- ૧-૬ રીલીફ પેન કા. ૦૧ પા. ૧૪૫

૦- ૧-૬ ફાયર પેન કા. ૦૧ પા. ૧૫૦

૦- ૩-૯

૧- ૦-૦ સાદી સ્ટીવન્સની બાઇબી ૧ બ્લુ બ્લેકની પા. ૧૪૫

૦- ૮-૦ બાખ રો. ૦૧ પા. ૧૪૫

૧- ૨-૦ શીત બાલ ઝુડી ૧૨ પા. ૧૫૦

૦- ૩-૦ પેનસીલ બ્લેનફેબરની નં. ૩ પા. ૧૫૦

૦- ૫-૦ ચુંદ વિભાગતીની શીશી ૧ નાની પા. ૧૫૧

૦- ૬-૦ ટાંકણી પાનાં ૪ નાનાં મ્હોઠાં પા. ૧૫૪

૯-૧૩-૩

૧૭-૧૪-૦ છપામણી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૧૬

૧૦-૧૪-૦ અરોહના બાપજીનો ત્રીજો વિભાગ છપાવતાં પા. ૧૪૮

૫૭-૦-૦ સને ૧૫-૧૬નો વો. મ્યુ.નો વાર્ષિક રીપોર્ટ છપાવતાં ખીજ
મુજબ પા. ૧૫૧.

૧૭-૧૪-૦

૪-૬-૦ કેડરટોક ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૧૬

૪-૬-૦ ખુરશી નં. ૭ને નેતર બરાવતાં પા. ૧૪૯

૭-૩-૭ ટપાલ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૨-૪-૩ પોસ્ટ પેઇડ કામગીરી ઉપર સાલ દરમીયાન

૩-૧૧-૦ સને ૧૫-૧૬ના વાર્ષિક રીપોર્ટ નં. ૧૧૮ ટપાલમાં રવાના કર્યા
તેના પા. ૧૫૨

૦-૮-૪ પાર્સલ ચાલુંસ

૦-૪-૨ ડી. આર બંડારકરને શિક્ષા મોકલતાં પા. ૧૫૦

૦-૨-૮ " " પા. ૧૫૧

૦-૧-૬ " " પા. ૧૫૨

૦-૮-૪

૦-૧૨-૦ મનીઝોરડર કમીશન તથા વી. પી. ચાલુંસના

૦-૭-૦ એન. એમ. ખીલીમોરીયાને રૂ. ૪૦ મોકલતાં પા. ૧૪૪

૦-૫-૦ બ્રીટીશ ઇડીઆ પ્રેસને રૂ. ૨૮ મોકલતાં પા. ૧૫૫

૦-૧૨-૦

૭-૩-૭

૧૫૪૦-૦-૦ પગાર ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૧૬

૧૨૦૦-૦-૦ આજમ કયુરેટરનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૧૦૦ લેખે

૧૨૦-૦-૦ શેખદુસેન લાલુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ડા. જ્વરામ ગોવીંદજીનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૯ લેખે

૯૬-૦-૦ બટ જીવરામ નયુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૮ લેખે

૧૬-૦-૦ રપેશીયલ કારકુતનો પગાર

૧૫-૦-૦ માર્ચ માસનો પા. ૧૪૩

૧૦૦ એપીલના દી. રનો પા. ૧૪૫

૧૬-૦-૦

૧૫૪૦-૦-૦

૧૬-૩-૦ પરચુરણ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૯-૧૨-૬ આસલેટ

૩-૫-૦ ડબો ૧ પા. ૧૪૭

૩-૪-૩ ડબો ૧ પા. ૧૫૦

૩-૩-૩ ડબો ૧ પા. ૧૫૪

૯-૧૨-૬

૦-૩-૬ દીવાસળી

૦-૧-૬ ખંડલ ૧ પા. ૧૪૪

૦-૨-૦ ,, પા. ૧૫૪

૦-૩-૬

૨-૪-૦ પાણકોરું દુવાલ સાર

૧-૨-૦ હાથ ૯ પા. ૧૪૭

૧-૨-૦ ,, પા. ૧૫૧

૨-૪-૦

૨-૪-૦ છત્રી નોકરો ૩ તથા પા. ૧૪૭

૦-૧૧-૬ ધોખીને આજાડ વિગેરેના ૧૩-૧૪, ૧૪-૧૫, ૧૫-૧૬ની
સાલના

૦-૪-૦ સાવરણી નં. ૧૨ પા. ૧૫૦

૦-૧-૦ પાવળું ૧ આસલેટ ભરવાનું પા. ૧૫૦

૦-૯-૦ તાળાં નં. ૨ પા. ૧૫૦

૦-૧-૬ કુચી ૧ પીતળની કસવર્ત પા. ૧૫૪

૧૬-૩-૦

૯૫-૧૩-૦ ખુસ્તક ખરીદી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૪૦૦-૦-૦ કોર્પસ ઇસ્ટીપરીઓનામ ઇસ્ટિકાર, નોલુમ કબૂલ મુજબના રાશી ભેગો
ફલીટ ફૂલ પા. ૧૪૭

૦-૪-૦ કાર્તિકી પંચાંગ પા. ૧૫૧

૭-૦-૦ ઠા. કમળથી હામોદર પાસેથી સેકન્ડ હેન્ડ બુક્સ ઐતિહાસિક નં.

૧૧ પા. ૧૫૧

૧૪-૯-૦ સુતનિપાત (પાલી) બુદ્ધ ધર્મ સંબંધી પા. ૧૫૪

૨૮-૦-૦ ઈંડિયન એન્ટીકવેરી તથા એપીગ્રાફીઆ ઇન્ડિયાનું વાર્ષિક લવાજમ
પા. ૧૫૫

૮૯-૧૩-૦

૧૮-૩-૦ સામાન દુરસ્તી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૩- ૦-૦ પક્ષીઓનાં ઢાળીયાંને કાચ નખાવતાં પા. ૧૪૬

૩- ૭-૦ મેથીલેટેડ સ્પીરીટ બાટલી ૫ પા. ૧૪૯

૩-૧૨-૦ મેથીલેટેડ સ્પીરીટ બાટલી ૫ પા. ૧૫૦

(સર્પના બાઈલામાં ઉમેરવા)

૦- ૨-૬ આંકડી ૧ ભોઢાની પા. ૧૫૨

૭-૧૩-૬ બાકડો ૧ બેસી જતાં પાયા નવા નાંખી ઉભો કરી મજબુત કરતાં
પા. ૧૫૪

૧૮-૩-૦

૦- -૮-૦ સામાન સંગ્રહ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૦-૮-૦ કુંડું ૧ બે કટકે માટીનું ફોલોવર પોટ જેવું પા. ૧૫૨.

૧૦-૧૦-૬ મુસાફરી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૧૦-૬-૬ જામનગર લેાન નોટોમાં સુધારો કરાવવા જતાં પા. ૧૫૧

૦-૪-૦ સદરમાં પટ્ટાવાળાને પા. ૧૫૨

૧૦-૧૦-૬

૨૬- ૬-૦ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૪- ૦-૦ રજપુતાનાના રૂપીઆ વિગેરે પારખ ગુલાબચંદ પાસેથી પા. ૧૪૬

૦- ૬-૦ અર્વાચીન હીરાચંદ હામોદર પાસેથી પા. ૧૪૬

૧- ૨-૦ શાહજહાનને મેઘાણી ધરમચંદ બેચર પાસેથી પા. ૧૪૭

૦-૧૪-૦ અર્વાચીન પરચુરબ્બ ખીલ નં ૧૦ પા. ૧૪૮

(૩૫)

૨૦-૦૦૦ પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન ઉપયોગી પા. નેમચંદ નાથા પાસેથી
ખીલ નં. ૩૪ પા. ૧૫૩

૧૬-૬-૪

૧૭૬૦-૦-૪

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી
કચ્છરેદર વો. મ્યુ. ઝા. ઝ.

169) 2nd
K

IV. ✓
V.R. Cat. 1/12/75

Central Archaeological Library,

NEW DELHI. 22484

Call No. 069.09(5432)/W.M.

Watson museum of
Author—Antiquities.

Title—Annual report
1912-13

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.